

คำนำ

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งประเทศไทย โดยความเห็นชอบของที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการฯ ชุดที่ 24 ครั้งที่ 5/2558 เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 ได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสารานุกรม 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กักับการสหกรณ์ไทย และสารานุกรม 100 ปีสหกรณ์ไทย เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กอปรกับในปี พ.ศ. 2559 สหกรณ์ไทย ดำเนินงานครบ 100 ปี สภานิติบัญญัติฯ ต้องการรวบรวมประวัติศาสตร์ หรือบริบทสหกรณ์ไทยในรูปของสารานุกรม 100 ปี สหกรณ์ไทย เพื่อแจกจ่ายแก่สหกรณ์สมาชิก นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

คณะทำงานฯ ได้ดำเนินการประชุมรวมทั้งหมด 8 ครั้ง โดยครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2559 โดยสารานุกรมความรู้ เรื่อง สหกรณ์ มีเนื้อหา ดังนี้ การรวบรวมประวัติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กักับการสหกรณ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กักับการสหกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย ตอนที่ 1 ความเป็นมาของ สหกรณ์ และตอนที่ 2 เป็นสารานุกรมคำศัพท์ เรื่อง สหกรณ์ ตามตัวอักษรพยัญชนะภาษาไทย จำนวน 100 คำ

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิด้านสหกรณ์ทุกท่านที่เสียสละเวลาจนทำให้สารานุกรมความรู้เรื่อง สหกรณ์ เสร็จสมบูรณ์ สภานิติบัญญัติฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สารานุกรมความรู้ เรื่อง สหกรณ์ เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ ต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ธันวาคม 2559

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับงานสหกรณ์	9
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับงานสหกรณ์	16
พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย	19
ตอนที่ 1 ความเป็นมาของสหกรณ์	20
ทำเนียบนายทะเบียนสหกรณ์	24
ประวัติการสหกรณ์ในประเทศไทย	32
แผนกการสหกรณ์ (พ.ศ. 2458-2463)	34
กรมสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ (พ.ศ. 2464-2477)	42
กรมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรราธิการ (พ.ศ. 2478-2494)	50
กระทรวงสหกรณ์ (พ.ศ. 2495-2509)	57
สหกรณ์ในยุค 50 ปีต่อมา (เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510)	62
สหกรณ์ในยุคหลังวิกฤติปี พ.ศ. 2540	69
วิวัฒนาการของกฎหมายสหกรณ์ในประเทศต่างๆ	71
ประเภทสหกรณ์	73
สหกรณ์ประเภทการเกษตร	76
สหกรณ์ประเภทประมง	79
สหกรณ์ประเภทนิคม	83

สหกรณ์ประเภทร้านค้า	89
สหกรณ์ประเภทบริการ	94
สหกรณ์ประเภทออมทรัพย์	99
สหกรณ์ประเภทเครดิตยูเนียน	103
ความสำคัญของเศรษฐกิจสหกรณ์ในเศรษฐกิจของประเทศ	105
สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้	109
สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย	111
การจัดสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์	118

ตอนที่ 2 สารานุกรมคำศัพท์ เรื่อง สหกรณ์ 123

1. การสหกรณ์	124
2. กฎกระทรวง	130
3. กฎหมายสหกรณ์ไทย	131
4. กฎหมายสหกรณ์กับกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์	132
5. กฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์	133
6. กรมตรวจบัญชีสหกรณ์	133
7. กรมส่งเสริมสหกรณ์	140
8. กรรมการดำเนินการสหกรณ์	145
9. การกู้ และการให้กู้ยืมของสหกรณ์	147
10. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	148
11. กลุ่มเกษตรกร	148
12. กองทุนพัฒนาสหกรณ์	149
13. กองทุนสำรองเลี้ยงชีพเจ้าหน้าที่สหกรณ์ซึ่งจดทะเบียนแล้ว	149
14. การควบสหกรณ์	150
15. การจดทะเบียนสหกรณ์	151

16. การจำหน่ายหุ้นสหกรณ์	151
17. การชำระบัญชี	152
18. การดำเนินงานของสหกรณ์	153
19. การตรวจสอบ	153
20. การทำบัญชี	154
21. การประชุมคณะกรรมการดำเนินการ	154
22. การประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก	155
23. การประชุมใหญ่ของสหกรณ์	155
24. การประชุมใหญ่สามัญประจำปี	156
25. การประชุมใหญ่วิสามัญ	159
26. การมอบหมาย	160
27. การมอบอำนาจ	160
28. การแยกสหกรณ์	161
29. การฝากหรือการลงทุนสหกรณ์	162
30. การเลิกสหกรณ์	163
31. การเลือกตั้งกรรมการ	164
32. การออกเสียงในที่ประชุมใหญ่	165
33. การโอนหุ้น	166
34. กำไรสุทธิประจำปี	167
35. ข้อบังคับสหกรณ์	167
36. ขาดทุนเกินกึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้น	168
37. คณะกรรมการกองทุนพัฒนาสหกรณ์	168
38. คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์	168
39. คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ	169
40. คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์	170

41. โครงสร้างสหกรณ์	171
42. งบการเงิน	173
43. เงินกู้ของสมาชิก	174
44. เงินกู้ของสหกรณ์	174
45. เงินเฉี่ยคืน	174
46. เงินปันผล	174
47. จำนวนที่ดินประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์	175
48. จำนวนเงินฝากประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์	175
49. ชุมนุมสหกรณ์	176
50. ดอกเบี้ยกับสมาชิกสหกรณ์สายมุสลิม	176
51. แคนดำเนินงานของสหกรณ์	177
52. ตัวแทนสหกรณ์	177
53. ทะเบียนสมาชิก	178
54. ทะเบียนหุ้น	178
55. ทุนกลางของบรรดาสหกรณ์ไม่จำกัด	178
56. ทุนดำเนินงานของสหกรณ์	179
57. ทุนดำเนินงานประจำปีทางบัญชีของสหกรณ์	181
58. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	182
59. นายทะเบียนสหกรณ์	183
60. นิติบุคคล	184
61. นิติศาสตร์เกี่ยวกับสหกรณ์	184
62. นักสหกรณ์แห่งชาติ	185
63. ประเภทสหกรณ์	186
64. ประกาศและคำสั่งของสหกรณ์	189
65. ประมวลกฎหมายสหกรณ์	189

66. ผู้จัดการสหกรณ์	190
67. ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์	190
68. ผู้ตรวจการสหกรณ์	191
69. ผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์	191
70. ผู้แทนสหกรณ์	192
71. ผู้สอบบัญชีสหกรณ์	192
72. ผู้อำนวยการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย	193
73. พระราชบัญญัติสหกรณ์	193
74. ภาษีอากรกับสหกรณ์และสมาชิก	194
75. มติที่ประชุม	195
76. มาเลเซียกับสหกรณ์	196
77. เมียนมาร์กับสหกรณ์	197
78. รองนายทะเบียนสหกรณ์	197
79. ระเบียบของสหกรณ์	197
80. รายงานประจำปีสหกรณ์	198
81. วิชาการสหกรณ์	199
82. ศาลให้สหกรณ์รับจำนำหุ้นของสมาชิกเป็นประกันหนี้ที่สมาชิกกู้จากสหกรณ์ได้	199
83. สมาคมเศรษฐศาสตร์สหกรณ์แห่งประเทศไทย	200
84. สมาคมสหกรณ์ของประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน	201
85. สมาชิกสหกรณ์	202
86. สมาชิกสมทบของสหกรณ์	202
87. สหกรณ์	203
88. สหกรณ์จังหวัด	204
89. สหกรณ์เป็นตลาดรูปพิเศษ	206
90. สหกรณ์เป็นธนาคารรูปพิเศษ	206

91. สหกรณ์ไม่จำกัด	207
92. สหกรณ์สำหรับนักเรียน	207
93. สิ่งโคปรักกับสหกรณ์	210
94. สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามกับสหกรณ์	210
95. หลักการสหกรณ์	211
96. หอจดหมายเหตุสหกรณ์	215
97. หัวหน้าสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์	215
98. หุ้นสหกรณ์	216
99. หุ้นสหกรณ์กับหุ้นในบริษัทต่างกัน	217
100. อินโดนีเซียกับสหกรณ์	219
ภาคผนวก	221
บรรณานุกรม	223

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
กับงานสหกรณ์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา ทรงมีพระราชปณิธานที่จะครองแผ่นดินโดยธรรม และบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ปกครองประเทศ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ นานับประการเพื่อประโยชน์สุข ของพสกนิกรชาวไทย พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปยังทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศเพื่อ เยี่ยมเยียนประชาชน รับทราบและศึกษาข้อมูลที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งพระราชทานพระราชดำริหรือให้ความช่วยเหลือ หรือ สนับสนุน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ทำให้เกิดเป็นโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริกว่า 4,000 โครงการ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ การบริหารทรัพยากร และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ทรงตระหนักดีว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทยส่วนใหญ่ และเกษตรกรยังมีความยากลำบากจนเดือดร้อน จึงทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยทรงย้ายอยู่เสมอ ให้นำหลักการของสหกรณ์มาแก้ไขปัญหา ทรงชี้ให้เห็นว่าระบบสหกรณ์จะช่วยพัฒนาอาชีพและเกษตรกรให้ดีขึ้น เพราะ ได้มีการรวมตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความมั่นคงตามสมควร

ทั้งนี้ ทรงมีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับงานสหกรณ์อยู่เนืองๆ ซึ่งพระราชดำรัส และพระบรม ราโชวาทนั้นนับได้ว่าเป็นปรัชญาการสหกรณ์ที่มีคุณค่าซึ่งบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานสหกรณ์ได้นำไปปฏิบัติให้ เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ในประเทศไทย และนอกเหนือจากนั้น พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับงานสหกรณ์ ซึ่งได้แก่ การที่ทรงส่งเสริมให้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในพื้นที่พัฒนาตามโครงการพระราชดำริต่างๆ ทั่วประเทศที่ฝึกให้เกษตรกร รู้จักวิธีดำเนินงานของระบบสหกรณ์และเกิดทัศนคติ ที่เห็นความสำคัญของการมีสหกรณ์ตลอดจนทรงมีพระราชประสงค์ ให้นำระบบสหกรณ์ไปใช้ให้แพร่หลายในทุกสถาบันทุกหมู่เหล่า ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลสมาชิก สหกรณ์และพสก นิกรทั่วไป ในอันที่จะสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความมั่นคง อยู่ดีมีสุข สามารถพึ่งพาตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวมอีกด้วย

พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท เกี่ยวกับงานสหกรณ์ และการจัดให้มีการทำบัญชี

ความหมายของสหกรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความหมาย ของสหกรณ์ คือ การทำงานร่วมกัน ผนึกกำลังกันทำงานทุกด้าน ทั้งงานที่ทำด้วยกาย ด้วยสมอง และด้วยใจ เป็นการ กระทำด้วยความสามัคคี ความรู้และความซื่อสัตย์ เพื่อสร้างชีวิตในการงานและความเป็นอยู่ ให้มีผลผลิตให้ชีวิตมีความสุข มีความมั่นคงและมีความเจริญพร้อมกันดังพระราชดำรัสต่อไปนี้

“... สหกรณ์ คือ การอยู่ร่วมกันเพื่อส่งเสริมซึ่งกันและกันให้มีอาชีพและมีชีวิตที่รุ่งเรืองอีกด้านหนึ่งที่สำคัญก็คือ ทุกคนจะต้องมีชีวิตของตน และชีวิตของทุกคนนี้ต้องประกอบด้วยงานการของตน ที่มีจุดประสงค์ที่จะเลี้ยงตัวนั้น ก็หมายความว่า จะต้องทำทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากวิชาการในด้านอาชีพโดยตรง จะต้องมีความรู้หรือมีจิตใจที่จะช่วยกัน คือ เป็นในด้านจิตใจ ในด้านที่จะเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญมากของสหกรณ์ ตามที่ได้เคยกล่าวแก่ผู้แทน ของสหกรณ์เมื่อปีก่อนนี้แล้วว่า สหกรณ์ คือ การมีชีวิตร่วมกันและสร้างสรรค์ขึ้นมา สร้างสรรค์ร่วมกัน คือ สห เข้าด้วยกัน และ กรณ์ คือ การกระทำ ทำงาน ทำการ สร้างชีวิตร่วมกัน เพราะคนเราอยู่คนเดียวไม่ได้ต้องร่วมกัน ถ้ามีจิตใจที่จะ ปฏิบัติการสหกรณ์ที่แท้จริง เช่นนี้ประกอบด้วยความรู้ก็จะทำให้ความสำเร็จแน่นอน...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม และสหกรณ์ประมงทั่วประเทศ ณ ศาลาดุสิตาลัย วันจันทร์ที่ 7 พฤษภาคม 2522)

หลักและวิธีการสหกรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับหลัก และวิธีการสหกรณ์ คือ ความเป็นอยู่และการทำงานร่วมกันเพื่อความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มในแต่ละท้องถิ่น โดยการใช้ความสามารถของสมาชิกแต่ละคนสร้างตัวให้เจริญขึ้นได้ด้วยความสามัคคี มีเมตตาซึ่งกันและกัน และวิธีการสหกรณ์นั้นดีที่สุดสำหรับผู้ทำงานด้านเกษตรที่จะได้รับประโยชน์ทั่วถึงทุกคน แต่ทุกคนต้องมีวินัย ที่ตัวเองอย่างแน่นแฟ้นด้วยจึงจะยั่งยืนดังพระราชดำรัส ต่อไปนี้

“...การสหกรณ์นี้เป็นหลักที่สำคัญ และเป็นหลักที่ควรจะนำมาปฏิบัติที่พูดถึงว่า วันนี้มีผู้แทนของสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง ก็นับว่าเป็นการแบ่งประเภทต่างๆ ของสหกรณ์ไปหลายประเภท นอกจากนี้ก็ยังมีสหกรณ์ในรูปแบบต่างๆ แต่หลักก็คือ ความเป็นอยู่ การทำงานร่วมกันเพื่อความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม ในด้านที่จะให้กลุ่มสหกรณ์มีความรุ่งเรือง จะต้องดูสภาพของท้องถิ่นมาประกอบกับความรู้ทางหลัก ก็จะเกิดความสำเร็จอย่างยิ่ง อันนี้เป็นการสรุปหลักการของสหกรณ์ ก็ขอให้ทุกคนและสมาชิกสหกรณ์ทุกคนได้ประสบความสำเร็จในจุดหมายที่ได้วางเอาไว้ด้วยความตั้งใจที่จะทำให้ชีวิต มีความรุ่งเรืองร่วมกัน ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ ร่วมกันก็หมายความว่าสมาชิกในแต่ละสหกรณ์จะต้องเพาะ ความสามัคคีกัน ความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน และสหกรณ์ต่างๆ ก็จะต้องพยายามที่จะอุดหนุนส่งเสริมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของแต่ละคนมิใช่เพื่อประโยชน์ของคำว่าสหกรณ์เท่านั้น คำว่าสหกรณ์นี้เป็นเพียงคำ ถ้าเราปฏิบัติก็เป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเราถือว่าสหกรณ์เป็นคำศักดิ์สิทธิ์เฉย ก็จะไม่เป็นประโยชน์อะไร ฉะนั้นก็ขอให้ทุกคนตั้งใจที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความบริสุทธิ์ใจ และรักษาความสามัคคีโดยดีเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ดังนี้ก็จะทำให้คำว่าสหกรณ์ศักดิ์สิทธิ์และทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความสุขขึ้น สำหรับผู้ที่ได้ช่วยด้วยวิชาการก็จะเกิดความปลาบปลื้มว่าการช่วยร่วมกัน ช่วยอย่างนี้ได้ผลดี เป็นการสร้างชีวิตของประเทศชาติที่เหมาะสม คนที่ทำงานในด้านเกษตรมีความสุข ก็หมายความว่าประเทศชาติก็มีความสุข...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม และสหกรณ์ประมงทั่วประเทศ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันจันทร์ที่ 7 พฤษภาคม 2522)

การส่งเสริมสหกรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์ คือ การจดทะเบียนเป็นสหกรณ์สามารถที่จะปกครองตนเองให้ดี เพื่อความเจริญของส่วนรวม เพราะระบบสหกรณ์เป็นรากฐานที่ดีของระบอบประชาธิปไตย จึงสมควรเร่งรัดปรับปรุงและส่งเสริมการจัดสหกรณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และโดยเฉพาะสมาชิกและผู้นำของสหกรณ์จะมี ส่วนสำคัญในการส่งเสริมสหกรณ์ให้สำเร็จดังพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...ควรที่จะมีการแพร่ขยายให้ใช้ระบบสหกรณ์ขึ้นทั่วประเทศ เนื่องจากวิธีการสหกรณ์นั่นเองเป็นรากฐานที่ดีของระบอบประชาธิปไตยอย่างสำคัญ สอนให้คนรับผิดชอบร่วมกัน ให้มีการเลือกตัวแทนเข้าไปบริหารสหกรณ์ ตลอดจนให้รู้ถึงคุณค่าของประโยชน์อันจะได้ร่วมกันเป็นส่วนรวม...”

“...ก็ขอให้ทุกคนบากบั่นทำงานเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ขึ้น ให้สหกรณ์ในเมืองไทย มีชื่อเสียงดี แล้วก็ชื่อเสียงนี้เป็นสิ่งสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง แต่ข้อสำคัญยิ่งคือ ความอยู่ดีกินดีของทุกคน ขอให้ท่านทั้งหลาย ผู้เป็นผู้นำของสหกรณ์ทั้งหลาย จงพยายามส่งเสริมให้สหกรณ์ คือ ไม่ปล่อยให้แต่กรมส่งเสริมสหกรณ์ เพราะว่าสหกรณ์นี้ต้องส่งเสริมด้วยกันทุกคน ไม่ใช่แต่เฉพาะทางราชการส่งเสริม ถ้าแต่ละคนที่เป็สมาชิกส่งเสริมกันก็เป็นอันว่าสำเร็จกิจของการส่งเสริมสหกรณ์...”

(พระราชดำรัส ในโอกาสที่อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์นำประธานสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์นิคมทั่วประเทศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัย วันพฤหัสบดีที่ 12 พฤษภาคม 2520)

การเงินการบัญชีของสหกรณ์และสมาชิก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระดำรัส เกี่ยวกับด้านการเงิน การบัญชีของสหกรณ์และสมาชิก คือ สมาชิกสหกรณ์ต้องรู้เรื่องเศรษฐกิจและรู้ดีเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีรับจ่าย และการ ทำบัญชีทั้งของครอบครัวและของสหกรณ์ ต้องสอนให้สมาชิกเข้าใจ ให้รู้เรื่องเศรษฐกิจและรู้บัญชีให้มากขึ้น รวมทั้งสอน ให้รู้จักวางแผนเพื่อให้ทุกคนมีความก้าวหน้าได้เป็นส่วนรวม ดังพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...ด้านวิชาการ ด้านการผลิต ด้านการเลี้ยงยังช่วยได้ แต่ข้อสำคัญในชีวิตของเกษตรกร ถ้าได้เงินมาแล้วให้รู้จักใช้ เงินสำคัญที่สุด ถ้าเขามีเงิน เขามีรายได้เสร็จแล้วเขาเป็นหนี้ที่อื่น สุดท้ายก็มาขอยืมมาขอกู้เงินจากสหกรณ์ หรือจากใคร ที่สนับสนุนและใช้หนี้ ไม่ได้ไปช่วยในการใช้จ่ายเป็นส่วนตัว อันนี้ต้องสอน ต้องพยายามสอนทางบัญชีในครอบครัวจาก รายได้ที่ได้จากสหกรณ์และสอนต้องสอนการทำบัญชีในสหกรณ์คือ รายได้ รายจ่ายของสหกรณ์เป็นอย่างไรต้องรู้ในส่วน สหกรณ์...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่หัวหน้าสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์กลนคร ณ ศูนย์รวมนมสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์กลนคร วันอาทิตย์ที่ 19 พฤศจิกายน 2532)

ปัจจัยที่ทำให้สหกรณ์เจริญก้าวหน้า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราโชวาทและ พระราชดำรัสเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้สหกรณ์เจริญก้าวหน้า คือ การตั้งสหกรณ์ไม่ใช่เรื่องง่ายต้องใช้เวลาสร้างพื้นฐานการเป็นอยู่ การอาชีพ และการผลิตความสำเร็จของสหกรณ์ต้องเริ่มด้วยความลำบากยากเย็น โดยเฉพาะสหกรณ์จะเจริญก้าวหน้า ได้สมาชิกต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีความรู้ มีความซื่อสัตย์ มีความสามัคคี มีความพร้อมเพียงร่วมกันทำงานด้วยความ อະลุ่มอล่วย เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กรณีมีปัญหาต้องแก้ไขและต้องมีกำลังใจเพื่อความก้าวหน้า มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และดำเนินกิจการตามหลักสหกรณ์ ดังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...เพราะว่าสหกรณ์ในเมืองไทยนี้ก้าวหน้ามากด้วยความเข้าใจของกสิกร แต่ว่าที่พูดอย่างนี้เพื่อให้เข้าใจว่า จุดสำคัญของสหกรณ์คือ ความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งกันและกัน ไว้ใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าสรุปก็ชอบสรุปในคำที่พูดกัน มาก ชอบพูดกันว่าผู้ที่จะอยู่ได้เป็นกลุ่มเป็นก้อนก็ต้องสามัคคีคำนี้มาเสมอ คำว่าสามัคคี สามัคคีก็แปลว่าพร้อมเพรียง ถ้า ไม่พร้อมเพรียงกันกิจการก็ไม่ก้าวหน้า คือ กิจการไม่เป็นไปตาม ที่เราต้องการ แล้วก็ถ้ากิจการไม่เป็นไปตามที่ต้องการ กิจการล้ม เราเป็นส่วนหนึ่งของกิจการเราก็ล้มเหมือนกัน ฉะนั้นความสามัคคี คือ ความพร้อมเพียง เป็นสิ่งสำคัญใน การดำเนินสหกรณ์

ทุกอย่างก็สรุปอยู่ที่ตรงนี้ ก็จะเรียกว่าเป็นกุญแจสำคัญก็ได้ แต่ว่าความรู้วิชาการก็เป็นกุญแจ ความซื่อสัตย์สุจริต ก็เป็นกุญแจ ถ้ามาใช้ดี ๆ แล้วก็ เป็นกุญแจ ถ้ารักใคร่กันเกื้อกูลกันก็เป็นกุญแจ แต่คำว่าสามัคคี หมายความว่า ทุกอย่าง ที่กล่าวนี้ได้กระทำแล้ว ฉะนั้นในด้านความเข้าใจในเรื่องสหกรณ์นี้ สรุปอยู่ที่ ตรงนี้ แนนอนว่าถ้ามีความรู้ความสามารถ ก็ยิ่งรุ่งเรือง แต่ถ้าขาดความสามัคคีหรือความสุจริตจะมีความรู้เท่าไรๆ สหกรณ์ไม่มีทาง ไม่มีวันที่จะตั้งได้ และจะเกิดเดือดร้อน จะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งอาจจะถึงตายกันได้ ไม่มีประโยชน์เลย เพราะฉะนั้นขอให้พิจารณากันในข้อนี้ให้ดี...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะผู้นำสหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์นิคม ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันพฤหัสบดี ที่ 11 พฤษภาคม 2521)

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับงานสหกรณ์

ในด้านพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับงานสหกรณ์นั้น ในเบื้องต้นทรงเล็งเห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกินของตนเองหรือมีที่ทำกินแต่ไม่เพียงพอ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ ในที่ดินทำกินและการใช้ที่ดิน ทำกินให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าอย่างสูงสุด โดยการพัฒนาที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งหมดสภาพความเป็นป่าสงวนแล้ว ให้เป็นสภาพที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ แล้วนำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร ในรูปสหกรณ์ ซึ่งสมาชิกสามารถทำกินได้ชั่วลูกชั่วหลาน แต่ไม่มีสิทธิ์ในการซื้อหรือขายที่ดิน เพื่อป้องกันที่ดินไม่หลุดไปเป็นของนายทุน ปราบกฏเด่นชัดในโครงการจัดสหกรณ์ตามพระราชประสงค์ในลักษณะหมู่บ้านสหกรณ์ เช่น โครงการพัฒนาที่ดินหุบกะพง อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี ซึ่งเริ่มในปี 2507 ได้จัดสรรที่ดินเป็นแปลงๆ ให้ราษฎรเข้าทำกิน มีการจัดตั้งแปลงสาธิต ทดลองการเกษตร ส่งเสริมการปลูกพืชต่างๆ ตลอดจนช่วยเหลือหาเงินทุนให้กับสมาชิกที่เข้าทำกินในบริเวณโครงการ ซึ่งได้ผลดีจนสมาชิกได้พร้อมใจก่อตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2514 สหกรณ์ได้ประสบความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้า สมาชิกทุกคนรู้จักเพาะปลูกตามหลักวิชาการ ใช้ที่ดินและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจนสามารถพึ่งพาตนเองได้และรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โครงการดังกล่าวได้กลายเป็นแบบฉบับสำหรับการจัดนิคมสหกรณ์ ให้เกษตรกรยากจนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองได้เข้ามาอาศัยประกอบอาชีพและดำเนินธุรกิจร่วมกันโดยใช้หลักสหกรณ์ แก้ไขปัญหาต่างๆ ของสมาชิก เริ่มตั้งแต่การผลิตจนถึงนำผลผลิตไปจำหน่าย รวมทั้งการแปรรูปเพื่อเพิ่มราคาผลผลิต ทั้งยังเป็นศูนย์รวมในการส่งเสริมเผยแพร่ทางการเกษตรแผนใหม่ และการให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิกสหกรณ์ ผลจากการดำเนินการของโครงการได้ผลดี จึงได้มีการขยายโครงการไปยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

โครงการพระราชดำริอันเกี่ยวเนื่องกับงานสหกรณ์

จากการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่า ในทุกภูมิภาคของประเทศ ทรงเห็นถึงปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ จึงทรงมีพระราชดำริในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร ริเริ่มให้มีโครงการพระราชดำรินับตั้งแต่ปี 2496 เป็นต้นมา

โครงการพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงริเริ่มในระยะแรกๆ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและชนบท มุ่งเน้นในเรื่องพื้นฐานต่างๆ ที่ทำให้ราษฎรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และส่งเสริมฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรโดยการพัฒนาอาชีพ มิได้ทรงศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่จะทรงศึกษาการพัฒนาทั้งระบบที่มีความสำคัญต่อปัจจัยการผลิต การจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาเสริมสร้างปัจจัยการผลิตต่างๆ นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องการรวมกลุ่มการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน การพึ่งพาตนเอง การให้ความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นแก่การประกอบอาชีพ ซึ่งล้วนเป็นหลักการที่สำคัญของสหกรณ์ทั้งสิ้น ซึ่งให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการสหกรณ์ และนำความคิดเรื่องสหกรณ์มาดำเนินการให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจากพระราชดำริโดยทำหน้าที่ในการรวบรวมเกษตรกรให้รู้จักการรวมตัวกันตั้งเป็นสหกรณ์และส่งเสริมการดำเนินงานของสหกรณ์ตามแนวพระราชดำริ โดยมีโครงการที่สำคัญ อยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ขณะเดียวกันเพื่อให้เกษตรกรมีแบบอย่างการพัฒนา ว่าควรจะทำไปในทิศทางใดจึงจะประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษา การพัฒนาขึ้น 6 แห่ง ดังนี้

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี
3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี
4. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่
5. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอง จังหวัดนครราชสีมา
6. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จังหวัดสกลนคร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสนพระราชหฤทัย และทรงห่วงใยในการพัฒนาชนบทเป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีโครงการพัฒนาชนบท ตามพระราชดำริหลายโครงการ แต่ละโครงการมุ่งหมายที่จะพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นสำคัญ และจะต้องมีสหกรณ์เข้าไปเป็นงานส่วนหนึ่งของโครงการ โครงการสหกรณ์ตามพระราชดำรินี้มีหลายโครงการ โครงการที่สำคัญ เช่น

1. โครงการศูนย์สาธิตสหกรณ์หุบกะพง ตั้งอยู่ที่ตำบลหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เดิมเป็นโครงการศูนย์พัฒนาไทย-อิสราเอล ตามพระราชประสงค์ เนื่องจาก พระองค์ท่านได้พระราชทานที่ดินให้แก่ชาวสวนผัก ที่อำเภอชะอำ เข้าทำกิน โดยมีพระราชประสงค์ให้ที่ดินที่พระราชทานนั้น สามารถตกทอดเป็นมรดกแก่บุตรหลานได้ แต่ไม่ได้กรรมสิทธิ์กับทั้งทรงให้จัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นแปลงทดลอง เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาทางการเกษตร เนื่องจากพื้นที่ในเขตนั้นมีความแห้งแล้งและกันดาร จึงควรศึกษาและทดลองให้ประสบผลสำเร็จ ก่อนนำไปแนะนำเผยแพร่สู่เกษตรกร เมื่อชาวสวนผักได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐบาลจนสามารถทำการเพาะปลูก และมีรายได้แล้วก็มีปัญหาตามมาอีกคือการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน พระองค์ท่านได้ทรงแนะนำให้ใช้วิธีการสหกรณ์เข้าดำเนินการตั้งพระราชดำริส ที่พระราชทานแก่กลุ่มชาวไร่ศูนย์พัฒนาไทย-อิสราเอล ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2515 ตอนหนึ่งว่า

“...เป็นที่น่ายินดีมากที่บัดนี้หมู่บ้านตัวอย่างนี้ได้เป็นสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นี้ก็ต้องให้เข้าใจว่าเป็นวิธีหนึ่งมีการร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มเป็นก้อน เพื่อที่จะให้ผลในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และอยู่ร่วมกันทำให้มีแรงมากคือร่วมแรงมาเพื่อการอาชีพให้เจริญงอกงาม ให้เป็นสหกรณ์ในรูปอเนกประสงค์นั้นก็ยิ่งจะได้ผลดี แต่ต้องเข้าใจมากขึ้นแล้วก็ต้องมีความอดทน ความขยัน และความสามัคคี คือว่า ทุกคนที่อยู่ในที่นี้ต้องช่วยกัน ไม่เบียดเบียนกัน คนไหนที่เดือดร้อนก็จะต้องช่วยเหลือ

สหกรณ์นี้ก็มีจุดประสงค์หลายด้านดังชื่อว่า อเนกประสงค์ หมายความว่าไม่ใช่ว่า ประสงค์อย่างเดียว มีหลายประสงค์ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองก็เป็นความประสงค์ของสหกรณ์ อันแรกก็คือ การประกอบอาชีพ สหกรณ์นี้มาร่วมมือกันเพื่อที่จะให้ทุกคนมีความสามารถในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะ อาชีพของสมาชิกทั้งหลายส่วนใหญ่ก็เป็นการเพาะปลูก ก็ได้ความรู้ในการเพาะปลูกที่ดีวิธีที่ถูกต้อง ถูกหลักของการเกษตร ต่อมาก็มีการร่วมมือในด้านการตลาดคือ เราปลูกอะไร แล้วเราจะต้องหาทางที่จะระบายหาตลาด เพื่อที่จะได้รายได้กลับมาเป็นเงินที่จะมาใช้จ่ายด้วย ต่อมาก็มีโครงการร้านค้า ซึ่งหมายถึงว่าสหกรณ์ คือส่วนรวมได้ไปจัดหาสิ่งของที่จำเป็น เช่นที่ได้กล่าวไว้เรื่องปุ๋ย เรื่องสิ่งบริโภคมาจำหน่าย เพื่อที่จะซื้อได้ในราคาที่ไม่แพงและมีคุณภาพดี โครงการร้านค้านี้จะจัดไม่ได้ถ้าไม่รวมกลุ่มกัน ไม่ได้ช่วยกันและไม่มีความไว้วางใจกัน ต่อมา ก็มีเรื่องของความเป็นอยู่ทุกๆ ไปความปลอดภัยของกลุ่มถ้ารวมใจกันมีความสามัคคีจริงๆ ก็จะสามารถรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน และไม่เกิดความเดือดร้อนในด้านการผลิตเพื่อการทำ

อาชีพนอกจากการเพาะปลูกนั้น ก็มีเรื่องของการทำที่เรียกว่าอุตสาหกรรมในครัวเรือน นำเอาผลิตผลที่ตัวได้ปลูก มาทำให้เป็นสิ่งที่มียุทธประโยชน์ ยิ่งขึ้น...”

2. สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นสหกรณ์ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์นมสด ซึ่งเดิมดำเนินงานในรูปของบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) เมื่อทรงเห็นว่า สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ได้ดำเนินงานมาด้วยดี เป็นปึกแผ่นมั่นคง พอสมควร โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์นมสดนี้ ควรจะเป็นสมบัติโดยตรงของสมาชิก ตามที่ได้พระราชทานพระราชดำรัส แก่สมาชิก สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2513 ว่า

“...วิธีที่จะให้ผู้ผลิตนมโค สามารถจำหน่ายนมได้ มีทางเดียวคือ ตั้งโรงงาน แล้วให้โรงงานนั้นเป็นของผู้ผลิต มิใช่ ว่า บริษัทฝรั่งหรือญี่ปุ่นมาลงทุน สร้างโรงงานแปรรูปแล้วผู้ผลิตไปเป็นเจ้าของ คิดเช่นนั้น เป็นความคิดที่เรา รับผิดชอบไม่ได้ เพราะว่า เกิดเรื่องอยู่เสมอ ที่จะต้องมีการทะเลาะวิวาทระหว่างผู้ผลิต คือ ผู้ผลิตนมโคกับผู้ที่แปรรูปมาเป็น นมกระป๋อง เป็นนมผง เนยแข็ง เนยสด หรือเนยอะไรก็ตาม คือ ถ้าตั้งเป็นบริษัทแปรรูปนี้ และขายนมสด จะต้องเกิด เรื่องอยู่เสมอ แต่ถ้าผู้ผลิตวัตถุดิบกับผู้ที่แปรรูปเป็นเจ้าของเดียวกัน จะไม่เกิดปัญหา เพราะว่าทำกันเอง แต่การทำ กันเองนี้ มีความลำบากอยู่ต้องมีวินัยอยู่มาก ต้องมีความเสียสละ เพื่อส่วนรวมของกิจกรรมอย่างสำคัญ ถ้าตั้งโรงงาน ในรูปสหกรณ์ได้ ก็จะเป็นการดี แต่ถ้าสร้างในรูปโรงงานสหกรณ์ไม่ได้ ด้วยเหตุใดก็ตาม ก็เห็นควรเลิกกิจการ...”

พระองค์จึงได้พระราชทานโรงงานให้แก่ สหกรณ์รับดำเนินการต่อไป เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2518

3. โครงการโรงสีสหกรณ์ในศูนย์ศึกษาการพัฒนา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานโรงสีสหกรณ์ ให้แก่ศูนย์ศึกษาการพัฒนา 3 แห่งคือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส และศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระราชประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการและใกล้เคียง มีโอกาสได้ใช้บริการ โรงสีในราคาที่เป็นการส่งเสริม เพื่อเป็นศูนย์กลางบริการข้าวเปลือก และข้าวสาร ให้แก่ธนาคารข้าวและเกษตรกร ในพื้นที่ โครงการ ตลอดจน เพื่อเป็นสถานที่รับฝากข้าวเปลือก และจ่ายข้าวสารแก่เกษตรกร เพื่อนำไปบริโภคเป็นระยะๆ นอกจากนี้ ยังมีพระราชประสงค์ เพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้าจากแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ของขบวนการผลิตข้าวสาร ตั้งแต่การเก็บเกี่ยว การสี จนถึงการรับข้าวสาร ไปบริโภคและจำหน่าย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงให้ความสำคัญแก่งานสหกรณ์มาก ทั้งยังได้พระราชทาน คำแนะนำในการดำเนินชีวิตตามแนวทางสหกรณ์ไว้อย่างชัดเจน ทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่าสหกรณ์นั้น เปรียบได้กับ ร่างกาย ของคนเรา ถ้าอวัยวะของร่างกายไม่ปรองดอง กันร่างกายก็จะเจ็บไข้ได้ป่วย สหกรณ์ก็เช่นกัน ถ้าทุกคนเอาแต่ ชัดกัน ไม่ปรองดองกัน สหกรณ์ จะมีปัญหา แต่ถ้าได้พูดจาบอกความคิดของตัว ยอมรับฟังความคิดของอีกคนหนึ่ง มาคุยต่อไป อธิบายด้วยเหตุและผล ไม่ใช่จะต้องมีแพ้หรือชนะต่างคนต่างจะชนะถ้าปรองดองกันใน เรื่องของความคิด เห็นนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมากในการบริหารงานของกลุ่มคนเช่นในสหกรณ์ ดังนั้น ความสามัคคีปรองดองและรับฟังความคิด เห็นของคนส่วนใหญ่ตามหลักการสหกรณ์ ข้อที่ 2 จึงเป็นการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับงานสหกรณ์

ปีพุทธศักราช 2558 เป็นปีที่น่าความปลื้มปิติเป็นพิเศษมาสู่ปวงชนคนสหกรณ์ในประเทศไทยปีนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระผู้มีคุณูปการนานัปการ ในการส่งเสริมการจัดสหกรณ์นักเรียน เพื่อให้เด็กเยาวชนของชาติเข้าถึงระบบสหกรณ์ พร้อมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กเยาวชนเหล่านั้น ด้วยวิธีการสหกรณ์ ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา ในวันที่ 2 เมษายน 2558 กอปรกับปีนี้เป็นปีที่รัฐบาลทำการส่งเสริมและพัฒนาสหกรณ์ ครบ 100 ปี ด้วยการตั้งแผนการสหกรณ์ สังกัดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพาณิชย์ สมบัติ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2458 เพื่อเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการแก้ไขภาวะหนี้สินเรื้อรังและความยากจนของชาวนาด้วยวิธีการสหกรณ์ มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหน่วยงานนี้หลายครั้ง ตามนโยบายของรัฐบาล และภาวะเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งครั้งสุดท้าย คือ กรมส่งเสริมสหกรณ์และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2515 และคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงงานพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 ด้วยการให้โรงเรียนในพื้นที่เป็นฐานและการสร้างองค์ความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งด้านสหกรณ์ผนึกเข้าด้วยกันเป็นองค์รวม และมีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันขับเคลื่อนบูรณาการงานโครงการต่างๆ เพื่อสนองพระราชดำริให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่จะส่งผลให้เด็กเยาวชนมีโภชนาการดี สุขภาพแข็งแรง ใฝ่เรียนรู้ ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน มีความรู้และทักษะทางวิชาการและการอาชีพ เพื่อเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทย และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติได้

พระราชดำริด้านสหกรณ์

ในด้านสหกรณ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล็งเห็นว่าการปลูกฝังสหกรณ์แก่เด็กเยาวชน โดยเริ่มจากโรงเรียนเป็นอันดับแรก จะก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ในกลุ่มของเด็กนักเรียน ตลอดจนครูและประชาชน ในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม การรวมกลุ่มกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น จึงมีพระราชกระแสกับอธิบดีกรมตำรวจ ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านภูต่าง อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2534 ให้ดำเนินการสหกรณ์ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และมีพระราชกระแสกับอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ ณ ตำบลจิตรลดาธารโหลฐาน เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2534 ให้ส่งเสริมวิธีสหกรณ์ให้แพร่หลายไปยังเด็กนักเรียน

กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้เริ่มดำเนินโครงการส่งเสริมสหกรณ์ โดยการจัดสหกรณ์นักเรียนตามพระราชดำริ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 โปรดเกล้าฯ ให้กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ เข้าร่วมปฏิบัติงานในการวางระบบบัญชีและให้ความรู้การบัญชีที่เหมาะสมแก่ครูและนักเรียนในโครงการนี้ด้วย ดังบทพระราชนิพนธ์ ที่พระราชทานเพื่อลงพิมพ์ในหนังสือ 40 ปี โรงเรียน ตชด. เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2539 ใจความตอนหนึ่งว่า

“... การฝึกเด็กนักเรียนในเรื่องสหกรณ์ ทำให้เด็กได้ฝึกหัดทักษะหลายอย่าง คือ หัดมาประชุมกัน ใช้เหตุผลโต้เถียงกัน อันเป็นการฝึกหัดการอยู่ในสังคมประชาธิปไตย เมื่อประชุมก็ให้มีการจดบันทึกการประชุม เป็นการฝึกเขียนหนังสือ ฝึกหัดขาย เมื่อขายต้องรู้จักการทำบัญชี ซึ่งเป็นอีกวิชาหนึ่งในหลักสูตรวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องบัญชีนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าสำคัญมาก เพราะช่วยฝึกความละเอียดถี่ถ้วน ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น เขียนผิดแล้วลบไม่ได้ ต้องขีดฆ่าแล้วเซ็นชื่อกำกับ...”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำเนินตามพระราชบิดาในการส่งเสริมเรื่องการสหกรณ์ และการบัญชี ดังใจความตอนหนึ่งที่ทรงบรรยายเรื่อง “สหกรณ์นักเรียน : สร้างเยาวชน สร้างชุมชนมั่นคง” เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2555 ณ ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ สาขาราชบุรีบูรณะ ดังนี้

“...พอเห็นจากแนวที่พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงทำเรื่องสหกรณ์ ที่มีแนวว่าทำอยู่คนเดียว ฝ่ายเดียว ก็ไม่สามารถมีทุนมีแรงงานได้ ไม่มีความรู้ความคิดที่จะทำงานใหญ่ได้ ถ้ารวมกันจึงจะดี บางทีชื่อของ ชื่อรวมกันจะถูกกว่า เหม่าโหลถูกกว่า ก็เลยเริ่มมาทำที่โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดารห่างไกล ในปี 2534 หรือ 1991 อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เคยเขียนไว้ว่า สหกรณ์ในทรศนะของข้าพเจ้า ก็ไม่แน่ใจว่าเขียนไว้ตรงไหน กรมส่งเสริมสหกรณ์ให้เขียนหรือว่าตอนที่ทำงาน หรือตอนไปเรียนประมาณปี 2516 คือ ปี 1973 เข้าไปเรียนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ่ายมาจากร้านสหกรณ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสหกรณ์ร้านค้า ไปถึงก็เป็นสมาชิก จะเอาอะไรหรือไม่ คนที่บ้านอยากจะได้อะไร หม้อ ไห กระทะ ทุกอย่าง ก็รับอาสาเป็นผู้จัดซื้อแล้วเอาแต้มใส่ให้ตัวเอง พอถึงปีก็ปันผล ก็ได้เงินมาอีก

ก็เขียนว่าสหกรณ์ในทรศนะของข้าพเจ้า คือ การทำงานร่วมกัน มนุษย์เราตั้งแต่เกิดจนตายย่อมพึ่งพาอาศัยและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ญาติพี่น้อง ไปจนถึงเพื่อนฝูงผู้ร่วมงาน กล่าวอีกอย่างว่าเราอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอยู่ในสังคม จึงเป็นไปไม่ได้ที่เราจะเจริญรุ่งเรืองแต่เพียงผู้เดียว โดยที่สังคมเดียวกันลำบากเดือดร้อน ดังนั้นหลักสำคัญที่สุดของสหกรณ์ทุกประเภทควรจะเป็นดังนี้

1. ความเมตตากรุณา ความต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขความสำเร็จ ช่วยเหลือกันเท่าที่จะทำได้

2. ความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน

3. ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในระหว่างสมาชิก ไม่มีการถือเอาถือเรา ต่างมุ่งประโยชน์ต่อสหกรณ์ อันเป็นผลประโยชน์ของทุกคน

4. ความรู้ทางวิชาการที่จะต้องส่งเสริมในทุกกรณี

ถ้าเป็นตามนี้ได้ ข้าพเจ้าคิดว่าสหกรณ์ของไทยคงจะเจริญรุดหน้า และเป็นเครื่องนำความสุขมาสู่ประชาชนทั้งหลายโดยทั่วกัน

ก็เป็นเรื่องที่จะต้องฝึกฝนตั้งแต่เป็นเด็กเล็กๆ จะได้คุ้นเคยกับระบบสหกรณ์ ในระบบการทำงานด้วยกัน เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เด็กเหล่านี้ก็จะได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ของหมู่บ้าน ของอำเภอ ของจังหวัดต่อไป และจะเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ เพราะมีความรู้เข้าใจอย่างดีว่า การร่วมกันทำจะทำให้ไม่เสียเปรียบผู้อื่น ทั้งการซื้อวัตถุดิบ สินค้าที่ผลิต หรือสินค้าอุปโภค บริโภค ถ้ารวมกันประหยัดค่าใช้จ่ายและทำได้ดีกว่า...”

พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย

พระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระนามเดิม พระราชวรวงค์เธอ พระองค์เจ้ารัชณีแจ่มจรัส หรือ น.ม.ส. ทรงเป็นปราชญ์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และเป็น “พระบิดาแห่งสหกรณ์ไทย” ทรงเป็นต้นตระกูล “รัชณี”

พระองค์เจ้ารัชณีแจ่มจรัส ทรงเป็นพระโอรสในกรมพระราชวังวิไชยชาญ (พระองค์เจ้า ยอดยิ่งยศ พระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับเจ้าจอมมารดาเลี่ยม (เล็ก) ประสูติเมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2419 ในพระบรมราชวัง เมื่อเยาว์วัยเรียนหนังสือกับมารดาที่ตำหนัก เมื่อชันษา 5 ขวบ ก็ทรงอ่านหนังสือได้คล่อง ทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อ พ.ศ. 2429 และต่อมาศึกษาภาษาอังกฤษจนถึง พ.ศ. 2436 จึงเข้ารับราชการในตำแหน่งนายเวร กระทรวงธรรมการ ขณะพระชันษาได้ 16 ปี และได้เลื่อนเป็นผู้ช่วยในกรมศึกษาธิการใน ทรงรับหน้าที่พิเศษเป็นข้าหลวงสอบไล่วิชาหนังสือไทย ทรงเป็นกรรมการพิเศษร่างพระราชบัญญัติพิจารณาความแพ่ง และทรงได้เลื่อนเป็นผู้ช่วยที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2440 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้ารัชณีแจ่มจรัสตามเสด็จด้วย และทรงศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นเวลา 2 ปี ทรงเสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2442 ทรงเข้ารับราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงรับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตรวจและกรมสารบาญชี พ.ศ. 2544 ทรงย้ายเป็นปลัดกรมธนบัตรและเจริญก้าวหน้า เป็นผู้แทนเจ้ากรมธนบัตร เจ้ากรมกองที่ปรึกษาอธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ทรงจัดตั้งและวางรากฐานกิจการสหกรณ์ จนในที่สุดได้เลื่อนตำแหน่งเป็นรองเสนาบดีกระทรวง พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระราชวรวงค์เธอ พระองค์เจ้ารัชณีแจ่มจรัสเป็นองคมนตรี และโปรดเกล้าฯ ให้ทรงกรมฯ เป็น กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2456-พ.ศ. 2468

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ดำรงตำแหน่งอุปนายกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งต่อมาได้รวมเข้ากับกรมศิลปากร ต่อมาได้เปลี่ยนจากหอสมุดสำหรับพระนคร เป็น “ราชบัณฑิตยสภา”

พระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2488 ด้วยพระโรคหลอดโลหิตในสมองตัน สิริพระชนมายุ 68 ปี 6 เดือน 13 วัน

ตอนที่ 1
ความเป็นมา
ของสหกรณ์

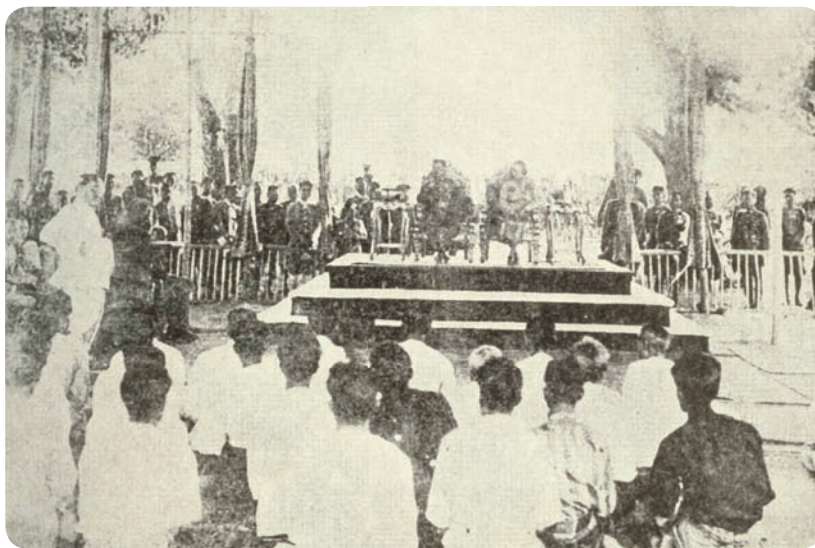

สมัยที่สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ

พิมพ์ได้มาแต่พระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ บิดาของในหลวง
เป็นครั้งแรก ที่ในหลวงนั้นไปเยี่ยมห้องพระสมณภพที่วังใหม่ พระ
สมณภพมี หอพักเป็นพระรื้อเพื่ออยู่อย่างสำคัญ ในพระตำหนักของ
ราชบุตร ๑๖ เป็นไปอยู่ในทางสักขีอย่างอื่น เพาะที่ในหลวงรัก
ใช้ความคิดในทางที่มั่นคง ที่ในวังสักขีความที่สงบต่อ
หมู่คณะ ทำพระงานที่ครบถ้วน ส่วนที่ไปเยี่ยมของคณะ ดังนี้
ที่ที่สมณภพจะเป็นเครื่อง ที่ ความ เรียบมาว่า ไปเทศน์สอนพระใน
นาม และเห็นในราชบุตรมีความสงบด้วย สมบูรณ์ (และรักที่ใน
นาม และเห็น เมื่อถึง ชัย) พระสมณภพเช่นพระสำคัญที่สอ
อย่างนั้น ที่รักของใจดี

ในพระปรมินทรมหาฯ รัชกาลที่ ๗ ราชบุตร ๑๖ บิดาของในหลวง
ใจดีในพระสมณภพ และมีความคิดในทางที่มั่นคงที่
ใจดีมาก เห็นใจอีกพบ เวรชู้ก็รักดีทีเดียว.

พิมพ์ที่ ๒๖

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีทอດพระเนตร
การประชุมของสมาชิกสหกรณ์ บ้านดอนไม่จำกัดลินใช้ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2469

กระทรวงสหกรณ์ ณ จังหวัดพระบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม
พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2497

กระทรวงสหกรณ์ ณ ส.ร.ตั้งตรงจิตร
(วัดโพธิ์) พ.ศ. 2498 ถึง พ.ศ. 2499

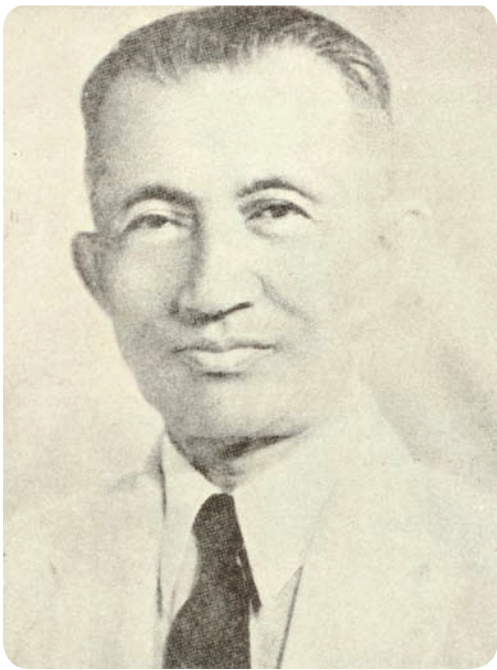
พิธีเปิดป้ายกระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2501
(ปัจจุบัน คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

ทำเนียบนายทะเบียนสภกรณ

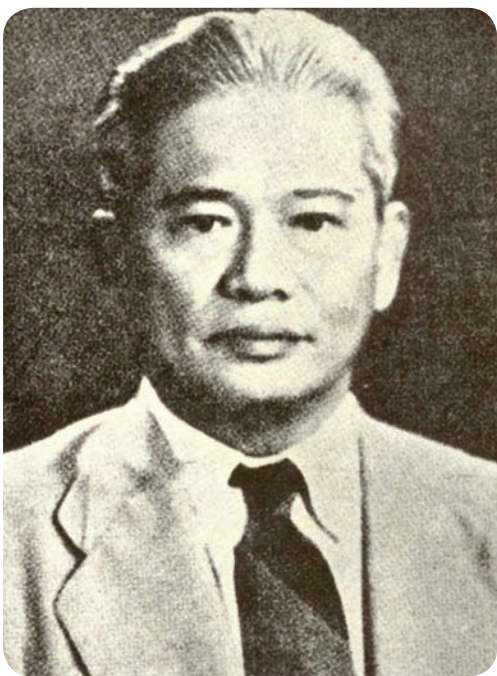
พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ
นายทะเบียนสภกรณพระองค์แรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2458 ถึง พ.ศ. 2468

มหาอำมาตย์โท ม.จ.ฉลาตลบเลอสรรร กมลასน์
นายทะเบียนสหกรณ์ ระหว่าง พ.ศ. 2469

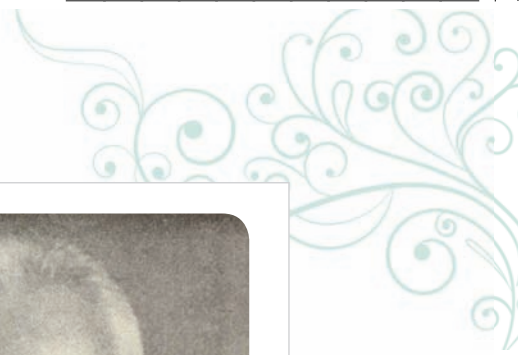
มหาอำมาตย์ตรี พระยาพิธิโรสมบัติ (ดาบ กุมวานนท์)
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2469 ถึง พ.ศ. 2475

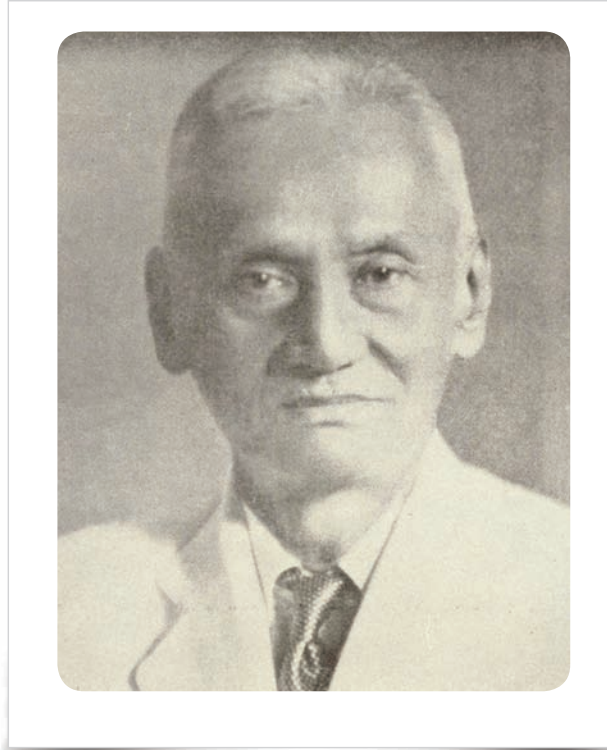
พระยาโทกวนิกมนตรี (วิสุทธิ์ โทกวนิก)
รักษาการในตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ พ.ศ. 2475

รองอำมาตย์เอกหลวงเดชสหกรณ์ (ม.ล.เดช สนิทวงศ์)
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2478

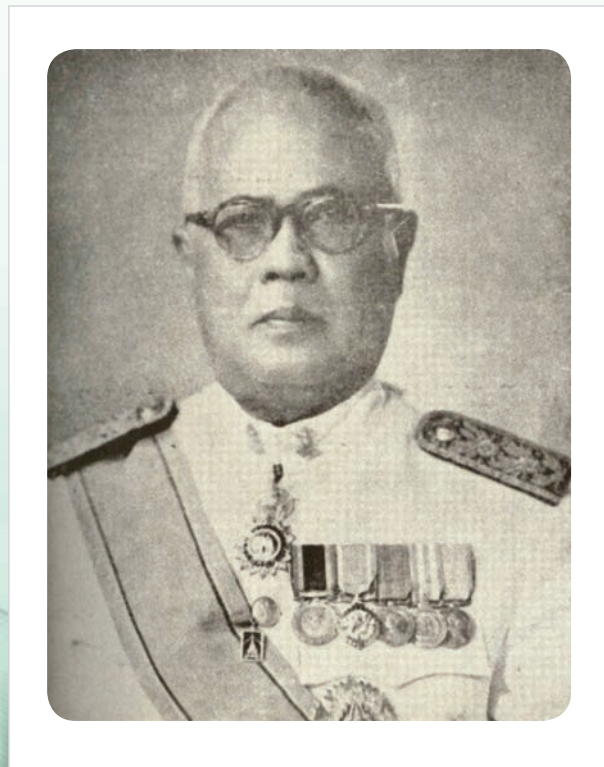
พระประกาศสภกรณ (สดับ วีระเธียร)
นายทะเบียนสภกรณ ตั้งแต่ พ.ศ. 2479 ถึง พ.ศ. 2485

พระทิจกรณทากนชช (ทิจกรณ ปญยวณช)
นายทะเบียนสภกรณ ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 ถึง พ.ศ. 2492

ม.ล.อุดม ทนกร ณ อยุรยา
รักษากรณนายทะเบียนสภกรณ พ.ศ. 2492

นายพงส สรวรรณะ
นายทะเบียนสภกรณ ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 ถึง พ.ศ. 2500

นายทฤษฎี สาดราภัย

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึง พ.ศ. 2502
และระหว่าง พ.ศ. 2505 ถึง พ.ศ. 2510

นายเชื้อ วายวานนท์

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ถึง พ.ศ. 2505

พล.ต.ชานู อังศุโชติ

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ถึง พ.ศ. 2511

พ.อ.สุนรินทร์ ชลประเสริฐ

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ถึง พ.ศ. 2514
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2520
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2523

นายสมฤทธิ์ เลิศบุศย์

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 ถึง พ.ศ. 2515

นายอดุล นิยมวิภาต

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2522

นายเกลิง รำรองนาวาสวัสดิ์

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2530

นายจูนนก สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ถึง พ.ศ. 2533

นายชุกติ สาริกะภูติ
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2535

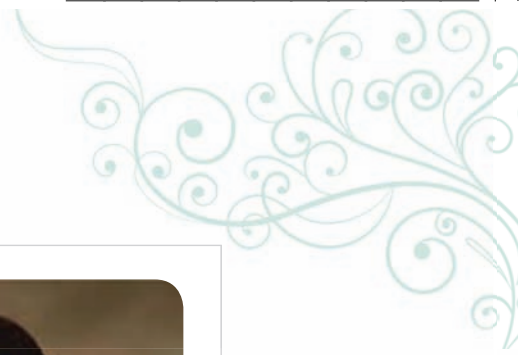
นายสมหมาย สุรกุล
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2539

นายทวีศักดิ์ เสสะเวช
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2539 ถึง พ.ศ. 2541

นายปิติพงษ์ ทุ่งบุญ ณ อัยรยา
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2541 ถึง พ.ศ. 2545

นายบุญมี จันทร์วงศ์
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2549

นางสาวสุทัตตรา ธนเสถียรวัฒน์
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2552

นายศุภชัย บานทับทอง
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2552

นายฉกรรจ์ แสงรักษาวงศ์
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 ถึง พ.ศ. 2553

นายสมชาย ชาญณรงค์กุล
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ถึง พ.ศ. 2556

ดร.จุมพล สงวนสิน
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2557

นายโอกาส กลั่นบุศย์
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2558

นายวิณะโรจน์ ทรัพย์ส่งสุข
นายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2558

ประวัติการสหกรณ์ในประเทศไทย

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยนั้น มีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากชาวนาในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งส่วนมากมีฐานะทรุดโทรม และมีหนี้สินล้นพ้นตัว และมีความเป็นอยู่อย่างยากจนข้นแค้นทั่วๆ ไป การที่ชาวนาในสมัยนั้นมีหนี้สินมากและมีความเป็นอยู่อย่างยากจน ก็เพราะการทำนาในระยะนี้ จำเป็นต้องใช้ทุนรอนในการผลิตมากขึ้นกว่าที่เคยทำมาด้วย แต่เดิมการค้าขายยังไม่เจริญก้าวหน้า ชาวนาของเราส่วนมากจึงเพียงปลูกข้าวพอเลี้ยงครอบครัวไปชั่วปีหนึ่งๆ ต่อมาเมื่อได้มีการค้าขายภายในประเทศและติดต่อทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศมากขึ้น ข้าวจึงเป็นสินค้าที่ประเทศไทยเริ่มส่งไปขายยังต่างประเทศ คิดส่วนเฉลี่ยในขณะนั้นปีหนึ่งประมาณหนึ่งล้านตัน ทำให้ชาวนาเกิดความต้องการที่จะขยายการทำกินให้กว้างขวางออกไป เพื่อผลิตข้าวให้ได้ปริมาณเพิ่มขึ้นสำหรับเป็นสินค้าส่งไปขายยังต่างประเทศ และมีเหลือเพื่อบริโภคพอเพียงกับจำนวนพลเมืองที่ทวีมากขึ้นตามความเจริญของบ้านเมือง ความต้องการในการค้าข้าวจึงเพิ่มขึ้นตามลำดับ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ชาวนาของเราส่วนมากมีฐานะปานกลางและยากจน เมื่อบังเกิดความจำเป็นที่จะขยายการผลิตข้าวให้มากขึ้น ก็ต้องชวนหาเงินมาลงทุนทำนา เพื่อมุ่งหวังสร้างฐานะและสภาพความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น แต่เงินที่จะนำมาลงทุนในการทำนาส่วนใหญ่มักจะเป็นเงินกู้ยืมจากคหบดีหรือพ่อค้า ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง ทั้งเสียเปรียบเจ้าหน้าที่ในวิธีการทำสัญญาและจ่ายเงินชำระหนี้ด้วยประการต่างๆ เพราะขาดการศึกษา ประกอบกับการทำนาบางปีชาวนาประสบภัยธรรมชาติ ได้ข้าวไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งในขณะนั้นราคาข้าวก็ตกลงมาก ไม่ค่อยคุ้มกับการลงทุนลงแรงทำนา ครั้นเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น การคมนาคมสะดวก การค้าขายขยายตัวตามออกไป ค่าใช้จ่ายในการครองชีพก็ยิ่งทวีขึ้นเป็นลำดับ หาทางที่จะประหยัดได้ยาก นอกจากนี้ยังมีชาวนาบางคนลุ่มหลงไปในทางอบายมุข มีการพนัน เป็นต้น เหตุดังกล่าวนี้ทำให้ฐานะของชาวนาทรุดโทรมลง มีหนี้สินรุงรัง บางรายถึงกับถูกเจ้าหน้าที่ยึดกรรมสิทธิ์ที่ดินไป ทำให้ชาวนาทั่วๆ ไปในสมัยนั้นตกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะไม่สามารถแก้ไขฐานะความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น การที่ชาวนาส่วนมากตกอยู่ในหนี้สินและมีความเป็นอยู่อย่างยากจนนี้ รัฐบาลตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 จึงคิดที่จะแก้ไขภาวะเศรษฐกิจในการครองชีพของชาวนาให้สูงขึ้น โดยจัดตั้งธนาคารเกษตร (Agricultural Bank) ให้มีสาขาแผ่ไปในส่วนภูมิภาคเพื่อช่วยเหลือให้สินเชื่อกเกษตรแก่ชาวนาที่ยากจน แต่มาขัดข้องอยู่ที่ปัญหาในเรื่องหลักประกันเงินกู้และการควบคุมมิให้ชาวนาที่กู้ยืมเงินจากธนาคารทอดทิ้งที่นา และหลบหนีได้ ความคิดนี้จึงเป็นอันล้มเลิกไป

ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2456 เมื่อ บริษัทแบงก์สยามกัมมาจล จำกัด (ต่อมาเปลี่ยนเป็นธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด) ประสบวิกฤติการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ขณะนี้คือกระทรวงการคลัง) ต้องเข้าช่วยเหลือเพิ่มหุ้นและเงินทุนให้ ประกอบกับในสมัยนั้นบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลฯ ยังดำเนินการในฐานะธนาคารขายเงินซื้อเงิน (Exchange Bank) แข่งกันกับธนาคารอื่นไม่ได้ถนัด เพราะมีตัวแทนเป็นจำนวนน้อยในต่างประเทศ ทางราชการจึงคิดจะปรับปรุงแก้ไขให้ราษฎรกู้ยืมเงินไปทำทุนในการผลิต และปลดปล่อยหนี้สิน (Loan Bank) ทำนองเดียวกับธนาคารแห่งเบงกอล ธนาคารแห่งมัทราส และธนาคารแห่งบอมเบย์ในประเทศอินเดีย

ฉะนั้น เพื่อที่จะดัดแปลงให้แบงก์สยามกัมมาจลฯ ได้ดำเนินการเป็นธนาคารประเภทนี้ต่อไป กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้เชิญ นายเบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ (Bernard Hunter) ต่อมาได้รับยศเป็นเซอร์ หัวหน้าธนาคารแห่งมัทราส เข้ามาสำรวจในหลักการเกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อปี พ.ศ. 2457 แล้วจึงรายงานผลให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติทราบ พร้อม

กับเสนอแนะให้รัฐบาลชักชวนบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลา โอนทุนเดิมของบริษัทเข้ามาเป็นรากฐานก่อตั้งธนาคารขึ้นใหม่ โดยกระทรวงพระคลังฯ จะเพิ่มทุนให้รวมกับทุนเดิมเป็นจำนวนเงินหกล้านบาท และให้เรียกธนาคารที่จะตั้งขึ้นใหม่นี้ว่า “ธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติ” (National Loan Bank) ดำเนินกิจการให้ราษฎรกู้ยืมเงิน โดยยึดถือที่ดินและหลักทรัพย์อื่นเป็นหลักประกัน ส่วนการควบคุมมิให้ชาวนาที่กู้ยืมเงินทอดทิ้งที่นาและหลบหนีสิน ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังคิดแก้ไขไม่ได้มา แต่ครั้งเมื่อดำริจะจัดตั้งธนาคารเกษตรนั้น นายเบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ แนะนำว่า สมาคมซึ่งประชาชนรวบรวมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อทำการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรียกว่า “Co-operation” ซึ่งพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงบัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นแทนไว้อย่างแนบเนียนตรงความหมาย และใช้กันมาจนตราប់เท่าทุกวันนี้ว่า “สหกรณ์” นั้น เป็นหลักประกันอันมั่นคงสมควรที่ธนาคารรูปนี้จะให้สมาคมสหกรณ์ดังกล่าวกู้ยืมเงินเป็นอย่างยิ่ง แต่การที่จะปฏิรูปบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลาเป็นธนาคารให้กู้ยืมเงินแห่งชาตินี้ คณะกรรมการของแบงก์ได้ชี้แจงและให้เหตุผลว่า บริษัทแบงก์สยามกัมมาจลา เป็นธนาคารพาณิชย์ของคนไทยก่อตั้งขึ้นด้วยทุนคนไทยเป็นส่วนใหญ่ ถ้าต้องเปลี่ยนเป็นธนาคารให้กู้ยืมเงินแห่งชาติเสียแล้ว ธนาคารพาณิชย์ของคนไทยก็จะมีเหลืออยู่เลย ประกอบกับการขายเงินซื้อเงินซึ่งธนาคารกระทำอยู่ในขณะนั้นได้ผลดีเป็นที่ประจักษ์ ความดำริของทางราชการที่จะดัดแปลงบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลา เป็นธนาคารให้กู้ยืมเงินแห่งชาติจึงเป็นอันระงับไป แต่อย่างไรก็ดี การที่นายเบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ เข้ามาสำรวจตรวจตราและให้ความคิดเห็นเพื่อตั้งธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติคราวนั้น เป็นมูลเหตุอันเที่ยงแท้ที่ควรจารึกไว้ได้ว่า

ได้ทำให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติบังเกิดความคิดเห็นที่จะชักนำเอาวิธีการสหกรณ์เข้ามาใช้ในประเทศไทย เพื่อแก้ไขภาวะความเป็นอยู่ของราษฎรชาวนาที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องหนีสิน และยากจนให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

แผนการสหกรณ์ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ (พ.ศ. 2458-2463)

ในปีเดียวกับที่นายเบอร์นาร์ต ฮันเตอร์ เสนอความคิดเห็นให้จัดตั้งธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติและจัดตั้งสมาคมที่เรียกว่า “สหกรณ์” นั้นเอง กระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ได้จัดตั้งแผนงานสถิติพยากรณ์ขึ้นเป็นกรมชั้นเจ้ากรม เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2457 ให้มีเจ้าหน้าที่รวบรวมและแสดงสถิติทั่วไปของประเทศ ครั้นต่อมาจึงยกฐานะขึ้นเป็นกรมชั้นอธิบดี มีนามว่า “กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์” เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2458 โดยให้เพิ่มงาน “แผนการสหกรณ์” เพื่อริเริ่มทดลองจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นด้วย เหตุที่ให้เพิ่มงานจัดสหกรณ์ขึ้นในส่วนราชการแห่งนี้ ก็เพราะกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์อยู่ในฐานะอันสัมพันธ์ต่อภาวะเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาคอยู่แล้ว ประกอบกับงานสหกรณ์เป็นแบบแผนของประเทศทางตะวันตกและเป็นแผนงานใหม่ซึ่งทางรัฐบาลพึงจะริเริ่มจัดให้มีขึ้น ทำนองเกี่ยวกับงานแผนอื่นของกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์นั้นด้วย และโดยที่การจัดตั้งสหกรณ์ในระยะแรกนี้ได้อาศัยเงินกู้จากแบงก์สยามกัมมาจลา ซึ่งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้ค้ำประกัน จึงสมควรที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะได้มีส่วนรู้เห็นในการดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์อย่างใกล้ชิด โดยให้แผนการสหกรณ์อยู่ในความควบคุมดูแลของกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งมีพระราชวรรังค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีเป็นพระองค์แรก

งานในกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์สมัยนั้น แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ

1. **แผนกงานพาณิชย์** ต่อมาได้ขยายงานกว้างขวางออกไปเป็นกระทรวงพาณิชย์ ในปี 2463 กระทรวงพาณิชย์ และคมนาคม และกระทรวงเศรษฐกิจในปัจจุบัน
2. **แผนกงานสถิติพยากรณ์** ต่อมาได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (กระทรวงการคลัง) และเป็นสำนักงานสถิติแห่งชาติ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ในปัจจุบัน
3. **แผนกงานสหกรณ์** ต่อมาได้ขยายงานกว้างขวางออกไปเป็นกรมสหกรณ์ กระทรวงสหกรณ์ และในที่สุดก็มีการปรับปรุงให้รวมกระทรวงสหกรณ์ไว้ในสังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติซึ่งตั้งใหม่

การที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติคิดจะทดลองจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ก็เพื่อช่วยเหลือจัดหาทุนรอนให้ชาวนาชั้นกลางและชั้นเล็ก ชำระค่างหนี้สินที่ต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหน้าที่ในอัตราสูง และนำไปลงทุนในการทำนาต่อไป โดยมีพระราชวรรังค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นประธานในการเลือกเฟ้นระบบวิธีการสหกรณ์ในนานาประเทศมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวนาในสมัยนั้น ในที่สุดได้ตกลงรับเอาวิธีการสหกรณ์ประเภทหาทุนแบบ **ไรไฟเฟเซน (Raiffeisen)** ซึ่งมีขึ้นในประเทศเยอรมนีเป็นแห่งแรก เพื่อความมุ่งหมายที่จะอุปถัมภ์คนจนผู้ประกอบกิจการย่อยๆ เหมาะสมแก่การช่วยเหลือชาวนาชั้นเล็กเป็นอย่างยิ่ง สหกรณ์แบบนี้มีแดนจำกัด ประกอบขึ้นจากสมาชิกที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน จึงมีโอกาสรู้จักกันดีและสามารถควบคุมดูแลซึ่งกันและกันได้ ปัญหาที่เคยวิตกว่า ชาวนาผู้กู้ยืมจะทอดทิ้งนาและหลบหนีก็เป็นอันหมดสิ้นไป เพราะสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบในหนี้สินของสหกรณ์ซึ่งตนเป็นสมาชิก ร่วมกันและแทนกัน ย่อมจะควบคุมดูแลกันเองได้

การเตรียมการเบื้องต้น

ก่อนที่จะดำเนินการทดลองจัดตั้ง สหกรณ์ประเภทหาทุนแบบ Raiffeisen นั้น ในทางปฏิบัติต้องเตรียมทำงานที่สำคัญหลายอย่าง เช่น

1. เผยแพร่การสหกรณ์
2. เลือกห้องที่เริ่มตั้งสหกรณ์
3. หาทุนเพื่อใช้ในการจัดสหกรณ์
4. ตรากฎหมายว่าด้วยการสหกรณ์
5. เลือกเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติงานสหกรณ์

นอกจากนี้ยังมีกิจการอื่นๆ ที่ต้องจัดเตรียมล่วงหน้าไว้อีก เช่น การร่างแบบข้อบังคับของสหกรณ์ และการวางวิธีการดำเนินงานต่างๆ เป็นต้น

การเผยแพร่การสหกรณ์

เนื่องด้วยการสหกรณ์เป็นความเคลื่อนไหวของประชาชนผู้เข้าเป็นสมาชิกก่อตั้งสหกรณ์ จึงต้องมีความต้องการและสมัครใจของประชาชนเองที่จะรวมกันก่อตั้งสหกรณ์นั้นขึ้น เพื่อประโยชน์แก่ตนเจ้าพนักงานสหกรณ์เป็นแต่เพียงผู้ชักนำช่วยเหลือและควบคุมให้ดำเนินการไปโดยถูกต้องตามบทกฎหมายและหลักการสหกรณ์ เพื่อให้เกิดความจำเริญมั่นคงสืบไป แต่ก่อนที่ราษฎรชาวนาจะรู้จักสหกรณ์และมีความสมัครใจก่อตั้งสหกรณ์ขึ้น เจ้าพนักงานสหกรณ์จำเป็นต้องเพียรโฆษณาเผยแพร่กิจการสหกรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้ทราบกันโดยแพร่หลายในหมู่ประชาชนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และโดยเฉพาะในท้องที่ซึ่งจะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในหมู่ชาวนานั้นเจ้าพนักงานสหกรณ์จะต้องพยายามชี้แจงหลักและวิธีการสหกรณ์ให้ชาวนาเข้าใจและเลื่อมใสในคุณประโยชน์ของสหกรณ์อย่างแท้จริงปราศจากความลังเลสงสัย ทั้งยังต้องคอยชี้แจงแก่ชาวอกุศลต่างๆ ที่มักจะมีผู้ก่อกวนเพื่อให้ชาวนาตื่นกลัว เช่น รัฐบาลจะริบไร่นาของราษฎร เป็นต้น

ในสมัยที่จะเริ่มการสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทยนั้น บรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ เช่น อุปราช สมุหเทศาภิบาล ก็ยังไม่ทราบเรื่องการสหกรณ์กันมากนัก จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้ความรู้ในหลัก และวิธีการสหกรณ์นี้ไปปรากฏในหมู่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองก่อน ฉะนั้น ในการประชุมสมุหเทศาภิบาล ณ หอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินงานเพื่อชักนำการสหกรณ์มาสู่ประเทศไทย กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้เชิญบรรดาอุปราช และสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลต่างๆ มาปรึกษาหารือและชี้แจงถึงข้อดีว่า จะมีทางจัดสหกรณ์ขึ้นได้เป็นผลสำเร็จในท้องที่มณฑลนั้นๆ ในภายหน้าบ้างหรือประการใด ความประสงค์ในขั้นต้น

ก็เพียงแต่จะจัดทดลองดูในท้องที่ที่สะดวกและมีช่องทางสำเร็จมากที่สุดสัก 2 แห่งก่อน เมื่อเห็นลู่ทางว่าเป็นผลดี จึงจะขยายการให้กว้างขวางออกไป นอกจากนี้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติยังได้แจกแบบคำถามสืบสวนสถิติทางทรัพย์สินของประชาชน เพื่อขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองรวบรวมตอบเป็นรายจังหวัดและอำเภอ ทั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ยังได้แจกหนังสือชื่อ “สหกรณ์” แก่ผู้เข้าประชุมเพื่อนำไปพิจารณาและแจกจ่ายแก่บรรดาผู้ว่าราชการจังหวัดต่างๆ ด้วย

หนังสือนี้เป็นเล่มเล็กๆ อ่านเข้าใจง่าย บรรจุข้อความรวม 18 หน้า บรรยายอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนถึงภาวะความเป็นอยู่ในหมู่ชาวนาไทยอันสมควรได้รับการแก้ไข ตลอดจนได้แนะนำวิธีแก้ไขอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า “สหกรณ์” และอธิบายถึงลักษณะ หลัก และวิธีการ ตลอดจนคุณประโยชน์ของสหกรณ์ (แบบ Raiffeisen) ดั่งได้นำมาพิมพ์ไว้ในท้ายเรื่องแล้ว

การเผยแพร่การสหกรณ์ครั้งนี้ นับว่าเป็นการเผยแพร่ครั้งแรกในประเทศไทย และเป็นการตลาดที่เริ่มเผยแพร่ไปในบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักพิจารณาปฏิบัติการในท้องที่ของตน และเผยแพร่ต่อกันไปจนถึงราษฎรในท้องที่นั้นๆ

วรรณกรรมว่าด้วยการสหกรณ์ฉบับแรกในประเทศไทยที่ชื่อ “สหกรณ์” นี้ พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงนิพนธ์ขึ้นด้วยความช่วยเหลือแนะนำของนายเจ. เอ. เคเบิล (J. A. CABLE) ที่ปรึกษากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์

การเผยแพร่การสหกรณ์ในสมัยซึ่งยังไม่รู้จักสหกรณ์กันเลย และโดยเฉพาะเจาะจงจะให้เป็นที่รู้ความเข้าใจแก่ชาวนา ที่ยังล้าหลังในการศึกษาด้วยแล้ว เราท่านก็พอจะเห็นได้ว่าเป็นการยากเย็นเพียงใด นับว่าเป็นโชคอย่างหนึ่งที่พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นผู้ริเริ่มงานนี้ เพราะพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณโวหารพิเศษ สามารถใช้คำง่ายๆ อธิบายเรื่องยากให้เข้าใจแจ่มแจ้งด้วยวิธีอันแยบคาย ผู้ใดอ่านหนังสือ “สหกรณ์” ฉบับแรกนั้นแล้ว จะรู้สึกเสมือนว่า การสหกรณ์นี้เป็นแบบฉบับของไทยเราโดยแท้ ดั่งนี้เราจึงได้ยอมรับนับถือกันว่าพระนิพนธ์ของพระองค์ท่านเกี่ยวกับการสหกรณ์ทั้งฉบับแรกและฉบับต่อมา เป็นแบบฉบับที่มีค่าอย่างยิ่ง

ส่วนผู้ดำเนินงานในขั้นแรกนั้น เมื่อปลายปี พ.ศ. 2458 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ให้นายเจ. เอ. เคเบิล (J. A. CABLE) ที่ปรึกษากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กับข้าราชการอีกสองนาย คือ นายเสริม ชูโต และนายประดิษฐ์ สุจริตกุล (ภายหลังเป็น พระเสริมพาณิชย์ และพระประดิษฐสุหการ) เดินทางไปยังจังหวัดพิษณุโลก เพื่อสำรวจภาวะความเป็นอยู่ของราษฎร และเผยแพร่วิธีการสหกรณ์แก่ราษฎรพร้อมกันไป

การเลือกท้องที่เพื่อเริ่มตั้งสหกรณ์

ในปี 2459 เมื่อรัฐบาลได้แต่งตั้งอธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์เพื่อให้มีอำนาจดำเนินการจัดตั้งและรับจดทะเบียนสหกรณ์แล้ว ปัญหาที่ต้องขบคิดกันต่อไปก็คือว่า จะเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในจังหวัดใดก่อนจึงจะเป็นการเหมาะสมและมีลู่ทางที่จะขยายวงงานให้แพร่หลายต่อไปได้ ซึ่งในที่สุดเป็นอันตกลงว่า จะจัดตั้งสหกรณ์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรบางตำบลในท้องที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นการทดลองก่อน

เหตุที่เลือกจังหวัดพิษณุโลก เป็นที่ทดลองจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกก็เพราะปรากฏจากการสำรวจในขณะนั้นว่า จังหวัดพิษณุโลกยังมีราษฎรไม่หนาแน่นและราษฎรส่วนมากเป็นคนจนพึ่งอพยพมาจากทางใต้ เพื่อไปจับจองทำประโยชน์ในที่ดินรกร้างว่างเปล่า ราษฎรเหล่านี้ไม่มีทุนรอนพอเพียงต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในการหักร้างถางพง และลงทุนทำการเพาะปลูกโดยเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงได้ผลไม่ใคร่คุ้มทุนที่ลงไปทำให้ตกเป็นหนี้สินจนไม่อาจตั้งตัวเป็นหลักฐานได้ จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่จจะอพยพขึ้นไปใหม่บังเกิดความท้อถอย ฉะนั้น การเลือกจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนขึ้น ในท้องที่จังหวัดนี้จึงเป็นทางช่วยเหลือให้ราษฎรที่ไปตั้งหลักฐานทำการเพาะปลูกอยู่แล้วพอตั้งตัวได้ และในขณะเดียวกันยอมเป็นทางชักจูงให้ราษฎรในจังหวัดอื่นที่มีประชากรหนาแน่น อพยพไปทำการหักร้างถางพงและใช้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ดังนั้น ในตอนปลายปี พ.ศ. 2459 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ โดยมีพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นอธิบดีและดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์จึงได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกเป็นสหกรณ์สมาคมแรกแห่งประเทศไทย ชื่อ สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ มีสำนักอยู่ตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ต่อจากนั้นแผนกการสหกรณ์ สังกัดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ก็ได้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนเพิ่มขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกซึ่งเป็นจังหวัดเริ่มแรก และขยายลงมาถึงจังหวัดลพบุรีอันเป็นเมืองอยู่ข้างอู่น้ำ มีราษฎรที่มีฐานะปานกลางและชั้นเล็ก สมควรให้ได้รับการช่วยเหลือเช่นเดียวกัน การจัดสหกรณ์ทดลองนี้ใช้เวลา 4 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2460 จนถึง พ.ศ. 2463 ในตอนสิ้นปี พ.ศ. 2463 มีสหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้ว 60 สมาคม

อุปสรรคแห่งการจัดสหกรณ์ในระยะเริ่มต้นนี้ ปรากฏตามที่พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงชี้แจงต่อสภาเผยแพร่วาณิชยในคราวประชุมเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2465 ว่าการจัดตั้งสหกรณ์ในระยะนี้มีข้อขัดข้องอันเนื่องมาจากสาเหตุสามประการ คือ

1. การจัดสหกรณ์ในระยะแรกเป็นแต่เพียงการทดลอง และเพื่อพิเคราะห์ดูวิธีการให้ถ่องแท้
2. ยังมีเจ้าพนักงานจำนวนน้อยที่คุ้นเคยกับการดำเนินงานสหกรณ์ และ
3. ยังไม่มีทุนที่จำต้องมีและเป็นทุนที่ควรแก่การนี้

อย่างไรก็ตาม การทดลองจัดตั้งสหกรณ์ในระยะนี้ปรากฏผลเป็นที่น่าพึงพอใจ ด้วยได้มีราษฎรในจังหวัดที่ตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้ว และจังหวัดอื่นๆ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงมาร้องขอให้จัดตั้งสหกรณ์อีกเป็นจำนวนมากทางการจึงได้เริ่มขยายการจัดตั้งสหกรณ์ต่อไปในจังหวัดต่างๆ ตามความจำเป็นและสะดวกแก่การควบคุมดูแล อย่างไรก็ตามก็ดี ควรกล่าวเพิ่มเติมไว้ในที่นี้ด้วยว่า การจัดสหกรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา ได้ดำเนินไปอย่างล่าช้า เนื่องจากเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2460 ประเทศไทยได้ประกาศเข้าในการสงครามกับประเทศเยอรมนีและออสเตรียฮังการี อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ (หรือรองเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ในภายหลังต่อมา) ผู้เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ และหัวหน้างานสหกรณ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิทักษ์ทรัพย์สินชาติศัตรูอีกตำแหน่งหนึ่ง เพื่อทำการพิทักษ์ทรัพย์สินและชำระบัญชีทรัพย์สินสมบัติของชนชาติเยอรมนีและออสเตรียฮังการี เจ้าหน้าที่ในแผนกสหกรณ์จึงต้องถูกถอนตัวไปปฏิบัติงานพิทักษ์ทรัพย์สินชาติศัตรูเสียหลายนายเป็นเวลานานถึง 7-8 ปี ประกอบกับในขณะนั้นมีเจ้าพนักงานน้อยเมื่อมีงานที่ต้องทำเป็นสองฝักสองฝ่ายเช่นนี้ จึงทำให้งานจัดสหกรณ์ชะงักและล่าช้าไปชั่วระยะเวลาหนึ่งจนถึง พ.ศ. 2471 ซึ่งนับว่าได้พ้นระยะทดลองแล้ว จึงสามารถดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ต่อไปได้อย่างเต็มที่

การจัดหาทุนสำหรับการจัดสหกรณ์

สาระสำคัญของการจัดสหกรณ์อยู่ที่เงินทุน ซึ่งในขั้นต้นจำเป็นต้องให้สหกรณ์ได้กู้ยืมทุนจากบุคคลภายนอกเป็นส่วนใหญ่ แม้สหกรณ์บางรูปที่มุ่งหมายให้ใช้ทุนภายใน โดยกำหนดไว้ในข้อบังคับให้มีการก่อทุนโดยวิธีจำหน่ายหุ้นและรับฝากเงินจากสมาชิกหรือบุคคลภายนอก ก็อาจได้ทุนมาเพียงเล็กน้อยไม่พอแก่ความต้องการ ส่วนทุนภายนอกอาจหาได้จากหลายทาง เช่น จัดให้มีธนาคารสหกรณ์กลางตั้งประจำอยู่ในท้องถิ่นที่มีสหกรณ์และจ่ายเงินให้สหกรณ์กู้ไปทำทุนหรือขอให้นายทุนในท้องถิ่นเดียวกันอุดหนุนให้ทุนแก่สหกรณ์ จะเป็นโดยนำเงินมาฝากหรือให้กู้ก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามในตอนเริ่มแรกจัดตั้งสหกรณ์ไม่ว่าประเทศไหน และจะจัดสหกรณ์รูปใด การหาทุนภายนอกมาให้สหกรณ์ใช้ย่อมสำเร็จผลได้ยาก เพราะการตั้งธนาคารย่อยๆ ในชนบทเพื่อทำการให้สหกรณ์กู้ยืมนั้น ไม่มีทางจะทำได้สำเร็จ เนื่องจากกำลังหมุนเวียน แห่งการเงินในชนบทไม่กว้างขวางพอที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์รายได้มาค้ำจุนธนาคารให้ดำรงฐานะอยู่ได้ ส่วนที่จะหาทุนจากนายทุนในท้องถิ่นนั้นเองก็ยิ่งยากขึ้นไป เพราะนายทุนเหล่านั้นอาจใช้เงินที่มีอยู่ให้ราษฎรในท้องถิ่นที่ขอบพอกู้ยืมเป็นรายตัว หรือหาประโยชน์ในทางอื่นได้ดีกว่าที่จะนำมาฝากหรือให้สหกรณ์กู้

ที่จริงความคิดที่จะใช้ทุนภายในท้องถิ่นของสหกรณ์นั้น เป็นความคิดที่ดีเพราะอาจทำความสะดวกให้ทั้งฝ่ายสหกรณ์และเจ้าของเงินในกิจการที่เกี่ยวกับการให้กู้และรับฝาก ตลอดจนการรับส่งเงินให้แก่กันและกัน อีกประการหนึ่ง ยังเป็นทางปลูกความนิยมของประชาชนทั้งที่เป็นสมาชิกและผู้ให้ทุนแก่สหกรณ์ เพราะตนเองอาจแลเห็นได้โดยใกล้ชิดว่าสหกรณ์ดำเนินการไปได้ดี และตนก็ได้รับผลประโยชน์ค่าดอกเบี้ยตอบแทนอยู่โดยสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังเป็นนโยบายในทางสะสมและเพิ่มพูนกำลังทรัพย์ในท้องถิ่นให้กระจุกกระจายไปทางอื่นด้วย

ในระยะแรกที่รัฐบาลดำริจัดตั้งสหกรณ์ ก็ได้คำนึงหาช่องทางที่จะให้สหกรณ์ได้ใช้ทุนของนายทุนซึ่งอยู่ในท้องถิ่นตั้งสหกรณ์ โดยขอรับรองให้สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพิษณุโลก คือ พระยา (ต่อมาเป็นเจ้าของพระยา) สุรบดินทร์สุรินทร์ฤชาชัย (พร จารุจินดา) ผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นที่กำหนดจะตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นแห่งแรก ช่วยสอดส่องและแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ แต่ปรากฏว่านายทุนเหล่านั้นยังมีทางใช้เงินให้เกิดประโยชน์อย่างอื่นได้มากกว่าที่จะให้สหกรณ์กู้ หรือนำมาฝากที่สหกรณ์ ความคิดที่จะใช้ทุนภายในท้องถิ่นจึงยังไม่มีทางสำเร็จได้ ฉะนั้น ในการจัดเรื่องทุนที่จะให้สหกรณ์กู้ในตอนเริ่มแรกนี้ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (กระทรวงการคลังเวลานี้) จึงต้องขอให้เบงค์สยามกัมมาจลเป็นผู้จ่ายเงินให้สหกรณ์กู้โดยอาศัยเงินเชื่อในทรัพย์สินของสมาชิกทั้งหมดเป็นประกันรวมกับการค้ำประกันของกระทรวงพระคลังฯ อีกชั้นหนึ่งด้วย

การตรากฎหมายสำหรับสหกรณ์

ความดำริที่จะให้มีบัญญัติเพื่อรับรองสถานภาพทางกฎหมาย (Legal Status) ของสหกรณ์ที่จะตั้งขึ้นในชั้นทดลองนั้น ได้เริ่มมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2459 โดยพระราชวรรังสรรค์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงปรึกษาหารือและได้รับความช่วยเหลือแนะนำจาก นายเจ. เอ. เคเบิล ซึ่งเคยกล่าวนามมาแล้วกับ นายเอส. เอช. โคล (S.H. Cole) ที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่าตามมาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 ซึ่งใช้อยู่ใน

เวลานั้นบัญญัติว่า “ข้อสัญญาสำหรับตั้งสมาคมนั้นเป็นข้อสัญญาของบุคคลหลายคนด้วยกันยินยอมพร้อมกัน เพื่อทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดนอกจากการหาผลประโยชน์กำไรแบ่งปันกัน” และสหกรณ์ประเภทหาทุนที่ดำริจะทดลองจัดตั้งขึ้น ก็เป็นสหกรณ์แบบ Raiffeisen ซึ่งห้ามการแบ่งปันกำไรในระหว่างสมาชิกตรงตามความหมายของพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 จึงควรให้สหกรณ์ประเภทหาทุนได้รับจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ได้ ส่วนสหกรณ์เครดิตแบบอื่น เช่น Schulze-Delitzch หรือ Luzatti หรือเป็นสหกรณ์รูปอื่น เช่น สหกรณ์ขายพืชผล หรือร้านสหกรณ์ ซึ่งมีการแบ่งกำไรในหมู่สมาชิกด้วยนั้นจะจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสมาคมมิได้

อันที่จริงถ้าพิจารณาตามเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว จะพึงเห็นได้ว่าสมาคมซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 นั้นเป็นสมาคมทางแพ่ง (Civil Associations) เช่นเดียวกับสมาคมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปัจจุบัน ได้แก่สมาคมซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดความจำเป็นในทางสังคม ศาสนา การกุศล วิชาการ หรือการบันเทิง เป็นต้น สมาคมเหล่านี้เป็นองค์การซึ่งสมาชิกมิได้มีประโยชน์ส่วนได้เสียเป็นเงินเป็นทอง (Pecuniary Interest) อย่างไรก็ดี แต่สหกรณ์นั้นไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์รูปใดย่อมมีความมุ่งหมายหนักไปในทางเศรษฐกิจ (Associations for Economic Purposes) หรือจะว่าเป็นองค์การที่ตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนได้เสียเป็นเงินทองแก่บรรดาสมาชิกของสหกรณ์ก็ได้ เช่น สหกรณ์ประเภทหาทุนซึ่งห้ามการแบ่งปันกำไรในระหว่างสมาชิก ความจริงข้อนี้มิได้เปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น สหกรณ์จึงไม่ควรอยู่ในความคุ้มครองของพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 แต่ควรมีกฎหมายพิเศษสำหรับสหกรณ์โดยเฉพาะ และตามหลักฐานยังปรากฏด้วยว่า แม้บรรดาผู้มีส่วนร่วมในความดำริข้างต้น ก็จะต้องระหนักถึงความจริงข้อนี้เป็นอย่างดี แต่ก็จำเป็นต้องเลือกเอาพระราชบัญญัติสมาคมมาใช้บังคับชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง เนื่องจากในขั้นต้นทางการประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นการทดลองในท้องที่ที่กำหนดไว้เพียงหนึ่งหรือสองแห่งเพื่อตรวจสอบผลงานก่อน จึงไม่ประสงค์ที่จะ “ประกาศให้เกรียวกราว” เพราะยังไม่แน่ว่าการสหกรณ์ในประเทศไทยเราจะดำเนินไปด้วยดี พอที่จะบรรลุความสำเร็จหรือไม่ ไม่สมควรออกกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ขึ้นโดยเฉพาะ ข้อนี้ย่อมเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่าแม้การสหกรณ์เป็นงานใหญ่ส่วนหนึ่งของชาติ อันยังให้เกิดผลถาวรสืบมา และนับวันจะไพศาลออกไปทุกทีนั้นก็มิได้เริ่มต้นทำกันมาด้วยความระมัดระวังและเจียมตัวเพียงใด

อย่างไรก็ดี การที่จะนำพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 มาใช้แก่สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นในหัวเมืองนั้น มีข้อขัดข้องอยู่บางประการ คือตามความในมาตรา 3, 6 และ 7 แห่งพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 บัญญัติให้สมาคมทุกสมาคมจดทะเบียน ณ ที่ทำการจดทะเบียนในแขวงเมือง ซึ่งจะประกาศตั้งขึ้น ตามกฎข้อบังคับของเสนาบดีเจ้ากระทรวงผู้ปกครองท้องที่ (คือเสนาบดีกระทรวงนครบาลสำหรับมณฑลกรุงเทพฯ สำหรับหัวเมืองนอกมณฑลกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย) แต่ในเวลานั้นมีกระทรวงนครบาลกระทรวงเดียวที่ออกกฎข้อบังคับว่าด้วยการจดทะเบียนสมาคม และตั้งเจ้าพนักงานทะเบียนในมณฑลกรุงเทพฯ ขึ้น ส่วนกระทรวงมหาดไทยยังหาได้ออกกฎข้อบังคับดังกล่าวนี้ไม่ ฉะนั้น การที่จะขอให้กระทรวงมหาดไทยออกกฎข้อบังคับดังกล่าว จึงไม่เป็นการเหมาะสม เพราะในกฎข้อบังคับนั้นตามปกติย่อมจะกำหนดให้การสมาคมอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงาน สังกัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์เลย ทั้งยังขัดต่อการที่กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์จะเข้าไปตรวจตราควบคุมสหกรณ์ตามหน้าที่ด้วย

ในที่สุดจึงตกลงให้เพิ่มเติมบทบัญญัติพิเศษผนวกเข้ากับพระราชบัญญัติสมาคม พุทธศักราช 2457 อีกฉบับหนึ่งว่าด้วยสมาคมชนิดที่เรียกว่า “สหกรณ์” เพื่อให้อำนาจแก่กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ในการรับจดทะเบียนและตรวจตราควบคุมสหกรณ์โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับการออกกฎข้อบังคับของเจ้ากระทรวงผู้ปกครองท้องที่ชื่อว่า “พระราชบัญญัติ

สมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459” เมื่อร่างพระราชบัญญัตินี้ผ่านการหารือกับกระทรวงยุติธรรม และเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกาศใช้เป็นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์แล้ว ก็ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกพระบัญญัตินี้ ตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2459 โดยกำหนดให้กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นสถานที่รับจดทะเบียนสหกรณ์ต่อไป

ต่อมาหลังจากที่นายทะเบียนสหกรณ์ และเจ้าพนักงานสหกรณ์ (ซึ่งจะได้ชื่อพระนามและนามในที่ต่อไป) ออกไปดูงานสหกรณ์ที่จัดอยู่ในประเทศอินเดียและพม่า และนายทะเบียนสหกรณ์กับ นายอาร์. เอส. เลอเมย์ ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์ ได้เสนอความเห็นร่วมกันว่าสหกรณ์เป็นวิธีการที่สามารถช่วยเหลือส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง และจะทำให้สำเร็จในประเทศไทยได้ ทางกรจึงได้เริ่มขยายงานสหกรณ์และตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ขึ้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2471 เพื่อเป็นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์โดยเฉพาะ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459 นั้นเสีย อนึ่ง เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เปิดทางไว้สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์รูปอื่นๆ ได้ด้วย จึงให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงผู้เป็นเจ้าของหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัติ ที่จะกำหนดตามที่เห็นสมควรและประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นคราวๆ ว่าจะยอมรับจดทะเบียนสหกรณ์ชนิดใดและประเภทใดบ้าง ตั้งแต่ได้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ขึ้นแล้ว ต่อมาใน พ.ศ. 2476 ทางกรได้ออก พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2476 ให้ยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมต่างๆ ในการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งสหกรณ์เป็นผู้โอนหรือผู้รับโอน และใน พ.ศ. 2477 ได้ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 อีกฉบับหนึ่ง กำหนดให้สหกรณ์จำหน่ายเงินกำไรสุทธิเพื่อสมทบทุนสำรองของสหกรณ์ ทุนสหกรณ์กลางและทุนสาธารณะของสหกรณ์ นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2478 ยังได้ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 2) ยกเลิกความในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2476 ที่ว่า “ถ้ามีการโอนแก่ทะเบียนที่ดินซึ่งสหกรณ์เป็นผู้โอนก็ดี หรือเป็นผู้รับโอนก็ดี ท่านให้วันการเรียกค่าธรรมเนียม ประทับตราประจำตำแหน่ง

ถ้าการโอนเช่นนี้ทำที่อำเภอ ก็ให้งดเว้นการเรียกค่าธรรมเนียม การทำบริคณฑ์สัญญาและค่าธรรมเนียมสลักหลัง เปลี่ยนแก้ข้อความในสัญญา” และให้ใช้ความต่อไปนี้เป็นแทน คือ “ถ้าสหกรณ์เกี่ยวข้องกับกิจการใด ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ลงทะเบียนสำหรับการได้มา การจำหน่าย การยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้หรือการยึดหน่วงซึ่งกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สินสิทธิกันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ การลงทะเบียนเช่นนี้นั้นให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม”

“ถ้าไม่มีทะเบียนบรรดาวิธีการซึ่งกฎหมายกำหนดให้ทำที่ว่าการอำเภอเพื่อประโยชน์อย่างเดียวกันนั้น ให้ได้รับยกเว้นจากการเสียค่าธรรมเนียมเช่นเดียวกัน” นอกจากนี้ ยังมีกฎกระทรวงเกษตรวิธีการที่ออกตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 เมื่อวันที่ พฤษภาคม 2489 กำหนดให้ใช้เงินสหกรณ์ในทางใดได้บ้าง เช่น ฝากในสหกรณ์อื่นหรือในธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ชื่อหลักทรัพย์ของรัฐบาลไทย ชื่อหุ้นหรือหลักทรัพย์ของสหกรณ์อื่นหรือของธนาคารเพื่อการสหกรณ์ เป็นต้น

การคัดเลือกเจ้าพนักงานสหกรณ์

โดยที่กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์เป็นกรมใหม่สถาปนาขึ้นจากกรมสถิติพยากรณ์เดิม ซึ่งเป็นกรมชั้นเจ้ากรมดังกล่าวข้างต้น ยังขาดเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานอยู่ ฉะนั้น เมื่อพระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงพ้นจากตำแหน่งอธิบดีกรมตรวจและกรมสารบาญชีมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมใหม่นี้ จึงได้ทรงขอโอนข้าราชการบางนาย

จากกรมตรวจและกรมสารบาณูชี เช่น หลวง (ต่อมาเป็นพระยา) ธนการพิลิตขันธ์ (เป้า มลิณฑุต) กับ นายเสริม ชูโต (ต่อมาเป็นพระเสริมพาณิชย์) มาสมทบกับข้าราชการในกรมสถิติพยากรณ์เดิม มีมิสเตอร์เจ. เอ. เคเบิล เป็นเจ้ากรม (ต่อมาเป็นที่ปรึกษากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์) นายเชาวน์ อินทุเกตุ (ต่อมาเป็นพระยาเชาวนานุสฤติ) นายประดิษฐ์ สุจริตกุล (ต่อมาเป็นพระยาประดิษฐ์สุทธการ) กับ นายประสิทธิ์ (ฮกหลี่) วีรานูวัตต์ (ต่อมาเป็นพระสิทธิพยากรณ์) ผู้ชำนาญการสถิติพยากรณ์และการธนาคารจากธนาคารฝรั่งเศส (Banque l' Indochine) เป็นต้น ข้าราชการในรุ่นนี้ ทั้ง 3 นายคือมิสเตอร์เจ. เอ. เคเบิล นายประดิษฐ์ สุจริตกุล และนายเสริม ชูโต เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากในการปฏิบัติงานสหกรณ์ในสมัยแรกเริ่มนับว่าเป็นเจ้าพนักงานสหกรณ์รุ่นแรกในประเทศไทย ส่วนพระสิทธิพยากรณ์นั้น เมื่อกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์กับงานแผนกสถิติพยากรณ์ได้แยกกลับคืนไปสังกัดกระทรวงพระคลังฯ ตามเดิมแล้ว ก็ได้ย้ายมาปฏิบัติงานในกรมสหกรณ์ต่อไป

นอกจากนี้ ต่อมาเสด็จในกรมอริบตีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ยังได้ทรงขอความร่วมมือจาก พระยา (ต่อมาเป็น เจ้าพระยา) ธรรมศักดิ์มนตรี ผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในสมัยนั้น ให้ช่วยคัดเลือกบุคคลที่เห็นว่าสามารถเหมาะสมจากสำนักศึกษาชั้นสูงนี้ เข้ารับราชการในกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์อีก 3 นาย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2458 คือ นายพิจารณ์ (ชู่เฮง) ปันยวณิช (ต่อมาเป็นพระพิจารณ์พาณิชย์ อริบตีกรมสหกรณ์) เมื่อออกจากราชการฐานสูงอายุแล้วได้เป็นกรรมการผู้จัดการธนาคารเพื่อการสหกรณ์) กับนายเจือ รัตนสถิตย์ (ต่อมาเป็นหลวงรัตนพาณิชย์) ครูโรงเรียนข้าราชการพลเรือน และนายแฉ่ง อาสนจินดา (ต่อมาเป็นหลวงสหการสันต) นักศึกษาชั้นสูงของโรงเรียนนั้น บุคคลเหล่านี้ได้เป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติงานสหกรณ์สืบมา

ถึงกระนั้นจำนวนเจ้าหน้าที่ในกรมนี้ก็ยังมีน้อยไม่พอแก่ปริมาณงานที่มีอยู่ และจะมีขึ้นในภายหลัง จึงได้เปิดการสอบแข่งขัน (Competition Examination) เพื่อคัดเลือกให้ได้คนที่มีระดับความรู้เท่าที่ต้องการ และมีอัธยาศัยสติปัญญาสามารถเหมาะแก่การที่จะควบคุมงานสหกรณ์เข้ามารับราชการ จนกรมนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำวิธีการสอบแข่งขันสำหรับการเข้ารับราชการมาใช้ในเมืองไทยเป็นครั้งแรกเมื่อต้นปี 2459 ในการสอบแข่งขันนั้น นอกจากผู้เข้าสอบจะต้องสอบวิชาข้อเขียนตามหลักสูตรที่กำหนดไว้แล้ว ยังต้องสอบวิชาพูด (สัมภาษณ์) โดยอธิบดีทรงเรียกตัวเข้าไปซักถามด้วยพระองค์เองทั้งภาษาไทยและอังกฤษ พร้อมทั้งสอดส่องสังเกตดูท่วงทีวาจาและปฏิภาณไหวพริบจนเป็นที่แน่พระทัยและได้ทรงบันทึกรายชื่อสังเกตคณลักษณะนิสัยของผู้เข้าสอบแต่ละคนไว้อย่างถี่ถ้วน แล้วจึงประทานคะแนน ปรากฏผลการสอบแข่งขันครั้งนั้นว่าในจำนวนผู้เข้าสอบ 30 คน มีผู้สอบไล่ได้คะแนนสูง ได้รับการคัดเลือกเข้ารับราชการในแผนกสหกรณ์เมื่อต้นปี 2459 รวม 5 คน คือ นายประมณฑ์ เนตรสิริ (พระประมณฑ์ปัญญา) นายสดับ วีรเจียร (พระประกาศสหกรณ์) นายสอาน ณ พัทลุง (หลวงสาธิตธนาการ) นายฉวน โกลานนท์ (หลวงชำนาญนิธรรต) นายละม้าย ธนะสิริ (หลวงจินดาสหกิจ) ข้าราชการรุ่นที่สอบไล่เข้ามานี้ทุกคนต่างรับราชการอยู่ในตำแหน่งสูงๆ และมีความสุจริตภักดีต่อราชการเป็นที่ตั้ง ขณะนี้ยังคงรับราชการอยู่เพียงคนเดียว ทั้งได้เคยเป็นอธิบดีกรมสหกรณ์ในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งราชการแล้วเลื่อนไปเป็นปลัดกระทรวงเกษตร คือ พญา พระประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเจียร) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ในคณะรัฐบาลชุดปัจจุบันนี้

ต่อจากนั้น เมื่อทางการขยายสหกรณ์แพร่หลายยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีเจ้าพนักงานสหกรณ์เพื่อดำเนินกิจการเพิ่มเติมต่อไปตามปริมาณงาน จึงได้เปิดการอบรมพนักงานสหกรณ์เพื่อสอบคัดเลือกบรรจุเข้ารับราชการเป็นรุ่นๆ จนในที่สุดถึงกับจัดให้มีการศึกษาวิชาสหกรณ์ขึ้นในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งจะได้กล่าวในตอนต่อไป

กรมสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ (พ.ศ. 2464-2477)

เมื่อทางการได้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์ในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดลพบุรีมาเป็นเวลา 4 ปี ก็ปรากฏผลเป็นที่พอใจว่า การสหกรณ์มีประโยชน์อันยิ่งใหญ่ สามารถแก้ไขความเดือดร้อนในภาวะทางเศรษฐกิจของบรรดาชาวนา ซึ่งสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์ได้อย่างแท้จริง และอาจขยายการจัดตั้งสหกรณ์ให้แพร่หลายเป็นคุณประโยชน์แก่ราษฎรชาวนาในจังหวัดต่างๆ ได้อย่างแน่นอน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2463 เมื่อได้มีประกาศพระบรมราชโองการยกฐานะ **กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์เป็นกระทรวงพาณิชย์** และตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ขึ้นแล้ว **พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ** จึงทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ และนายกสภาเผยแผ่พาณิชย์เป็นพระองค์แรก และพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งรองเสนาบดีและอุปนายกรา เป็นพระองค์แรกเช่นเดียวกัน

ส่วนแผนกการสหกรณ์ที่มีอยู่เดิมก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมสหกรณ์ มีหน้าที่จัดตั้ง และควบคุมสหกรณ์ โดยมีพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์สืบต่อมา การจัดขยายสหกรณ์ในระยะนี้ได้ดำเนินไปอย่างระมัดระวัง และเพื่อที่จะวางรากฐานการสหกรณ์ให้มั่นคงถาวรจำเป็นต้องดูแบบอย่างการจัดสหกรณ์ในประเทศอื่น ซึ่งมีภาวะการนำมาหาหากินคล้ายคลึงกับประเทศไทยเพื่อความสะดวก และแน่นอนในอันที่จะขยายการจัดตั้งสหกรณ์ให้แพร่หลายทั่วประเทศไทยด้วย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2465 พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตออกไปศึกษาและดูงานจัดสหกรณ์ในประเทศพม่าและอินเดียอันเป็นประเทศใกล้เคียง ซึ่งได้จัดสหกรณ์ไว้แล้วอย่างกว้างขวาง เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว คณะข้าราชการอันมีพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นหัวหน้าคณะ นายอาร์. เอส. เลอเมย์. (R. S. le May) ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์ กับเจ้าพนักงานสหกรณ์อีกสองนาย คือ หลวงพิจารณาพาณิชย์ (พิจารณาปัญญาวิเศษ) และหลวง (ต่อมาเป็นพระ) ประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเธียร) กับหลวงประพันธ์พัฒนาการ (ศรี สามโกเศศ) ล่ามพม่า (ซึ่งเดินทางกลับเมื่อเสร็จดูงานที่ประเทศพม่า) ได้ออกเดินทางจากกรุงเทพฯ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2465 กลับถึงกรุงเทพฯ ในเดือนเมษายน 2466

การไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในประเทศพม่าและประเทศอินเดียคราวนั้น เป็นประโยชน์ช่วยเหลือการพิจารณาปรับปรุงและวางรากฐานการจัดตั้งและขยายสหกรณ์ให้แพร่หลายไปทั่วประเทศไทย

นับตั้งแต่พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์ เป็นพระองค์แรก ในปี พ.ศ. 2459 จนถึง 2468 รวมเวลา 9 ปี พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจ เพื่อประโยชน์แก่การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยเป็นอเนกประการ

ประการแรกก็คือ **พระองค์ท่านเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย** และได้ทรงวางรากฐานการจัดสหกรณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี นับตั้งแต่ได้เริ่มดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์รุ่นแรกด้วยการเผยแพร่และปลุกความนิยมในระบบการสหกรณ์ การคัดเลือกเจ้าพนักงานที่จะมาปฏิบัติงานสหกรณ์การวางแผนงานอันรัดกุมและเหมาะสม เพื่อขยายการสหกรณ์ให้กว้างขวาง ทั้งได้ทรงดำเนินงานด้วยพระอุตสาหะวิริยภาพ มั่นคงต่อหลักวิชาและเคารพในเหตุผล

ประการสำคัญนอกจากที่กล่าวมาแล้วก็คือ **พระองค์ทรงดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์ด้วยความระมัดระวัง** เพราะพระองค์ทรงตระหนักพระทัยว่าการจัดตั้งสหกรณ์เป็นองค์การถาวร จึงควรวางรากฐานให้มั่นคง เพื่อความสะดวกที่จะขยายการจัดตั้งสหกรณ์สืบไปภายหน้า เมื่อพระองค์พ้นจากตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์แล้ว **ต่อมาในปี พ.ศ. 2469**

กระทรวงพาณิชย์ได้เข้าร่วมกับกระทรวงคมนาคมได้ชื่อว่ากระทรวงพาณิชย์และคมนาคม มีหม่อมเจ้าฉัตรลลบลลโล
สรศักดิ์มลาสน์ เป็นปลัดทูลฉลองฯ ดังนั้น ตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ จึงได้แก่ หม่อมเจ้าฉัตรลลบลลโลสรศักดิ์มลาสน์
สำหรับการสหกรณ์ในระยะนี้ หม่อมเจ้าฉัตรลลบลลโลสรศักดิ์มลาสน์ ก็ได้ดำเนินการตามแผนงานที่ พระราชวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงวางแนวไว้และในตอนปลายปี พ.ศ. 2469 นั้นเอง พระยาพิพิธสมบัติ (ตาบ กุวานนท์) ได้
เข้ามารับตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม จึงได้ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนต่อจากหม่อมเจ้าฉัตร
ลลบลลโลสรศักดิ์มลาสน์ไป

อนึ่ง เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
เสด็จประพาสสมณชลาลัย กำหนดประทับ ณ จังหวัดพิษณุโลก ในโอกาสนี้มีพระราชประสงค์จะทรงเห็นกิจการสหกรณ์
และความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกด้วย ฉะนั้น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินโดยทางรถไฟ
ถึงจังหวัดพิษณุโลก จึงเสด็จประทับแรม ณ ทำเนียบสมุหเทศาภิบาล และในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ปะรำ ซึ่งพระยาพิพิธสมบัติ (ตาบ กุวานนท์)
ปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์ขณะนั้น จัดไว้โดยเฉพาะ
ณ วัดนางพระยา เพื่อทอดพระเนตรการประชุมสหกรณ์

ในปะรำที่ประชุมสหกรณ์นั้นมีข้าราชการผู้ใหญ่ ข้าราชการกรมสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์
ในจังหวัดพิษณุโลกทุกสมาคม และสมาชิกสหกรณ์บ้านดอนไม่จำกัดสิ้นใช้ ทุกคนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพราะ
สหกรณ์นี้อยู่ใกล้กับสถานที่ประชุม สะดวกแก่การรวบรวมสมาชิกได้โดยครบถ้วน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จประทับเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ทรงกล่าวเปิดประชุมและทรงแนะนำนายทะเบียนต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ต่อจากนั้น นายทะเบียนสหกรณ์ได้นำสมุดข้อบังคับ สมุดบัญชีและเอกสารต่างๆ ของสหกรณ์ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
เพื่อทอดพระเนตร และมีรับสั่งซักถามข้อความบางประการ ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์ก็ได้กราบบังคมทูลชี้แจงกิจการต่างๆ
ที่สหกรณ์ได้ดำเนินไปให้ทรงทราบ ต่อจากนั้นได้มีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรการประชุมของสหกรณ์ ซึ่งนาย
ทะเบียนสหกรณ์จัดถวาย พระองค์ทรงประทับฟังอยู่ด้วยความสนพระราชหฤทัยจนสิ้นกระแสความ และพอพระราชหฤทัย
เป็นอย่างยิ่งนายทะเบียนสหกรณ์จึงได้นำสมุดบันทึกการตรวจสอบสหกรณ์ของสหกรณ์บ้านดอนไม่จำกัดสิ้นใช้ ขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวาย และได้ทรงบันทึกลายพระราชหัตถเลขาไว้ในสมุดบันทึกนั้น ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อพระราชทานลายพระราชหัตถเลขาไว้ในสมุดบันทึกแล้ว จึงพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่สมาชิกสหกรณ์
ทุกสมาคม ดังต่อไปนี้

(สำเนา)

พระบรมราชาโองการ

พระราชทานแก่สมาชิกคณะสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก

ข้ามีความยินดีมากที่ได้มาพบพวกเจ้าทั้งหลายซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์ การสหกรณ์เป็นของสำคัญมากเพราะจะนำความมั่งคั่งมาสู่ราษฎรทั้งหลาย นอกจากนั้นยังสอนให้ช่วยกันทำงานเป็นคณะ ตามธรรมดาการทำงานคนเดียว สู้ช่วยกันหลายๆ คนไม่ได้ เพราะจะได้ช่วยกันในทางความคิดและตลอดจนออกแรงถ้าเราคิดอะไรคนเดียวอาจพลาดพลั้งได้โดยไม่รู้ตัว เมื่อเราประชุมกันคิดจะได้ผลดีมากกว่าในการประชุมวันนี้เห็นได้ชัดเจนว่าพวกเจ้าเข้าใจดีในหลัก ความประสงค์ของการ

สหกรณ์ และพวกเจ้ามีความคิดถูกต้องดีมากในวิธีการทำมาหากินที่ได้ผลดีจริง ดังนี้เห็นได้ชัดเจนว่าต่างคนต่างคิดไม่ดี แต่ถ้าคิดหลายๆ คนก็อาจได้รับความมั่นคง สมบูรณ์เสมอ นอกจากนั้นเมื่อรวมหมู่เป็นคณะเช่นนี้ ก็จะได้รักษาผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และเมื่อเกิดโจรผู้ร้ายขึ้นจะได้ช่วยกันป้องกันและจับกุม

พวกเจ้าทั้งหลาย ต้องอย่านึกแต่ประโยชน์ของตนเอง ต้องนึกถึงประโยชน์ของคณะเป็นสิ่งสำคัญต้องพยายามช่วยเหลือกันและกันเสมอ

ในที่สุด ข้าขอให้พรแก่เจ้าทั้งหลาย จะทำมาหากินอย่างไร ขอให้ได้ผลงอกงามเสมอ ขอให้บริบูรณ์ด้วยกำลังกาย และกำลังสติปัญญาและปราศจากโรคภัยทุกประการ

ระหว่างที่พระยาพิพิธสมบัติ มาดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์นั้น ในระยะแรกได้จัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นเพียงจำนวนน้อย ส่วนงานใหญ่อยู่ที่การพิจารณาปรับปรุง สหกรณ์ที่จัดขึ้นแล้วให้ดำเนินไปด้วยดีโดยจัดวิธีการวางระเบียบตรวจบัญชีและตรวจสหกรณ์เพื่อให้ทราบฐานะความมั่นคงของสหกรณ์

ส่วนการจัดตั้งสหกรณ์ก็ยังคงจัดตั้งเพียงสหกรณ์ประเภทหาทุนประเภทเดียว เมื่อวันสิ้นปี พ.ศ. 2474 มีสหกรณ์ประเภทหาทุนที่จัดทะเบียนแล้ว 150 สมาคม สหกรณ์เหล่านี้มีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 7 จังหวัด คือ จังหวัดพิจิตร, พิษณุโลก, พระนครศรีอยุธยา, ลพบุรี, สระบุรี, อ่างทอง และจังหวัดอุตรดิตถ์ ในตอนต้นปี พ.ศ. 2475 พระยาพิพิธสมบัติจึงพ้นจากตำแหน่งปลัดทูลฉลองและนายทะเบียนสหกรณ์ รวมเวลาที่พระยาพิพิธสมบัติอยู่ในตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2469 ถึง พ.ศ. 2475 เป็นเวลา 6 ปี

อนึ่ง ในระหว่างที่แผนการสหกรณ์ได้ขึ้นสู่ฐานะเป็นกรมสหกรณ์นั้น ยังมิได้มีการแต่งตั้งอธิบดีคังมีแต่นายทะเบียนสหกรณ์ซึ่งมีตำแหน่งเทียบเท่าอธิบดีกรมเป็นหัวหน้าบังคับบัญชาการ ดังนี้ ในตอนกลางปี พ.ศ. 2475 หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระยาโทณวนิกมนตรี (วิสุทธ์ โทณวนิก) ก็เข้ามารักษาการในตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์แทนพระยาพิพิธสมบัติประมาณ 1 เดือน แล้วจึงได้มีประกาศประธานคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ว่า มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หลวงเดชสหกรณ์ (ม.ล.เดช สนิทวงศ์) เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ และกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ ได้ออกประกาศลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2475 อาศัยความตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ให้หลวงเดชสหกรณ์เป็นผู้มีหน้าที่รับจดทะเบียนสหกรณ์และทำการอื่นตามพระราชบัญญัติ

ในระยะเวลาที่หลวงเดชสหกรณ์เข้ามารับตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ได้ขยายการจัดตั้งสหกรณ์ประเภท
หาทุนออกไปอีกหลายจังหวัด ดังจะเห็นได้ว่าในตอนสิ้นปี พ.ศ. 2477 มีสหกรณ์ประเภทหาทุนรวมทั้งสิ้น 440 สมาคม
และสหกรณ์เหล่านี้ มีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 14 จังหวัด คือจังหวัดฉะเชิงเทรา, เชียงใหม่, นครนายก, พิจิตร,
พิษณุโลก, พระนครศรีอยุธยา, เพชรบุรี, แพร่, ราชบุรี, ลพบุรี, สระบุรี, สุพรรณบุรี, อ่างทอง และจังหวัดอุดรดิตถ์
นอกจากการขยายการจัดตั้งสหกรณ์แล้ว ยังได้พิจารณาปรับปรุงจัดระเบียบราชการภายในกรมสหกรณ์ เพื่อให้เหมาะสม
กับจำนวนสหกรณ์ที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ เช่น ได้แบ่งราชการท้องที่ออกเป็น 5 ภาค คือภาคพายัพ, ภาคเหนือ, ภาคกลาง,
ภาคตะวันออก และภาคใต้ และให้มีหัวหน้ากองสหกรณ์ออกไปควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งได้วางระเบียบในการตรวจ
สหกรณ์ ตรวจบัญชีสหกรณ์และการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานเรียบร้อยและสะดวกต่อการตรวจตรา

หลวงเดชสหกรณ์ได้ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2477 รวมเป็นเวลา 3 ปี
ต่อจากนั้นจึงได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเกษตรธิการ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2477 ในระหว่างที่หลวงเดช
สหกรณ์ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์อยู่นั้น ได้ขยายการจัดตั้งสหกรณ์ให้ทวีจำนวนขึ้น และได้วางระเบียบปรับปรุง
งานสหกรณ์ให้ดำเนินกิจการคล่องเป็นผลดียิ่ง

ส่วนแผนกสหกรณ์เมื่อขึ้นสู่ฐานะเป็นกรมสหกรณ์ สังกัดกระทรวงพาณิชย์ใน พ.ศ. 2463 แล้ว ต่อมาใน พ.ศ. 2469
กระทรวงพาณิชย์ก็เปลี่ยนนามเป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และใน พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนนามจากกระทรวง
พาณิชย์และคมนาคม เป็นกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ กรมสหกรณ์จึงอยู่ในสังกัดกระทรวงนี้ต่อมา จนถึง พ.ศ. 2476
ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรมพุทธศักราช 2476 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2476 เปลี่ยนนามกระทรวง
เกษตรพาณิชย์การเป็นกระทรวงเศรษฐกิจการ และแบ่งหน้าที่ราชการเป็น

1. กรมเลขานุการรัฐมนตรี	2. กรมปลัด
3. กรมเกษตร	4. กรมการประมง
5. กรมป่าไม้	6. กรมที่ดินและโลหะกิจ
7. กรมชลประทาน	8. กรมพาณิชย์
9. กรมสหกรณ์	10. กรมรถไฟ
11. กรมไปรษณีย์โทรเลข	12. กรมเจ้าท่า
13. กรมวิทยาศาสตร์	(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2476 เล่มที่ 50)

ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรม ในกระทรวงเศรษฐกิจการ พุทธศักราช 2476 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม
พ.ศ. 2476 เฉพาะเกี่ยวกับกรมสหกรณ์ ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็น:-

1. ราชการกลาง
 1. กองกลาง แบ่งเป็น 3 แผนก คือ
 1. แผนกสารบรรณ
 2. แผนกทะเบียน

3. แผนกเบ็ดเตล็ด

2. กองบัญชี แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกบัญชี

2. แผนกตรวจ

3. กองสหกรณ์ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกอบรม

2. แผนกอำนาจการ

2. ราชการท้องถิ่น

1. สหกรณ์มลฑล

2. สหกรณ์จังหวัด

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2476 เล่มที่ 50)

ในปีเดียวกันนั้นยังได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2476 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 อีกฉบับหนึ่ง กำหนดให้กระทรวงเศรษฐกิจ มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจแห่งชาติ และแบ่งหน้าที่ราชการ ในกระทรวงเศรษฐกิจออกเป็น:-

1. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี

2. สำนักงานปลัดกระทรวง

3. กรมทะเบียนการค้า

4. กรมพาณิชย์

5. กรมวิทยาศาสตร์

6. กรมสหกรณ์

ราชการส่วนเกษตร

7. กรมการประมง

8. กรมเกษตร

9. กรมชลประทาน

10. กรมที่ดินและโลหะกิจ

11. กรมป่าไม้

ราชการส่วนคมนาคม

12. กรมการขนส่ง
13. กรมเจ้าท่า
14. กรมไปรษณีย์โทรเลข
15. กรมรถไฟ

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2476 เล่มที่ 50)

ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการ สำนักงานและกรมในกระทรวงเศรษฐการ พุทธศักราช 2476 ลงวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2476

เฉพาะเกี่ยวกับกรมสหกรณ์ ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็น :-

1. สำนักงานเลขานุการกรม แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ

1. แผนกสารบรรณ
2. แผนกทะเบียน
3. แผนกเบ็ดเตล็ด

2. กองสหกรณ์ภาคพำชีพ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกตั้ง
2. แผนกควบคุม

3. กองสหกรณ์ภาคเหนือ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกตั้ง
2. แผนกควบคุม

4. กองสหกรณ์ภาคกลาง แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกตั้ง
2. แผนกควบคุม

5. กองสหกรณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกตั้ง
2. แผนกควบคุม

6. กองสหกรณ์ภาคใต้ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกตั้ง
2. แผนกควบคุม

7. กองตรวจบัญชี แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกบัญชี
2. แผนกตรวจ

8. กองอบรม

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2476 เล่มที่ 50)

ในตอนกลางปี พ.ศ. 2477 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 ลงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2477 ให้ยกเลิกความในมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2476 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 20 หน้าที่ราชการในกระทรวงเศรษฐการ แยกเป็น

1. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
2. สำนักงานปลัดกระทรวง
3. ทบวงเกษตรราธิการ
4. ทบวงพาณิชย์และคมนาคม

ทบวงเกษตรราธิการ

หน้าที่ราชการในทบวงเกษตรราธิการ แยกเป็นดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีว่าการทบวง
2. สำนักงานปลัดกระทรวง
3. กรมการประมง
4. กรมเกษตร
5. กรมชลประทาน
6. กรมที่ดินและโลหะกิจ
7. กรมป่าไม้
8. กรมสหกรณ์

ทบวงพาณิชย์และคมนาคม

หน้าที่ราชการในทบวงพาณิชย์และคมนาคม แยกเป็นดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีว่าการทบวง
2. สำนักงานปลัดทบวง
3. กรมการขนส่ง
4. กรมเจ้าท่า
5. กรมทะเบียนการค้า
6. กรมไปรษณีย์โทรเลข
7. กรมพาณิชย์
8. กรมรถไฟ
9. กรมวิทยาศาสตร์

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2477 เล่มที่ 51)

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2477 นี้ มีข้อที่พอสังเกตได้ว่า เดิมกรมสหกรณ์สังกัดอยู่ในกระทรวงพาณิชย์ตลอดมา เพิ่งได้เข้าร่วมอยู่ในสังกัดทบวงเกษตรการในครั้งนี้ ดังเหตุผลที่จะได้กล่าวในตอนต่อไป

ส่วนสถานที่ตั้งกรมสหกรณ์ ซึ่งแต่เดิมเมื่อครั้งยังเป็นแผนกการสหกรณ์ สังกัดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ได้อาศัยอยู่ในบริเวณกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จนต่อมาเมื่อกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์รับการยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวง และแผนกการสหกรณ์มีฐานะเป็นกรมสหกรณ์สังกัดกระทรวงพาณิชย์แล้ว จึงย้ายสถานที่จากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มาอยู่ที่ชั้นกลางของตึกกระทรวงพาณิชย์ซึ่งตั้งอยู่ ณ ถนนสนามไชย จังหวัดพระนคร

กรมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรราธิการ (พ.ศ. 2478-2494)

กรมสหกรณ์เดิมสังกัดอยู่ในกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนนามเป็นกระทรวงเศรษฐกิจและในตอนต้นปี พ.ศ. 2477 ได้แยกหน้าที่การงานในกระทรวงเศรษฐกิจออกเป็น 2 ทบวง คือ ทบวงเกษตรราธิการและทบวงพาณิชย์ และคมนาคม รัฐบาลจึงพิจารณาเห็นว่ากรมสหกรณ์ซึ่งเดิมสังกัดอยู่ในกระทรวงเศรษฐกิจนั้น มีกิจการเกี่ยวข้องกับงานของทบวงเกษตรราธิการอย่างใกล้ชิด จึงให้โอนมาสังกัดทบวงเกษตรราธิการตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 ลงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2477 ครั้นต่อมาในตอนปลายปี พ.ศ. 2477 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 (ฉบับที่ 3) ลงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2477 ยกฐานะทบวงเกษตรราธิการ ขึ้นเป็นกระทรวงเกษตรราธิการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2478 และตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้กระทรวงเกษตรราธิการ มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตร โดยจัดแบ่งหน้าที่ราชการในกระทรวงเกษตรราธิการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี
2. สำนักงานปลัดกระทรวง
3. กรมเกษตรและการประมง
4. กรมชลประทาน
5. กรมที่ดินและโลหะกิจ
6. กรมป่าไม้
7. กรมสหกรณ์

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2477 เล่มที่ 51)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงเกษตรราธิการ พุทธศักราช 2478 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 ซึ่งปรากฏว่า ได้มีการจัดแบ่งส่วนราชการของ

1. สำนักงานเลขานุการกรม แบ่งเป็น 3 แผนก คือ
 1. แผนกสารบรรณ
 2. แผนกทะเบียน
 3. แผนกเบ็ดเตล็ด
2. กองสหกรณ์ภาคพายัพ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกตั้ง

2. แผนกควบคุม
3. กองสหกรณ์ภาคเหนือ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกตั้ง
 2. แผนกควบคุม
4. กองสหกรณ์ภาคกลาง แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกตั้ง
 2. แผนกควบคุม
5. กองสหกรณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกตั้ง
 2. แผนกควบคุม
6. กองสหกรณ์ภาคใต้ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกตั้ง
 2. แผนกควบคุม
7. กองตรวจบัญชี แบ่งเป็น 2 แผนก คือ
 1. แผนกบัญชี
 2. แผนกตรวจ
8. กองอบรม

(ราชกิจจานุเบกษา ปี 2478 เล่มที่ 52)

เมื่อหลวงเดชสหกรณ์ได้รับตำแหน่งปลัดกระทรวงเกษตรราธิการใน ปี พ.ศ. 2478 แล้ว พระพิจารณ์พาณิชย์ (พิจารณ์ ปณยวนิช) ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์และนายทะเบียนสหกรณ์อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในระยะนี้ได้ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ขึ้นประเภทหนึ่งคือสหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน ที่จังหวัดปทุมธานี ครั้นต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเธียร) หัวหน้ากองสหกรณ์ภาคกลาง กรมสหกรณ์เป็นอธิบดีกรมสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 แล้วต่อมาจึงได้มีประกาศกระทรวงเกษตรราธิการ แต่งตั้งให้พระประกาศสหกรณ์ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ ขึ้นหลายประเภท เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่าเดิมกรมสหกรณ์มีนโยบายจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุน เพื่อช่วยเหลือชาวนาผู้ยากจนให้พ้นจากหนี้สินและมีทุนทำมาหากินอยู่ประเภทเดียวตลอดมาเป็นเวลา 20 ปีแล้ว มีสหกรณ์ประเภทหาทุนที่กรมสหกรณ์รับจดทะเบียนไว้ในตอนต้นปี พ.ศ. 2479 เป็นจำนวน 561 สมาคม ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 16 จังหวัด นับว่าได้วางรากฐานการจัดสหกรณ์ประเภทนี้ไว้อย่างมั่นคง สมควรที่จะขยายการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทอื่นขึ้นอีก เพื่อช่วยเหลือราษฎรผู้มีอาชีพบางอย่าง ซึ่งต้องการความช่วยเหลือส่งเสริมในการประกอบอาชีพตามหลักและวิธีการสหกรณ์ต่อไป

ในระยะเวลาที่พระประกาศสหกรณ์ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์นั้น ได้มีสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ เกิดขึ้นถึง 9 ประเภท คือ ร้านสหกรณ์, สหกรณ์บำรุงที่ดิน, สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล, สหกรณ์นิคมกสิกรรม, สหกรณ์ขายน้ำตาล โตนดและพืชผล, สหกรณ์อุตสาหกรรม, สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน, สหกรณ์นิคมฝ้าย และสหกรณ์นิคมเกลือ การจัดขยายสหกรณ์ประเภทใหม่นี้เป็นภาระที่หนักมากนับแต่การดำเนินการจัดตั้ง การวางระเบียบข้อบังคับ และการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปตามหลักและวิธีการของสหกรณ์ แต่กรมสหกรณ์ก็ได้ดำเนินกิจการลุล่วงไปด้วยดี ในตอนสิ้นปี พ.ศ. 2484 มีสหกรณ์ประเภทต่างๆ รวมทั้งสิ้น 2,998 สมาคม สหกรณ์เหล่านี้มีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 32 จังหวัด สำหรับในด้านพนักงานสหกรณ์ กรมสหกรณ์ได้พยายามคัดเลือกบุคคลที่มีคุณลักษณะเหมาะสมแก่การนี้ โดยจัดให้มีการอบรมผู้สมัครเข้ารับราชการในกรมสหกรณ์ เพื่อแต่งตั้งเป็นเจ้าพนักงานสหกรณ์พวกหนึ่ง เป็นเสมียนพนักงานประจำที่ทำการสหกรณ์จังหวัดต่างๆ อีกพวกหนึ่ง ฉะนั้นจึงได้แยกการอบรมเป็น 2 ประเภท โดยกำหนดพื้นความรู้ของผู้สมัคร และวางระเบียบการอบรมไว้ต่างกัน คือ

1. พนักงานอบรมประเภท 1 คัดเลือกจากผู้มีคุณสมบัติตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 และมีพื้นความรู้ได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต หรือประกาศนียบัตรซึ่งเทียบวิทยฐานะได้ไม่ต่ำกว่า แต่การรับสมัครพนักงานอบรมประเภท 1 รุ่นแรกนี้ ผู้มีพื้นความรู้ตามที่กำหนดไว้มาสมัครน้อย ไม่พอแก่ความต้องการ ประกอบกับกรมสหกรณ์จำเป็นจะต้องมีพนักงานสหกรณ์ประเภทนี้ให้พอแก่การดำเนินงานที่จะจัดขยายออกไป จึงจำเป็นต้องพิจารณาคัดเลือกรับผู้ที่เคยรับราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี และได้รับเงินเดือนอยู่แล้วไม่ต่ำกว่า 50 บาท เข้าเป็นพนักงานอบรมประเภท 1 เท่าที่มีอัตราว่างอยู่นั้นพนักงานอบรมประเภทนี้มีหลักสูตรการอบรมรวมเวลา 6 เดือน และแบ่งเป็น 2 ภาค คือ

(1) **ภาควิชาการ** อบรมโดยวิธีฟังข้อบรรยายในวิชาต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับงานในหน้าที่ (กำหนดเวลา 2 เดือน)

(2) **ภาคปฏิบัติการ** อบรมโดยวิธีให้ออกไปฝึกหัดงานตามท้องที่ภายในความควบคุมของเจ้าพนักงานสหกรณ์ (กำหนดเวลา 4 เดือน) ในระหว่างการอบรมนั้น พนักงานอบรมได้รับเงินเดือนตามระเบียบการอบรม เมื่อเสร็จการอบรมตามหลักสูตรแล้ว สำหรับผู้ที่ได้รับปริญญา อ.ก.พ. กรมสหกรณ์ก็ให้มีการสอบคัดเลือกตาม “พระราชกฤษฎีกากำหนดคุณสมบัติพื้นความรู้และวิธีคัดเลือกหรือสอบคัดเลือก เพื่อบรรจุและแต่งตั้งพนักงานสหกรณ์ในกรมสหกรณ์ พุทธศักราช 2481” เพื่อบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรี และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพนักงานสหกรณ์ตรี ส่วนผู้ที่มิได้รับปริญญาจะต้องปฏิบัติงานจนปรากฏความสามารถเหมาะสมแก่ตำแหน่งหน้าที่ก่อน แล้วจึงจะให้มีการสอบคัดเลือกตามพระราชกฤษฎีกา เพื่อบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรี และแต่งตั้งเป็นพนักงานสหกรณ์ตรี

2. พนักงานอบรมประเภท 2 คัดเลือกจากผู้ที่มีคุณสมบัติตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 และมีพื้นความรู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรมัธยมบริบูรณ์ (มัธยม 8) ของกระทรวงศึกษาธิการ หรือเทียบวิทยฐานะได้ไม่ต่ำกว่า กำหนดเวลาอบรม 6 เดือนในระหว่างการอบรมไม่ได้รับเงินเดือนหรือเบี้ยเลี้ยง เมื่อเสร็จการอบรมแล้ว อ.ก.พ. กรมสหกรณ์ก็ดำเนินการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการพลเรือนชั้นจัตวา อันดับ 4 ตาม “พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2479” ผู้ที่สอบได้จึงจะได้รับบรรจุเข้าเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นจัตวา อันดับ 4 และส่งออกไปฝึกหัดงานในท้องที่กับเจ้าหน้าที่พนักงานสหกรณ์ แล้วจึงให้ประจำที่ทำการสหกรณ์จังหวัดต่างๆ ในตำแหน่งเสมียนพนักงาน

การอบรมพนักงานสหกรณ์ที่กรมสหกรณ์จัดขึ้นนี้เริ่มกระทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 และอบรมได้เพียง 4 รุ่นก็เลิก เพราะเป็นเพียงการอบรมชั่วคราว เพื่อให้มีพนักงานผู้ปฏิบัติงานสหกรณ์เพิ่มขึ้นโดยรวดเร็วและพอเพียงแก่ปริมาณของ

งานที่จะขยายออกไปอย่างรีบเร่งในระยะนั้น แต่โดยเหตุที่การอบรมพนักงานก่อนที่จะออกปฏิบัติงานสหกรณ์นี้ เป็นคุณประโยชน์แก่การจัดขยายสหกรณ์อยู่มาก กระทรวงเกษตรธิการจึงได้จัดให้มีการศึกษา “วิชาสหกรณ์” ขึ้นใน “คณะสหกรณ์” มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์” และ “คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ” ตามลำดับ ซึ่งควรนับได้ว่า พระประกาศสหกรณ์ ได้เป็นผู้วางรากฐานการศึกษาวิชาสหกรณ์ไว้เป็นเบื้องแรก

พระประกาศสหกรณ์ได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์อยู่เป็นเวลาประมาณ 6 ปี แล้วก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเกษตรธิการ ตั้งแต่วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 และต่อมาเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ **นายพิจารณา ปันยวณิช** (พระพิจารณาพานิชย์) ผู้ช่วยอธิบดีดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ และดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์โดยประกาศแต่งตั้งของกระทรวงเกษตรธิการสืบต่อมา ต่อจากพระประกาศสหกรณ์

ในระหว่างที่พระพิจารณาพานิชย์ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ได้ขยายการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มเติมจากที่ตั้งอยู่แล้ว และจัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายประเภท เช่น ร้านสหกรณ์กลาง, สหกรณ์ขายเกลือ, สหกรณ์ผู้เดินรถ, สหกรณ์การประมง และสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ทางการยังดำริตั้ง ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางแห่งการเงินของสหกรณ์ และเป็นสื่ออันที่เหมาะสมระหว่างเจ้าของทุนและสหกรณ์ เพราะแต่เดิมมา นอกจากกรมสหกรณ์จะมีหน้าที่จัดตั้งและควบคุมสหกรณ์แล้ว ยังต้องจัดหาเงินทุนมาให้สหกรณ์กู้ยืมอีกด้วยแต่เมื่อมีจำนวนสหกรณ์มากขึ้น ก็จำเป็นต้องเพิ่มจำนวนเงินทุนเพื่อจ่ายให้สหกรณ์กู้ยืมสูงขึ้นตามลำดับ ทำให้การจัดหาเงินทุนและการควบคุมเงินกู้เป็นภาระหนักยิ่งขึ้นทุกปี จึงจำเป็นต้องมีองค์การกลางทำหน้าที่โดยเฉพาะในการจัดหาทุนให้สหกรณ์กู้ยืมเพื่อแบ่งเบาภาระจากกรมสหกรณ์ นอกจากนี้เป็นทางส่งเสริมการจัดขยายงานสหกรณ์ให้กว้างขวางออกไปโดยรวดเร็ว ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พุทธศักราช 2486 ขึ้น เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2486 และออกพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. 2489 ซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486 เป็นผลให้ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ได้เริ่มประกอบธุรกิจของธนาคารตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา จนเมื่อได้ยุบเลิกกระทรวงสหกรณ์ ไปร่วมกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติแล้ว งานสหกรณ์ทุกประเภทจึงไปรวมอยู่ในกระทรวงนี้ กอปรกับการพัฒนาประเทศชาติได้ขยายตัวและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นงานสหกรณ์จึงเจริญกว้างขวางออกไป จนเป็นเหตุให้ทางราชการพิจารณาปรับปรุงธนาคารเพื่อการสหกรณ์ให้มีวงงานกว้างขวางกว่าเดิม โดยการจัดตั้งธนาคารขึ้นใหม่และโอนกิจการของธนาคารเพื่อการสหกรณ์เดิมไปรวมไว้ด้วย ชื่อว่า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2509 โดยมีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อส่งเสริมอาชีพหรือการดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์การเกษตร

พระพิจารณาพานิชย์ได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 ถึง พ.ศ. 2492 รวมเป็นเวลา 8 ปี จึงพ้นตำแหน่งราชการเพราะครบเกษียณอายุ ในระยะเวลานั้นมีจำนวนสหกรณ์เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2492 รวม 7,633 สมาคม สหกรณ์เหล่านี้มีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 68 จังหวัด ในด้านการศึกษาวิชาสหกรณ์ พระพิจารณาพานิชย์ได้สนับสนุนให้เปิดสอนวิชาการสหกรณ์ขึ้นในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน โดยมี “คณะสหกรณ์” ขึ้นในมหาวิทยาลัย (ต่อมาคณะนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์” ซึ่งกำหนดหลักสูตรการศึกษาไว้ 4 ปี และ “คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ” มีหลักสูตรการศึกษา 5 ปี) ซึ่งได้ผลิตนักศึกษาซึ่งสำเร็จปริญญาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์รุ่นแรกใน พ.ศ. 2496 จำนวน 14 คน และมีจำนวนมากขึ้นทุกๆ ปี ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากที่พระพิจารณ์พาณิชย์ พ้นตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์แล้วได้มีประกาศแต่งตั้งให้ **ม.ล.อุดม ทินกร** เป็นผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ **นายพงส ศรีวรรณะ** (พระรุตถ์อักษร) ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 18 พฤษภาคม 2493 และได้มีประกาศกระทรวงเกษตรราธิการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ด้วย

ในขณะนี้ปรากฏว่า รัฐบาลได้สนับสนุนการช่วยเหลือราษฎรด้วยการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นและมีนโยบายที่จะยึดถือเอาการสหกรณ์เป็นหลักการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศอันสำคัญส่วนหนึ่ง ดังนั้น การจัดสหกรณ์ในระยะนี้จึงได้ทวีจำนวนสหกรณ์ประเภทหาทุนจากที่ตั้งอยู่แล้ว และสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก สำหรับสหกรณ์ประเภทใหม่ที่ได้ตั้งขึ้นในระยะนี้ คือ ธนาคารสหกรณ์จังหวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางให้สหกรณ์ภายในจังหวัดที่จัดตั้งธนาคารได้กู้ยืมเงินสะดวกรวดเร็วขึ้นโดยมีสมาคมสหกรณ์เป็นสมาชิกส่วนใหญ่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ นายพงส ศรีวรรณะ อธิบดีกรมสหกรณ์และนายทะเบียนสหกรณ์ไปดูงานสหกรณ์ในต่างประเทศ โดยทุนช่วยเหลือขององค์การ 2 แห่ง คือองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในประเทศอินเดียตอนใต้กับประเทศลังกา ส่วนสำนักงาน STATE DEPARTMENT แห่งสหรัฐอเมริกาโดยทุน LEADER SPICITALIST GRANT ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในมลรัฐต่างๆ ณ สหรัฐอเมริกา

นายพงส ศรีวรรณะ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์และนายทะเบียนสหกรณ์ในระหว่างที่กรมสหกรณ์ยังอยู่ในสังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2495 นับเป็นเวลา 2 ปีเศษ เมื่อวันสิ้นปี พ.ศ. 2494 มีจำนวนสหกรณ์รวมทั้งสิ้น 8,680 สมาคม ในเขตจังหวัดต่างๆ รวม 69 จังหวัด

การแบ่งส่วนราชการของกรมสหกรณ์ในระยะหลังนี้ ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมสหกรณ์ในกระทรวงเกษตรราธิการ พ.ศ. 2494 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494 ให้แบ่งส่วนราชการกรมสหกรณ์ดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการกรม แบ่งเป็น 3 แผนก คือ

1. แผนกสารบรรณ
2. แผนกคลัง
3. แผนกจดทะเบียนสหกรณ์

2. กองสหกรณ์ธนกิจ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกจัดตั้งสหกรณ์ธนกิจ
2. แผนกตรวจ

3. กองสหกรณ์ผู้ผลิต แบ่งเป็น 4 แผนก คือ

1. แผนกสหกรณ์อุตสาหกรรม
2. แผนกสหกรณ์ขายข้าว
3. แผนกสหกรณ์ขายผลิตผล

4. แผนกสำรวจสหกรณ์ผู้ผลิต
 4. กองสหกรณ์ผู้บริโภค แบ่งเป็น 4 แผนก คือ
 1. แผนกร้านสหกรณ์
 2. แผนกซื้อและขาย
 3. แผนกคลังสินค้า
 4. แผนกสำรวจสหกรณ์ผู้บริโภค
 5. กองสหกรณ์นิคม แบ่งเป็น 7 แผนก คือ
 1. แผนกสหกรณ์นิคมเกลือ
 2. แผนกสหกรณ์นิคมกลีกรวม
 3. แผนกสหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน
 4. แผนกสหกรณ์บำรุงที่ดิน
 5. แผนกสำรวจและแผนที่
 6. แผนกแบบแผนและก่อสร้าง
 7. แผนกช่างกล
 6. กองวิชาการและส่งเสริมการสหกรณ์ แบ่งเป็น 3 แผนก คือ
 1. แผนกคั่นคว่ำและเผยแพร่
 2. แผนกสถิติ
 3. แผนกสำรวจและขยายงาน
 7. กองควบคุมสหกรณ์
 8. กองควบคุมเงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์
 9. กองตรวจบัญชี แบ่งเป็น 3 แผนก คือ
 1. แผนกประมวลบัญชี
 2. แผนกบัญชีสหกรณ์ธนากิจ
 3. แผนกตรวจบัญชี
- (ราชกิจจานุเบกษา ปี 2494 เล่มที่ 68)

ภายหลังจากที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลได้ขยายการจัดตั้งสหกรณ์อย่างแข็งขันและจริงจัง ดังจะสังเกตได้ว่า แต่เดิมมีการจัดสหกรณ์ในประเทศไทยมุ่งหมายเพียงแต่จะแก้ปัญหาในเรื่องหนี้สินและการลงทุนทำนาของราษฎรเป็นส่วนใหญ่ ต่อมารัฐบาลได้มองเห็นความจำเป็นในอันที่จะช่วยเหลือราษฎรที่ประกอบอาชีพอย่างอื่น นอกจากการทำนาด้วย จึงเกิดมีสหกรณ์ประเภทต่างๆ ขึ้นอีกหลายรูป เช่น สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน, ร้านสหกรณ์, สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล, สหกรณ์บำรุงที่ดิน, สหกรณ์นิคมกสิกรรม, สหกรณ์ขายน้ำตาลโตนดและพืชผล, สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน, สหกรณ์นิคมเกลือ, สหกรณ์อุตสาหกรรม, ร้านสหกรณ์กลาง, สหกรณ์ขายเกลือ, สหกรณ์ผู้เดินรถ, สหกรณ์การประมง, สหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารสหกรณ์จังหวัด เป็นต้น

กรมสหกรณ์ได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังที่กล่าวแล้วมาตามลำดับจนถึงตอนต้นปี พ.ศ. 2495 ซึ่งถ้าสังเกตประเภทของสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นในตอนแรก จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลืออู่ชุมชนะของราษฎรที่มีอาชีพในทางเกษตรกรรมก่อน โดยจัดตั้งสหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน, บำรุงที่ดิน, และสหกรณ์ขายข้าวและพืชผล เพื่อให้ชาวนามีที่ดินของตนเองทำกิน และช่วยเหลือในการบำรุงที่นา ตลอดจนให้ชาวนาขายข้าวและพืชผลที่ผลิตได้ในราคาดี

การที่รัฐบาลประสงค์จะช่วยเหลือเกษตรกรก่อน ก็เพราะส่วนใหญ่ของประชาชนชาวไทยประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เมื่อเกษตรกรเหล่านี้มีฐานะดีขึ้น มีทุนรอนในการประกอบอาชีพมั่นคง ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าปริมาณผลิตผลในบ้านเมืองจะเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยลำดับ และผลิตผลเหล่านี้เองจะเป็นสินค้าออกอันสำคัญของประเทศ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย

ส่วนการช่วยเหลือประชาชนที่มีอาชีพอย่างอื่นนั้น กรมสหกรณ์ก็มีได้หนึ่งนอใจ ได้พิจารณาช่วยเหลืออยู่ตามกำลังเงินทุนและปริมาณ พนักงานสหกรณ์ที่จะออกไปควบคุมดูแลให้สหกรณ์ดำเนินกิจการของตนตามระเบียบข้อบังคับและหลักวิธีสหกรณ์ เช่น การซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภค ประชาชนมักจะถูกเบียดแวงเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางในทางซั้ง ตวง วัด และกลวิธีอื่นๆ อีกหลายประการ กรมสหกรณ์จึงดำเนินการช่วยเหลือชี้ชวนให้ประชาชนสมัครเข้าเป็นสมาชิกจัดตั้งร้านสหกรณ์ขึ้น เพื่อให้สมาชิกทุกคนต่างมีส่วนเป็นเจ้าของร้านและให้ได้รับเงินปันผลตามหุ้นรวมทั้งเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งการซื้อขาย เมื่อสหกรณ์มีกำไรในตอนสิ้นปี นอกจากนี้ ยังสนับสนุนการอุตสาหกรรมในครัวเรือนของประชาชน ด้วยการจัดตั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมและส่งเสริมให้ประชาชนได้ออมทรัพย์ไว้ใช้จ่ายในคราวจำเป็น ด้วยการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น

การจัดสหกรณ์ในระยะนี้ได้เริ่มเกี่ยวข้องกับต่างประเทศ โดยมีผู้เชี่ยวชาญการสหกรณ์ชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลือให้คำแนะนำ ทั้งข้าราชการในสังกัดกรมสหกรณ์บางนายยังได้รับทุนจากองค์การต่างประเทศให้ไปดูงานและศึกษาวิชาสหกรณ์ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เพื่อนำความรู้ความเข้าใจในกิจการสหกรณ์ของประเทศต่างๆ มาใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานสหกรณ์ในประเทศไทยให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ตามที่กล่าวมาแล้วจะพอเห็นได้ว่า ในระหว่าง พ.ศ. 2478 จนถึง พ.ศ. 2494 นั้น เป็นระยะที่รัฐบาลในระยะบอบประชาธิปไตยพยายามส่งเสริมการสหกรณ์ให้เจริญก้าวหน้าออกไปเป็นอย่างมากโดยได้ขยายกิจการของสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นแล้วให้กว้างขวาง และแก้ไขปรับปรุงสหกรณ์ที่มีฐานะอ่อนแอให้มั่นคงยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากปริมาณงานและจำนวนข้าราชการที่เพิ่มขึ้นตามลำดับจนรัฐบาลได้สถาปนากกรมสหกรณ์ขึ้นเป็นกระทรวงการสหกรณ์ในปี พ.ศ. 2495

อนึ่ง สำหรับสถานที่ตั้งกรมสหกรณ์ในขณะที่สังกัดอยู่ในกระทรวงเกษตราธิการนั้น ในชั้นแรกอาศัยอยู่ในบริเวณกระทรวงเกษตราธิการ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2481 ปริมาณงานและจำนวนข้าราชการมีมากขึ้น จึงได้ย้ายสถานที่ไปเช่าอยู่ที่วังพระบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิชัยมหินทรอดม ถนนมหาราช ตำบลพระราชวัง อำเภอพระนคร

กระทรวงสหกรณ์ (พ.ศ. 2495-2509)

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2478 ถึงปี พ.ศ. 2494 กิจการสหกรณ์ได้ขยายตัวกว้างขวาง เจริญขึ้นเป็นอันมาก ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ ขึ้นช่วยเหลือให้ประชาชน ดำเนินธุรกิจร่วมกันตามหลักและวิธีการสหกรณ์ เพื่อเสริมสร้างตนเองให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา และสามารถยกมาตรฐาน การครองชีพของประชาชนให้เข้าสู่ระดับที่น่าพึงพอใจ คณะรัฐบาลในสมัยนั้นจึงถือเอาการสหกรณ์เป็นนโยบายสำคัญ อันหนึ่งในการปรับปรุงการเศรษฐกิจของชาติ และเพื่อให้การสหกรณ์ในประเทศไทยเจริญรุดหน้าไปสมความมุ่งหมาย ของรัฐบาล ซึ่งวัฒนาประสงค์จะใช้วิธีการสหกรณ์แก้ไขภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น จึงได้ยกฐานะกรมสหกรณ์ ขึ้นเป็น “กระทรวงการสหกรณ์” ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2495 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 กำหนดให้กระทรวงการสหกรณ์มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการจัด ควบคุมและส่งเสริมการสหกรณ์ และให้แบ่งส่วนหน้าที่ราชการในกระทรวงการสหกรณ์ ดังนี้คือ:-

1. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี มีหน้าที่เกี่ยวกับราชการทางการเมือง ของกระทรวงการสหกรณ์
2. สำนักงานปลัดกระทรวงการสหกรณ์ มีหน้าที่ควบคุมราชการประจำทั่วไปในกระทรวงการสหกรณ์ และปฏิบัติงาน ในหน้าที่ราชการบางส่วนของกระทรวงการสหกรณ์ ซึ่งยังมีได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของกรมหนึ่งกรมใดโดยเฉพาะ
3. กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ทำหน้าที่ตรวจบัญชีสหกรณ์ทุกประเภท ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 และตรวจสอบบัญชีของส่วนราชการต่างๆ ในสังกัดกระทรวงการสหกรณ์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
4. กรมสหกรณ์ที่ดิน มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการจัดสหกรณ์ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับที่ดิน
5. กรมสหกรณ์ธนกิจ มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการจัดตั้ง ตรวจสอบตราและควบคุมสหกรณ์หาทุน ธนาการสหกรณ์ จังหวัด (บัดนี้เปลี่ยนเป็นชุมนุมสหกรณ์จังหวัด) และชุมนุมสหกรณ์รูปอื่นๆ
6. กรมสหกรณ์พาณิชย์ (บัดนี้รวมกับกรมสหกรณ์ธนกิจเป็นกรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ) มีหน้าที่ในการริเริ่ม ควบคุมและส่งเสริมการพาณิชย์และการอุตสาหกรรม โดยอาศัยหลักและวิธีการสหกรณ์

เมื่อยกฐานะกรมสหกรณ์ขึ้นเป็นกระทรวงการสหกรณ์แล้ว คณะรัฐมนตรีได้ลงมติแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 แล้วจึงมีมติคณะ รัฐมนตรีแต่งตั้งให้ พลอากาศตรีหม่อมมหาสันหนะ เวชยันต์รังสฤษฎ์ (ปัจจุบันเป็นพลอากาศโท) รัฐมนตรีช่วยว่าการสำนัก นายกรัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์แทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2495 ต่อจากนั้นก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พลเรือตรีหลวงยุทธศาสตร์โกศล ร.น. (ประยูร ยุทธศาสตร์โกศล) ปัจจุบันมียศเป็นจอมพลเรือ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2495 และมีประกาศแต่งตั้งให้นายพลตำรวจตรีสหาย อุทยานานนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการสหกรณ์อีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2495

เมื่อแรกสถาปนากระทรวงการสหกรณ์ขึ้นนั้น กระทรวงการสหกรณ์โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ พระประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเอียร) ปลัดกระทรวงเกษตร เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งปลัดกระทรวงสหกรณ์อีกตำแหน่ง

หนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 (พระประกาศสหกรณ์ได้ดำรงตำแหน่งอยู่จนถึงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2495) และในคราวเดียวกันได้แต่งตั้งนายพงส สรีวรรณ (พระรุธอักษร) อธิบดีกรมสหกรณ์เดิม รักษาการในตำแหน่งอธิบดี กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, กรมสหกรณ์ที่ดิน, กรมสหกรณ์ธนกิจ และกรมสหกรณ์พาณิชย์ ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 ไปพลางก่อน จนเมื่อกระทรวงการสหกรณ์มีคำสั่งแต่งตั้งให้ ม.ล. อุดม ทินกร เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตรวจ บัญชีสหกรณ์ และนายเชื้อ วายวานนท์ เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ ตั้งแต่วันที่ 10 เมษายน 2495 และแต่งตั้งให้นายพจน์ ศังฆะฤกษ์ เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์ นาวาอากาศโท พระเทวีอุอานวยเดช (เสรี สุวรรณานุก) เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดิน ตั้งแต่วันที่ 9 ตุลาคม 2495 แล้วนายพงส สรีวรรณ จะยังคงดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์เพียงตำแหน่งเดียว จนมีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็นปลัดกระทรวงการสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 22 ธันวาคม 2495 และให้ ม.ล.อุดม ทินกร เป็นอธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ นายเชื้อ วายวานนท์ เป็นอธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2495 กับให้นาวาอากาศโทพระเทวีอุอานวยเดช เป็น อธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดิน นายพจน์ ศังฆะฤกษ์ เป็นอธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์ ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2496

ในปี พ.ศ. 2496 กระทรวงการสหกรณ์ โดยพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. 2496 ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2496 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงสหกรณ์” และในตอนต้นปี พ.ศ. 2497 มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี ชุดใหม่ จึงประกาศแต่งตั้งให้ พลเรือเอกหลวงยุทธศาสตร์ โกศล ร.น. เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ และแต่งตั้ง ให้ พลจัตวาศิริ สิริโยธิน (ปัจจุบันได้รับยศเป็นพลตรี) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงสหกรณ์อีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2497

ส่วนตำแหน่งปลัดกระทรวงและอธิบดีกรมต่างๆ ที่สังกัดในกระทรวงสหกรณ์ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้

นายพงส	สรีวรรณ	ดำรงตำแหน่ง	ปลัดกระทรวงสหกรณ์
พลจัตวาเวกราฎุปฏิเวช	สุวรรณกร	”	รองปลัดกระทรวงสหกรณ์
นาวาอากาศโท พระเทวีอุอานวยเดช		”	อธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดิน
นายเชื้อ	วายวานนท์	”	อธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ
นายพจน์	ศังฆะฤกษ์	”	อธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์

ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2497

ในปี พ.ศ. 2498 มีการแต่งตั้งให้พลเอกเดช เดชประดิษฐ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (ขณะนั้น) ดำรง ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์อีกตำแหน่งหนึ่งกับพลตรีศิริ สิริโยธิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ (ขณะนั้น) พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 ต่อมาในปีเดียวกัน ได้มีประกาศพระบรมราชโองการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ให้ พลเรือโท หลวงสุนาวินวิวัฒน์ ร.น. (พิศาล สุนาวิน) พ้น จากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ โดยให้พลเรือเอก หลวงยุทธศาสตร์โกศล ร.น. พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ ทั้งยังแต่งตั้งให้ พลโทถนอม กิตติขจร (ปัจจุบัน จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี) เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2498 หลังจากนั้นก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้พลเอกเดช เดชประดิษฐ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2498

ในตอนต้นปี พ.ศ. 2500 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พลตรีศิริ สิริโยธิน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ และให้นายศ อินทรโกมาลยสุต เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2500 ส่วน พลเรือโทหลวงสุนาวินวิวัฒน์ ร.น. และพลโทถนอม กิตติขจร ได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการฯ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2500

เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2500 นายพงส์ ศรีวรรณะ ปลัดกระทรวงสหกรณ์ พ้นจากตำแหน่งปลัดกระทรวงฯ เหตุครบเกษียณอายุ จึงมีคำสั่งกระทรวงสหกรณ์ แต่งตั้งให้ พลจัตวาเวกราฎภูวิธ สุวรรณกร รองปลัดกระทรวงฯ รักษาการแทนอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็ครบเกษียณอายุพ้นจากตำแหน่งรองปลัดกระทรวงฯ เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2500 กระทรวงสหกรณ์จึงมีคำสั่งแต่งตั้ง นายเชื้อ วายวานนท์ อธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ รักษาการในตำแหน่งปลัดกระทรวงอีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 ส่วนตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ เมื่อนายพงส์ ศรีวรรณะ พ้นตำแหน่งไปแล้ว ก็ได้มีประกาศกระทรวงสหกรณ์แต่งตั้งให้นายทนต์ สาตราภัย ผู้อำนวยการกองเศรษฐกิจสหกรณ์ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2500

ในตอนกลางปี พ.ศ. 2500 ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรี จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายวิบูลย์ ธรรมบุตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร (ขณะนั้น) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์อีกตำแหน่งหนึ่ง และแต่งตั้งให้ พลตรีชเลอ จารุกัลล์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2500 ต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเกียรติ) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 และแต่งตั้งให้ นายอารีย์ ตันติเวชกุล เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2501

สถานที่ตั้งกระทรวงสหกรณ์ตอนแรก อยู่ที่วังกรมหมื่นพิชัยมหินทรโรดม ถนนมหาราช อันเป็นที่เช่าตั้งกรมสหกรณ์เดิม แต่ต่อมากรมกองต่างๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่ในสังกัดกระทรวงสหกรณ์ คือ กรมสหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์ธนกิจ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ได้แยกย้ายไปอยู่ที่กองเรือกลเดิม ท่าราชวรดิษฐ ส่วนกรมสหกรณ์พาณิชย์ยังคงอยู่ที่กระทรวงฯ เว้นแต่กองสหกรณ์ผู้บริโภคกองเดียวแยกไปอยู่ที่ถนนราชดำริห์ ใกล้สี่แยกราชประสงค์ ในตอนต้นปี พ.ศ. 2498 ที่วังกรมหมื่นพิชัยฯ บอกเลิกสัญญาเช่า กระทรวงสหกรณ์จึงต้องย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนตั้งตรงจิตร ในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ตรงข้ามกับที่ตั้งกระทรวงฯ (เดิม) เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2498 เป็นการชั่วคราว ต่อมาจึงได้สร้างกระทรวงสหกรณ์ขึ้นที่ข้างวัดปริณายก เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และเข้าอยู่ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2500

ตั้งแต่รัฐบาลได้ยกฐานะกรมสหกรณ์ขึ้นเป็นกระทรวงสหกรณ์แล้ว ก็ได้ขยายกิจการสหกรณ์ให้กว้างขวางออกไปอีกเป็นอันมาก และทั้งได้ปรับปรุงแก้ไขสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นแล้วให้มีฐานะมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ประเทศไทยเรายังมีความสัมพันธ์ติดต่อกับต่างประเทศ โดยมีองค์การต่างๆ ในต่างประเทศส่งผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศเพิ่มเติมมา เพื่อช่วยเหลือแนะนำการจัดสหกรณ์ให้ทวีประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งยังให้ความช่วยเหลือในด้านวัตถุ อันเป็นประโยชน์แก่ราชการสหกรณ์และสหกรณ์ในประเทศไทยเป็นอันมาก องค์การต่างๆ เหล่านี้รวมทั้งรัฐบาลได้ให้ทุนแก่ข้าราชการสังกัดกระทรวงสหกรณ์ไปศึกษาและดูงานจัดสหกรณ์ในต่างประเทศ เพื่อนำเอาแบบอย่างการจัดสหกรณ์ในต่างประเทศมาเป็นแนวทางปรับปรุงและขยายกิจการสหกรณ์ ให้เหมาะสมกับสภาพของราษฎรในประเทศไทย

ส่วนการศึกษาอบรมเกี่ยวกับวิชาสหกรณ์ ทางรัฐบาลก็ได้ให้ความสนับสนุนและส่งเสริมตลอดมา เพราะการจัด

สหกรณ์จำเป็นจะต้องอาศัยพนักงานสหกรณ์และเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินกิจการของสหกรณ์ ที่มีความรอบรู้และสนใจในหลักวิชาการสหกรณ์ และวิชาแขนงอื่นๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์ต่อการจัดสหกรณ์ ไว้คอยแนะนำชี้แจงให้สหกรณ์และบรรดาสมาชิกของสหกรณ์ดำเนินกิจการภายในขอบเขตแห่งตัวบทกฎหมาย และระเบียบแบบแผนที่วางไว้ ตลอดจนขยายกิจการสหกรณ์ให้กว้างขวางออกด้วยความระมัดระวัง เพื่อวางรากฐานของสหกรณ์แต่ละสมาคมให้มีฐานะมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าสืบไป

ตั้งแต่รัฐบาลดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์มาจนบัดนี้ ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านเงินทุนแก่สหกรณ์ประเภทต่างๆ อยู่เป็นประจำ คือ ในระยะแรกได้ขอให้เบงคีสยามกัมมาจล จำกัด ให้เงินกู้แก่สหกรณ์ประเภทหาทุนโดยรัฐบาลค้ำประกัน ต่อมารัฐบาลยังได้อนุมัติเงินลงทุนสำหรับจัดสหกรณ์ในงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2476 และปีต่อๆ มาจนถึงปี พ.ศ. 2481 ก็ได้อนุมัติเงินลงทุนจากคลังออมสินเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง จนเมื่อรัฐบาลได้จัดตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้นแล้ว จึงได้รับโอนหนี้สินเหล่านี้ไปดำเนินการทางธนาคาร ซึ่งบัดนี้เป็นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 รัฐบาลยังได้ตั้งงบประมาณให้ไว้เป็นทุนช่วยเหลือสหกรณ์ประเภทอื่นๆ อีก เช่น สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล ร้านสหกรณ์ และสหกรณ์นิคมกสิกรรม ฯลฯ เป็นต้น โดยมอบให้กรมสหกรณ์เป็นผู้พิจารณาจัดสรรให้สหกรณ์ประเภทต่างๆ นอกจากสหกรณ์ประเภทหาทุนก็ไปขยายกิจการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สหกรณ์ที่ได้รับความช่วยเหลือนี้ส่วนใหญ่เป็นสหกรณ์ที่ดิน และสหกรณ์พาณิชย์ นับตั้งแต่รัฐบาลเริ่มให้เงินงบประมาณทุนส่งเสริมการสหกรณ์เป็นรายปี มาจนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2500 เป็นจำนวนเงินรวมทั้งสิ้น 91,904,000 บาท เงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์นี้ช่วยเหลือให้สหกรณ์มีทุนเพิ่มขึ้นจนสามารถขยายธุรกิจให้กว้างขวาง และมีฐานะมั่นคงขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก

ในปี พ.ศ. 2495 กระทรวงสหกรณ์ได้ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่มีอาชีพต่างๆ กัน อีกหลายประเภท คือ สหกรณ์ขายส่ง, สหกรณ์การไฟฟ้า, สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์, สหกรณ์หาทุนและการขาย, (1) สหกรณ์ผู้เช่าที่ดิน, สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล, ชุมชุมสหกรณ์, (2) สหกรณ์บริการการศึกษา, และสหกรณ์บริการสาธารณูปโภค (3)

นอกจากนี้ กระทรวงสหกรณ์ยังได้ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่างๆ ที่ตั้งขึ้นแล้ว เช่น สหกรณ์ประเภทหาทุน, ร้านสหกรณ์, สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล, สหกรณ์อุตสาหกรรม, สหกรณ์นิคมกสิกรรม และสหกรณ์บำรุงที่ดิน ฯลฯ เพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งได้ปรับปรุงแก้ไขขยายกิจการเรื่อยมาจนเป็นที่หวังได้ว่า สหกรณ์จะเป็นวิธีการแบบหนึ่งซึ่งสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้อย่างแท้จริง รัฐบาลจึงยึดเอาการสหกรณ์เป็นนโยบายที่สำคัญทั้งให้ความสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของสหกรณ์ในทางการเงิน ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขให้สหกรณ์เหล่านั้นให้มีฐานะมั่นคงถาวรตลอดมา ดังที่คณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับการสหกรณ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า “รัฐบาลนี้จะส่งเสริมและปรับปรุงการสหกรณ์ประเภทต่างๆ ให้แพร่หลายตามความต้องการของประชาชน และให้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ เพื่อยกฐานะการครองชีพและภาวะเศรษฐกิจให้ดียิ่งขึ้น”

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยซึ่งแผนกสหกรณ์ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์เริ่มกระทำไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน ย่อมเป็นประจักษ์พยานแล้วว่า กิจการสหกรณ์ได้อุบัติขึ้นในประเทศไทย และค่อยคลี่คลายขยายตัวจนมีรากฐานมั่นคงมาเป็นเวลาถึง 50 ปีเศษแล้ว และสหกรณ์แต่ละประเภทได้ทวีจำนวนขึ้นเป็นลำดับจนถึงวันสิ้นปี พ.ศ. 2509 มีสหกรณ์ตั้งอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในพระราชอาณาจักรเป็นจำนวนถึง 71 จังหวัด และมีสหกรณ์ทุกประเภทที่ได้จดทะเบียนตั้งขึ้นแล้วในประเทศไทยเป็นจำนวนถึง 10,804 สมาคม แยกเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ 24 ประเภท

(1) สหกรณ์หาทุนและการขาย เดิมเป็นประเภทสหกรณ์หาทุนและขายเกลือ ในปี พ.ศ. 2500 ได้รับจดทะเบียน สหกรณ์ชาวนากุ้งในจังหวัดจันทบุรีด้วย จึงได้เปลี่ยนสหกรณ์ประเภทนี้เป็นสหกรณ์หาทุนและการขาย

(2) ในปลายปี พ.ศ. 2497 ได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ขายข้าวและพืชผล เชียงใหม่จำกัดสินใช้ ซึ่งมีสมาชิกเป็น สมาคมสหกรณ์ล้วนๆ จึงได้จัดให้อยู่ในประเภทชุมนุมสหกรณ์

(3) สำหรับสหกรณ์บริการสาธารณูปโภคนั้น ปรากฏว่าเดิมในปี พ.ศ. 2495 ได้เริ่มตั้งสหกรณ์การไฟฟ้าขึ้น และ ต่อมาได้จัดตั้งเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายแห่ง ทั้งได้มีสหกรณ์การประปาเพิ่มขึ้นด้วย จึงจัดให้อยู่ในประเภทซึ่งเรียกรวมว่า “สหกรณ์บริการสาธารณูปโภค”

ตามที่พรรณนามาจะพึงเห็นได้ว่า การพัฒนาการในด้านต่างๆ ของสหกรณ์ เช่น ปริมาณงานจัดตั้ง ควบคุม และ ส่งเสริมการสหกรณ์ รวมทั้งปริมาณข้าราชการสหกรณ์ซึ่งทวีจำนวนเรื่อยมา ย่อมแสดงถึงสถานะของการสหกรณ์ใน ประเทศไทยว่าได้ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคง สามารถช่วยเหลือปรับปรุงฐานะของประชาชนชาวไทย และชาติไทยให้ ก้าวหน้าขึ้นสู่ความเจริญรุ่งเรืองและมีเสถียรภาพในภาวะเศรษฐกิจสับสนไป

สหกรณ์ในยุค 50 ปีต่อมา (เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510)

ภายหลังสหกรณ์ในประเทศไทยได้ดำเนินกิจการมาครบ 50 ปี เมื่ออย่างเข้าสู่ปี 51 คือในปี พ.ศ. 2510 มีการเปลี่ยนแปลงครั้งที่สำคัญที่สุดของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย กล่าวคือ การควบสหกรณ์หาทุนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะได้พิจารณาเห็นว่า สหกรณ์หาทุนเดิมขนาดเล็กจนเกินไป โดยเฉพาะสหกรณ์หนึ่งๆ มีสมาชิกเพียง 17 คนเท่านั้น จึงไม่สามารถจะขยายหรือดำเนินธุรกิจให้มีประสิทธิภาพได้ สหกรณ์จะต้องมีแผนดำเนินงานที่กว้างขวาง มีสมาชิกมาก มีขนาดของธุรกิจอย่างเพียงพอ และนอกจากนั้นสหกรณ์จะต้องมีสำนักงานและเจ้าหน้าที่บริหารงานของสหกรณ์เองด้วย สหกรณ์จึงจะมีทางขยายและเติบโตได้ การที่จะอาศัยให้พนักงานสหกรณ์ (ข้าราชการสหกรณ์) ช่วยเหลือหรือทำอะไรให้ทุกอย่างย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และไม่ควรกระทำด้วย เพราะสหกรณ์จะไม่มีทางเติบโต ฉะนั้น คณะกรรมการปรับปรุงงานสหกรณ์ จึงได้เห็นชอบในการที่จะควบ (รวมกิจการ) สหกรณ์หาทุนขนาดเล็กเข้าด้วยกันเป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ระดับอำเภอ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์การอบรมการสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Co-operative Training Center) แห่งสหรัฐอเมริกาที่วิสคอนซิน เมื่อปี พ.ศ. 2511

ดังนั้น แผนการควบสหกรณ์หาทุนขนาดเล็กเข้าเป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ระดับอำเภอ จึงได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา และกำหนดให้แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2514 ฉะนั้น จำนวนสมาคมสหกรณ์ของประเทศไทย จึงได้ลดลงอย่างรวดเร็ว แต่ไม่ได้หมายความว่างานสหกรณ์จะหดตัว หรือลดปริมาณลง แต่กลับจะขยายมากขึ้น เจริญเติบโตขึ้น เมื่อสิ้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2515 มีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่เพียง 1,498 สหกรณ์เท่านั้น ในจำนวนนี้มีสหกรณ์การเกษตรทั้งที่ควบมาจากสหกรณ์หาทุนและที่เปลี่ยนมาจากสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตภัณฑ์รวมอยู่ด้วย 401 สหกรณ์

ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ นั้น ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ก็ไม่มากนัก เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2510 มีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 10,764 สหกรณ์ ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์หาทุน 9,835 สหกรณ์ ดังนั้น ที่เหลือจึงเป็นสหกรณ์ประเภทอื่นๆ รวมกันจำนวน 929 สหกรณ์ สำหรับปี 2515 มีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 1,498 สหกรณ์ ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์การเกษตรและหาทุน 540 สหกรณ์ ฉะนั้น ที่เหลือจึงเป็นสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ทั้งสิ้นรวมกัน 958 สหกรณ์ แสดงให้เห็นว่าปี 2510 และ 2515 จำนวนสหกรณ์หาทุนได้ลดจำนวนลงประมาณ 9,700 สหกรณ์

ต่อมาเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2511 เป็นปีที่ 23 ในรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เรียกว่า “พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 โดยให้ยกเลิก

- (1) พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471
- (2) พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2476
- (3) พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477
- (4) พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 2)

ต่อมามีกฎกระทรวงที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 กำหนดประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียนมีดังต่อไปนี้

- (1) สหกรณ์การรณกิจ
- (2) สหกรณ์การซื้อ
- (3) สหกรณ์การขาย
- (4) สหกรณ์การบริการ
- (5) สหกรณ์การเช่าที่ดิน
- (6) สหกรณ์การเช่าซื้อที่ดิน
- (7) สหกรณ์นิคม
- (8) สหกรณ์อเนกประสงค์

ตารางที่ 1
แสดงจำนวนสหกรณ์ทุกประเภท สหกรณ์หาทุน
และจำนวนที่ลดลงระหว่าง 2510-2514

ปี	รวมสหกรณ์ทุกประเภท		สหกรณ์หาทุน	
	จำนวน	ลดลงระหว่างปี	จำนวน	ลดลงระหว่างปี
2510	10,764	-	9,835	-
2511	10,687	77	9,766	69
2512	9,985	692	9,074	692
2513	2,282	7,713	1,295	7,769
2514	1,498	784	130	1,165

ที่มา : กองเศรษฐกิจสหกรณ์

การเปลี่ยนแปลงครั้งล่าสุดของงานสหกรณ์อีกครั้งหนึ่ง ก็คือ การยุบกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2515 ซึ่งมีผลทำให้กรมสหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ และสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติเดิมถูกยุบรวมเป็นกรม “ส่งเสริมสหกรณ์” เพียงกรมเดียว ส่วนกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ยังคงอยู่ในฐานะเดิม เพราะงานตรวจบัญชีเป็นงานอิสระ เพื่อให้ผลงานสอบบัญชีดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยังคงได้อาศัยกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ตรวจสอบบัญชีของกลุ่มเกษตรกร และสถาบันของทางราชการอื่นๆ ตามแต่จะขอมาเพื่อให้ทราบผลการดำเนินงาน และฐานะการเงินอันแท้จริงของกิจการที่ตรวจสอบ นอกจากนี้ ยังมีการประเมินผลงานต่างๆ ว่าได้เป็นไปได้

ตามแผนที่ราชการหรือหน่วยงานได้กำหนดไว้หรือไม่ นับว่ากรมนี้นับเป็นกรมนที่สำคัญยิ่งกรมนหนึ่ง จึงไม่ต้องรวมกับใคร กรมนส่งเสริมสหกรณ์และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้ย้ายสังกัดไปขึ้นกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2515

เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2515 ประเทศไทยมีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานจำนวน 1,498 สหกรณ์ ดังนี้

ประเภทสหกรณ์	จำนวน	ประเภทสหกรณ์	จำนวน
1. สหกรณ์การรณกิจ	658	4. สหกรณ์การบริการ	186
การเกษตร	401	ที่ดิน	171
หาทุนขนาดใหญ่	9	หาทุนและบำรุงที่ดิน	4
หาทุน	130	โคนม	3
ออมทรัพย์	118	การไฟฟ้า	6
2. สหกรณ์การซื้อ	105	ผู้เดินรถ	1
ร้านสหกรณ์	105	เคหสถาน	1
3. สหกรณ์การขาย	150	5. สหกรณ์นิคม	293
ขายข้าวและพืชผล	101	นิคมกสิกรรม	266
ขายพืชผลและผลิตผล	10	นิคมเกลือ	17
ค้ำน้ำตาลโตนด	1	ที่ดิน	4
ขายเกลือ	1	การประมง	6
อุตสาหกรรม	22	6. สหกรณ์การเช่าที่ดิน	20
ผู้ผลิต	2	7. สหกรณ์การเช่าซื้อที่ดิน	57
บำรุงและค้าสัตว์	9	8. สหกรณ์อเนกประสงค์	15
หาทุนและขายเกลือ	1	อเนกประสงค์	6
การประมง	2	การเกษตร	9
การเกษตร	1	9. ชุมนุมสหกรณ์	14
		รวมทุกประเภท	1,498

หลังจากทางการได้ทำการควบสหกรณ์หาทุนระดับหมู่บ้านเข้าเป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ระดับอำเภอแล้ว สหกรณ์ก็ดำเนินงานได้ผลดีตลอดมา แม้จะประสบอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานอยู่บ้าง ก็ได้พยายามแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ถึงสิ้นปี 2523 มีสหกรณ์การเกษตรที่ได้รับจดทะเบียนแล้วทั้งสิ้น จำนวน 759 สหกรณ์ สมาชิกรวม 590,807 ครอบครัว คิดโดยเฉลี่ยจะมีสมาชิกสหกรณ์ละ 778 ครอบครัว ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์ในภาคเหนือ 165 สหกรณ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 257 สหกรณ์ ภาคกลาง 212 สหกรณ์ และภาคใต้ 125 สหกรณ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 257 สหกรณ์ ภาคกลาง 212 สหกรณ์ และภาคใต้ 125 สหกรณ์

ผลการดำเนินงานระหว่างปี 2516 ถึงปี 2520 มีสหกรณ์ที่ดำเนินการได้กำไรมากขึ้น กล่าวคือ เพิ่มจาก 383 สหกรณ์ ในปี 2516 เป็น 454 สหกรณ์ในปี 2520 แต่ทว่าสหกรณ์ที่ดำเนินการขาดทุนก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน คือ เพิ่มจาก 12 สหกรณ์ ในปี 2516 เป็น 95 สหกรณ์ในปี 2520

จะอย่างไรก็ดี แม้ยอดกำไรสุทธิของสหกรณ์จะมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีก็ตาม ก็ไม่น่าจะเป็นที่น่ายินดีมากนัก เพราะสหกรณ์มียอดขาดทุนสุทธิและยอดดอกเบี้ยค้างชำระเพิ่มขึ้นอย่างน่าใจหายทุกปีเช่นกัน

ตารางที่ 2 จำนวนสหกรณ์การเกษตรแยกเป็นรายภาคปี 2520-2521

ภาค	พ.ศ. 2520	พ.ศ. 2521	เพิ่มจากปีก่อน
เหนือ	150	222	15
ตะวันออกเฉียงเหนือ	222	257	35
กลาง	202	212	10
ใต้	107	125	18
รวม	681	759	78

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจ 2521 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3 การดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรระหว่างปี 2517-2522

หน่วย=ล้านบาท

ปี	เงินให้สมาชิกกู้	จัดขายสินค้าให้สมาชิก	จำหน่ายผลิตผลให้สมาชิก	ร้อยละของเงินกู้ที่ได้รับชำระคืน
2517	486	78	88	57
2518	1,044	188	371	51
2519	1,480	294	427	48
2520	1,189	256	370	39
2521	1,164	342	259	36
2522	1,810	1,130	287	34

ที่มา : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ตารางที่ 4

แสดงจำนวนสหกรณ์การเกษตรที่ดำเนินงานได้กำไร และขาดทุน ระหว่างปี 2516-2522

ปี	จำนวนสหกรณ์	จำนวนที่ไม่ได้ ตรวจบัญชี	สหกรณ์ ที่ได้กำไร	กำไรรวม (ล้านบาท)	สหกรณ์ ที่ขาดทุน	ขาดทุนรวม (ล้านบาท)	ดอกเบียค้าง ชำระ(ล้านบาท)
2516	395	-	383	28.4	12	0.18	ไม่ทราบ
2517	460	-	451	44.4	9	0.11	43.0
2518	544	4	482	40.9	58	13.5	67.3
2519	537	17	445	52.6	75	7.0	102.8
2520	587	35	454	68.0	95	16.1	168.1
2521	640	2	587	98.5	53	4.8	185.6
2522	744	20	712	122.0	62	4.2	241.1

ที่มา : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีกฎกระทรวงโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้ยกเลิกกฎกระทรวง (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511

ข้อ 2 ประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียนมีดังต่อไปนี้

- (1) สหกรณ์การเกษตร
- (2) สหกรณ์ประมง
- (3) สหกรณ์นิคม
- (4) สหกรณ์ร้านค้า
- (5) สหกรณ์บริการ
- (6) สหกรณ์ออมทรัพย์

อย่างไรก็ดีการเติบโตในเชิงปริมาณของจำนวนสหกรณ์ทุกประเภทและสมาชิกสหกรณ์ในทศวรรษที่ผ่านมา เป็นตัวชี้วัดได้พอสมควรว่า ประชาชนทั่วไปทุกสาขาอาชีพตระหนักดีว่า องค์การธุรกิจที่เรียกว่า “สหกรณ์” สามารถช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ที่ตนเองประสบอยู่ ซึ่งไม่สามารถกระทำหรือแก้ไขได้โดยลำพัง ลักษณะของสหกรณ์ที่โดดเด่นคือ เป็นองค์การธุรกิจที่ไม่ทำลายสิทธิมนุษยชน ไม่มีการเอาเปรียบกัน เสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมความสามัคคี และการดำรงชีพร่วมกันโดยสันติสุข จึงทำให้เกิดการแพร่ขยายสหกรณ์ทุกประเภทเป็นผลให้ธุรกิจต่างๆ ของสหกรณ์ในภาพรวมมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี

การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์หลายแห่งระหว่างปี 2516-2540 ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ หลายสหกรณ์เชื่อมโยงธุรกิจกับเอกชน สหกรณ์บางแห่งติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ทำให้ฐานะของสหกรณ์มั่นคงเป็นที่พึงและอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกของสหกรณ์นั้นๆ สหกรณ์จำนวนมากโดยเฉพาะสหกรณ์นอกภาคการเกษตร มีระบบสารสนเทศที่ทันสมัย ใช้ประโยชน์ในการบริหารธุรกิจสหกรณ์จากข้อมูลทางบัญชีอย่างได้ผล ถึงแม้ว่าสหกรณ์หลายสหกรณ์ยังต้องการการชี้แนะ และดูแลต่อไปจากทางราชการ เนื่องจากมีจำกัดในเรื่องปัจจัยภายในหรือภายนอกสหกรณ์ก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าการนำหลักการและวิธีการสหกรณ์เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยของผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในยุคก่อน สัมฤทธิ์ผลในระดับที่น่าพอใจ เมื่อเปรียบเทียบกับงานสหกรณ์ในบางประเทศ

ใน พ.ศ. 2540 มีสหกรณ์ทุกประเภทรวมทั้งสิ้น 5,179 สหกรณ์ สมาชิก 7,355,685 คน และปริมาณธุรกิจในปีการเงิน 2539 มีมูลค่ารวม 262,450 ล้านบาท

ข้อมูลปริมาณธุรกิจ ผลการดำเนินงานและฐานะการเงิน ประเภทสหกรณ์ภาคการเกษตร (เกษตร ประมง นิคม)

รายการ	ปี 2535	ปี 2536	ปี 2537	ปี 2538	ปี 2539
จำนวนสหกรณ์	1,628	1,806	2,117	2,608	2,984
จำนวนสมาชิก(คน/ครอบครัว)	2,158,671	2,614,478	3,405,128	3,844,928,928	4,079,981
1.ปริมาณธุรกิจ (ล้านบาท)	21,326	24,096	31,251	37,544	42,241
1.1 การให้เงินกู้	9,795	11,245	12,804	14,394	14,731
1.2 การรับฝากเงิน	4,538	5,411	7,540	10,780	12,502
1.3 จัดหาสินค้ามาจำหน่าย	3,472	4,208	6,982	7,470	7,932
1.4 การรวบรวมผลผลิต	3,397	3,131	3,814	4,781	6,932
1.5 การให้บริการ	124	101	111	119	144
2. ผลการดำเนินงาน (ล้านบาท)					
2.1 รายได้	9,544	10,533	14,023	15,826	18,74
2.2 ค่าใช้จ่าย	8,831	9,853	13,024	14,646	17,547
2.3 กำไร/(ขาดทุน)	713	680	99	1,180	1,200
3. ฐานะการเงิน (ล้านบาท)					
3.1 สินทรัพย์ทั้งสิ้น	16,821	19,890	24,226	27,698	29,015
3.2 หนี้สินทั้งสิ้น	9,906	11,981	14,797	17,028	18,221
3.3 ทุนของสหกรณ์	6,915	7,909	9,429	10,670	10,794

ข้อมูลปริมาณธุรกิจ ผลการดำเนินงานและฐานะการเงิน ประเภทสหกรณ์ฯ นอกภาคฯ
(ออมทรัพย์ บริการ ร้านค้า)

รายการ	ปี 2535	ปี 2536	ปี 2537	ปี 2538	ปี 2539
จำนวนสหกรณ์	1,427	1,448	1,627	1,732	1,812
จำนวนสมาชิก(คน/ครอบครัว)	2,186,208	2,252,386	2,438,833	2,603,848	2,721,155
1.ปริมาณธุรกิจ (ล้านบาท)					
1.1 การให้เงินกู้	49,584	75,911	97,499	120,973	150,213
1.2 การรับฝากเงิน	14,379	27,660	32,494	43,404	66,071
1.3 จัดหาสินค้ามาจำหน่าย	3,710	3,933	4,185	4,303	3,925
1.4 การรวบรวมผลผลิต	-	-	-	-	-
1.5 การให้บริการ	66	59	65	63	-
2. ผลการดำเนินงาน (ล้านบาท)					
2.1 รายได้	12,711	15,076	19,023	22,445	28,777
2.2 ค่าใช้จ่าย	6,744	7,970	9,978	11,524	14,960
2.3 กำไร/(ขาดทุน)	5,967	7,106	9,045	10,921	13,817
3. ฐานะการเงิน (ล้านบาท)					
3.1 สินทรัพย์ทั้งสิ้น	66,352	90,895	123,431	154,778	197,481
3.2 หนี้สินทั้งสิ้น	20,881	35,291	53,593	69,390	90,927
3.3 ทุนของสหกรณ์	45,471	55,604	69,838	85,388	106,554

สหกรณ์ในยุคหลังวิกฤติปี พ.ศ. 2540

ตารางที่ 5

แสดงจำนวนสถิติข้อมูลสหกรณ์ ณ ปี 2545

ประเภท	จำนวนสหกรณ์ (สหกรณ์)	จำนวนสมาชิก (คน/ครอบครัว)	สินทรัพย์ (ล้านบาท)
สหกรณ์การเกษตร	3,118	5,095,554	61,766.42
สหกรณ์ประมง	67	14,113	616.51
สหกรณ์นิคม	87	156,502	2,194.09
สหกรณ์ออมทรัพย์	1,272	2,244,545	391,674.26
สหกรณ์ร้านค้า	230	709,741	1,766.07
สหกรณ์บริการ	368	232,289	1,843.54
รวม	5,142	8,452,74	459,860.89

ที่มาข้อมูล : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

1 มกราคม 2545

ตารางที่ 6

แสดงจำนวนสถิติข้อมูลสหกรณ์ ณ ปี 2545

ประเภท	ทุนเรือนหุ้น	ทุนสำรอง	ทุนสะสม	เงินรับฝาก
สหกรณ์การเกษตร	13,228.63	5,004.17	3,504.88	16,650.78
สหกรณ์ประมง	217.53	68.74	(5.39)	42.11
สหกรณ์นิคม	433.80	302.55	144.53	144.53
สหกรณ์ออมทรัพย์	175,427.13	18,096.44	23,864.86	147,090.18
สหกรณ์ร้านค้า	314.50	470.10	347.32	9.32
สหกรณ์บริการ	422.34	308.45	(6.85)	144.15
รวม	190,093.93	24,250.45	27,885.35	164,332.07

ที่มาข้อมูล : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

1 มกราคม 2545

ตารางที่ 6

แสดงจำนวนสถิติข้อมูลสหกรณ์ ณ ปี 2545

ประเภท	กำไร		ขาดทุน		ไม่มีกำไร/ขาดทุน	
	จำนวนสหกรณ์	จำนวนเงิน	จำนวนสหกรณ์	จำนวนเงิน	จำนวนสหกรณ์	จำนวนเงิน
สหกรณ์การเกษตร	2,125	2,152.11	850	202.81()	143	-
สหกรณ์ประมง	41	13.8	20	(29.36)	6	-
สหกรณ์นิคม	57	20,502	29	(13.64)	1	-
สหกรณ์ออมทรัพย์	1,200	20,858.55	28	(2.73)	18	-
สหกรณ์ร้านค้า	185	130.31	44	(7.53)	1	-
สหกรณ์บริการ	264	44.34	80	(93.66)	42	-
รวม	3,880	23,252.11	1,051	(349.73)	211	-

ที่มาข้อมูล : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

1 มกราคม 2545

วิวัฒนาการของกฎหมายสหกรณ์ในประเทศต่างๆ

คาบเวลาที่มีขบวนการสหกรณ์เกิดขึ้น แต่ยังไม่มีความหมายพิเศษขึ้นใช้สำหรับองค์กร รูปแบบขบวนการสหกรณ์ คือคาบเวลา 15 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2377 ถึง พ.ศ. 2392 เมื่อมีสหกรณ์แรกเกิดขึ้นในทวีปยุโรป เช่น สมาคมเครเดียนน์ มิจิวีแอร์ อังคตาร ปารีส (Association Chretunne des bijoutiers en Done, Pans) ในปี พ.ศ. 2377 กิติ, เมื่อมีร้านสหกรณ์รื้อซเดลของผู้นำอันเที่ยงธรรมในประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2387 กิติ, และเมื่อโรฟไฟเฟเซน และซูลเซ เดลิทซ์ จัดตั้งสหกรณ์เครดิตรขึ้นในประเทศเยอรมนี ในปี พ.ศ. 2392 กิติ ยังไม่ได้รับการตรากฎหมายพิเศษ เพื่อใช้สำหรับองค์การรูปแบบสหกรณ์เลย

สหกรณ์แรกๆ ในประเทศอังกฤษได้จดทะเบียนในรูปสมาคมมิตรภาพ (Friendly Societies) และเริ่มแต่ ปี พ.ศ. 2395 ได้จดทะเบียนเป็นสมาคมอุตสาหกรรมและการเลี้ยงชีพ (Industrial and Provident Societies)

ในประเทศฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2410 ได้มีการบัญญัติกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ขึ้นใช้ โดยบัญญัติเป็นหมวดพิเศษว่าด้วยบริษัท ซึ่งไม่จำกัดจำนวนทุน โดยรวมอยู่ในประมวลกฎหมายว่าด้วยบริษัท และได้มีการเพิ่มกฎเกณฑ์พิเศษอีกเพื่อใช้สำหรับสหกรณ์การเกษตรขึ้นภายหลัง

ประเทศรัสเซีย ในปี พ.ศ. 2410 ได้ประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับสถานภาพของสหกรณ์ภายใต้กฎหมายเอกชนหรือกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยใช้หลักการคล้ายคลึงกับข้อแนะนำของซูลเซ เดลิทซ์ นั่นเอง กฎหมายของประเทศรัสเซียฉบับนี้ กล่าวกันว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกที่บัญญัติขึ้นเป็นพิเศษให้เหมาะสมกับองค์การรูปพิเศษที่เรียกว่าสหกรณ์ และในปี พ.ศ. 2411 ได้นำกฎหมายสหกรณ์ของประเทศรัสเซียไปใช้ในดินแดนของสหพันธรัฐแห่งเยอรมนีภาคพายัพ และในปี พ.ศ. 2414 ได้นำไปใช้ในอาณาจักรเยอรมนีไรซ์ทั้งหมด

ในปี พ.ศ. 2416 ประเทศออสเตรียได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2408 มลรัฐมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศใช้กฎหมายที่รับรองสหกรณ์อย่างชัดเจนว่าสหกรณ์เป็นองค์การเศรษฐกิจรูปพิเศษ ต่อมาภายหลังกฎหมายป้องกันทรัสต์เซอร์แมน พ.ศ. 2433 (Sherman Anti-Trust Act of 1890) ได้มีบทบัญญัติยกเว้นไม่ให้ใช้กฎหมายป้องกันทรัสต์แก่สหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2443 ประเทศญี่ปุ่นได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ฉบับแรก (ก่อนกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกของประเทศไทย 14 ปี)

ในปี พ.ศ. 2447 รัฐบาลอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ ได้พัฒนากฎหมายพิเศษสำหรับสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์ (State-Sponsored Cooperatives) โดยประกาศเป็นพระราชบัญญัติสหกรณ์เครดิตรอินเดีย กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ตามกฎหมายสหกรณ์ของยุโรป (ส่วนใหญ่ของประเทศเยอรมนี) โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติพิเศษว่าด้วยการจัดตั้งและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐบาล ได้แก่ กรมสหกรณ์ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมการสหกรณ์ การสหกรณ์แบบอังกฤษ อินเดีย ดั้งเดิมนี้ (Classical English-Indian Pattern of Cooperation) ได้รับการพัฒนาสืบเนื่องต่อไปอีกและนำไปใช้ในประเทศส่วนมากของทวีปอเมริกา เอเชีย และอเมริกากลาง ซึ่งในสมัยนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2489 กระทรวงอาณานิคมของอังกฤษ ได้แนะนำแบบกฎหมายสหกรณ์ ซึ่งร่างขึ้นตามหลัก

การนี้ให้รัฐบาลอาณานิคมนำไปใช้ทั่วจักรภพอังกฤษกฎหมายสหกรณ์แบบนี้ ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง ยังคงใช้อยู่จนกระทั่งเวลานี้ ในประเทศส่วนมาก เช่น บอสสะวานา ฟิจิ กานา อินเดีย อิสราเอล เคนยา มาเลเซีย มอลต้า มอริเชียส ไนจีเรีย ปากีสถาน เซียร์ราไลโอน สิงคโปร์ ศรีลังกา ยูกันดา และแซมเบีย

ระหว่างปี พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ. 2468 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ในยุโรปหลายประเทศ ในแคนาดา สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย กฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกในลาตินอเมริกา ได้ประกาศใช้ในประเทศอาเจนตินาในปี พ.ศ. 2469 และประเทศเม็กซิโกในปี พ.ศ. 2470

ในปี พ.ศ. 2490 ประเทศฝรั่งเศส ได้บัญญัติกฎหมายสหกรณ์ทั่วไป เพื่อใช้ในการเพิ่มเติมกฎหมายสหกรณ์พิเศษสำหรับสหกรณ์ประเทศต่างๆ และในปีเดียวกันนี้ ได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ทั่วไปในดินแดนโพ้นทะเลของประเทศฝรั่งเศสขณะนี้ แต่ก็ปรากฏว่ากฎหมายฉบับนี้มีบทบัญญัติไม่เพียงพอแก่การใช้สำหรับประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสในอาฟริกา และในปี พ.ศ. 2498 กระทรวงที่รับผิดชอบดินแดนโพ้นทะเลของฝรั่งเศสได้ออกกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับฐานะทางกฎหมายของสหกรณ์ในดินแดนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศส กฤษฎีกาฉบับนี้ ซึ่งใช้บังคับในประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสในอาฟริกา นับเป็นกฎหมายที่ได้ปรับให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แก่ความจำเป็นของสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์ หลังจากได้รับเอกราชแล้ว ประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสในอาฟริกาเหล่านี้ยังคงรักษากฎหมายสหกรณ์ลักษณะนี้ไว้ และถือใช้ต่อมาโดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้างจนถึงเวลานี้

กฎหมายที่ใช้บังคับแก่สหกรณ์มีหลายรูปแบบ :

รูปแบบของกฎหมายที่ใช้บังคับแก่สหกรณ์ อาจสรุปได้ 3 รูปแบบ กล่าวคือ

รูปแบบที่ไม่มีกฎหมายสหกรณ์ออกใช้เป็นพิเศษ

รูปแบบที่กฎหมายสหกรณ์เป็นส่วนหนึ่งของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

รูปแบบที่ได้มีการวางหลักเกณฑ์ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจประเภทหนึ่งขององค์การธุรกิจ มีหลายประเทศที่ไม่มีการตรากฎหมายสหกรณ์ออกใช้เป็นพิเศษ เช่น ประเทศเดนมาร์ก และประเทศนอร์เวย์ สหกรณ์ในประเทศทั้งสองนี้ต้องดำเนินการภายใต้บทบัญญัติกฎหมายทั่วไปว่าด้วยองค์การธุรกิจ เช่น หุ้นส่วน และบริษัท ภายใต้กฎหมายพาณิชย์และกฎหมายภาษีอากร องค์การธุรกิจแบบสหกรณ์จะต้องมีข้อบังคับเป็นพิเศษ

ในหลายประเทศ กฎหมายสหกรณ์เป็นส่วนหนึ่งของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ หมวดพิเศษว่าด้วยการจัดตั้งสหกรณ์ ที่แตกต่างจากการจัดตั้งองค์การธุรกิจธรรมดา ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่ง พ.ศ. 2424 แต่ก็ไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับโครงสร้างภายในของสหกรณ์ไว้ แต่ได้กำหนดขึ้นไว้ในปี พ.ศ. 2454

ในปี พ.ศ. 2416 ประเทศเบลเยียมได้มีกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ โดยวางหลักเกณฑ์ไว้ในประมวลกฎหมายพาณิชย์ ให้สหกรณ์เป็นองค์การประเภทหนึ่งขององค์การธุรกิจ 7 ประเภท บทบัญญัติดังกล่าวนี้มีอยู่ในกฎหมายของประเทศอิตาลี และของประเทศนิการากัว

ได้มีกฎหมายพิเศษว่าด้วยสหกรณ์ ซึ่งใช้แก่สหกรณ์ทุกประเภท (คล้ายกับกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ของประเทศไทย) ขึ้นใช้อยู่ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในประเทศส่วนมากที่ใช้ภาษาอังกฤษในอาฟริกา เอเชีย และบางประเทศในลาตินอเมริกา เช่น ประเทศฮอนดูรัส และกัวเตมาลา

ประเทศฝรั่งเศสได้มีการประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ทั่วไป เมื่อปี พ.ศ. 2490 เพื่อเป็นการเพิ่มเติมกฎหมายพิเศษ จำนวนหลายฉบับ ซึ่งใช้บังคับสหกรณ์แต่ละประเภท บทบัญญัติกฎหมายพิเศษสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภทนี้มีอยู่ในกฎหมายพิเศษ หรือเป็นหมวดหนึ่งในประมวลกฎหมายพิเศษ หรือเป็นหมวดหนึ่งในประมวลกฎหมายทั่วไปฉบับใดฉบับหนึ่ง

มีหลายประเทศที่ได้ออกกฎหมายพิเศษสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท เช่น ประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมายพิเศษเฉพาะกิจการ เช่น กฎหมายสหกรณ์การเกษตร กฎหมายสหกรณ์ประมง กฎหมายสหกรณ์ช่างฝีมือ กฎหมายสหกรณ์อุตสาหกรรม ขนาดย่อม เป็นต้น รูปแบบกฎหมายสหกรณ์แต่ละกิจการนี้ อาจพบเห็นได้ในประเทศต่างๆ ของยุโรปตะวันออกเหมือนกัน

ประเภทสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2548 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ออกกฎกระทรวงกำหนดประเภทสหกรณ์ที่รับจดทะเบียนไว้ดังต่อไปนี้

- (1) สหกรณ์การเกษตร
- (2) สหกรณ์ประมง
- (3) สหกรณ์นิคม
- (4) สหกรณ์ร้านค้า
- (5) สหกรณ์บริการ
- (6) สหกรณ์ออมทรัพย์
- (7) สหกรณ์เครดิตยูเนียน

แนวคิดในการแบ่งประเภทสหกรณ์

ประเภทสหกรณ์ คือ กลุ่มสหกรณ์ที่มีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์หลักอย่างเดียวกัน เช่น กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มสหกรณ์ประมง กลุ่มสหกรณ์นิคม กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าฯลฯ ตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

วัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์

ความคาดหวังหรือสิ่งที่ต้องการที่มีนัยสำคัญในการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกของสหกรณ์ เช่น วัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ การให้บริการสินเชื่อแก่สมาชิก การรวมกันซื้อวัสดุอุปกรณ์การผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภค การรวมกันขายและหรือแปรรูปผลิตผลการเกษตรเพื่อขายหรือการตลาด ซึ่งรวมทั้งการคัดขนาดหรือคุณภาพผลผลิต การเก็บรักษาการขนส่งฯลฯ ทั้งนี้ รวมถึงการให้บริการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หลักดังกล่าวข้างต้น เช่น บริการน้ำเพื่อการเกษตร บริการใช้เครื่องจักรกล หรืออุปกรณ์ร่วมกัน บริการส่งเสริมแนะนำทางวิชาการ เป็นต้น

วัตถุประสงค์รองของสหกรณ์

การจัดให้มีสวัสดิการหรือการสงเคราะห์แก่สมาชิก การส่งเสริมการศึกษาฝึกอบรมและวัฒนธรรม การดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมฯลฯ วัตถุประสงค์รองของสหกรณ์นี้มุ่งไปในด้านกิจกรรมทางสังคม หรือมิติทางสังคมของสหกรณ์ ในขณะที่วัตถุประสงค์หลักมุ่งไปในด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือมิติทางเศรษฐกิจ

สหกรณ์ทุกประเภทสามารถกำหนดวัตถุประสงค์รองเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรก็ได้ โดยไม่ถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ในการแบ่งแยกประเภทของสหกรณ์ เฉพาะวัตถุประสงค์หลักเท่านั้นที่เป็นกฎเกณฑ์ในการแบ่งแยกประเภทสหกรณ์ ทั้งนี้เพราะว่าสหกรณ์เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการอันดีเป็น (need) อย่างเดียวกันหรือเหมือนกัน เพื่อร่วมกันดำเนินธุรกิจหรือวิสาหกิจบนพื้นฐานของการช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นกฎเกณฑ์ของการกำหนดวัตถุประสงค์ของสหกรณ์จึงแตกต่างกัน การกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การธุรกิจรูปอื่น เช่น ห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือรัฐวิสาหกิจ ห้างหุ้นส่วน บริษัท สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ได้อย่างกว้างขวาง ดังคำกล่าวที่ว่า “จากไม้จิ้มฟันยันเรือรบ” ส่วนรัฐวิสาหกิจมีวัตถุประสงค์ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้นๆ หรือตามนโยบายของรัฐบาล

เหตุผลของการจัดประเภทสหกรณ์

ประมวลโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายด้านสหกรณ์ของรัฐบาลว่าจะเน้นการส่งเสริมสหกรณ์ประเภทใด ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรด้านต่างๆ
2. เพื่อประโยชน์แก่การรวมตัวของสหกรณ์ในแนวตั้ง (Vertical Integration) คือการตั้งชุมนุมสหกรณ์ หรือสหพันธ์ หรือสหภาพสหกรณ์ในระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศ ในกรณีชุมนุมสหกรณ์หรือสหพันธ์สหกรณ์ซึ่งเป็นการรวมกันทางธุรกิจหรือวิสาหกิจ สมาชิกจะต้องเป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกันเท่านั้น แต่ในกรณีสันนิบาตสหกรณ์หรือสหภาพสหกรณ์ สมาชิกไม่จำกัดว่าต้องเป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกัน เพราะว่าเป็นการรวมกันในด้านอุดมการณ์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ และความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านวิชาการและด้านความสัมพันธ์ภายในขบวนการสหกรณ์ของชาติและกับรัฐบาล ขบวนการสหกรณ์ต่างประเทศ รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศและบุคคลหรือสถาบันต่างๆ
3. เพื่อประโยชน์แก่การจัดเก็บและประมวลผลข้อมูลสถิติของสหกรณ์แต่ละประเภทอย่างเป็นระบบ เพื่อศึกษาวิจัย และทำรายงานความก้าวหน้าของสหกรณ์แต่ละประเภทประจำปี อันจะเป็นประโยชน์แก่การวางแผนปรับปรุง และพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง
4. เพื่อประโยชน์แก่การส่งเสริม และพัฒนาขบวนการสหกรณ์ให้ตรงกับความต้องการของประชาชน และเหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลก
5. สำหรับประเทศที่ยังใช้ระบบสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์ เพื่อประโยชน์แก่การวางแผนถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของรัฐในการส่งเสริม การกำกับ แนะนำและการตรวจสอบสหกรณ์ให้แก่ขบวนการสหกรณ์อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมและความเจริญก้าวหน้าในการพึ่งตนเองและการปกครองตนเองได้ของสหกรณ์แต่ละประเภท จนในที่สุดรัฐจะมีอำนาจหน้าที่เพียงรับจดทะเบียนสหกรณ์และควบคุมดูแลให้สหกรณ์ดำเนินงานให้ถูกต้องตามกฎหมายและหลักการสหกรณ์เท่านั้น

การจัดประเภทสหกรณ์มี 2 วิธี คือ โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายสหกรณ์ และโดยคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ (ไม่มีบทบัญญัติในกฎหมายสหกรณ์)

1. การจัดประเภทสหกรณ์โดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายสหกรณ์ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ

(1) **ลักษณะที่ 1** ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายสหกรณ์หลายฉบับ เช่น ประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ มีกฎหมายสหกรณ์สำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท เช่น กฎหมายสหกรณ์การเกษตรสำหรับประเภทสหกรณ์การเกษตร กฎหมายสหกรณ์ประมงสำหรับประเภทสหกรณ์ประมง กฎหมายสหกรณ์ปศุสัตว์สำหรับสหกรณ์ปศุสัตว์ กฎหมายสหกรณ์ป่าไม้สำหรับสหกรณ์ป่าไม้ กฎหมายสหกรณ์เครดิตยูเนียนสำหรับสหกรณ์เครดิตยูเนียน ฯลฯ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา ซึ่งใช้ระบบกฎหมายสหกรณ์หลายฉบับก็มีกฎหมายสหกรณ์สำหรับสหกรณ์แต่ละประเภทในทำนองเดียวกัน

(2) **ลักษณะที่ 2** ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายสหกรณ์ฉบับเดียว เช่น ประเทศไทยและฟิลิปปินส์ มีกฎหมายสหกรณ์ฉบับเดียวใช้บังคับแก่สหกรณ์ทุกประเภท พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511 และ พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ของไทย มาตรา 33 วรรคสุดท้าย บัญญัติไว้เหมือนกันว่า “ประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียนให้กำหนดโดยกฎกระทรวง” ในปัจจุบันเรามีกฎกระทรวง (พ.ศ. 2548) ออกตามความใน พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ใช้บังคับอยู่ โดยกำหนดให้มีสหกรณ์ 7 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียน ส่วนประเทศฟิลิปปินส์ ประมวลกฎหมายสหกรณ์สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1990 มาตรา 23 ได้แบ่งประเภทสหกรณ์ไว้ 6 ประเภท คือ

สหกรณ์สินเชื่อ

สหกรณ์ผู้บริโภค

สหกรณ์ผู้ผลิต

สหกรณ์การตลาด

สหกรณ์บริการ

สหกรณ์เอนกประสงค์

2. การจัดประเภทสหกรณ์โดยคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์

ประเทศส่วนมากที่ใช้ระบบกฎหมายสหกรณ์ฉบับเดียวไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยประเภทสหกรณ์ไว้โดยเฉพาะเจาะจง แต่ให้อยู่ในดุลยพินิจของนายทะเบียนสหกรณ์ที่จะกำหนดว่าสหกรณ์ที่เสนอขอจดทะเบียนนั้น จากวัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์ตามที่ปรากฏในร่างข้อบังคับของสหกรณ์นั้นเอง ในทางปฏิบัติจึงมีระเบียบหรือคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่อง การกำหนดประเภทของสหกรณ์ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมของรัฐให้คำแนะนำแก่คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์และช่วยเหลือในการยกร่างข้อบังคับสหกรณ์ การกำหนดประเภท สหกรณ์ในกลุ่มประเทศเหล่านี้จึงมีลักษณะยืดหยุ่น และสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนซึ่ง รวมกลุ่มกันจัดตั้งสหกรณ์ได้เสมอ สิ่งโปรดักต์อยู่ในกลุ่มประเทศที่ไม่ได้กำหนดประเภทของสหกรณ์ไว้ในกฎหมาย

สหกรณ์ประเภทการเกษตร

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตรรวมตัวกันจัดตั้งขึ้น และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น

ประวัติความเป็นมา

สหกรณ์การเกษตรแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ชื่อว่า “สหกรณ์วัดจันทร์” ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์การเกษตรชนิดไม่จำกัด มีขนาดเล็กในระดับหมู่บ้านตั้งขึ้นในหมู่เกษตรกรที่มีรายได้น้อยและมีหนี้สินมาก มีสมาชิกแรกตั้งจำนวน 16 คน มีทุนดำเนินงานจำนวน 3,080 บาท จากค่าธรรมเนียมแรกเข้า 80 บาท และเป็นทุนจากการกู้ยืมจากกักขังสยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) 3,000 บาท

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์การเกษตรดำเนินธุรกิจแบบเอกประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือส่วนรวม โดยใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามตามพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์

ทำไมต้องจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร

เนื่องจากในการประกอบอาชีพของเกษตรกร มักประสบปัญหาต่างๆ ที่สำคัญๆ ดังนี้

1. **ขาดแคลนเงินทุน** เงินทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพมีไม่เพียงพอ ต้องกู้ยืมจากพ่อค้าหรือนายทุนในท้องถิ่น ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยแพง
2. **ขาดแคลนที่ดินทำกิน** เกษตรกรบางรายมีที่ดินทำกินน้อย บางรายไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทำกิน โดยเสียค่าเช่าแพงและถูกเอารัดเอาเปรียบจากการเช่า
3. **ปัญหาในเรื่องการผลิต** เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการผลิตสมัยใหม่ที่ถูกต้อง เช่น การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง

ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ทำให้ผลผลิตที่ได้รับต่ำไม่คุ้มกับการลงทุน นอกจากนั้นผลผลิตที่ได้ไม่มีคุณภาพ และไม่
เป็นไปตามความต้องการของตลาด ขาดปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ระบบชลประทาน

4. ปัญหาการตลาด เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องการชั่ง ตวง วัด และมีความจำเป็นต้องจำหน่ายผลผลิต
ตามฤดูกาล เนื่องจากไม่มีที่เก็บรักษาผลผลิต จึงถูกกดราคาจากพ่อค้าเป็นเหตุให้ไม่มีรายได้เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่าย
ในครอบครัว

ปัญหาทางเศรษฐกิจข้างต้น มีผลกระทบต่อสังคมในชุมชน ทำให้คุณภาพชีวิตและฐานะความเป็นอยู่ต่ำกว่าคน
ประกอบอาชีพอื่น ขาดการศึกษา การอนามัย และขาดความปลอดภัยในทรัพย์สิน

สหกรณ์การเกษตรจะช่วยให้คุณได้อย่างไร ?

จากปัญหาที่เกษตรกรประสบอยู่ทั่วไป ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเรื่องยากที่เกษตรกรแต่ละคน จะแก้ปัญหาได้
สำเร็จตามลำพังตนเอง หนทางที่จะสำเร็จได้ โดยเกษตรกรจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์
และจดทะเบียนให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ทั้งนี้เพราะสหกรณ์สามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆ
ได้ดังนี้

1. ธุรกิจการซื้อ คือ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพืช และสิ่งของ
ที่จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก โดยจะสำรวจความต้องการของสมาชิกก่อน แล้วสหกรณ์จะเป็นผู้จัดหามาจำหน่ายต่อไป
ซึ่งเพราะการรวมซื้อในปริมาณมาก จะทำให้ซื้อได้ในราคาที่ต่ำลง และเมื่อถึงสิ้นปีหากสหกรณ์มีกำไรก็จะเงินจำนวนนี้
มาเฉลี่ยคืนแก่สมาชิกด้วย

2. ธุรกิจขายหรือการรวบรวมผลผลิต ให้แก่สมาชิกทำให้มีอำนาจการต่อรองมากขึ้น ผลผลิตจะขายได้ในราคาสูง
สมาชิกไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าในเรื่องการชั่ง ตวง วัด หรือถูกกดราคาในการรับซื้อผลผลิต

3. ธุรกิจธนกิจ (สินเชื่อ)

(1) การให้เงินกู้ เมื่อเกษตรกรรวมตัวกันเป็นสหกรณ์สามารถสร้างความเชื่อถือให้กับสถาบันการเงิน หน่วยงานของ
ทางราชการและบุคคลต่างๆ ไป โดยสหกรณ์จะจัดหาเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำมาให้สมาชิกนำไปลงทุนเพื่อการเกษตร ซึ่งสหกรณ์
จะพิจารณาจากแผนดำเนินการหรือแผนการใช้เงินกู้ของสมาชิกประกอบการให้เงินกู้ เช่น สหกรณ์อาจให้เงินกู้แก่สมาชิก
เพื่อนำไปซื้อวัสดุการเกษตร ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัว หรือเพื่อนำไปบุกเบิกปรับปรุงที่ดิน หรือจัดซื้อที่ดินการเกษตร
ในกรณีที่สมาชิกไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีน้อยไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร

(2) การรับฝากเงิน เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักและเห็นคุณค่าประโยชน์ของการออมทรัพย์ และเพื่อเป็นการระดม
ทุนในสหกรณ์ สหกรณ์จะรับเงินฝากจากสมาชิก 2 ประเภท คือ เงินฝากออมทรัพย์ และเงินฝากประจำ โดยสหกรณ์
จะจ่ายดอกเบี้ยในอัตราเดียวกับธนาคารพาณิชย์

4. ธุรกิจการส่งเสริมอาชีพและบริการ สหกรณ์อาจจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางด้านเกษตรคอยให้ความรู้
และคำแนะนำทางด้านเกษตร หรืออาจขอความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ในการให้คำปรึกษาแนะนำให้สมาชิก
มีความรู้ ความเข้าใจในหลักวิชาการแผนใหม่ ตลอดจนการวางแผนการผลิตให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและปริมาณ
ตรงกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

5. การศึกษาอบรม สหกรณ์จะจัดให้มีการศึกษาอบรมแก่สมาชิก คณะกรรมการสหกรณ์ ผู้จัดการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบถึงหลักการ วิธีการสหกรณ์ สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล

สหกรณ์ช่วยให้เกษตรกรที่อยู่ในชุมชน หรือสังคมนั้นมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมมีความสุข บุตรหลานสมาชิกได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีสุขภาพอนามัยที่ดีเนื่องจากเกษตรกรมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

หลักเกณฑ์การจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรโดยทั่วไป

1. เกษตรกรมีความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ และต้องการรวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง
2. เป็นบุคคลธรรมดา บรรลุนิติภาวะ มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับและพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542
3. มีสมาชิกมากพอที่จะดำเนินธุรกิจได้และมีู่ทางที่จะขยายธุรกิจเมื่อดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์
4. สหกรณ์จะต้องดำเนินงานอย่างจริงจัง และดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ เพื่อประโยชน์ของมวลสมาชิก
5. เกษตรกรที่มีความประสงค์จะตั้งสหกรณ์ ควรมีการออมเงินเพื่อเป็นทุนเบื้องต้นของสหกรณ์

จะจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรได้อย่างไร?

กรณีที่ 1 ในท้องที่ที่ยังไม่มีสหกรณ์การเกษตรมาก่อน เกษตรกรที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ และมีความประสงค์จะรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนโดยการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถที่จะรวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรได้

กรณีที่ 2 ในท้องที่ที่มีสหกรณ์การเกษตรตั้งอยู่แล้ว เกษตรกรที่มีความสนใจจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร จะต้องยื่นใบสมัครที่ประธานกลุ่มสหกรณ์ที่อยู่ใกล้บ้านตนเอง เพื่อนำเสนอที่ประชุมกลุ่มพิจารณา เมื่อที่ประชุมกลุ่มเห็นสมควรรับเข้าเป็นสมาชิก โดยมีคะแนนเสียงรับรองไม่น้อยกว่าสองในสามของผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ประธานกลุ่มจะเสนอใบสมัครให้คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการดำเนินการพิจารณาเห็นสมควรรับเข้าเป็นสมาชิกแล้ว สหกรณ์จะแจ้งให้ผู้สมัครไปชำระค่าหุ้น ค่าธรรมเนียมแรกเข้าและลงรายชื่อในทะเบียนสมาชิกภายในระยะเวลาที่กำหนดจึงถือว่าเป็นสมาชิกสหกรณ์ และมีสิทธิในสหกรณ์ในฐานะสมาชิกที่สมบูรณ์

สหกรณ์ประเภทประมง

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวประมงเพื่อแก้ไขปัญหา และอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ซึ่งชาวประมงแต่ละคนไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ตามลำพังบุคคลเหล่านี้จึงรวมตัวกันโดยยึดหลักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ประวัติความเป็นมา

สหกรณ์ประมงแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2492 ชื่อว่า “สหกรณ์ประมงพิษณุโลก จำกัด” ในท้องที่ลำคลองกระบังโป่งนก อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์ประมงประเภทน้ำจืด มีสมาชิกแรกตั้งจำนวน 54 คน สหกรณ์ได้ดำเนินการจัดสรรที่ทำกินให้สมาชิกช่วยเหลือสมาชิกในด้านการจำหน่าย การแปรรูป สัตว์น้ำ ขออนุญาตสัมปทานให้สมาชิกจับสัตว์น้ำได้โดยสะดวก แนะนำเทคนิคการจับสัตว์น้ำ และละเว้นการจับสัตว์น้ำที่ยังไม่ได้ขนาดเพื่อสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ การดำเนินงานเป็นไปด้วยดีจนถึงปี พ.ศ. 2513 ทางราชการมีนโยบายให้คลองต่างๆ ที่วราอาณาจักรเป็นที่สาธารณะ การจับสัตว์น้ำเป็นไปโดยเสรี การดำเนินงานสหกรณ์จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร ปัจจุบันสหกรณ์นี้ได้ควบเข้ากับ “สหกรณ์การเกษตรพรหมพิราม จำกัด”

สำหรับการจัดตั้งสหกรณ์ประมงประเภทน้ำเค็มได้เริ่มจัดตั้งครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2495 ชื่อว่า “สหกรณ์ประมงกลาง จำกัด” ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดหาทุนจำหน่ายสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์แปรรูป จัดหาวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประมง

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ประมง

1. รวบรวมสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำจากสมาชิมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขายเพื่อให้ได้ราคาดี
2. จัดหาวัสดุสิ่งของ รวมทั้งบริการที่ใช้ในการประมง และสิ่งของจำเป็นอื่นๆ ที่สมาชิกต้องการมาจำหน่าย

3. ให้เงินกู้แก่สมาชิก
4. รับฝากเงินจากสมาชิก
5. เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและธุรกิจเกี่ยวกับการประมง
6. ให้การสงเคราะห์ตามควรแก่สมาชิกและครอบครัวที่ประสบภัยพิบัติในการประกอบอาชีพ

ทำไมต้องจัดตั้งสหกรณ์ประมง?

ชาวประมงมักจะประสบปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ขาดแคลนเงินทุน การประกอบอาชีพทางการประมงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำประมงทะเลต้องลงทุนสูง มีการเสี่ยงต่อการลงทุนมากกว่าการประกอบอาชีพการเกษตรอื่นๆ ชาวประมงส่วนใหญ่จะกู้เงินจากนายทุนซึ่งเป็นเจ้าของแพปลาในท้องถิ่นมาเป็นทุนดำเนินงาน โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องขายสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำให้เจ้าของแพปลานั้นๆ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าจะต้องถูกกดราคารับซื้อเป็นอย่างมาก

2. ขาดเทคนิคในการเพาะเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันปริมาณความต้องการสัตว์น้ำเพื่อบริโภคในประเทศและส่งจำหน่ายต่างประเทศ มีมากขึ้นเป็นผลให้ปริมาณสัตว์น้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเพิ่มจำนวนไม่ทันกับความต้องการ จึงจำเป็นต้องเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งชาวประมงจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม เพื่อให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น

3. วัสดุอุปกรณ์การประมงมีราคาสูงมาก รวมทั้งน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ในการออกเรือก็มีราคาสูงด้วย

4. ขาดความรู้ในด้านการจัดการ ชาวประมงส่วนใหญ่ขาดความรู้ในด้านการจัดการ การจำหน่าย ตลอดจนการตลาด เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าถ้านำหลักการและวิธีการดำเนินงานของสหกรณ์มาใช้สหกรณ์ประมงจะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ข้างต้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และจะช่วยให้ชาวประมงมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้ทัดเทียมผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ

สหกรณ์ประมงจะช่วยสมาชิกได้อย่างไร?

สหกรณ์ประมงจะจัดบริการต่างๆ ให้สมาชิก ดังนี้

1. ธุรกิจการขายหรือการรวบรวมผลผลิตให้แก่สมาชิก ทำให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ผลผลิตจะขายได้ราคาสูงขึ้น

2. ธุรกิจการซื้อ หรือการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และสิ่งของจำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก โดยจะสำรวจความต้องการของสมาชิกก่อนแล้วสหกรณ์จะเป็นผู้จัดหาจำหน่ายต่อไป ซึ่งจะทำให้สหกรณ์สามารถซื้อวัสดุในราคาที่ถูกลงกว่าที่สมาชิกแต่ละคนจะซื้อเอง

3. ธุรกิจการธกกิจ

(1) **การให้กู้เงิน** สหกรณ์จะจัดหาเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยที่เป็นธรรมมาให้สมาชิกนำไปลงทุนทำการประมง โดยสหกรณ์จะพิจารณาจากแผนการดำเนินงาน หรือแผนการใช้เงินกู้ของสมาชิกประกอบการให้เงินกู้

(2) **การรับเงินฝาก** เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักและเห็นคุณประโยชน์ของการออมทรัพย์ และเพื่อ

ให้เป็นการระดมทุนในสหกรณ์สหกรณ์จะรับฝากเงินจากสมาชิก 2 ประเภท คือ เงินฝากออมทรัพย์ และเงินฝากประจำ โดยสหกรณ์จ่ายดอกเบี้ยให้อัตราเดียวกับธนาคารพาณิชย์

4. ธุรกิจบริการ สหกรณ์ประมงที่มีทุนดำเนินงานมากอาจจัดให้มีธุรกิจบริการแก่สมาชิก เช่น การจัดจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่สมาชิก และเพื่อให้สหกรณ์ดำเนินธุรกิจเกี่ยวข้องกับสมาชิกให้มากที่สุด

5. ธุรกิจการส่งเสริมการประกอบอาชีพ สหกรณ์อาจจะจัดจ้างเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญด้านการประมง หรืออาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยราชการอื่นในการให้การศึกษา แนะนำ ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องการประมงตามหลักวิชาการแผนใหม่ ตลอดจนให้มีความรู้ในด้านการวางแผนการประกอบอาชีพการประมง ให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของตลาดอีกด้วย

6. ธุรกิจการให้การศึกษาอบรม สหกรณ์จะจัดให้มีการศึกษาอบรมแก่สมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ ผู้จัดการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่สหกรณ์ เพื่อจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ทราบถึงสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ สหกรณ์ประมงจะช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างไร?

สหกรณ์ประมงจะจัดบริการต่างๆ ให้สมาชิก ดังนี้

1. ธุรกิจการขายหรือการรวบรวมผลผลิตให้แก่สมาชิก ทำให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ผลผลิตจะขายได้ราคาสูงขึ้น

2. ธุรกิจการซื้อ หรือการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และสิ่งของจำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก โดยจะสำรวจความต้องการของสมาชิกก่อนแล้วสหกรณ์จะเป็นผู้จัดหาจำหน่ายต่อไป ซึ่งจะทำให้สหกรณ์สามารถซื้อวัสดุในราคาที่ถูกลงกว่าที่สมาชิกแต่ละคนจะซื้อเอง

3. ธุรกิจการธนกิจ

(1) **การให้กู้เงิน** สหกรณ์จะจัดหาเงินกู้ที่มีอัตรดอกเบี้ยที่เป็นธรรมมาให้สมาชิกนำไปลงทุนทำการประมง โดยสหกรณ์จะพิจารณาจากแผนการดำเนินงาน หรือแผนการใช้เงินกู้ของสมาชิกประกอบการให้เงินกู้

(2) **การรับเงินฝาก** เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักและเห็นคุณประโยชน์ของการออมทรัพย์ และเพื่อให้เป็นการระดมทุนในสหกรณ์สหกรณ์จะรับฝากเงินจากสมาชิก 2 ประเภท คือ เงินฝากออมทรัพย์ และเงินฝากประจำ โดยสหกรณ์จ่ายดอกเบี้ยให้อัตราเดียวกับธนาคารพาณิชย์

4. ธุรกิจบริการ สหกรณ์ประมงที่มีทุนดำเนินงานมากอาจจัดให้มีธุรกิจบริการแก่สมาชิก เช่น การจัดจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่สมาชิก และเพื่อให้สหกรณ์ดำเนินธุรกิจเกี่ยวข้องกับสมาชิกให้มากที่สุด

5. ธุรกิจการส่งเสริมการประกอบอาชีพ สหกรณ์อาจจะจัดจ้างเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญด้านการประมง หรืออาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยราชการอื่นในการให้การศึกษา แนะนำ ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องการประมงตามหลักวิชาการแผนใหม่ ตลอดจนให้มีความรู้ในด้านการวางแผนการประกอบอาชีพการประมง ให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของตลาดอีกด้วย

6. ธุรกิจการให้การศึกษาอบรม สหกรณ์จะจัดให้มีการศึกษาอบรมแก่สมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ ผู้จัดการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่สหกรณ์ เพื่อจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ทราบถึงสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ตามหลักวิธีการสหกรณ์ ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ประสบผลสำเร็จ

สหกรณ์ประมงดำเนินงานอย่างไร

(1) เมื่อตั้งสหกรณ์ประมงขึ้นแล้ว สมาชิกจะเลือกตัวแทนให้บริหารงานในสหกรณ์ ตัวแทนสมาชิกนี้เรียกว่า คณะกรรมการดำเนินการ มีจำนวน 7-15 คน แล้วแต่จะกำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์

(2) คณะกรรมการดำเนินการจะทำหน้าที่บริหารกิจการสหกรณ์ โดยจะประชุมกันอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายการทำงานแล้วมอบให้ “ฝ่ายจัดการ” ซึ่งเป็นพนักงานที่สหกรณ์จ้างมาปฏิบัติงานอาจจะประกอบด้วยผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการ สมุห์บัญชี เจ้าหน้าที่การเงิน เจ้าหน้าที่ธุรกิจ ฯลฯ การจะพิจารณา จัดจ้างพนักงาน สหกรณ์จำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณธุรกิจและฐานะการเงินของสหกรณ์

ทุนดำเนินงานของสหกรณ์

1. เงินค่าหุ้น
2. เงินรับฝากจากสมาชิก
3. ทุนสำรองและทุนสะสมอื่นๆ
4. เงินกู้ยืม
5. เงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค

หลักเกณฑ์การจัดตั้งสหกรณ์ประมงโดยทั่วไป

1. เกษตรกรมีความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ และต้องการรวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง
2. เป็นบุคคลธรรมดา บรรลุนิติภาวะ มีคุณสมบัติครบถ้วน ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับและพระราชบัญญัติ สหกรณ์ พ.ศ. 2542
3. มีจำนวนสมาชิกมากเพียงพอที่จะดำเนินธุรกิจได้และมีู่ทางที่จะขยายธุรกิจเมื่อดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ไปแล้ว
4. สหกรณ์จะต้องดำเนินงานอย่างจริงจังและดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ เพื่อผลประโยชน์ของมวลสมาชิก
5. เกษตรกรที่มีความประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์ ควรมีการออมเงินเพื่อเป็นทุนเบื้องต้นของสหกรณ์
6. การจัดตั้งสหกรณ์ประมงทำได้โดยถ้าในท้องถิ่นที่ท่านมีภูมิลำเนาอยู่นั้นยังไม่มีสหกรณ์ประมง หากท่านและเพื่อนชาวประมงสนใจและประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์ประมง สามารถติดต่อขอคำแนะนำและสอบถามรายละเอียดได้ที่ สำนักงานสหกรณ์จังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนภูมิภาค

สหกรณ์ประเภทนิคม

ที่ดิน นับเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งในการประกอบอาชีพทางการเกษตร มีเกษตรกรเป็นจำนวนมากที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินน้อยไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ต้องเช่าที่ดินจากนายทุนมาทำกิน โดยยอมเสียค่าเช่าราคาแพง และเมื่อรายได้จากการจำหน่ายผลิตผลน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินและมีฐานะยากจนเรื้อรังจนยากที่จะสร้างตัวเองให้มีฐานะมั่นคงได้ ดังนั้นจึงมีเกษตรกรจำนวนมากมิใช่น้อยใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการบุกรุกเข้าไปทำกินในที่สาธารณประโยชน์และที่สงวนแห่งชาติ โดยพลการ ซึ่งนอกจากจะเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว ยังเป็นการทำลายป่าไม้และต้นน้ำลำธาร อันเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาตินับเป็นผลเสียต่อความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และก่อให้เกิดปัญหาฝนแล้งหรืออุทกภัย ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ส่วนรวมอย่างมากมาย

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นที่รัฐจะต้องเข้าไปช่วยเหลือราษฎรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรแต่ขาดแคลนที่ดินเหล่านั้น ให้ได้รับจัดสรรที่ดินทำกินในขนาดที่เหมาะสมเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรกรรม โดยสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์เกี่ยวกับที่ดินขึ้น เพราะเห็นว่าสหกรณ์เป็นระบบเศรษฐกิจที่สมาชิกจะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สหกรณ์นิคมคืออะไร

สหกรณ์ภาคการเกษตรในรูปแบบหนึ่งที่มีการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร การจัดสร้างปัจจัยพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งกิจกรรมให้บริการสาธารณูปโภคแก่สมาชิก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สหกรณ์นิคม มีงานหลัก 2 งาน คือ

- (1) งานจัดที่ดิน
- (2) งานจัดสหกรณ์

งานจัดที่ดิน

งานจัดที่ดินเป็นงานที่ดำเนินการโดยรัฐ ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดหาที่ดินมาปรับปรุงสภาพแล้วจัดสรรให้ราษฎรที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินได้เข้าไปทำกินและอาศัย และจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ที่ดินและที่อยู่อาศัย เช่น ถนน แหล่งน้ำ โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาด ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งแบ่งขั้นตอนการดำเนินการได้ดังนี้

1. การจัดหาที่ดิน การจัดหาที่ดินมาจัดสรรให้ราษฎรทำการเกษตร โดยวิธีการสหกรณ์นั้นสามารถแบ่งออกได้ 3 แบบ คือ

1.1 การจัดที่ดินในรูปของนิคมสหกรณ์

กรมส่งเสริมสหกรณ์อาศัยพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 เป็นหลักในการปฏิบัติ กล่าวคือ กรมส่งเสริมสหกรณ์จะประสานงานกับคณะกรรมการจำแนกประเภทที่ดิน เพื่อขอรับพื้นที่ที่คณะกรรมการฯ ได้จำแนกไว้เป็นที่จัดสรรเพื่อการเกษตรนำมาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำกิน

1.2 การจัดที่ดินในรูปสหกรณ์การเช่าซื้อที่ดิน

รัฐจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งให้กรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นทุนจัดซื้อที่ดินเพื่อนำมาจัดสรรให้ราษฎร โดยคำนึงถึงความเดือดร้อนหรือความต้องการของราษฎร และราษฎรดังกล่าวไม่สามารถจัดซื้อที่ดินด้วยกำลังทรัพย์หรือความสามารถของตนได้ กรมส่งเสริมสหกรณ์จึงทำหน้าที่จัดหาที่ดินแปลงใหญ่หรือแปลงเล็กแปลงน้อยแต่ติดต่อเป็นผืนเดียวกัน เพื่อนำมาให้สหกรณ์ได้เช่าหรือเช่าซื้อตามกำลังความสามารถของสมาชิกผู้ได้รับจัดสรร

การจัดที่ดินลักษณะนี้อาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในลักษณะของเช่าทรัพย์หรือเช่าซื้อเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากกฎหมายดังกล่าวแล้ว นับแต่ปี 2518 เป็นต้นมา พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 ยังครอบคลุมมาถึงสภาพที่ดินที่รัฐได้มาในลักษณะนี้ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นที่ราชพัสดุตามกฎหมายจึงต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 ด้วย

1.3 การจัดที่ดินในรูปสหกรณ์เช่าที่ดิน

สืบเนื่องมาจากที่สงวนหวงห้ามของรัฐที่เป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ทั้งในสภาพที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ หรือป่าตามมติของคณะรัฐมนตรี (ป่าเตรียมการสงวน) ถูกราษฎรเข้าไปบุกรุกทำกินจนเต็มพื้นที่ และรัฐไม่สามารถฟื้นฟูสภาพป่าให้คงเดิมได้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้จึงเสนอนโยบายต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อมอบที่ที่มีสภาพดังกล่าวให้ส่วนราชการที่มีหน้าที่ในการจัดที่ดินให้แก่ราษฎร นำที่ดินไปจัดสรรให้แก่ราษฎร การจัดที่ดินลักษณะนี้ยังคงต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

อนึ่ง ตามที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์จำนวนหนึ่ง เพื่อจัดสรรให้แก่ราษฎรทำการเกษตร โดยมีพระราชดำริว่าควรจัดสรรให้ราษฎรเช่าและตกทอดทางมรดกไปยังลูกหลานต่อไป เพื่อมิให้การโอนซื้อขายกันจนทำให้ที่ดินตกไปอยู่แก่ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ดินจำนวนนี้กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้นำมาจัดสรรให้ราษฎรในรูปสหกรณ์การเช่าที่ดินตามพระราชประสงค์ด้วย

2. การวางผังและปรับปรุงที่ดิน

ทางราชการจะดำเนินการสำรวจสภาพต่างๆ ไปในพื้นที่โครงการที่จะจัดตั้งนิคมสหกรณ์ เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของพื้นที่ สภาพภูมิอากาศ แหล่งน้ำ การคมนาคม ตลอดจนลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับประกอบการพิจารณาจัดตั้งนิคมสหกรณ์ และเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาสหกรณ์ต่อไปเมื่อเห็นว่ามีลู่ทางที่จะปรับปรุงที่ดินดังกล่าวได้

กรมส่งเสริมสหกรณ์จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปทำการสำรวจรายละเอียดเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมอีกครั้งหนึ่ง หากเห็นสมควรในการใช้ที่ดิน และการขนส่งสาธารณูปโภคควรทำอย่างไรบ้าง บริเวณไหนควรจะปลูกอะไรจึงจะเหมาะสมกับลักษณะและสมรรถนะของดิน ควรจัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละกี่ไร่ จึงจะมีรายได้พอแก่การครองชีพงานต่างๆ ที่ต้องทำในขั้นนี้เป็นงานด้านวิชาการ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ที่ดินมากหรือน้อยเกินไปเหล่านี้ เป็นต้น

เมื่อได้วางแผนผังการใช้ที่ดินแล้ว ทางกรมดำเนินการสร้างบริการสาธารณะตามผังที่กำหนดไว้ เช่น ถนน การชลประทาน โรงเรียน สถานีอนามัย และรวมถึงการสำรวจแบ่งแปลงที่ดินเพื่อเตรียมไว้จัดสรร

3. การคัดเลือกราษฎรเข้าเป็นสมาชิกเพื่อรับการจัดสรรที่ดิน

3.1 การจัดที่ดินในรูปของนิคมสหกรณ์

เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสหกรณ์แล้ว คณะกรรมการซึ่งแต่งตั้งตามมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 มีหน้าที่พิจารณาคัดเลือกผู้ที่จะเข้าเป็นสมาชิกนิคม โดยยึดหลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้กำหนด

คุณสมบัติโดยทั่วไปของผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์ มีดังนี้

- (1) เป็นเกษตรกร บรรลุนิติภาวะ และมีสัญชาติไทย
- (2) เป็นผู้ซื่อสัตย์ สุจริต และมีความประพฤติดี
- (3) ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ
- (4) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย หรือมีหนี้สินล้นพ้นตัว
- (5) มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่เป็นบุคคลทุพพลภาพ หรือวิกลจริตจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
- (6) ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีเพียงเล็กน้อยไม่พอแก่การครองชีพ
- (7) ไม่เป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์อื่น และสมัครใจเป็นสมาชิก

เมื่อคณะกรรมการคัดเลือกได้คัดเลือกผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์แล้วจะประกาศรายชื่อผู้ผ่านการคัดเลือกตามลำดับคะแนนจากสูงไปหาต่ำ โดยถือลำดับก่อนหลังดังต่อไปนี้

- (1) มีหลักฐานเกี่ยวกับสิทธิครอบครอง (ส.ค.1) อยู่ในเขตจัดตั้งนิคมสหกรณ์และยินยอมเวนคืนที่ดินให้แก่ทางราชการโดยไม่ขอรับเงินค่าชดเชยแต่อย่างใด

(2) บุคคลที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่อาศัยทำกินอยู่ในที่ดินเขตจัดนิคมสหกรณ์ก่อนวันประกาศรับสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์

(3) บุคคลที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่อาศัยทำกินในท้องที่จัดนิคมสหกรณ์

(4) บุคคลซึ่งส่วนราชการต่างๆ ส่งมา

(5) บุคคลซึ่งเป็นทหารผ่านศึกหรืออาสาสมัคร

(6) บุคคลอื่นนอกจากที่กล่าวไว้ในข้อ (1)-(5)

การจัดสมาชิกนิคมสหกรณ์เข้ามาทำกินในที่ดินจัดสรร กรมส่งเสริมสหกรณ์จะเรียกสมาชิกนิคมสหกรณ์ผู้ผ่านการคัดเลือกตามลำดับจากสูงไปหาต่ำ ตามจำนวนแปลงที่ดินที่สามารถจัดสรรให้สมาชิกนิคมสหกรณ์ได้ โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์จะออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์จากที่ดินตามที่พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อครองชีพ พ.ศ. 2511 บัญญัติไว้

3.2 งานที่ดินในส่วนที่รัฐจัดซื้อ

ในทางปฏิบัติเมื่อกรมส่งเสริมสหกรณ์จัดซื้อที่ดินมาแล้ว จะมอบให้สหกรณ์ในพื้นที่นั้นๆ ดำเนินการตามกำลังความสามารถของสมาชิก ซึ่งอาจจัดให้สหกรณ์เช่าหรือซื้อที่ดินราชการหากพื้นที่ที่ดินตั้งอยู่ยังไม่มีการจัดตั้งสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์จะรวบรวมบรรดาผู้ที่ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นๆ ซึ่งอยู่ในฐานะผู้เช่าที่ดินจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ฉะนั้นการคัดเลือกราษฎรเข้าเป็นสมาชิกเพื่อรับการจัดสรรที่ดินในลักษณะนี้จึงต้องเป็นไปตามข้อบังคับหรือเงื่อนไขของกรมส่งเสริมสหกรณ์ที่กำหนดให้เป็นรายๆ ไป

3.3 งานจัดที่ดินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

การคัดเลือกเข้าเป็นสมาชิกเพื่อรับการจัดสรรที่ดินในลักษณะนี้ กระทำโดยคณะกรรมการคัดเลือกที่กรมส่งเสริมสหกรณ์แต่งตั้งไว้ โดยสภาพความเป็นจริงพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมส่วนใหญ่ที่กรมส่งเสริมสหกรณ์รับมาดำเนินการปรากฏว่ามีราษฎรบุกรุกเข้าไปครอบครองทำประโยชน์อยู่ก่อนแล้ว ในทางปฏิบัติกรมส่งเสริมสหกรณ์จะรวบรวมรายชื่อและรายละเอียดของที่ดินที่ราษฎรเข้าทำมาหากิน กรมส่งเสริมสหกรณ์จะพิจารณาคัดเลือกโดยอาศัยแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการคัดเลือกสมาชิกสหกรณ์โดยอนุโลม

อนึ่ง เกี่ยวกับการจัดที่ดินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมนับแต่ปี 2522 เป็นต้นมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีหลักเกณฑ์การจัดที่ดินเพื่อผ่อนคลายนโยบายของราษฎรผู้บุกรุก รวมทั้งเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการรักษาสภาพป่าให้คงไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ปัจจุบันแนวทางการจัดที่ดินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมดังกล่าวต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติและนโยบายของรัฐ กรมส่งเสริมสหกรณ์จึงมีนโยบายที่จะปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ โดยเป็นผู้ยื่นขออนุญาตแทนสมาชิกที่ถือครองอยู่เป็นการนำที่ดินทั้งแปลงมาจัดสรรตามนโยบายของกรมส่งเสริมสหกรณ์ต่อไป

4. การได้สิทธิในที่ดินของสหกรณ์

4.1 งานจัดที่ดินในรูปของนิคมสหกรณ์

การจัดที่ดินลักษณะนี้กฎหมายมุ่งที่จะให้สมาชิกนิคมสหกรณ์ผู้ได้รับการจัดสรรที่ดินได้รับกรรมสิทธิ์ที่ดิน (โฉนด

ที่ดินหรือตราจองที่ตราว่าได้ทำประโยชน์แล้ว) หรือสิทธิครอบครอง (น.ส.3) เมื่อสมาชิกนิคมสหกรณ์นั้นๆ ปฏิบัติครบตามกฎหมายไว้ คือ

- (1) เมื่อสมาชิกนิคมสหกรณ์ได้ทำประโยชน์ที่ดินแล้ว
- (2) เป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี
- (3) ชำระเงินค่าช่วยทุนรัฐบาลเรียบร้อยแล้ว
- (4) ชำระหนี้เกี่ยวกับกิจกรรมของนิคมให้แก่ทางราชการเรียบร้อยแล้ว

สมาชิกนิคมสหกรณ์ที่ปฏิบัติตาม (1)-(4) กรมส่งเสริมสหกรณ์จะออกหนังสือแสดงการทำประโยชน์ให้แก่สมาชิกนิคมสหกรณ์นั้นๆ เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการที่ดินเป็นสมาชิกอยู่ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วสมาชิกนิคมสหกรณ์ผู้นั้นก็สามารถนำหลักฐานดังกล่าวไปขอออกโฉนดที่ดิน หรือ น.ส. 3 ได้ต่อไป อย่างไรก็ตามกฎหมายยังบัญญัติไว้ว่าภายใน 5 ปี นับแต่วันที่ได้รับโฉนดที่ดินหรือน.ส. 3 ผู้ได้มาซึ่งที่ดินจะโอนที่ดินไปให้ผู้อื่นไม่ได้ นอกจากตกทอดทางมรดกหรือโอนไปยังสหกรณ์ที่ดินที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ที่ดินนั้นไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีด้วย

4.2 งานจัดที่ดินในส่วนที่รัฐจัดซื้อ

งานจัดที่ดินลักษณะนี้สมาชิกผู้ได้รับจัดสรรจะได้กรรมสิทธิ์หรือไม่ อยู่ที่นโยบายของกรมส่งเสริมสหกรณ์และสหกรณ์ที่ดินเป็นสมาชิกอยู่ว่าจะจัดในลักษณะของสหกรณ์ที่ดินเป็นสมาชิกอยู่ว่าจะจัดในลักษณะของสหกรณ์ผู้เช่าหรือสหกรณ์ผู้เช่าซื้อที่ดิน

4.3 งานจัดที่ดินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

งานจัดที่ดินลักษณะนี้สมาชิกผู้ได้เพียงสิทธิทำกินตลอดไปเท่านั้น ทางราชการไม่ให้กรรมสิทธิ์อย่างใด

การจัดตั้งและการดำเนินงาน

เมื่อทางการได้อนุญาตให้ราษฎรที่ได้รับคัดเลือกเข้าครอบครองทำประโยชน์ที่ดินแล้ว ก็จะมีการรวบรวมราษฎรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินในโครงการจัดตั้งเป็นสหกรณ์และจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 เป็นประเภทสหกรณ์นิคม

สหกรณ์นิคมเป็นสหกรณ์ประเภทหนึ่ง มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกับสหกรณ์การเกษตร คือ มีการดำเนินธุรกิจที่ให้บริการแก่สมาชิกคล้ายคลึงกัน เช่น ด้านสินเชื่อจัดหาปัจจัยการผลิตและสิ่งของที่จำเป็น แปรรูปและส่งเสริมการเกษตร แต่มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ เรื่องที่ดิน เพราะสหกรณ์การเกษตรมักจัดตั้งในพื้นที่ที่เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเองอยู่แล้ว จะมีเกษตรกรที่เช่าที่ดินผู้อื่นทำกินบ้างเป็นส่วนน้อย ส่วนในสหกรณ์นิคม รัฐเป็นเจ้าของที่ดินในครั้งแรกแล้วจึงนำไปจัดสรรให้แก่เกษตรกรในภายหลัง

เหตุที่รัฐสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในนิคม เนื่องจากรัฐมีความประสงค์จะส่งเสริมราษฎรที่เข้ามาอยู่ในนิคม ให้มีอาชีพทางการเกษตรที่มั่นคงและมีรายได้สูงขึ้น สามารถดำรงชีพครอบครัวอยู่ได้ตามอัตภาพ และมีสถาบันของตนเองในการเป็นสื่อกลางที่จะให้บริการด้านความสะดวกต่างๆ แก่สมาชิก ซึ่งทางราชการมีนโยบายที่จะจัดสหกรณ์นิคมให้เป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ ดำเนินธุรกิจในรูปแบบประสงค์ โดยมีรัฐเป็นพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้สหกรณ์นั้นดำเนินธุรกิจตามแผนงานและระเบียบข้อบังคับ เพื่อจะได้บังเกิดผลดีแก่สมาชิกหากจำเป็นต้องมีการตรวจสอบควบคุม

ก็มีเจตนาเพียงให้การแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องเท่านั้น

สหกรณ์นิคมจะอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิก ดังนี้

1. เป็นสื่อกลางในการขอรับหรือบริการต่างๆ จากรัฐบาล
2. เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกสหกรณ์ในการปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น เรียกเก็บเงินเพื่อช่วยทุนของรัฐ
3. เพื่อให้เกษตรกรในนิคมมีสถาบันของตนเอง ที่จะจัดทำและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น การจัดหาสินเชื่อ
4. การรวมกันซื้อ-ขาย การส่งเสริมการเกษตรและการฝึกอบรมซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้เกิดระบบที่ดีในการจัดการการผลิต การตลาด โดยสมาชิกของสหกรณ์นิคมเป็นเจ้าของ เป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้ประโยชน์ ซึ่งจะทำให้สหกรณ์นิคม สามารถฉีกกำลังประกอบอาชีพอย่างมั่นคง มีรายได้และมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สหกรณ์ประเภทร้านค้า

สหกรณ์ที่ผู้บริโภคร่วมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อจัดหาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคและรวบรวมผลผลิต ผลิตภัณฑ์มาจำหน่าย แก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ในต่างประเทศนิยมเรียกว่า “สหกรณ์ของแม่บ้าน” โดยจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ในประเภทสหกรณ์ร้านค้า มีสภาพเป็นนิติบุคคล ซึ่งสมาชิกผู้ถือหุ้นทุกคนเป็นเจ้าของ สมาชิกลงทุนร่วมกัน ในสหกรณ์ด้วยความสมัครใจ เพื่อแก้ไขความเดือนร้อนในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค และเพื่อผดุงฐานะทางเศรษฐกิจ ของตนและหมู่คณะ

ร้านสหกรณ์แห่งแรกเกิดขึ้นที่เมืองรอซเดล ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2387 (ค.ศ. 1844) มูลเหตุที่เกิดร้าน สหกรณ์แห่งนี้นั้น เนื่องจากสมัยนั้นค่าจ้างแรงงานต่ำ เพราะโรงงานต่างๆ ได้นำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนมากขึ้น คนงานได้รับความลำบากและยากจน จึงมีคนงานโรงงานทอผ้ากลุ่มหนึ่งจำนวน 28 คน ประชุมปรึกษาหารือกันและได้ ตกลงกันให้ทุกคนเก็บออมเงินจากค่าจ้างไว้สัปดาห์ละ 3 เพนนี ซึ่งต้องใช้เวลาเกือบ 1 ปี จึงรวบรวมเงินได้ 28 ปอนด์ หลังจากนั้นได้ไปเช่าห้องแถวเล็ก ๆ ที่ตรอกคางคกเปิดร้านขายของชำขึ้น เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2387 ร้านสหกรณ์ แห่งนี้มีชื่อเสียงมากเพราะเป็นร้านแรกที่จัดตั้งสำเร็จ และได้วางหลักการของร้านสหกรณ์ขึ้นถือปฏิบัติเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อ มาได้แพร่หลายไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งสหกรณ์ร้านค้าและสหกรณ์ประเภทอื่นๆ

ในการจัดตั้งสหกรณ์แห่งนี้ ตั้งเป็นสมาคมมีชื่อว่า “สมาคมผู้นำอันเที่ยงธรรมแห่งรอซเดล” แต่ความจริงก็คือ ร้านสหกรณ์นั่นเอง และสมาคมดังกล่าวได้มีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบปฏิบัติร้านสหกรณ์ ปรากฏหลักฐานใน พ.ศ. 2403 คือ

- (1) เงินทุนมาจากผู้ถือหุ้นและจำกัดอัตราเงินปันผล
- (2) การจัดหาสินค้าคุณภาพให้แก่สมาชิก
- (3) ความเที่ยงตรงในการชั่ง ตวง วัด
- (4) ขายสินค้าเงินสดตามราคาตลาด

- (5) กำไรควรจัดสรรตามส่วนซื้อของสมาชิก
- (6) ความเสมอภาคในการเป็นสมาชิกและการออกเสียง
- (7) การจัดการโดยพนักงานและกรรมการที่ได้รับเลือกตั้งตามระยะเวลา
- (8) กำไรจำนวนแน่นอน ควรจัดสรรเพื่อการศึกษา
- (9) รายงานและงบดุลควรนำเสนอสมาชิกให้บ่อยครั้ง

ร้านสหกรณ์ของผู้นำแห่งรอชเดลนี้ได้ผ่านพ้นอุปสรรคในระยะเริ่มต้นไปได้ด้วยดี รวมทั้งในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อปี พ.ศ. 2390 ด้วย ซึ่งถือกันว่าเป็นแบบอย่างของร้านสหกรณ์อื่นๆ ทั่วโลก ความสำเร็จนี้มักจะกล่าวกันว่าเป็นเพราะการแบ่งเงินกำไรเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกและอุดมการณ์แห่งความจงรักภักดีต่อร้านสหกรณ์ ทั้งนี้โดยผลแห่งการส่งเสริมการศึกษาในหมู่สมาชิกพร้อมที่จะยึดมั่นในหลักการของร้านสหกรณ์

ประวัติความเป็นมา

ประเทศไทยได้เริ่มจัดตั้งร้านสหกรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2480 โดยตั้งขึ้นในหมู่ชาวนบพของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ร้านสหกรณ์แห่งนี้ต้องเลิกล้ม ต่อมาได้มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีกหลายๆ แห่ง

กรมส่งเสริมสหกรณ์มีโครงการส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งร้านสหกรณ์ทุกจังหวัดทั่วประเทศ และแนะนำส่งเสริมให้ร้านสหกรณ์ทุกจังหวัดขยายสาขาไปยังอำเภอต่างๆ อย่างทั่วถึง โดยให้ความช่วยเหลือแก่ร้านสหกรณ์ที่มีอยู่แล้ว ให้สามารถดำเนินงานให้บริการสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพมีปริมาณธุรกิจเพียงพอ และมีฐานะมั่นคง พร้อมกันนั้นก็ช่วยให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสหกรณ์ทุกประเภท และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอันที่จะดำเนินธุรกิจเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

อนึ่ง ร้านสหกรณ์ที่ดำเนินงานประสบความสำเร็จมักจะเป็นร้านสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในตัวเมือง ซึ่งประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่น และร้านสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นในหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน สำหรับร้านสหกรณ์ในชนบทนั้นมักดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ร้านค้า

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ร้านสหกรณ์ คือ สหกรณ์ที่ผู้บริโภครวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดหาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และรวบรวมผลิตผลผลิตภัณฑืมาจำหน่ายแก่สมาชิกและส่งเสริมความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ร้านสหกรณ์โดยทั่วไปจึงมักกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานไว้ดังต่อไปนี้

- (1) จัดหาสิ่งของและบริการที่สมาชิกมีความต้องการมาจำหน่าย
- (2) รวบรวมผลิตผล ผลิตภัณฑืของสมาชิกมาจำหน่าย
- (3) ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางสหกรณ์ให้แก่สมาชิก
- (4) ส่งเสริมสมาชิกให้รู้จักการประหยัด การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยตนเอง
- (5) ร่วมมือกับสหกรณ์และสถาบันอื่นทั้งภายในและภายนอกประเทศในอันที่จะเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(6) ดำเนินธุรกิจอย่างอื่นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น

ลักษณะการดำเนินธุรกิจ

การบริหารธุรกิจหรือกิจการการของร้านสหกรณ์ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับสหกรณ์ประเภทอื่นๆ คือ ตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของร้านสหกรณ์แต่สมาชิกทุกคนจะร่วมกันบริหารกิจการของร้านสหกรณ์ทั้งหมดไม่ได้ จึงจำเป็นต้องเลือกตั้งผู้แทนบริหารกิจการแทน เรียกว่า “คณะกรรมการดำเนินการ” ซึ่งมีจำนวนเท่าที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ ตามปกติจะมีจำนวนระหว่าง 10-15 คน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามขนาดและปริมาณธุรกิจของแต่ละสหกรณ์

คณะกรรมการดำเนินการมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจการ และเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการทั้งปวง คณะกรรมการดำเนินการต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย ข้อบังคับและมติของที่ประชุมใหญ่ ตลอดจนปฏิบัติตามหน้าที่ในทางอันสมควร เพื่อให้เกิดผลดีแก่ร้านสหกรณ์และแก่สมาชิก

แม้ว่าคณะกรรมการดำเนินการจะเป็นผู้ดำเนินกิจการของร้านสหกรณ์ก็ตาม แต่เพื่อให้กิจการของสหกรณ์ดำเนินไปอย่างกว้างขวาง ให้บริการแก่สมาชิกและบุคคลผู้สนใจทั่วไปอย่างทั่วถึง คณะกรรมการดำเนินการควรจัดจ้างผู้จัดการที่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้าและมีความซื่อสัตย์สุจริตมาดำเนินธุรกิจของร้านสหกรณ์ นอกจากนี้ผู้จัดการอาจจัดจ้างเจ้าหน้าที่ของร้านสหกรณ์ในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสมโดยคำนึงถึงปริมาณธุรกิจและการประหยัดเป็นสำคัญ ร้านสหกรณ์ควรดำเนินการค้ากับลูกค้าทั้งที่เป็นสมาชิกและมีใช้สมาชิกโดยยึดถือกฎของผู้นำแห่งรอชเดล ดังต่อไปนี้

- (1) ขายสินค้าตามราคาตลาดหรือถูกกว่าบ้างเล็กน้อย เพื่อมิให้เป็นศัตรูกับร้านใกล้เคียง
- (2) จัดหาสินค้าที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่มาจำหน่ายและไม่ปลอมปนสินค้า
- (3) เที่ยงตรงในการชั่ง ตวง วัด
- (4) จัดซื้อสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพประจำวันมาจำหน่ายให้มากชนิด เพื่อให้สมาชิกเลือกซื้อได้ตามความต้องการ
- (5) ขายสินค้าด้วยเงินสด เพื่อช่วยให้ร้านสหกรณ์มีเงินหมุนเวียนได้คล่องตัว และช่วยให้สมาชิกใช้จ่ายเงินโดยมีเหตุผลเพื่อป้องกันหนี้สูญ

ร้านสหกรณ์ที่ตั้งใหม่พึงยึดหลัก และวิธีการค้าตามที่กล่าวโดยเคร่งครัดเพื่อที่จะสามารถดำเนินงานได้ประสบความสำเร็จต่อไป

ทุนดำเนินงานของสหกรณ์

1. เงินค่าหุ้น
2. เงินรับฝากจากสมาชิก
3. ทุนสำรองและทุนสะสมอื่นๆ
4. เงินกู้ยืม
5. เงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค

ร้านสหกรณ์ควรมีเงินทุนเพียงพอในการจัดซื้อสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายแก่สมาชิกได้มากชนิด สามารถสนองความต้องการของสมาชิกได้ครบถ้วน ทุนของร้านสหกรณ์ส่วนใหญ่ควรมาจากสมาชิก ในระยะแรกร้านสหกรณ์จะต้องรวบรวมเงินค่าหุ้นจากสมาชิกให้ได้เพียงพอแก่การใช้จ่ายในการจัดร้าน และเหลือไว้เป็นเงินทุนหมุนเวียนตามความจำเป็นอีกด้วย นอกจากนี้จะต้องพยายามรวบรวมเงินจากสมาชิกและสะสมทุนต่างๆ ให้มีมากขึ้นในเวลาอันสมควร เพื่อจะได้มีทุนดำเนินงานเพียงพอที่จะขยายกิจการต่อไป

จะสมัครเป็นสมาชิกร้านสหกรณ์ได้อย่างไร?

การสมัครเข้าเป็นสมาชิกร้านสหกรณ์มี 2 วิธี

(1) ในหน่วยงานหรือชุมชนที่มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์แล้ว

หากประสงค์จะสมัครเป็นสมาชิกกระทำได้ โดยการยื่นใบสมัครของท่านต่อสหกรณ์ เพื่อสหกรณ์จะได้นำใบสมัครเสนอต่อคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์พิจารณารับเข้าเป็นสมาชิกเมื่อคณะกรรมการพิจารณารับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะต้องชำระค่าธรรมเนียมแรกเข้า 10-20 บาท ชำระค่าหุ้น หุ้นละ 10 บาท จำนวน 10 หุ้น และลงลายมือชื่อในทะเบียนสมาชิก จากนั้นท่านจะมีสิทธิในสหกรณ์เช่นเดียวกับสมาชิกอื่นๆ เมื่อสหกรณ์มีกำไรจะจ่ายเงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิก และเมื่อท่านลาออกจากสมาชิกภาพท่านสามารถถอนค่าหุ้นคืนได้ทั้งหมด ส่วนค่าธรรมเนียมแรกเข้าสหกรณ์จะไม่จ่ายคืนให้เพราะถือเป็นรายได้ของสหกรณ์

(2) ในหน่วยงานหรือชุมชนที่ยังไม่มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์

ท่านที่สนใจในกิจการของร้านสหกรณ์และมีความประสงค์จะจัดตั้งร้านสหกรณ์ขึ้นในหน่วยงานหรือชุมชนของท่านก็สามารถรวมกลุ่มกันจัดตั้งสหกรณ์ได้ โดยขอคำแนะนำและสอบถามรายละเอียดได้ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในส่วนภูมิภาค หรือติดต่อโดยตรงที่สำนักงานทะเบียนและกฎหมาย กรมส่งเสริมสหกรณ์ เทเวศร์ กรุงเทพมหานคร 10200 โทรศัพท์ 0 2282 6595

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

สมาชิกสหกรณ์เป็นเจ้าของสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่จะต้องให้ความร่วมมือกับสหกรณ์ของตนเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการของสหกรณ์ดังต่อไปนี้

- (1) เข้าร่วมประชุมใหญ่ด้วยตนเอง แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสหกรณ์
- (2) เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการจากสมาชิกทั้งหมด ที่มีความรู้ความสามารถเพื่อบริหารงานสหกรณ์แทนตน
- (3) ถือหุ้นในสหกรณ์เพื่อเพิ่มทุนให้แก่สหกรณ์
- (4) อุดหนุนสหกรณ์โดยซื้อสินค้าอย่างสม่ำเสมอ
- (5) ควบคุมการดำเนินงานของสหกรณ์ให้เป็นไปตามนโยบาย
- (6) ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบการต่างๆ ของสหกรณ์เพื่อช่วยปรับปรุงสหกรณ์
- (7) แนะนำชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจเกี่ยวกับสหกรณ์

(8) ร่วมมือทุกทางเพื่อให้เกิดความเจริญแก่สหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

(1) ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิกในเรื่องราคาและคุณภาพของสินค้า

(2) เมื่อสหกรณ์มีกำไรสุทธิประจำปี สมาชิกจะได้รับเงินปันผลตามหุ้นและเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนซื้อจากร้านสหกรณ์ เท่ากับทำให้สมาชิกซื้อสินค้าได้ถูกกว่าท้องตลาดทั่วไป

(3) การที่ร้านสหกรณ์จำหน่ายสินค้าด้วยเงินสด นอกจากจะเป็นการช่วยให้ร้านสหกรณ์มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอสำหรับจัดหาสินค้าที่มีราคาถูกมาจำหน่ายแก่สมาชิกแล้ว ยังเป็นการช่วยให้สมาชิกมีความรอบคอบในการใช้จ่ายเงินและทำให้เกิดการประหยัด

(4) สหกรณ์เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การประกันชีวิตหมู่ การฌาปนกิจ การนันทนาการ การศึกษาและอื่นๆ

สหกรณ์ประเภทบริการ

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 โดยมีประชาชนที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน หรือหลากหลายอาชีพรวมกัน หรือที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกัน รวมตัวกันโดยยึดหลักการประหยัด การช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคง และรักษาอาชีพดั้งเดิมที่ดีให้คงอยู่ต่อไป

ประวัติความเป็นมา

สหกรณ์บริการแห่งแรกตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2484 ชื่อ “สหกรณ์ผู้ทำร่มบ่อสร้าง จำกัดสินไช้” อยู่ที่ ตำบลตันเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันคือ “สหกรณ์ร่วมหัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้บ่อสร้าง จำกัด” เป็นการรวมตัวกันในกลุ่มผู้มีอาชีพทำร่ม ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 ได้มีการจัดตั้ง “สหกรณ์บริการไฟฟ้าหนองแขม จำกัด” ที่อำเภอหนองแขม กรุงเทพมหานคร เป็นสหกรณ์ที่ให้บริการด้านสาธารณูปโภค ซึ่งใน พ.ศ. 2521 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เข้าไปดำเนินการแทนตามกฎหมายสหกรณ์นี้จึงได้เปลี่ยนประเภทเป็นสหกรณ์ร้านค้า และในปี พ.ศ. 2497 ได้มีการจัดตั้ง “สหกรณ์มีดอรัญญิก จำกัด” ที่ตำบลทุ่งช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายหลังจากนั้นสหกรณ์บริการก็ได้มีการจัดตั้งเพิ่มขึ้นตลอดมา

สหกรณ์บริการรูปแบบต่างๆ

1. สหกรณ์อุตสาหกรรมในครัวเรือน ตั้งขึ้นในหมู่ประชาชนผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือน เพื่อแก้ปัญหาในด้านวัตถุดิบและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยการส่งเสริมให้นำวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการผลิตสินค้า สหกรณ์รูปนี้แบ่งออกเป็น

- สหกรณ์หัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้
- สหกรณ์หัตถกรรมอื่นๆ

2. **สหกรณ์เดินรถ** ตั้งขึ้นในหมู่ผู้ประกอบการเดินรถเพื่อให้มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว และสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ นอกจากนี้ยังเป็นการจัดระเบียบการเดินรถ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการขนส่งทางบก และพระราชบัญญัติสหกรณ์ ซึ่งสหกรณ์รูปนี้แบ่งออกเป็น

- สหกรณ์รถยนต์โดยสาร
- สหกรณ์รถยนต์แท็กซี่
- สหกรณ์รถยนต์สามล้อ
- สหกรณ์สี่ล้อเล็ก

3. **สหกรณ์เคหสถานและบริการชุมชน** ตั้งขึ้นตามความต้องการของประชาชน ผู้มีความเดือดร้อนในเรื่องที่อยู่อาศัย เพื่อให้ทุกคนได้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอย่างมีความสุข สหกรณ์รูปนี้แบ่งออกเป็น

- สหกรณ์เคหสถาน
- สหกรณ์บริการชุมชน

4. **สหกรณ์สาธารณูปโภค** ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนในเรื่องสาธารณูปโภคของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในเขตชุมชนเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน แบ่งออกเป็น

- สหกรณ์บริการไฟฟ้าพลังน้ำ
- สหกรณ์บริการน้ำบาดาล
- สหกรณ์บริการน้ำประปา

5. **สหกรณ์บริการรูปอื่น** เป็นสหกรณ์บริการที่ดำเนินธุรกิจไม่อาจจัดเข้า 4 รูปแบบ ข้างต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสหกรณ์บริการ

สหกรณ์บริการมีหลายรูปแบบให้พิจารณา จึงขอสรุปวัตถุประสงค์อย่างกว้างๆ ดังนี้

- (1) ประกอบธุรกิจด้านการบริการที่ระบุไว้ตามรูปแบบของสหกรณ์
- (2) จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นมาบริการแก่สมาชิกในราคายุติธรรม
- (3) รับฝากเงินจากสมาชิกเพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์
- (4) ให้เงินกู้ในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือจำเป็นแก่สมาชิก
- (5) รวบรวมผลิตภัณฑ์จากสมาชิก โดยจัดหาตลาดจำหน่ายให้
- (6) ส่งเสริมสวัสดิภาพของสมาชิกและครอบครัว

- (7) ส่งเสริมการช่วยตนเองและการร่วมมือกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิก
- (8) ให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิกเพื่อให้มีความรู้ทางสหกรณ์ และความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
- (9) ร่วมมือกับสหกรณ์อื่นและหน่วยงานต่างๆ เพื่อกิจการความก้าวหน้าของสหกรณ์

วิธีการดำเนินงาน

สหกรณ์บริหารดำเนินงานโดยสมาชิก กล่าวคือ เมื่อได้มีการจัดตั้งสหกรณ์บริการขึ้นแล้ว สมาชิกจะเลือกตั้งตัวแทนจากที่ประชุมใหญ่ให้เข้ามาบริหารงานในสหกรณ์ ตัวแทนสมาชิกนี้เรียกว่า “คณะกรรมการดำเนินการ” ตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 กำหนดให้คณะกรรมการดำเนินการ ประกอบด้วยประธานกรรมการหนึ่งคน และกรรมการอื่นอีกไม่เกิน 14 คน คณะกรรมการดำเนินการ จะทำหน้าที่ดำเนินกิจการทั้งปวงของสหกรณ์และต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย ข้อบังคับและมติของที่ประชุมใหญ่ตลอดจนในทางอันสมควรเพื่อให้เกิดผลดีแก่สหกรณ์และสมาชิก

ทั้งนี้ เพื่อให้กิจการของสหกรณ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการดำเนินการ ควรจัดจ้างผู้จัดการที่มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินธุรกิจและซื่อสัตย์สุจริตมาเป็นผู้จัดการ นอกจากนี้ ผู้จัดการอาจจัดจ้างเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการดำเนินการ เพื่อช่วยเหลือกิจการสหกรณ์ในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงปริมาณธุรกิจและการประหยัดเป็นสำคัญ

การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์

การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์บริการ จะดำเนินการตามลักษณะการประกอบการของสมาชิกเป็นหลักดังนี้

(1) **สหกรณ์อุตสาหกรรมในครัวเรือน** ธุรกิจของสหกรณ์ส่วนใหญ่จะดำเนินการเกี่ยวกับการจัดหาวัตถุดิบในการผลิตหรือสิ่งของอย่างอื่น ที่สมาชิกมีความต้องการมาจำหน่ายแก่สมาชิก รวมทั้งรวบรวมผลิตภัณฑ์จากสมาชิก เพื่อจัดการขายหรือเพื่อขาย ดังนั้น ธุรกิจของสหกรณ์จึงต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการ การผลิต และการตลาดเป็นหลัก สำหรับการตลาดเป็นสิ่งสำคัญที่คณะกรรมการฯ และฝ่ายจัดการของสหกรณ์ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเป็นอย่างดีด้วย

(2) **สหกรณ์เดินรถ** ธุรกิจของสหกรณ์ส่วนใหญ่ดำเนินการเกี่ยวกับการประกอบการเดินรถ และส่งเสริมให้สมาชิกมีรถยนต์เป็นของตนเอง รวมทั้งจัดหาวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับรถยนต์ หรือสิ่งของอย่างอื่น ที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายแก่สมาชิก

(3) **สหกรณ์เคหสถานและบริการชุมชน** สหกรณ์เคหสถานธุรกิจของสหกรณ์ส่วนใหญ่ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินหรือจัดสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิก รวมทั้งให้สมาชิกกู้ยืมเงินสำหรับสหกรณ์บริการชุมชน ธุรกิจของสหกรณ์ดำเนินการเกี่ยวกับ การให้บริการด้านการรักษาความสะอาด การรักษาความปลอดภัย แสงสว่างส่วนกลางและอื่นๆ

(4) **สหกรณ์สาธารณูปโภค** ธุรกิจของสหกรณ์ส่วนใหญ่ดำเนินการเกี่ยวกับการให้บริการด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้าพลังน้ำ หรือน้ำบาดาล หรือน้ำประปา รวมทั้งจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ หรือสิ่งของอย่างอื่นมาจำหน่ายแก่สมาชิก

(5) **สหกรณ์บริการรูปอื่นๆ** ธุรกิจของสหกรณ์ขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบธุรกิจของสหกรณ์

ทุนดำเนินงานของสหกรณ์

ในการจัดตั้งสหกรณ์บริการ ซึ่งมีหลายรูปแบบให้พิจารณาจะต้องคำนึงถึงธุรกิจของสหกรณ์แต่ละรูปแบบด้วย บาง

รูปแบบต้องมีเงินทุนจำนวนมากในการประกอบธุรกิจ เช่น สหกรณ์เคหสถานเพื่อซื้อที่ดิน หรือลงทุนก่อสร้างที่อยู่อาศัย แก่สมาชิก บางรูปแบบไม่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในการประกอบธุรกิจ เช่น สหกรณ์บริการชุมชน เพียงแต่สหกรณ์ มีรายได้เพียงพอเพื่อจ่ายเป็นค่าบริการส่วนกลางเท่านั้น สหกรณ์ก็สามารถอยู่รอดได้ สหกรณ์บริการจึงอาจหาทุนเพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์แต่ละรูปแบบ ดังนี้

(1) **ออกหุ้น** สหกรณ์บริการทุกรูปแบบทุนดำเนินงานของสหกรณ์ได้มาจากสมาชิกเป็นอันดับแรก คือ ได้จากการออกหุ้นให้สมาชิกแต่ละคนถือ สมาชิกแต่ละคนจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยคนละ 1 หุ้น หรือมากกว่า 1 หุ้นก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของสมาชิกแต่ต้องไม่เกินหนึ่งในห้าของหุ้นทั้งหมด

(2) **เงินรับฝากจากสมาชิก** สหกรณ์สามารถกำหนดระเบียบฯ เพื่อรับฝากเงินประเภทออมทรัพย์และประจำจากสมาชิกได้โดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

(3) **การกู้ยืมเงิน** สหกรณ์บริการทุกรูปแบบหากมีเงินทุนจากการออกหุ้นให้แก่สมาชิกแต่ละคนถือแล้ว ยังไม่เพียงพอในการดำเนินธุรกิจสหกรณ์ก็อาจกู้ยืมเงินจากสหกรณ์อื่น หรือจากหน่วยงานราชการ หรือสถาบันการเงิน หรือบุคคลภายนอกมาเพื่อดำเนินธุรกิจหรือใช้เป็นทุนหมุนเวียนได้

(4) **ทุนสำรองและทุนสะสมต่างๆ** เงินทุนดังกล่าวเป็นเงินทุนที่สหกรณ์ได้มาจากการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี ทุนนี้สะสมไว้เพื่อขยายกิจการของสหกรณ์ ทุนสำรองเป็นของสหกรณ์โดยส่วนรวมสมาชิกจะนำมาแบ่งกันไม่ได้ หรือจะเรียกร้องแม้ส่วนใดส่วนหนึ่งก็ไม่ได้ ทุนนี้จะถอนได้ก็แต่เพื่อชดเชยการขาดทุนอันอาจเกิดขึ้นหรือเพื่อจัดสรรเข้าบัญชี ทุนสำรองให้แก่สหกรณ์ใหม่ที่จัดจดทะเบียนแบ่งแยกจากสหกรณ์เดิมเท่านั้น

(5) **เงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค** เป็นเงินทุนหรือทรัพย์สินที่มีผู้มอบให้หรือยกให้ โดยอาจกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการใดการหนึ่ง แต่ถ้าไม่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ให้เป็นทุนสำรองทั้งหมด

จะสมัครเป็นสมาชิกบริการได้อย่างไร

การสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์บริการมี 2 วิธี

(1) ในชุมชนที่มีการจัดตั้งสหกรณ์บริการแล้ว

ท่านที่มีความประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิก กระทำการโดยการยื่นใบสมัครต่อสหกรณ์ เพื่อสหกรณ์จะได้นำใบสมัครของท่านเสนอต่อคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ เพื่อพิจารณาว่าท่านมีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนดในข้อบังคับของสหกรณ์แต่ละรูปแบบของสหกรณ์บริการที่ท่านต้องการสมัครหรือไม่ หากมีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการก็จะพิจารณารับท่านเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์นั้นๆ เมื่อคณะกรรมการดำเนินการพิจารณารับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะต้องชำระค่าธรรมเนียมแรกเข้าประมาณ 20-100 บาท ชำระค่าหุ้นประมาณ 100-500 บาท ตามข้อบังคับของแต่ละสหกรณ์ที่ได้กำหนดไว้ และลงลายมือชื่อในทะเบียนสมาชิก จากนั้นท่านจะมีสิทธิในสหกรณ์เช่นเดียวกับสมาชิกอื่นๆ

สหกรณ์จะจ่ายเงินปันผลตามหุ้นให้แก่ท่านเป็นประจำทุกปี เมื่อสหกรณ์มีกำไรสุทธิและได้มีมติจัดสรรในปีประชุมใหญ่แล้ว และเมื่อท่านลาออกจากการเป็นสมาชิกภาพท่านจะสามารถถอนเงินค่าหุ้นคืนทั้งหมดได้ ส่วนค่าธรรมเนียมแรกเข้าสหกรณ์จะไม่จ่ายคืนให้เพราะคือเป็นรายได้ของสหกรณ์อย่างหนึ่ง

(2) ในชุมชนที่ยังไม่มีการจัดตั้งสหกรณ์บริการ

ท่านที่สนใจในกิจการของสหกรณ์บริการ และมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งสหกรณ์บริการในชุมชนของท่านก็สามารถจะรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเตรียมการขึ้นมาก่อน โดยขอคำแนะนำจากสำนักงานสหกรณ์อำเภอ หรือสำนักงานสหกรณ์จังหวัด เมื่อกลุ่มเตรียมการมีความเข้มแข็งแล้วก็ขอจัดตั้งเป็นสหกรณ์ได้

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

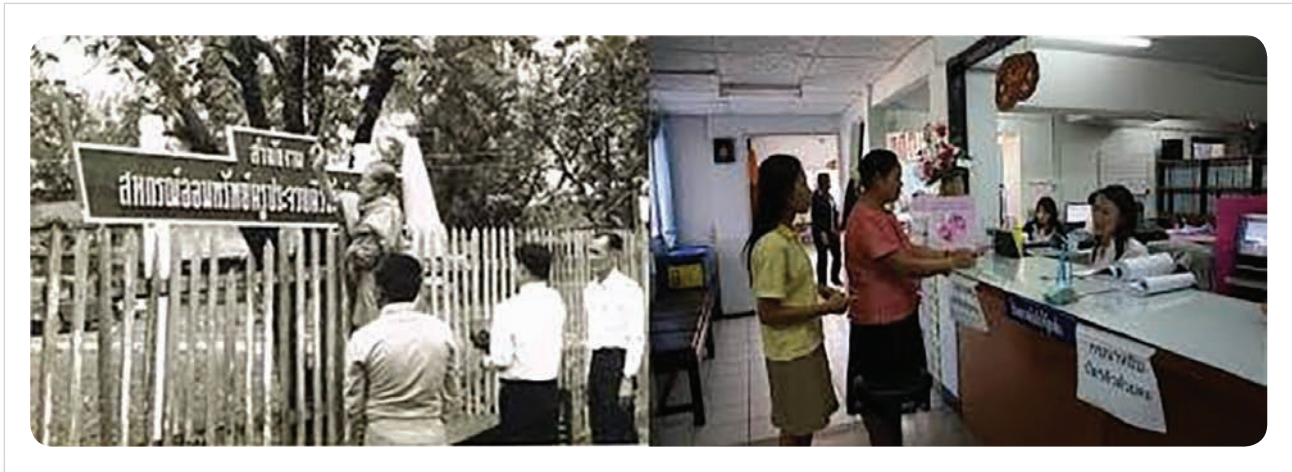
สมาชิกสหกรณ์เป็นเจ้าของสหกรณ์ จึงมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความร่วมมือ กับสหกรณ์ของตน เพื่อก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการของสหกรณ์ ดังต่อไปนี้

- (1) เข้าร่วมประชุมใหญ่ด้วยตนเอง และแสดงความคิดเห็น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสหกรณ์
- (2) เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการจากสมาชิกทั้งหมดที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้บริหารงานสหกรณ์แทนตน
- (3) ถู้อหุ้นในสหกรณ์และฝากเงินเพื่อเพิ่มทุนให้แก่สหกรณ์
- (4) อุดหนุนสหกรณ์อย่างสม่ำเสมอ
- (5) ควบคุมการดำเนินงานของสหกรณ์ให้เป็นไปตามนโยบาย
- (6) ศึกษาความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบต่างๆ ของสหกรณ์เพื่อช่วยปรับปรุงสหกรณ์
- (7) แนะนำชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจเกี่ยวกับงานสหกรณ์
- (8) ร่วมมือทุกทางเพื่อให้เกิดความเจริญแก่สหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับจากสหกรณ์บริการ

- (1) ในรูปสหกรณ์อุตสาหกรรมในครัวเรือน ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มอาชีพฝีมือประเภทต่างๆ สามารถทำการผลิตสินค้าให้มีมาตรฐาน คุณภาพที่ดี โดยการประหยัดต้นทุนการผลิต ด้วยการรวมกันซื้อและรวมกันขายทำให้รายได้เพิ่มสูงขึ้น
- (2) ในรูปสหกรณ์บริการ ช่วยให้สมาชิกมีโอกาสประกอบอาชีพการเดินรถได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีรายได้ที่แน่นอนและสร้างความเป็นระเบียบในการเดินรถ
- (3) ในรูปสหกรณ์เคหสถานและบริการชุมชน ช่วยให้สมาชิกได้มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเองในราคาประหยัดและอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข
- (4) ในรูปสหกรณ์สาธารณูปโภค ช่วยให้สมาชิกได้รับการบริการสาธารณูปโภคอย่างถูกลักษณะตามความต้องการของสมาชิกในราคาที่เหมาะสม
- (5) ในรูปสหกรณ์บริการอื่นๆ ช่วยให้สมาชิกสามารถดำรงชีพอย่างประหยัดและปลอดภัย มีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นในที่สุด
- (6) เข้าประชุมใหญ่ เพื่อแถลงข้อคิดเห็นของตน และมีสิทธิได้รับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินการ
- (7) เมื่อสหกรณ์มีกำไรสุทธิประจำปี สมาชิกจะได้รับเงินปันผลตามหุ้นตามที่ประชุมใหญ่พิจารณาจัดสรร แต่ไม่เกินอัตราที่กฎกระทรวงกำหนดไว้ และเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนที่ได้กระทำธุรกิจกับสหกรณ์

สหกรณ์ประเภทออมทรัพย์

สถาบันการเงินแห่งหนึ่งที่มีสมาชิกเป็นบุคคลที่มีอาชีพอย่างเดียวกันหรืออาศัยในที่ชุมชนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และให้กู้ยืมเงินเมื่อเกิดความจำเป็น หรือเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์งอกเงยและได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

ประวัติความเป็นมา

ในภาวะปัจจุบัน ประชาชนประสบปัญหาเกี่ยวกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ผู้ที่มีรายได้น้อยได้รับความเดือดร้อนเพราะไม่สามารถจะหารายได้เพิ่มให้เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น และมักจะแก้ไขปัญหาด้วยการกู้ยืมเงินจากนายทุนโดยยอมเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง จึงก่อให้เกิดหนี้สินผูกพัน และก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง และครอบครัวภายหลังบุคคลที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าว จึงร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยการรวมกลุ่มกัน จัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อน โดยยึดหลักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สหกรณ์ออมทรัพย์แห่งแรกในประเทศไทย คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ข้าราชการสหกรณ์และพนักงานธนาคารเพื่อการพัฒนาสหกรณ์ (ธนาคารเพื่อการพัฒนาสหกรณ์ ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น “ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร”) จดทะเบียนเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2492 โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์ข้าราชการสหกรณ์ จำกัดสินใช้” ปัจจุบันชื่อว่า “สหกรณ์ข้าราชการสหกรณ์ จำกัด”

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์

สหกรณ์ออมทรัพย์เป็นสถาบันการเงินที่ส่งเสริมให้บุคคลที่เป็นสมาชิกรู้จักการประหยัด รู้จักการออมทรัพย์ และสามารถบริการเงินกู้ ให้แก่สมาชิกเพื่อนำไปใช้จ่ายเมื่อเกิดความจำเป็น โดยยึดหลักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงเป็นการร่วมกันแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอีกทางหนึ่ง ดังนี้

(1) การส่งเสริมการออมทรัพย์ เป็นวัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์ออมทรัพย์ แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1.1 การส่งเสริมสหกรณ์ออมทรัพย์โดยการถือหุ้น สหกรณ์กำหนดให้สมาชิกส่งชำระค่าหุ้นเป็นประจำทุกเดือน

โครงการหักเงินค่าหุ้น ณ ที่จ่ายเงินเดือนและจ่ายเงินปันผลค่าหุ้นให้แก่สมาชิกตามอัตราที่พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ เงินปันผลที่ได้รับนี้ไม่ต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ และเมื่อสมาชิกลาออกจากสหกรณ์ก็สามารถถอนค่าหุ้นคืนได้

1.2 การส่งเสริมสหกรณ์ออมทรัพย์โดยการรับฝากเงิน สหกรณ์มีบริการด้านเงินฝากทั้งประเภทเงินฝากประจำและเงินฝากออมทรัพย์ และให้ผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ยในอัตราเดียวกับธนาคารพาณิชย์ หรือสูงกว่าตามฐานะของแต่ละสหกรณ์

(2) การให้เงินกู้แก่สมาชิก สหกรณ์จะนำเงินค่าหุ้นและเงินฝากของสมาชิกรวมกันมาหมุนเวียนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นหรือเดือดร้อนกู้ยืม โดยคิดดอกเบี้ยต่ำกว่าเอกชน

ลักษณะการให้เงินกู้

เงินกู้ที่สหกรณ์จ่ายให้กับสมาชิกมี 3 ประเภท คือ

(1) **เงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน** ในกรณีที่สมาชิกมีความจำเป็นเร่งด่วนหรือมีรายจ่ายที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน สมาชิกสามารถกู้เงินประเภทนี้จากสหกรณ์ได้ไม่เกินครึ่งหนึ่งของเงินได้รายเดือน แต่จำกัดขั้นสูงไว้ตามฐานะของแต่ละสหกรณ์ และกำหนดส่งชำระคืนไม่เกิน 2 งวดรายเดือน เงินกู้ประเภทนี้ต้องมีหลักประกัน

(2) **เงินกู้สามัญ** สมาชิกสามารถกู้เงินประเภทนี้ได้ประมาณ 4-15 เท่าของเงินได้รายเดือน แต่จะจำกัดขั้นสูงไว้ตามฐานะของแต่ละสหกรณ์ และกำหนดส่งชำระคืนระหว่าง 24-72 งวดรายเดือน และต้องมีสมาชิกด้วยกันค้ำประกันอย่างน้อย 1 คน การกำหนดวงเงินกู้ฉุกเฉินและสามัญ จะใช้เงินเดือนเฉลี่ยของสมาชิกแต่ละสหกรณ์เป็นฐานในการกำหนด ตัวอย่าง เช่น สหกรณ์แห่งหนึ่ง สมาชิกมีเงินเดือนเฉลี่ย 10,000 บาท/เดือน ขั้นสูงของวงเงินกู้ฉุกเฉินควรเป็น 5,000 บาท ขั้นสูงของวงเงินกู้สามัญ ควรเป็น 40,000-150,000 บาท แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินและดุลยพินิจของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ในการกำหนดระเบียบ

(3) **เงินกู้พิเศษ** ถ้าสหกรณ์มีฐานะมั่นคงแล้ว สหกรณ์จะเปิดบริการให้เงินกู้พิเศษเพื่อให้สมาชิกนำไปลงทุนในการประกอบอาชีพ หรือกู้ไปเพื่อการเกษตรสังเคราะห์ เงินกู้ประเภทนี้สามารถกู้ตามจำนวนเงินที่จะนำไปลงทุนประกอบอาชีพ หรือขึ้นอยู่กับราคาของบ้านและที่ดินที่จะซื้อ หรือจำกัดขั้นสูงไว้ตามที่สหกรณ์กำหนดไว้เป็นคราวๆ ไป และกำหนดชำระคืนตั้งแต่ 10-15 ปี โดยมีสังหาริมทรัพย์เป็นหลักจำนองค้ำประกัน

การดำเนินงาน

สหกรณ์ออมทรัพย์ดำเนินการโดยสมาชิก กล่าวคือ เมื่อได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ขึ้นแล้ว สมาชิกจะเลือกตั้งตัวแทนจากที่ประชุมใหญ่ให้เข้ามาบริหารงานในสหกรณ์ ตัวแทนสมาชิกเหล่านี้เรียกว่า “คณะกรรมการดำเนินการ” มีประมาณ 7-15 คน ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ออมทรัพย์นั้นๆ คณะกรรมการดำเนินการ จะทำหน้าที่บริหารกิจการสหกรณ์โดยจะมีการประชุม อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อกำหนดนโยบายในการทำงาน แล้วจึงมอบให้ “ฝ่ายจัดการ” รับผิดชอบปฏิบัติงานต่อไป ฝ่ายจัดการนั้นประกอบด้วย ผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการ สมุหบัญชี เจ้าหน้าที่การเงิน ฯลฯ ซึ่งทำหน้าที่บริการแก่

สมาชิกที่มาติดต่อทำธุรกิจกับสหกรณ์

ทุนดำเนินงานของสหกรณ์

1. เงินค่าหุ้น
2. เงินรับฝากจากสมาชิก

3. ทุนสำรองและทุนสะสมอื่นๆ
4. เงินกู้ยืม
5. เงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค

การสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์

การเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์มี 2 วิธี คือ

(1) กรณีในหน่วยงานหรือชุมชนที่มีการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์แล้ว ท่านที่มีความประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกกระทำได้โดยการยื่นใบสมัครต่อสหกรณ์ เพื่อสหกรณ์จะนำใบสมัครของท่านเสนอต่อคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์พิจารณารับเข้าเป็นสมาชิก เมื่อคณะกรรมการดำเนินการรับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะต้องชำระเงินค่าธรรมเนียมแรกเข้า ประมาณ 20-50 บาท ชำระค่าหุ้นประมาณ 4-5 % ของเงินรายได้ และลงรายมือชื่อในทะเบียนสมาชิก จากนั้นท่านจะมีสิทธิในสหกรณ์เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่นๆ สหกรณ์จะจ่ายเงินปันผลตามหุ้นให้แก่ท่านเป็นประจำทุกปี และเมื่อท่านลาออกจากการเป็นสมาชิกภาพ ท่านสามารถถอนค่าหุ้นคืนทั้งหมดได้ ส่วนค่าธรรมเนียมแรกเข้าสหกรณ์จะไม่จ่ายคืนให้ เพราะถือเป็นรายได้ออมทรัพย์ของสหกรณ์อย่างหนึ่ง

(2) กรณีในหน่วยงานหรือชุมชนที่ยังไม่มีการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ ท่านที่สนใจในกิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์ และมีความประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ขึ้นในหน่วยงานหรือชุมชนของท่าน ก็สามารถรวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ได้ โดยขอคำแนะนำและสอบถามรายละเอียดได้จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานส่งเสริมสหกรณ์กรุงเทพมหานคร พื้นที่ 1 และพื้นที่ 2 ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนภูมิภาค

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

สหกรณ์เป็นของสมาชิกและสมาชิกทุกคนมีบทบาทที่จะควบคุมการบริหารงานของสหกรณ์ โดยใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิก ให้ถูกต้องและสม่ำเสมอการร่วมประชุมใหญ่ เป็นทั้งสิทธิและหน้าที่อันสำคัญยิ่งของสมาชิกทุกคน ควรจะต้องเข้าร่วมประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ซึ่งเป็นโอกาสที่สมาชิกจะแสดงบทบาทรักษาสิทธิและปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของตน ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงาน การจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างยุติธรรม กำหนดนโยบายการดำเนินงานรวมทั้งคัดเลือกกรรมการดำเนินการที่มีความสามารถ และมอบภารกิจในการดำเนินการต่อไปในแนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อมวลสมาชิก เสริมสร้างความเจริญมั่นคงให้กับสหกรณ์ โดยสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมทุกคนจะต้องร่วมกันอภิปรายปัญหา แสดงความคิดเห็น ออกเสียง และยอมรับมติของที่ประชุม ซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมายข้อบังคับและระเบียบ เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ทุกประการ โดยร่วมกันพิจารณาในเรื่องต่างๆ เหล่านี้

ข้อควรปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจกับสหกรณ์

ด้านการเงิน

(1) เมื่อชำระเงินแก่สหกรณ์ ต้องชำระต่อเจ้าหน้าที่การเงินที่สหกรณ์แต่งตั้งไว้เท่านั้น และต้องเรียกใบเสร็จรับเงินทุกครั้ง เช่น การชำระหนี้ก่อนกำหนด การถือหุ้นเพิ่ม

- (2) ควรเก็บใบเสร็จรับเงินทุกฉบับไว้ จนกว่าจะได้สอบทานหนี้สินและเงินค่าหุ้นให้ถูกต้องตรงกันเป็นประจำทุกปี
- (3) ควรมารับเงินที่สหกรณ์ด้วยตนเอง ถ้าจำเป็นควรมอบฉันทะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น
- (4) เมื่อรับเงินจากสหกรณ์ทุกครั้ง ควรตรวจนับจำนวนเงินให้ถูกต้องก่อนออกจากสหกรณ์ไป
- (5) การนำเงินมาฝากกับสหกรณ์ สมาชิกต้องยื่นใบฝากเงินพร้อมกับสมุดคู่ฝาก เมื่อรับสมุดคืนให้ตรวจสอบรายมือชื่อผู้มีอำนาจกำกับในสมุดคู่ฝากทุกครั้ง และไม่ควรวางสมุดคู่ฝากไว้กับพนักงานสหกรณ์

ด้านสินเชื่อ

- (1) ควรกู้เงินจากสหกรณ์ในกรณีที่มีความจำเป็นจริงๆ และกู้ในจำนวนที่ต้องการใช้เท่านั้น
- (2) จะค้ำประกันใครต้องตัดสินใจให้ดี เพราะถ้าผู้กู้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ ผู้รับประกันจะต้องชำระหนี้แทนโดยไม่มีทางเลือกเลย
- (3) ในกรณีที่สมาชิกสหกรณ์ต้องการรับเงินกู้ เงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนให้สมาชิกรับเงินดังกล่าวที่สหกรณ์ด้วยตนเอง ถ้าหากจำเป็นให้ทำหนังสือมอบฉันทะโดยมีผู้บังคับบัญชาลงลายมือชื่อแสดงต่อเจ้าหน้าที่สหกรณ์ด้วย

สหกรณ์ประเภทเครดิตยูเนียน

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ประชาชนทุกสาขาอาชีพ ซึ่งมีภูมิลำเนาหรือประกอบอาชีพหลักหรือมีวงสัมพันธ์อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ในเขตท้องที่ดำเนินงานของสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้น และบุคคลเหล่านั้น มีความปรารถนาจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยวิธีการนำเงินของตนเองมาสะสมไว้เป็นกองทุน สมาชิกทุกๆ คนจะต้องสะสมเงินตามความสามารถของตนเองเป็นประจำและสม่ำเสมอตามที่สหกรณ์กำหนด กองทุนที่สมาชิกช่วยกันสะสมนี้ก็จะมีความมากขึ้นสามารถจะให้สมาชิกที่มีความจำเป็นจะเดือดร้อนทางด้านการเงิน ก็ยืมไปบำบัดปัญหาและความเดือดร้อนเหล่านั้น พร้อมกับการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกแต่ละคน ก็จะสะสมเงินของตนไปในคราวเดียวกันด้วย เงินกู้ก็จะค่อยๆ หมดไป ในขณะที่เงินสะสมก็มีความมากขึ้น สหกรณ์เครดิตยูเนียนจึงเป็นสหกรณ์ที่มุ่งหวังในการให้สมาชิกช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บริหารโดยสมาชิกและการทำกิจการทุกอย่าง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสมาชิก

ประวัติความเป็นมา

การรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการตามแนวคิดของสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นการรวมคนจากย่านชุมชนแออัดห้วยขวาง ดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2508 ใช้ชื่อว่า “เครดิตยูเนียนแห่งศูนย์กลางเทวา” แต่ขณะนั้นยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์

สหกรณ์เครดิตยูเนียนเดิมเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ในชุมชน จึงอยู่ในรูปย่อยของประเภท “สหกรณ์ออมทรัพย์” และต่อมาได้รับการกำหนดให้เป็นประเภท “สหกรณ์เครดิตยูเนียน” ตามกฎกระทรวง กำหนดประเภทสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียน พ.ศ. 2548

หลักการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียน

หลักการดำเนินงานสหกรณ์เครดิตยูเนียนนี้ กำหนดขึ้นมาภายใต้ปรัชญาแห่งการร่วมมือกัน คุณค่าของความยุติธรรม ความเสมอภาคและการช่วยเหลือตนเอง แม้การปฏิบัติจะแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคของโลก แต่หัวใจของการดำเนินงานสหกรณ์เครดิตยูเนียนก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ที่แสดงออกโดยการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและชุมชน

หลักแห่งประชาธิปไตย

สหกรณ์เครดิตยูเนียนเปิดรับสมาชิกทุกคนที่เห็นคุณประโยชน์และประสงค์จะเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในสหกรณ์เครดิตยูเนียน สมาชิกมีสิทธิมีเสียงเสมอภาคกัน (หนึ่งคนหนึ่งเสียง) และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานสหกรณ์เครดิตยูเนียน โดยไม่คำนึงถึงจำนวนเงินสะสม/ค่าหุ้น

หลักแห่งการบริการสมาชิก

สหกรณ์เครดิตยูเนียนจัดบริการต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ หลังจากที่ได้รับเงินสำรองตามข้อบังคับและจ่ายเงินปันผลแก่สมาชิกแล้ว ส่วนเหลือที่เหลือนคงเป็นของสมาชิก เพื่อประโยชน์ของมวลสมาชิก

หลักแห่งการบริการสังคม

สหกรณ์เครดิตยูเนียนมุ่งที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคนและสังคม เสริมสร้างความยุติธรรมแก่มวลสมาชิกและชุมชนที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนจัดตั้งและดำเนินงานอยู่

สหกรณ์เครดิตยูเนียน จะให้ความสำคัญและให้บริการแก่ทุกคนที่เห็นคุณค่า และต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างๆ จะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์และประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชนโดยรวมด้วย

หลักเกณฑ์การจัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนียน

ระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ ว่าด้วยการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทสหกรณ์เครดิตยูเนียน พ.ศ. 2548 กำหนดว่า “สมาชิกสหกรณ์อาจประกอบด้วยบุคคลทุกสาขาอาชีพ ซึ่งมีภูมิลำเนาหรือประกอบอาชีพหลักหรือมีวงสัมพันธ์อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ในเขตท้องที่ดำเนินงานของสหกรณ์ที่จะจัดตั้ง โดยให้กำหนดคุณสมบัติไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์” เพื่อให้เกิดความชัดเจน จึงกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการกำหนดข้อบังคับเกี่ยวกับท้องที่ดำเนินงานและกรอบคุณสมบัติสมาชิก สำหรับสหกรณ์ที่ได้รับจดทะเบียนไว้แล้วหรือขอจดทะเบียนสหกรณ์ใหม่ในระดับปฐมภูมิ ดังนี้

1. ท้องที่ดำเนินงาน หมายถึง การกำหนดพื้นที่หรืออาณาเขตที่สหกรณ์สามารถเปิดรับสมาชิกที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

2. กรอบคุณสมบัติของสมาชิก ตามระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ฯ ข้างต้น จะกำหนดลักษณะของสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนไว้ 3 ประเภท แต่สหกรณ์จะต้องระบุไว้เมื่อแรกตั้งสหกรณ์ในประเภทใดประเภทหนึ่ง โดยให้ยึดถือตามแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

2.1 กรณีกำหนดกรอบคุณสมบัติให้สมาชิกมีภูมิลำเนาเดียวกันหรืออยู่ในชุมชนเดียวกัน ให้มีสมาชิกได้ทุกสาขาอาชีพ แต่ให้จำกัดท้องที่ดำเนินงานหรือคุณสมบัติสมาชิกไว้ไม่เกินระดับชุมชนหรือระดับอำเภอ เพื่อมิให้สหกรณ์ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันมีท้องที่ดำเนินงานซ้ำซ้อนกัน อันจะบังเกิดผลเสียจากการแข่งขันกันรับสมาชิกและการดำเนินธุรกิจ ในลักษณะที่มุ่งแสวงหาผลกำไรจนเกิดผลกระทบต่อระบบสหกรณ์โดยรวม

2.2 กรณีกำหนดกรอบคุณสมบัติในการประกอบอาชีพหลักของสมาชิก คุณสมบัติของสมาชิกจะต้องกำหนดให้เป็นผู้ประกอบอาชีพหลักเช่นเดียวกันหรือในองค์กรเดียวกันเท่านั้น ทั้งนี้ การกำหนดท้องที่ดำเนินงานอาจจะกำหนดได้เท่าที่จำเป็นแก่การรับสมาชิกของสหกรณ์ตามการประกอบอาชีพหลักที่กำหนดหรือองค์กรนั้นๆ

2.3 กรณีกำหนดกรอบคุณสมบัติตามวงสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งทางสังคม เช่น เป็นสมาชิกในสมาคมเดียวกัน สหกรณ์จะต้องกำหนดกรอบคุณสมบัติของสมาชิกตามวงสัมพันธ์ดังกล่าวในข้อบังคับให้ชัดเจน ทั้งนี้ การกำหนดท้องที่ ดำเนินงานจึงอาจจะกำหนดได้เท่าที่จำเป็นแก่การรับสมาชิกของสหกรณ์ตามวงสัมพันธ์ดังกล่าว

ทั้งนี้ สามารถติดต่อขอคำแนะนำและสอบถามรายละเอียดได้ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนภูมิภาค

ความสำคัญของเศรษฐกิจสหกรณ์ในเศรษฐกิจของประเทศ

1. ความเติบโตของโครงสร้างและอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจสหกรณ์
ผลการวิเคราะห์ความเติบโตของโครงสร้างและอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจสหกรณ์ทุกประเภท โดยใช้ตัวชี้วัด ความเติบโต 14 รายการ เทียบกันสองระยะคือ ของปี 2555 และ 2557 พบว่า

- (1) จำนวนสหกรณ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.93
- (2) จำนวนสหกรณ์ที่ร่วมข้อมูลได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.46
- (3) จำนวนสหกรณ์ที่ร่วมข้อมูลไม่ได้ลดลงร้อยละ 5.70
- (4) อัตราส่วนที่ร่วมข้อมูลไม่ได้ลดลงร้อยละ 0.07
- (5) จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.43
- (6) ทุนดำเนินงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 27.32
- (7) ทุนของสหกรณ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.32
- (8) ปริมาณธุรกิจเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.73
- (9) ผลกำไรสุทธิประจำปีลดลงร้อยละ 5.06
- (10) กำไรสุทธิเพิ่มขึ้นร้อยละ 23.75
- (11) ขาดทุนสุทธิเพิ่มขึ้นร้อยละ 21.52
- (12) ผลตอบแทนทุนดำเนินงานลดลงร้อยละ 0.80
- (13) ผลตอบแทนทุนของสหกรณ์ลดลงร้อยละ 1.44
- (14) ผลตอบแทนปริมาณธุรกิจร้อยละ 1.57

ทั้งนี้ สามารถติดต่อขอคำแนะนำและสอบถามรายละเอียดได้ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด

ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนภูมิภาค

ดังตัวเลขแสดงไว้ในตารางวิเคราะห์ความเติบโตของโครงสร้าง และอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจสหกรณ์ทุกประเภท

เหตุที่กำไรสุทธิประจำปี 2557 ลดลงร้อยละ 5.06 จากปีก่อนเพราะมีการขาดทุน 16,000 ล้านบาท ในรายการขาดทุนสุทธิ เพราะสหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่น กรุงเทพฯ มีการทุจริต 16,000 ล้านบาท ส่วนที่ผลตอบแทนปริมาณธุรกิจเพิ่มขึ้นน้อยนั้น เนื่องจากราคาพืชผลเกษตรที่สำคัญตกต่ำระหว่างปี 2555-2557 คือ ราคายางพาราดกต่ำ 25.29% ข้าวเปลือกตก 23.45% ปาล์มตก 12.26% ข้าวโพดตก 4.56%

ตารางวิเคราะห์ความเติบโตของโครงสร้างและอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจสหกรณ์

รายการตัวชี้วัด	หน่วยนับ	โครงสร้าง		อัตราการเติบโต %
		พ.ศ. 2555	พ.ศ. 2557	
จำนวนสหกรณ์	สหกรณ์	8,028	8,167	1.73
จำนวนที่รวมข้อมูลได้	"	6,538	6,762	3.43
จำนวนที่รวมข้อมูลไม่ได้	"	1,490	1,405	-5.70
อัตราที่รวมข้อมูลไม่ได้	"	18.56	17.20	-0.07
จำนวนสมาชิก	คน/ครอบครัว	10,878,108	11,577,945	6.43
ทุนดำเนินงาน	ล้านบาท	1,771,007	2,254,922	27.32
ทุนของสหกรณ์	"	806,566	970,441	20.32
ปริมาณธุรกิจ	"	1,871,422	1,941,147	3.73
กำไรสุทธิประจำปี	"	55,173	52,381	-5.06
กำไรสุทธิ	"	55,920	69,202	23.75
ขาดทุนสุทธิ	"	(747)	(16,821)	21.52
อัตราผลตอบแทนต่อ				
ทุนดำเนินงาน	%	3.12	2.32	-0.80
ทุนของสหกรณ์	%	6.84	5.40	-1.44
ปริมาณธุรกิจ	%	1.13	2.70	1.57
<p>ที่มา : (1) ตัวเลขดิบจากกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ : สารสนเทศทางการเงินของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรรายจังหวัด (ฉบับนำสัญญาณ) ประจำปี 2555 และ 2557, (2) รูปแบบตาราง รายการตัวชี้วัด และตัวเลขคำนวณ โดย ศ.ดร.อาบ นคะจิต</p>				

2. ครั้วเรือนสมาชิกสหกรณ์ในครั้วเรือนของประเทศ :

ในปี 2557 มีครั้วเรือนที่เป็นสมาชิกสหกรณ์อยู่ 11.58 ล้านครั้วเรือน และครั้วเรือนทั่วประเทศมีอยู่ 18.57 ครั้วเรือนๆ ละ 3.5 คน ดังนั้น ครั้วเรือนสมาชิกสหกรณ์จึงมีมากเป็นร้อยละ 62.36 ของครั้วเรือนทั่วประเทศ

ในทางเศรษฐศาสตร์ ถือว่าครั้วเรือนคือหน่วยรายได้และหน่วยรายจ่ายในระบบเศรษฐกิจการตลาดของประเทศ ดังนั้น รายได้และรายจ่ายของครั้วเรือนสมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศย่อมมีผลกระทบทางบวกและทางลบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย

เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2557 ประเทศไทย มีคนวัยทำงานที่คิดเป็นกองแรงงาน และมีงานทำอยู่จำนวน 38.16 ล้านคน และทำงานในเศรษฐกิจภาคเกษตร จำนวน 13.15 หรือร้อยละ 34.46 ทำงานนอกภาคเกษตร จำนวน 25.01 ล้านคน หรือร้อยละ 65.54 แรงงานที่ทำงานภาคเกษตร คือ แรงงานที่อยู่ในครั้วเรือนสมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตรเกือบทั้งสิ้น เพราะ ว่าที่ถือครองทางการเกษตร 131 ล้านไร่ หรือร้อยละ 41.00 ของเนื้อที่ทั่วประเทศ 320,696,888 ล้านไร่ นั้นอยู่ในครอบครองของสมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตร จำนวน 106.11 ล้านไร่ หรือร้อยละ 81.00

3. ผู้ปกครอง (Firms) ในรูปนิติบุคคลในเศรษฐกิจไทย

ผู้ประกอบการผลิตสินค้าและบริการในเศรษฐกิจการตลาดไทย ประกอบด้วย บุคคลธรรมดา คณะบุคคล นิติบุคคล ในรูปห้างหุ้นส่วนสามัญห้างหุ้นส่วน จำกัด และบริษัท จำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) และนิติบุคคล โดยกฎหมายบังคับในรูปรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งนิติบุคคลในรูปสหกรณ์ตามกฎหมายสหกรณ์

ในปี 2557 นิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นผู้ประกอบการมีจำนวนทั้งสิ้น 1,235,874 แห่ง มีทุนจดทะเบียน 18.63 ล้านล้านบาท กระจายอยู่ทุกจังหวัดทั่วประเทศ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงในจำนวนนิติบุคคลผู้ประกอบการดังกล่าวนี้ ไม่ดำเนินกิจการ จำนวน 641,191 แห่ง หรือร้อยละ 51.94 และดำเนินกิจการ จำนวน 593,958 แห่งหรือร้อยละ 48.06 มีทุนจดทะเบียน 14.60 ล้านล้านบาท แยกเป็นบริษัท จำกัด จำนวน 413,739 แห่ง มีทุนจดทะเบียน 9.80 ล้านล้านบาท เป็นบริษัทมหาชน จำกัด 1,073 แห่ง มีทุนจดทะเบียน 4.08 ล้านล้านบาท และที่เป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด และห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลรวมกัน จำนวน 179,092 แห่ง มีทุนจดทะเบียน 0.72 ล้านล้านบาท

ส่วนนิติบุคคลในรูปสหกรณ์ในปี 2557 กระจายอยู่ทุกจังหวัดทั่วประเทศรวม 8,167 สหกรณ์ มีทุนดำเนินงานอยู่ 2.25 ล้านล้านบาท

4. มูลค่าสินค้าและบริการที่เศรษฐกิจสหกรณ์มีส่วนร่วมในเศรษฐกิจของประเทศ

มูลค่าสินค้าและบริการ (Goods and Services) ที่ผู้ประกอบการรูปต่างๆ ผลิตขึ้นจำหน่ายในระบบเศรษฐกิจการตลาดของประเทศที่ใช้เป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า “มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)

เมื่อปี 2557 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ในราคาตลาดคิดเป็นเงิน 12.141 ล้านล้านบาท และในปีเดียวกันมูลค่าสินค้าและบริการที่เศรษฐกิจสหกรณ์ผลิตขึ้นจำหน่ายในราคาตลาด คิดเป็นเงิน 1.941 ล้านล้านบาท หรือร้อยละ 16.00

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาผลการวิเคราะห์ความเติบโตของโครงสร้างและอัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจสหกรณ์ ดังที่กล่าวใน ข้อ 1. ข้างต้น ก็จะพบว่าเศรษฐกิจสหกรณ์โดยรวมจะมีส่วนร่วมในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) มากขึ้นต่อไปแบบยั่งยืน

5. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถใช้สหกรณ์เป็นกลไกพัฒนาท้องถิ่นได้

เวลานี้ได้มีกฎหมายจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต. และเทศบาลตำบลขึ้นทุกตำบลในแต่ละจังหวัด ทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

อบต. และเทศบาลตำบลมีรายได้จากภาษีที่ดิน และภาษีอื่นในเขตตำบลนั้นๆ ส่วนหนึ่งและมีรายได้จากเงินอุดหนุน ของรัฐบาลอีกส่วนหนึ่ง รวมกันแล้วเป็นเงินจำนวนไม่น้อย และต้องนำเงินที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทันทีที่เกินอำนาจจะเก็บ ไว้เอง ไปฝากไว้ที่ธนาคารพาณิชย์ในตัวอำเภอนั้นๆ

การที่ อบต. และเทศบาลตำบลต้องปฏิบัติตามดังกล่าวเท่ากับเป็นการเก็บเงินออมของประชาชนในเขตตำบลไปฝาก ที่ธนาคารพาณิชย์ในตัวอำเภอ ให้ผู้อื่นกู้และนำไปใช้ประโยชน์ แทนที่จะเก็บไว้ที่ธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ประชาชน ในตำบลนั้นเป็นเจ้าของและเป็นลูกค้าผู้ยืมเงิน

โดยพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 46 (5) สหกรณ์ทุกประเภทเป็นธนาคารหรือสถาบันการเงินของ สมาชิกสหกรณ์ ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของผู้ถือหุ้นและเป็นลูกค้าผู้ใช้บริการของสหกรณ์ หากจัดให้มีสหกรณ์ออมทรัพย์ตำบลนั้นๆ ขึ้น ถือหุ้นโดยประชาชนในตำบลนั้นมีข้อบังคับ : ปิดให้ อบต. หรือเทศบาลตำบล และนิติบุคคลที่ไม่แสวงกำไรในเขตตำบล นั้น เช่น วัด และหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นสมาชิกสมทบและฝากเงินในสหกรณ์ออมทรัพย์ตำบลนั้นได้ การปฏิบัติของ อบต. และเทศบาลตำบลที่ถือเป็นการนำเงินออมของบุคคลในตำบลไปฝากให้ธนาคารพาณิชย์ในตัวอำเภอ ให้ผู้อื่นกู้เงิน นั้นไปใช้ประโยชน์ แทนที่จะมีสหกรณ์ออมทรัพย์ตำบลนั้น รับฝากเงินไว้ให้บุคคลในตำบลนั้นๆ ได้ใช้

ประมาณว่า อบต. และเทศบาลตำบลทั่วประเทศ ประมาณ 7,800 ตำบล ต้องนำเงินภาษีที่ได้จากตำบลและ เงินอุดหนุน เขตปกครองท้องถิ่นที่ตำบลไปฝากไว้ที่ธนาคารพาณิชย์ในตัวอำเภอ ให้ผู้อื่นกู้ไปใช้ น่าจะเป็นเงินไม่น้อยกว่า 150,000 ล้านบาทต่อปี

สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้

สหกรณ์การเกษตรแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2459 ชื่อว่า สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์การเกษตรชนิดไม่จำกัดมีขนาดเล็กในระดับหมู่บ้านตั้งขึ้นในหมู่เกษตรกรที่มีรายได้น้อยและมีหนี้สินมาก มีสมาชิกแรกตั้ง จำนวน 16 คน ทุนดำเนินงาน จำนวน 3,080 บาท เป็นค่าธรรมเนียมแรกเข้า จำนวน 80 บาท และเป็นทุนจากการกู้แบงก์สยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) จำนวน 3,000 บาท

วัตถุประสงค์ สหกรณ์การเกษตรดำเนินธุรกิจแบบอเนกประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือส่วนรวมโดยใช้หลักคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามตามพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ ทำให้สมาชิกมีปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้นจากการกู้เงินสหกรณ์ในอัตราดอกเบี้ยต่ำมาก ประกอบอาชีพ ทำให้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินทำกินมากกว่าเดิม ทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต ตั้งแต่การใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืชการเก็บรักษาผลผลิตอย่างมีคุณภาพ ผลิตผลที่ได้จึงเป็นไปตามความต้องการของตลาด ส่งผลให้สหกรณ์และบุคคลในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการอนามัย

วันที่ 26 กุมภาพันธ์ ของทุกปีเป็น วันสหกรณ์แห่งชาติ เหตุเพราะเป็นวันที่สหกรณ์แห่งแรกในประเทศไทย คือ สหกรณ์ วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ ที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกได้รับการจดทะเบียน

สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

ปีพุทธศักราช 2510 รัฐบาลได้พยายามหาแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนางานสหกรณ์ให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดตั้งสหกรณ์ในหมู่เกษตรกร จากเดิมที่มีการจัดตั้งสหกรณ์อยู่บ้างแล้วแต่ยังไม่ค่อยแพร่หลาย รัฐบาลได้พยายามส่งเสริมให้สหกรณ์มีขนาดใหญ่ขึ้น และกำหนดวัตถุประสงค์ให้สนองต่อความต้องการของสมาชิก ทั้งในด้านการตลาด การจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเกษตร และการปรับปรุงบำรุงดิน นอกเหนือจากการให้เงินกู้เพื่อการไถ่ถอน และการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดของขบวนการสหกรณ์ไทยซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการของวงการสหกรณ์ไทย ก็คือการตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 ทำให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ไทยอย่างมาก โดยกำหนดให้มีการควรวรวมสหกรณ์หาทุนขนาดเล็กในระดับหมู่บ้านเข้าเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ในระดับอำเภอ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้สหกรณ์หาทุนขนาดเล็กที่ดำเนินธุรกิจเพียงอย่างเดียวควรวรวมเข้าด้วยกันเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่สามารถขยายการค้าเงินธุรกิจเป็นแบบอเนกประสงค์ ซึ่งจะเป็นการอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกสหกรณ์ได้มากกว่า มีการแบ่งประเภทสหกรณ์ใหม่ เป็น 6 ประเภท ประกอบด้วย สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง สหกรณ์บริการ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์ออมทรัพย์ ปัจจุบันมีสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นสหกรณ์

ประเภทที่ 7 ตามกฎกระทรวงกำหนดประเภทสหกรณ์ที่รับจดทะเบียน พ.ศ. 2548 รวมถึงการจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ระดับต่างๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย สหกรณ์หาทุนจึงได้แปรสภาพเป็นสหกรณ์การเกษตรมาจนปัจจุบันนี้

ด้วยผลของพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 ดังกล่าว นอกจากการบัญญัติเรื่อง การควบคุมสหกรณ์เข้าด้วยกัน การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ และการแบ่งประเภทสหกรณ์แล้วยังรวมถึงเรื่องการจัดตั้งสันนิบาตสหกรณ์ฯ ขึ้นด้วย เพื่อเป็นสถาบันสำหรับให้การศึกษาแก่สมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศ มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสถาบันสหกรณ์ต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ และความช่วยเหลือร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์สากลในด้านอื่นๆ ที่มีใช้เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจโดยมีสหกรณ์ทุกประเภทเป็นสมาชิก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการสหกรณ์ไทย

จุดเริ่มต้นการก่อกำเนิดสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยนั้นอาจกล่าวได้ว่า ถือกำเนิดมาจากแนวความคิดในการที่จะจัดตั้งสหภาพสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย โดยกรมสหกรณ์เดิมได้เรียกเก็บเงินค่าช่วยจัดสหภาพสหกรณ์จากสหกรณ์ ทุกสหกรณ์ทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา ในอัตราพันธะหนึ่งของทุนดำเนินงานเมื่อสิ้นปีแต่อย่างสูงไม่เกินหนึ่งพันบาท เงินทุนดังกล่าวเรียกว่า “เงินทุนสะสมช่วยจัดสหภาพสหกรณ์” ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติจึงได้ทำการศึกษาเพื่อพิจารณาจัดสหภาพสหกรณ์ขึ้น โดยได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการดังกล่าวขึ้น

วันถือกำเนิดสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

คณะผู้ริเริ่มก่อตั้งสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำนวน 22 คน นำโดยนายปรกรณ์ อังศุสิงห์ ปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ขณะนั้น เป็นประธานคณะผู้ริเริ่มจัดตั้ง ได้มีการประชุมคณะผู้ริเริ่มก่อตั้งสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2511 โดยที่ประชุมได้มีมติตกลงให้ดำเนินการขอจดทะเบียนจัดตั้งสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ด้วยคะแนนเสียง 21 งดออกเสียง 1 เพื่อขอจดทะเบียนจัดตั้งขึ้นเป็น “ชุมนุมสหกรณ์” กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการของบรรดาสหกรณ์ทั่วประเทศ ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้เกิดแก่กิจการของสหกรณ์ จัดบริการฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่สหกรณ์ เป็นศูนย์กลางทางการเงินของสหกรณ์ โดยในระยะแรก ให้ใช้ทุนจากเงินสะสมช่วยจัดสหภาพสหกรณ์มาเป็นเงินทุนรายได้ประเดิมเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ

คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุดที่ 1 มีนายปรกรณ์ อังศุสิงห์ เป็นประธานกรรมการดำเนินการคนแรก มีนายหนู สาตราภัย เป็นรองประธานกรรมการดำเนินการ และมีผู้แทนสหกรณ์ จำนวน 16 คน เป็นผู้แทนเอกชน จำนวน 8 คน เป็นกรรมการดำเนินการชั่วคราว ได้มีการประชุมกันครั้งที่ 1/2511 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2511 เวลา 15.00 น. ณ ห้องประชุมศูนย์ฝึกอบรมกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ซึ่งเป็นวันที่ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งจากนายทะเบียนสหกรณ์ในสมัยนั้นคือ พันเอกสุรินทร์ ชลประเสริฐ รองปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ โดยจดทะเบียนเป็นสมาคมสหกรณ์ประเภทชุมนุมสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 มีชื่อว่า “สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัดสินใช้” ตามหนังสือนายทะเบียนสหกรณ์ที่ พก. 0203/221 ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2511 จึงถือได้ว่าสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ได้กำเนิดขึ้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2511 ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นขบวนการสหกรณ์ของประเทศไทย พร้อมกับได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย โดยมีฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สมัยนั้น (นายพจน์ สารสิน) เป็นประธาน

การประชุมในวันดังกล่าว ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการเตรียมการก่อสร้างอาคารสำนักงาน โดยมี นายเทพ ไสยานนท์ เป็นประธานกรรมการ และมีแผนงานการจัดสร้างในวงเงินไม่เกิน 2 ล้านบาท โดยให้ก่อสร้างขึ้นในบริเวณศูนย์ฝึกรบกรม กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ถนนพิชัย เขตดุสิต (ที่ตั้งเดิมในปัจจุบัน) วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2511 จึงเป็นวัน กำเนิดสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ภายใต้ชื่อว่า “สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัดสินใช้” พร้อมๆ กับ พิธีวางศิลาฤกษ์อาคารสำนักงานฯ ไปด้วย ทั้งยังเป็น “วันสหกรณ์แห่งชาติ” (ตามมติที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2527) ในเวลาต่อมา อีกด้วย ทั้งยังได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารจากคณะกรรมการดำเนินการ เพื่อ เป็นคณะกรรมการบริหาร แบ่งเป็นฝ่ายผู้แทนสหกรณ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

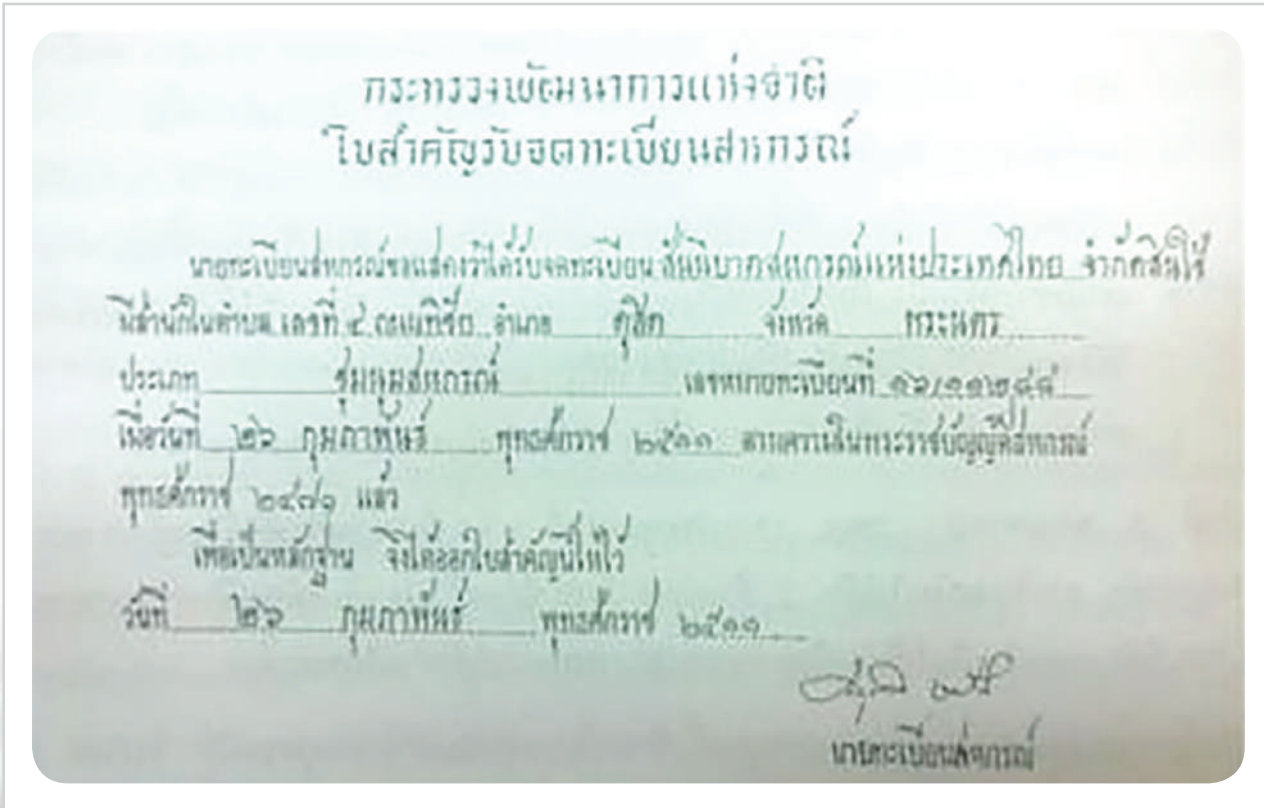
1. นายอัมพร ณ ป้อมเพชร
2. นายชาติรี ชีพัฒน์
3. นายวิชาญ สง่าศรี
4. นายชื่น ทองสารี
5. นายครีမ် แผงรอด

และฝ่ายเอกชน จำนวน 4 คน ประกอบด้วย

1. นายยุทธดนัย ชินะโชติ
2. นายสัมฤทธิ์ เลิศบุศย์
3. นายมนู วิริยานนท์
4. นายสุธี สิงห์เสนห์

โดยมีการคัดเลือกนายยุทธดนัย ชินะโชติ (ผู้ตรวจราชการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ในขณะนั้น) ทำหน้าที่ ผู้อำนวยการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยชั่วคราว และถือเป็นผู้อำนวยการคนแรก

หลังจากดำเนินการจดทะเบียนจัดตั้งและก่อสร้างอาคารสำนักงานเสร็จแล้ว จึงได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ ดำเนินการขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีนายปรกรณ์ อังศุสิงห์ ประธานฯ ชี้แจงเหตุผลการจัดตั้งสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เพื่อให้สหกรณ์มีการรวมตัวกัน โดยมีศูนย์ปฏิบัติงานเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือสหกรณ์ ที่เป็นสมาชิกทั้งด้านวิชาการ ด้านอื่นๆ ด้วย เพราะทางราชการไม่มีโอกาสทราบความต้องการต่างๆ ของสหกรณ์ได้ดีเท่ากับสหกรณ์เอง จึงให้สันนิบาต สหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นผู้รับงานต่างๆ ที่สหกรณ์ต้องการแก้ไขปัญห่อำนวยความสะดวกในการขอเงินช่วยเหลือจาก ทางราชการ ตลอดจนเพื่อเป็นแบ่งเบาภาระของรัฐบาลอีกทางหนึ่งด้วย

ต่อมาเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พุทธศักราช 2511 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 มีผลให้ “**สันนิบาตสหกรณ์ ไม่จำกัดสินใช้**” เปลี่ยนสถานะเป็นสถาบัน มีชื่อว่า “**สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย**” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ตามความในบทบัญญัติมาตรา 119 ได้กำหนดให้สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นองค์กรสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ไทย มาตรา 104 ได้กำหนดว่า ให้มีสถาบันขึ้นสถาบันหนึ่งเรียกว่า “**สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย**” ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งเป็นสหกรณ์

วัตถุประสงค์การจัดตั้ง เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ทุกประเภททั่วราชอาณาจักร อันมิใช่เป็นการหาผลกำไร หรือรายได้มาแบ่งปันกัน ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้เกิดแก่กิจการของสหกรณ์ และเป็นศูนย์กลางการให้การศึกษาอบรมให้แก่สหกรณ์อีกด้วย และได้กำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ไว้ในมาตรา 109 เพื่อให้คณะกรรมการดำเนินการบริหารกิจการสหกรณ์ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

ต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 เป็นพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2542 โดยมีการปรับปรุงบางมาตรา เช่น มาตรา 108 ที่กำหนดให้มี “**สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย**” ประกอบด้วย สมาชิกที่เป็นสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกิจการสหกรณ์ทุกประเภททั่วราชอาณาจักร ให้มีความเจริญก้าวหน้า อันมิใช่เป็นการหาผลกำไร หรือรายได้มาแบ่งปันกัน มาตรา 109 สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นนิติบุคคล มีสำนักงานใหญ่ในกรุงเทพมหานคร และจะตั้งสำนักงานสาขาขึ้น ณ ที่อื่นใดก็ได้ มาตรา 110 ว่าด้วย อำนาจกระทำการต่างๆ ภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 108 และได้มีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติสหกรณ์ ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2553 แม้จะมีการปรับปรุงแก้ไขบางมาตรา แต่ยังคงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ไว้ในมาตรา 108 มาตรา 109 มาตรา 110 และจนถึงมาตรา 118

วัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

- (1) ส่งเสริมและเผยแพร่กิจการสหกรณ์ ตลอดจนทำการวิจัย และรวบรวมสถิติเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์
- (2) แนะนำช่วยเหลือทางวิชาการแก่สหกรณ์ และอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานระหว่างสหกรณ์ กับส่วนราชการหรือบุคคลอื่น
- (3) ให้การศึกษาฝึกอบรมวิชาการเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์
- (4) ส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างสหกรณ์ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ หรือสันนิบาตสหกรณ์ของต่างประเทศ หรือองค์การต่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ทำนองเดียวกัน
- (5) ชี้แจง จัดหา จำหน่าย ถิ่นกรรมสิทธิ์ครอบครอง หรือทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินใดๆ
- (6) ส่งเสริมธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม หรือบริการของสหกรณ์
- (7) สนับสนุนและช่วยเหลือสหกรณ์ เพื่อแก้ไขอุปสรรคข้อขัดข้องที่เกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
- (8) เป็นตัวแทนของสหกรณ์ เพื่อรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้จากการสนับสนุนของรัฐ องค์การระหว่างประเทศ หรือภาคเอกชนอื่น
- (9) ร่วมมือกับรัฐบาลในการส่งเสริมสหกรณ์เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บรรดาสหกรณ์อย่างแท้จริง
- (10) ดำเนินการอื่นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือตามที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติมอบหมาย

รายได้ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

- (1) ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
- (2) เงินอุดหนุนจากรัฐบาล
- (3) ดอกผลที่เกิดจากทุนกลางของสหกรณ์ไม่จำกัด ตามมาตรา 8
- (4) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้
- (5) เงินหรือทรัพย์สินที่เหลือจากการชำระบัญชีสหกรณ์ตามมาตรา 84 และมาตรา 86 วรรคสอง
- (6) เงินที่ได้จากการจำหน่ายหนังสือวิชาการ เอกสาร หรือสิ่งอื่น
- (7) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับเป็นค่าตอบแทนในการให้บริการ
- (8) ผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพย์สินของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยมีรายได้หลักในการดำเนินกิจการ คือ ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นเงินที่สหกรณ์จัดสรรจากกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ ไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ

การจัดสรรเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เนื่องจากสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นสถาบันสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นสหกรณ์ทุกประเภทมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสหกรณ์ทั่วประเทศ โดยมีได้ประกอบกิจการเพื่อหากำไร ดังนั้น ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย จึงเป็นแหล่งรายได้หลักทางเดียวที่ใช้เป็นทุนหมุนเวียนดำเนินงานของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2553 บัญญัติไว้ดังนี้

คณะบุคคลซึ่งประกอบด้วยประธานกรรมการดำเนินการชุมนุมสหกรณ์ระดับประเทศประเภทละหนึ่งคน ในกรณีที่สหกรณ์ประเภทใดไม่มีชุมนุมสหกรณ์ระดับประเทศ ให้มีผู้แทนจากสหกรณ์ประเภทนั้นจำนวนหนึ่งคนเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง และกรรมการอื่นซึ่งที่ประชุมใหญ่ของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เลือกตั้งจากผู้แทนสหกรณ์ซึ่งเป็นกรรมการดำเนินการ มีจำนวนเท่ากับกรรมการโดยตำแหน่งเป็นกรรมการ

ให้คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เลือกตั้งกรรมการเป็นประธานกรรมการคนหนึ่ง และรองประธานกรรมการคนหนึ่งหรือหลายคน

ให้คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย มีหน้าที่บริหารกิจการตลอดจนมีอำนาจออกระเบียบเพื่อปฏิบัติการตามวัตถุประสงค์ของสันนิบาตสหกรณ์ฯ

การออกระเบียบเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้ ต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยก่อนจึงใช้บังคับได้

- (1) ระเบียบว่าด้วยการใช้จ่ายและการเก็บรักษาเงิน
- (2) ระเบียบว่าด้วยการประชุมใหญ่ของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย และหลักเกณฑ์การจัดส่งผู้แทนของสหกรณ์เข้าร่วมประชุมใหญ่
- (4) ระเบียบว่าด้วยการเลือกตั้ง การประชุม และการดำเนินกิจการของคณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

ตราสัญลักษณ์เดิม

รูปวงกลมด้านนอก กลีบบัว หมายถึงศาสนาหรือความสันติสุข รูปแขนเกาะเกี่ยวกันเป็นวงกลม หมายถึงความสามัคคีร่วมมือกันและกัน และมีวงกลมรอบในล้อมรอบแผนที่ประเทศไทย หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่รู้จบ มีดวงประทีบอยู่กึ่งกลางแผ่รัศมีไปโดยรอบ หมายถึง การให้การศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดปัญญา เพื่อการทำงานสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สหกรณ์

ตราสัญลักษณ์ปัจจุบัน

เกลียวเชือก การรวมตัวกันเพื่อหลักในการสร้างประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสหนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการประกวดภาพสัญลักษณ์สหกรณ์ โดยความร่วมมือจากกรมส่งเสริมสหกรณ์, กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ร้านสหกรณ์พระนคร จำกัด, มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, วิทยาลัยช่างศิลป์

ผศ.ชาคริต จุลกะเสวี, ผศ.ชัยอนันต์ ชุ่มงาม, คุณประยูร จรรยาวัช, อาจารย์อำนาจ เย็นสบาย และอาจารย์สรณรงค์ สิงหเสนี ซึ่งสัญลักษณ์ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะให้สหกรณ์ทุกประเภท นำไปใช้โดยทั่วกันแล้ว นั้นย่อมาหมายความว่าที่แห่งนั้นมีการร่วมมือกัน เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน โดยวิธีการสหกรณ์

การจัดสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย

การจัดสร้างพระอนุสาวรีย์ฯ ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 โดยขบวนการสหกรณ์อันประกอบด้วย สถาบันสหกรณ์ทุกประเภท ทุกระดับ และหน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนางานสหกรณ์ ได้มีการดำริ และเห็นตรงกันว่า จะดำเนินการจัดสร้างพระอนุสาวรีย์ฯ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและรำลึกพระกรุณาธิคุณพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ที่ทรงเป็นผู้กำหนดการสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย และเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของนักสหกรณ์ทั้งหลาย ตลอดจนเป็นอนุสาวรีย์เตือนใจให้มีการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระองค์ท่านในการแพร่ขยายงานสหกรณ์ให้เจริญกว้างขวางมั่นคงสืบไป ในการก่อสร้างพระอนุสาวรีย์ฯ ได้มีการออกแบบโดยกรมศิลปากร และกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้กราบบังคมทูลพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระรูปดังกล่าว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระอนุสาวรีย์ฯ ณ ที่ทำการฝ่ายประติมากรรมและหล่อโลหะ กรมศิลปากร ถนนพุทธมณฑล สาย 5 ตำบลศาลายา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2533 และในวันสหกรณ์แห่งชาติประจำปี 2534 สันนิบาตสหกรณ์ฯ ได้ทำพิธีอัญเชิญองค์พระอนุสาวรีย์มาประดิษฐานไว้ ณ บริเวณหน้าอาคารบุญจิราธร สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ถนนพิชัย เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ซึ่งในการนี้ สันนิบาตสหกรณ์ฯ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชดำเนินทรงเปิดพระอนุสาวรีย์ฯ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดพระอนุสาวรีย์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2534 ปัจจุบันสหกรณ์ได้จัดสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และประดิษฐานไว้หลายแห่ง เช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์, นิคมสหกรณ์โคกขาม, สหกรณ์นิคมท่าแซะ จำกัด, สหกรณ์วัดจันทร์ จำกัด, มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

ตอนที่ 2
สารานุกรมคำศัพท์ เรื่อง สหกรณ์

สารานุกรมคำศัพท์ เรื่อง สหกรณ์

การสหกรณ์ (Cooperation)

1. การสหกรณ์ หมายความว่า “การรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจของบุคคลหลายคน (บุคคลธรรมดา และ/หรือนิติบุคคล) เพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้สำเร็จตามความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง บนพื้นฐานของการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Assistance) ตามหลักการสหกรณ์ ความเสมอภาคความเป็นธรรมและประชาธิปไตย”

คำว่าสหกรณ์จึงเป็นนามธรรม หรือเป็นอาการนามในไวยากรณ์ไทย

ในภาษาอังกฤษ คำ “Cooperation” มีความหมาย 2 นัย นัยแรก หมายถึง การร่วมมือกันหรือความร่วมมือของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จตามความมุ่งหมายร่วมกัน เป็นความหมายทั่วไป ส่วนนัยที่ 2 หมายถึง การสหกรณ์ เป็นความหมายเฉพาะดังกล่าวข้างต้น

2. สหกรณ์

2.1 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ให้คำนิยามว่า “คณะบุคคลซึ่งรวมกันดำเนินกิจการ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้”

คำนิยามตามกฎหมายแสดงลักษณะของสหกรณ์

(1) เป็นคณะบุคคลและเมื่อประกอบกับมาตรา 33 และ 34 ต้องเป็นบุคคลธรรมดา บรรลุนิติภาวะและจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน

(2) รวมกลุ่มกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม

(3) บางพื้นฐานของการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ

(4) ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล

ตามคำนิยามนี้ยังขาดลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือความสมัครใจในการรวมกลุ่มกันเป็นคณะบุคคล และการดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามคำสหกรณ์มีลักษณะเป็นรูปธรรม หรือเป็นองค์การที่เป็นนิติบุคคลของบุคคลธรรมดาที่บรรลุนิติภาวะแล้ว (อายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปหรือคู่สมรสอายุ 17 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป)

2.2 คำ “สหกรณ์” ตามคำนิยามขององค์การสัมพันธ์สหกรณ์ระหว่างประเทศ (ICA) หมายความว่า “สหกรณ์เป็นองค์การปกครองตนเองของบุคคลซึ่งรวมกลุ่มกัน โดยสมัครใจเพื่อสนองความต้องการอันจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความหวังร่วมกัน โดยการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกันและควบคุมตามหลักประชาธิปไตย”

ลักษณะสำคัญของสหกรณ์ตามคำนิยามของไอซีเอ 5 ประการ คือ

(1) เป็นองค์การของกลุ่มบุคคล ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ ซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจ ไม่มีการ

บังคับหรือจูงใจโดยกลอุบายใดๆ ให้เป็นสมาชิก

(2) เป็นองค์การปกครองตนเอง ซึ่งหมายความว่าสามารถกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการดำเนินงาน โดยองค์การของสหกรณ์เอง เป็นอิสระจากรัฐบาล

(3) มีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการอันจำเป็น (needs) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

(4) เป็นวิสาหกิจ (การประกอบการ) ที่สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และร่วมกันควบคุมตามหลักประชาธิปไตย (ความเสมอภาค ความเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมในกิจการของสหกรณ์)

3. ระดับหรือชั้นของสหกรณ์ (Levels / Categories)

ระดับหรือชั้นของสหกรณ์ หมายถึง การจัดระดับหรือชั้นของสหกรณ์เป็น 3 หรือ 4 ระดับ / ชั้นดังนี้

(1) สหกรณ์ขั้นปฐม (Primary Cooperatives) หรือสหกรณ์ระดับท้องถิ่น (Local Cooperatives)

หมายความว่า “สหกรณ์ซึ่งสมาชิกทั้งหมดเป็นบุคคลธรรมดาหรือจะมีนิติบุคคลหรือสถาบันเป็นสมาชิกด้วยก็ได้ สุดแล้วแต่กฎหมายสหกรณ์บัญญัติ” แต่กฎหมายสหกรณ์ไทยไม่ได้บัญญัติไว้เช่นนั้น

(2) สหกรณ์ขั้นมัธยม (Secondary Cooperatives) หรือสหกรณ์ระดับจังหวัด/ภูมิภาค (Provincial /Regional Level)

หมายความว่าสหกรณ์ซึ่งสมาชิกทั้งหมดเป็นสหกรณ์ขั้นปฐม / สหกรณ์ระดับท้องถิ่น) และมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การดำเนินงานของสหกรณ์สมาชิก ในกฎหมายสหกรณ์ไทยเรียกว่า ชุมนุมสหกรณ์จังหวัด / ภูมิภาค มีความมุ่งหมายเพื่อบูรณาการสหกรณ์ประเภทเดียวกันให้ร่วมมือช่วยเหลือกันในระดับจังหวัด / ภูมิภาค

(3) สหกรณ์ขั้นตติยะภูมิ (Tertiary Cooperatives / สหกรณ์ระดับประเทศหรือระดับชาติ)

หมายความว่า สหกรณ์ซึ่งสมาชิกทั้งหมดเป็นสหกรณ์ขั้นมัธยม หรือสหกรณ์ระดับจังหวัด หรือภูมิภาค แต่ถ้าในจังหวัดหรือภูมิภาคใดไม่มีสหกรณ์ขั้นมัธยมหรือระดับภูมิภาค ก็ให้สหกรณ์ขั้นปฐมประเภทเดียวกันในจังหวัดหรือภูมิกษณานั้นเป็นสมาชิกสหกรณ์ระดับประเทศ / ระดับชาติเป็นสมาชิกด้วย

พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 101 เรียกสหกรณ์ขั้นตติยะภูมิว่า ชุมนุมสหกรณ์ระดับประเทศ และไม่ได้บัญญัติชัดเจนว่าสหกรณ์สมาชิกต้องเป็นชุมนุมสหกรณ์ระดับภูมิภาคเท่านั้น แต่ต้องเป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกัน หรือประกอบธุรกิจการผลิต การค้า อุตสาหกรรม หรือบริการอย่างเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้สหกรณ์ประเภทเดียวกันรวมตัวกันในแนวตั้ง (Vertical Integration) เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์แก่สหกรณ์สมาชิกโดยตรง และผ่านไปยังสมาชิกของสหกรณ์ขั้นปฐม หรือสหกรณ์ระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นฐานของสหกรณ์ขั้นสูงของสหกรณ์แต่ละประเภทนั่นเอง การรวมตัวกันในแนวตั้งของสหกรณ์ประเภทเดียวกัน จึงเป็นการต่อยอดของการรวมกลุ่มของบุคคลธรรมดาในสหกรณ์ระดับท้องถิ่นหรือสหกรณ์ขั้นปฐม

(4) องค์การสหกรณ์สูงสุด (Cooperative Apex Organization) ถือว่าเป็นสหกรณ์ขั้นสูงสุดในประเภทหนึ่งๆ ซึ่งประกอบด้วยชุมนุมสหกรณ์ระดับประเทศทุกประเทศเป็นสมาชิก สหกรณ์ขั้นสูงสุดในแต่ละประเทศจะมีเพียงสหกรณ์

เดียว และไม่ทำธุรกิจอันเป็นการแสวงหากำไร (ส่วนเกิน) มาแบ่งปันกัน แต่มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมการศึกษา การฝึกอบรม การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารการเป็นตัวแทนของขบวนการสหกรณ์ในความสัมพันธ์กับรัฐบาล ขบวนการสหกรณ์ต่างประเทศ และองค์การสหกรณ์ระหว่างประเทศ เพื่อประโยชน์แก่ขบวนการสหกรณ์ฯลฯ (ดูหน้า...) หรืออีกนัยหนึ่ง องค์การสหกรณ์สูงสุดมีพันธกิจส่งเสริมด้านอุดมการณ์สหกรณ์ และอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธุรกิจ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย จัดอยู่ในจำพวกองค์การสหกรณ์ขั้นสูงสุดของประเทศต่างๆ ด้วย

4. ประเภทของสหกรณ์ (Type)

4.1 นิยาม “ประเภทของสหกรณ์ คือกลุ่มสหกรณ์ (สหกรณ์และชุมนุมสหกรณ์ทุกระดับ) ที่มีความมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์เหมือนกันหรือคล้ายกันในการดำเนินกิจกรรม เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสมาชิก”

วัตถุประสงค์หลัก (Main Objectives) หมายถึง วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจหรือธุรกิจซึ่งแตกต่างกับวัตถุประสงค์รอง สหกรณ์ทุกประเภทอาจจะมี หรือดำเนินการเหมือนกันหรือคล้ายกันได้ โดยเฉพาะวัตถุประสงค์ทางด้านสังคม เช่น การให้การศึกษา ฝึกอบรมกรรมการดำเนินการ และบุคลากรสหกรณ์ การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกการส่งเสริม สนับสนุน กิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนหรือสังคม เช่น การกุศล กีฬา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมฯลฯ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์ นั่นคือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือธุรกิจของสมาชิก

การจัดประเภทสหกรณ์จึงเป็นการรวมกลุ่มสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์หลักทางเศรษฐกิจ ธุรกิจ หรือวิชาชีพที่เหมือนกันหรือคล้ายกันเข้าเป็นประเภทเดียวกันอย่างเป็นระบบ ส่วนวัตถุประสงค์รองนั้นสหกรณ์ทุกประเภทจะมีเหมือนกันก็ได้

4.2 เหตุผลและความจำเป็น

การกำหนดประเภทสหกรณ์ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกมีเหตุผลและความจำเป็นหลากหลายทั้งคล้ายกันและแตกต่างกัน เช่น

(1) เพื่อประโยชน์แก่การกำหนดนโยบายด้านสหกรณ์โดยเฉพาะในประเทศที่ยังใช้ระบบสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์ (State-Sponsored Cooperative System) เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรของรัฐ

(2) เพื่อเป็นกลไก หรือเครื่องมือในการส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือระหว่างสหกรณ์อย่างเป็นระบบ ตามหลักการสหกรณ์ ข้อ 6 คือ การรวมตัวสหกรณ์ในแนวยืน (Vertical Integration) เป็นชุมนุมสหกรณ์ขั้นที่ 2 ขั้นที่ 3 และขั้นสูงสุด (Apex)

(3) เพื่อประโยชน์แก่การจัดเก็บรวบรวมและประมวลผลข้อมูลสถิติของสหกรณ์แต่ละประเภท แล้วประมวลเป็นข้อมูลสถิติของสหกรณ์ทุกประเภทของประเทศเพื่อศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และทำรายงานความก้าวหน้าประจำปีของสหกรณ์และของทุกประเภทโดยรวมของประเทศ

(4) เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือตั้งประเภทสหกรณ์ขึ้นใหม่ตามความจำเป็นและสอดคล้องกับสถานการณ์ของระบบสหกรณ์ และความต้องการของประชาชน

(5) เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย และแผนการถ่ายโอนอำนาจการส่งเสริม กำกับดูแล ควบคุม และตรวจสอบสหกรณ์จากรัฐบาล (ประเทศที่ใช้ระบบสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์) ไปสู่ขบวนการสหกรณ์ โดยค่อยๆ ดำเนินการให้เป็น

ไปตามสภาพ หรือสถานภาพความเจริญก้าวหน้าของสหกรณ์แต่ละประเภท หรือแต่ละสหกรณ์ที่สามารถพึ่งตนเอง และปกครองตนเองได้แล้วหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อการบรรลุเป้าหมาย คือ ความเป็นอิสระอย่างยั่งยืนของสหกรณ์และขบวนการสหกรณ์ทั้งระบบ

4.3 การจัดประเภทสหกรณ์ในประเทศไทย

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 ได้บัญญัติไว้อย่างกว้างๆ ว่าในการขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ (ขั้นปฐม/ระดับท้องถิ่น) นอกจากต้องแสดงวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามหลักการสหกรณ์แล้ว จะต้อง มี “...กิจการร่วมกันตามประเภทของสหกรณ์ที่ขอจดทะเบียน...” และ “ประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียนให้กำหนดโดยกฎกระทรวง” ซึ่งเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมาตรา 43 บัญญัติว่า ข้อบังคับของสหกรณ์อย่างน้อยต้องมีรายการ “... (2) ประเภทของสหกรณ์...”

กฎกระทรวงกำหนดประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียน พ.ศ. 2548 ซึ่งยังใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันได้กำหนดประเภทสหกรณ์ไว้ 7 ประเภท คือ

(1) ประเภทสหกรณ์การเกษตร หมายความว่า กลุ่มสหกรณ์ของเกษตรกร (ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน) ผู้เพาะปลูกพืชเป็นอาชีพหลัก และจะมีการเลี้ยงปลา เป็ด ไก่ ฯลฯ เป็นอาชีพรอง โดยการทำธุรกิจร่วมกันแบบอเนกประสงค์ (วัตถุประสงค์หลายอย่าง เช่น การผลิต การซื้อ การตลาด การแปรรูป ฯลฯ)

(2) ประเภทสหกรณ์ประมง ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ของชาวประมง ซึ่งประกอบอาชีพทั้งประมงทะเล และประมงน้ำจืด เป็นอาชีพหลัก และทำธุรกิจร่วมกันแบบอเนกประสงค์ เช่นเดียวกับประเภทสหกรณ์การเกษตร

(3) ประเภทสหกรณ์นิคม ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ของเกษตรกรผู้ไร้ที่ดิน หรือมีที่ดินน้อยเกินไปไม่เพียงพอแก่การทำกิน (ประกอบอาชีพเกษตรกรรม) รัฐบาลจึงอนุญาตให้ตั้งถิ่นฐานใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ หรือในโครงการปฏิรูปที่ดิน โดยไม่ใช้กรรมสิทธิ์เกินกว่าจะปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับหรือระเบียบ นอกจากนั้น ในระยะแรกรัฐบาลอาจจัดโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นแก่การตั้งถิ่นฐานของสมาชิก เช่น การก่อสร้างถนน ประปา ไฟฟ้า แหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการเพาะปลูก ฯลฯ

(4) ประเภทสหกรณ์ร้านค้าคือกลุ่มสหกรณ์ของผู้บริโภคซึ่งรวมตัวกันตั้งร้านค้าปลีกสินค้าอุปโภคบริโภค และบริการเพื่อจัดหาและจำหน่ายแก่สมาชิกในราคาต้นทุนสหกรณ์ร้านค้าในระดับท้องถิ่นมักใช้คำว่า “ร้านสหกรณ์” นำหน้าชื่อเฉพาะ เช่น ร้านสหกรณ์เทเวศร์ จำกัด

(5) ประเภทสหกรณ์บริการ คือกลุ่มสหกรณ์ของผู้ใช้บริการ (Services) อย่างไม่อย่างหนึ่งเป็นหลัก เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา การขนส่งผู้โดยสาร แท็กซี่ การท่องเที่ยว การเคหะฯลฯ โดยสมาชิกเป็นผู้ใช้บริการนั้นๆ เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าบุคคลที่มีใช้สมาชิกเป็นผู้ใช้ส่วนใหญ่ แนวทางปฏิบัติในประเทศต่างๆ มักจะแยกกิจการ หรือธุรกิจบริการนั้นๆ เป็นประเภทสหกรณ์ตามชื่อบริการ เช่น ประเภทสหกรณ์แท็กซี่ ประเภทสหกรณ์ขนส่งคนโดยสาร ประเภทสหกรณ์การขนส่งสินค้า ประเภทสหกรณ์การท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ในประเทศไทยจัดรวมเป็นประเภทสหกรณ์บริการทั้งหมด

(6) ประเภทสหกรณ์ออมทรัพย์ ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิก โดยการส่งเสริมการออมทรัพย์และให้บริการสินเชื่อ หรือเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยที่สมควร ทั้งอัตราดอกเบี้ยเงินฝากและเงินกู้ ไม่ให้ถูก

เอาเปรียบจากการฝากและกู้ยืมเงินกับสถาบัน หรือบุคคลอื่น

สหกรณ์ออมทรัพย์ส่วนมากตั้งขึ้นในกลุ่มคนมีรายได้ประจำจากเงินเดือน หรือค่าจ้างจากหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน โดยการหักเงินได้ ณ ที่จ่ายส่งเป็นเงินสะสมเพิ่มหุ้นของสมาชิกในสหกรณ์ รวมทั้งเงินชำระหนี้ (ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย ถ้ามี) เป็นประจำรายเดือนหรืองวดตามข้อบังคับ หรือระเบียบของสหกรณ์

นอกจากนั้น สหกรณ์ออมทรัพย์อาจจัดตั้งในกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือเป็นสมาชิกของสถาบันเดียวกัน เช่น สมาคมต่างๆ โดยกำหนดให้สมาชิกส่งเงินฝาก ค่าหุ้น และเงินชำระหนี้ตามความสะดวก ไม่มีการหักเงิน ณ ที่จ่ายเหมือนสหกรณ์ออมทรัพย์ของคนที่รายได้ประจำ แต่ในปัจจุบันเมื่อมีการเพิ่มประเภทสหกรณ์เครดิตยูเนียนขึ้นเป็นประเภทที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2548 กลุ่มบุคคลที่อยู่ในวงสัมพันธ์ (Common Bond) เดียวกัน (ชุมชน หรือสถาบัน) ได้จัดตั้งหรือเปลี่ยนเป็นประเภทสหกรณ์จากสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นสหกรณ์เครดิตยูเนียน

(7) ประเภทสหกรณ์เครดิตยูเนียน คือกลุ่มสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิก โดยการส่งเสริมการออมทรัพย์ ทั้งในรูปของการถือหุ้นและฝากเงิน รวมทั้งการให้สินเชื่อหรือเงินกู้แก่สมาชิกเช่นเดียวกับสหกรณ์ออมทรัพย์ แต่ในการทำธุรกรรมทางการเงิน สหกรณ์เครดิตยูเนียนใช้วิธีให้สมาชิกส่งเงินหรือเบิกเงินโดยตรงกับสหกรณ์ไม่ผ่านการหักเงิน ณ ที่จ่ายเหมือนสหกรณ์ออมทรัพย์ เพราะสหกรณ์เครดิตยูเนียนถือหลักวงสัมพันธ์ในชุมชน หรือสมาชิกสถาบันเดียวกันดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามสหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียนตามหลักสากลถือว่าเป็นสหกรณ์การเงิน (Financial Cooperatives) ตามกฎหมายไทยก็จัดให้สหกรณ์ทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นสถาบันการเงินซึ่งอาจเรียกดอกเบี้ยเงินกู้เกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปีได้

5. ขบวนการสหกรณ์ (Cooperative Movement)

5.1 ขบวนการสหกรณ์ คำนิยาม : “ขบวนการสหกรณ์คือ กลุ่มของสหกรณ์ทุกประเภทและทุกระดับที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามปรัชญาและหลักการสหกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมผลประโยชน์ของสหกรณ์สมาชิกจนถึงผลประโยชน์ของสมาชิกสหกรณ์ (สมาชิกปัจเจกบุคคลของสหกรณ์ชั้นปฐม)” อาจแบ่งขบวนการสหกรณ์เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

(1) ขบวนการสหกรณ์ตามชื่อประเภทสหกรณ์แต่ละประเภท เช่น ขบวนการสหกรณ์การเกษตร ซึ่งประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตรทุกชั้น/ระดับโดยมีชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นหัวขบวน หรือขบวนการสหกรณ์ร้านค้า โดยมีชุมนุมสหกรณ์ร้านค้าแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นหัวขบวน เป็นต้น

(2) ขบวนการสหกรณ์แห่งชาติหรือประเทศ ประกอบด้วยกลุ่มของสหกรณ์ทุกประเภทและทุกชั้น/ระดับในประเทศหนึ่งๆ โดยมีองค์การสหกรณ์สูงสุด (Apex) เป็นหัวขบวน เช่น ขบวนการสหกรณ์แห่งชาติหรือประเทศไทย ซึ่งมีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นหัวขบวน ตามปกติองค์การสหกรณ์สูงสุดต้องมีสภาพเป็นสหกรณ์ แต่กฎหมายสหกรณ์ไทยในปัจจุบัน (พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553) ได้บัญญัติให้มีสภาพเพียงแค่สถาบันของสหกรณ์ทุกประเภทในประเทศไทย อย่างไรก็ตามโดยพฤตินัย องค์การสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศ (ICA) ก็ยอมรับว่าองค์การสหกรณ์สูงสุดของประเทศไทยและเป็นสมาชิกขององค์การสหกรณ์สูงสุดระหว่างประเทศนี้ด้วย

(3) ขบวนการสหกรณ์โลก (World Cooperative Movement) คือกลุ่มสหกรณ์ทุกประเภทในระดับชาติ หรือ

องค์การสหกรณ์สูงสุดของทุกประเทศที่นำระบบสหกรณ์ไปใช้ทั้งประเทศเสรีนิยม และสังคมนิยม นอกจากนี้ขบวนการสหกรณ์โลกยังรวมถึงกลุ่มสหกรณ์บางประเภทในระดับภูมิภาคของโลกหรือระดับโลก เช่น สหพันธ์สหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งเอเชีย (Asian Confederation of Credit Unions-Accu) สภาสหกรณ์เครดิตยูเนียนโลก (World Council of Credit Unions-woccu) และองค์กรเครดิตยูเนียนไร้พรมแดนระหว่างประเทศ (International Reiffisen Union-IRU) องค์กรสหกรณ์เหล่านี้เป็นสมาชิกขององค์การไอซีเอ จึงรวมอยู่ในเครือข่ายของขบวนการสหกรณ์โลกด้วย

5.2 ความมุ่งหมายอย่างกว้างของขบวนการสหกรณ์

5.2.1 เพื่อปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกสหกรณ์และสังคมโดยรวม เพราะว่าการสหกรณ์เป็นระบบเศรษฐกิจบนพื้นฐานของความยุติธรรมในธุรกิจ และเป็นเครื่องมือป้องกันการเอารัดเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่า หรือด้อยโอกาสในสังคม

5.2.2 เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา เพราะสหกรณ์ที่ดียอมเป็นแหล่งการศึกษาต่อเนื่องสำหรับสมาชิก ตัวอย่างเช่น สหกรณ์สินเชื่อให้ความรู้ด้านการใช้เงินที่ถูกต้อง สหกรณ์ผู้บริโภคฝึกอบรมสมาชิกในเรื่องอะไรควรซื้อและมูลค่าแท้จริงของสินค้า สหกรณ์การตลาดให้การศึกษาแก่สมาชิกในเรื่องวิธีการผลิตสินค้าที่ดีกว่าเดิมเพื่อลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น หนึ่งในสหกรณ์ที่ดี สมาชิกยอมเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างโดยวิธีง่ายๆ เพียงแค่ประพฤติปฏิบัติตนอย่างแข็งขันและใส่ใจในการมีส่วนร่วมในสหกรณ์

5.2.3 เพื่อเป็นโรงเรียนสอนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพราะขบวนการสหกรณ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการประชาธิปไตย สมาชิกเคารพสิทธิของปัจเจกบุคคล สหกรณ์ที่ดีใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการประชุม การเลือกตั้ง กรรมการดำเนินการและเรื่องอื่นๆ ในการควบคุมการดำเนินงานของสหกรณ์

5.2.4 เพื่อเป็นศูนย์แห่งความกลมกลืนทางสังคม (Social Harmony) เนื่องจากชีวิตสมัยใหม่เต็มไปด้วยความตึงเครียดทางสังคม เช่น ชาวเมืองกับชาวชนบท ผู้บริโภคกับผู้ผลิต แรงงานกับทุน ความตึงเครียดจากความแตกต่างระหว่างศาสนา ชนชั้น ภาษา เชื้อชาติและอาชีพ เป็นต้น สหกรณ์มีแนวทางที่จะลดความตึงเครียดเหล่านี้ และช่วยให้ประชาชนมีที่ยืนที่ทำให้เขาสามารถทำงานร่วมกันได้ตามหลักความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยจิตสำนึก หนึ่งในสหกรณ์สอนคนให้พึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยอาศัยความต้องการอันจำเป็นร่วมกันและต่างตอบแทนกัน สมาชิกสหกรณ์ทำงานด้วยกันเพื่อความก้าวหน้าทางสังคม

5.2.5 เพื่อเป็นตัวแทนประสานความเข้าใจระหว่างประเทศ เพราะว่าการสหกรณ์ทั่วโลกสามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้ง่าย เพราะความเชื่อมั่นในหลักความยุติธรรมและมนุษยธรรม การสหกรณ์ยังช่วยระงับการเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่ง เช่นเดียวกับการระงับเรื่องเดียวกันระหว่างสมาชิกคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่งภายในสหกรณ์เดียวกัน

5.2.6 เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณและวัฒนธรรม เพราะในโลกแห่งการแข่งขันได้ทำลายความดีและความงามของชีวิตไปมากในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ แต่การดำเนินชีวิตแบบสหกรณ์ได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิก หรือขจัดอุปสรรคของวิถีชีวิตที่ดีกว่า

ความมุ่งหมายของขบวนการสหกรณ์ดังกล่าวใน 5.2 มีข้อสังเกตว่า กลุ่มสหกรณ์ประเภทและระดับต่างๆ นั้นได้

พัฒนาถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็น (True Cooperatives) กล่าวคือเป็นสหกรณ์ที่พึ่งตนเอง ปกครองตนเอง และเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำจากภายนอกแม้แต่รัฐบาล [สหกรณ์ที่ขาดลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็น “สหกรณ์เทียม” (Fault Cooperatives)]

6. ระบบสหกรณ์ (Cooperative System)

นิยาม : “ระบบสหกรณ์หมายความว่า กลุ่มของวิสาหกิจการค้า อุตสาหกรรมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมทั้งหมดของขบวนการสหกรณ์โดยรวม”

กิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจสหกรณ์ดังกล่าวข้างต้นนั้น มีลักษณะประสานเป็นสิ่งเดียวกันบนพื้นฐานของการร่วมมือช่วยเหลือกัน เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์และคุณภาพชีวิตของสมาชิก ครอบครัวยุวมชนและสังคมโดยรวม ตามหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการสหกรณ์ จึงกล่าวได้ว่าระบบสหกรณ์เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือของโลกเมื่อมองในภาพรวม

7. ภาคสหกรณ์ (Cooperative Sector)

A.F. Laidlaw ใน Cooperative in the Year 2000 p.p. 5 ได้ให้ความหมายว่า “ภาคสหกรณ์หมายถึงส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ ที่ดำเนินการโดยสหกรณ์ทั้งหลาย (ทุกประเภทและทุกระดับ-ผู้เขียน) ซึ่งแตกต่าง จากรัฐวิสาหกิจ (Public Enterprise) ภาครัฐ (Public Sector-ผู้เขียน) และวิสาหกิจเอกชน (Private Enterprise-Private Sector-ผู้เขียน)”

ในระบบเศรษฐกิจของประเทศหนึ่งๆ หรือของโลก มีการแบ่งสัดส่วนเชิงปริมาณของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด เป็น 3 ส่วน (ภาค) คือ ส่วนที่ดำเนินการโดยขบวนการสหกรณ์เรียกว่า “ภาคสหกรณ์” ส่วนที่ดำเนินการโดยรัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานธุรกิจของรัฐ เรียกว่า “ภาครัฐ” และส่วนที่ดำเนินการโดยวิสาหกิจเอกชน หรือองค์การธุรกิจของเอกชน เรียกว่า “ภาคเอกชน” ทั้งนี้เพื่อประโยชน์จากมุมมองของขบวนการสหกรณ์ว่าองค์รวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคสหกรณ์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ เคลื่อนไหวในทางบวกหรือลบ หรือเป็นสัดส่วนเท่าไรของภาครัฐ หรือภาคเอกชน หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นข้อมูลสถิติในการวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคสหกรณ์เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสหกรณ์ บุคคลที่มีสิทธิและหน้าที่โดยเฉพาะในสหกรณ์ประเภทต่างๆ ในฐานะเป็นเจ้าของ ผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ตรวจสอบกิจการ และผู้ชำระบัญชีสหกรณ์ ประกอบด้วย สมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ ผู้จัดการ พนักงาน เจ้าหน้าที่ ผู้ตรวจสอบกิจการ และผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

กฎกระทรวง

กฎกระทรวงเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสหกรณ์ คือพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ต่างๆ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 5 ว่า “ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้นเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้ ตัวอย่างเช่น กฎกระทรวงว่าด้วย การดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องของสหกรณ์ พ.ศ. 2550 ให้ไว้ ณ วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 นายธีระ สุตะบุตร รัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์ที่ใช้บังคับอยู่เวลานี้ มีหลายมาตราที่บัญญัติให้ออกกฎกระทรวงเพื่อให้เป็นมาตรการที่สามารถแก้ไขให้เหมาะสมแก่ความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าการขอแก้ไขด้วยบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ ซึ่งต้องเสนอให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นผู้พิจารณาแก้ไข

กฎหมายสหกรณ์ไทย

กฎหมายสหกรณ์ไทย หมายความว่า ข้อบังคับที่มีอำนาจสูงสุดในประเทศไทยกำหนดขึ้นใช้บังคับแก่คนทุกคนในประเทศไทย ในเรื่องสหกรณ์ภายใต้ระบบประมวลกฎหมายของไทย สิ่งใดหรือการใดที่ใช้บังคับโดยบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์แล้ว ก็เป็นข้อบังคับไม่ให้นำบทบัญญัติของกฎหมายพื้นฐานทั่วไปมาใช้บังคับ ส่วนสิ่งใดหรือการใดที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายสหกรณ์ แต่เป็นสิ่งที่ต้องการที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้มีผลทางกฎหมาย ต้องนำบทบัญญัติของกฎหมายพื้นฐานมาใช้บังคับ สหกรณ์และสมาชิกสหกรณ์ก็ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายพื้นฐานนั้นๆ เช่น หลักฐานการฝากเงินและการกู้ยืมเงิน หลักประกันเงินกู้ การประกันชีวิต การประกันวินาศภัย การรับทรัพย์สินมรดกของสมาชิกสหกรณ์โดยทายาท เป็นต้น ก็ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นกฎหมายพื้นฐาน หรือกรณีลูกจ้างของสหกรณ์ ขับรถของสหกรณ์ไปในงานของสหกรณ์เกิดเหตุรถชนคนบาดเจ็บหรือตาย สหกรณ์ก็ต้องรับผิดชอบเรื่องค่าเสียหายของผู้บาดเจ็บหรือตาย ตามประมวลอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายพื้นฐาน

ลักษณะของกฎหมายมี 2 ลักษณะ คือ

(1) กฎหมายตามเนื้อความ มีองค์ประกอบดังนี้

- (1) ต้องเป็นข้อบังคับ
- (2) ต้องเป็นข้อบังคับของรัฐ
- (3) ข้อบังคับต้องกำหนดความประพฤติ
- (4) ข้อบังคับต้องกำหนดความประพฤติของมนุษย์
- (5) ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับผลร้าย หรือถูกลงโทษ

(2) กฎหมายตามแบบพิธี คือ

- (1) พระราชบัญญัติ
- (2) พระราชกำหนด
- (3) พระราชกฤษฎีกา
- (4) กฎกระทรวง
- (5) เพศบัญญัติ

(6) ข้อบังคับสหภาพบาล

(7) ข้อบัญญัติจังหวัด (องค์การบริหารส่วนจังหวัด = อบจ.)

(8) ข้อบังคับขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) สหกรณ์ของไทยมีมาแล้ว 4 ฉบับ คือ

(1) พ.ร.บ. สมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 (ค.ศ. 1916)

(2) พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2471 (ค.ศ. 1928)

(3) พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968)

(4) พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999)

อุดมการณ์ และหลักการตามอิทธิพลแนวคิดของ ICA (The International Alliance) ได้บรรจุไว้ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ไทย (The Co-operative Societies Act) ส่วนวิธีการปฏิบัติได้บรรจุไว้ในข้อบังคับ (By-laws) ของสหกรณ์นั้นๆ

กฎหมายสหกรณ์กับกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์หรือพระราชบัญญัติสหกรณ์ กฎหมายสหกรณ์ที่ใช้บังคับอยู่ในเวลานี้ เป็นกฎหมายพิเศษซึ่งตรงขึ้นใช้กับการสหกรณ์โดยเฉพาะ บทบัญญัติใดที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสหกรณ์แล้วก็ให้บังคับใช้ ตามบทบัญญัตินั้น หากบทบัญญัติใดของพระราชบัญญัติสหกรณ์ไม่ได้อธิบายความหมายของคำ หรือไม่ได้อธิบายวิธีปฏิบัติตามคำหรือตามข้อความในบทบัญญัตินั้นๆ ไว้ ต้องนำบทบัญญัติของกฎหมายพื้นฐานของพระราชบัญญัติสหกรณ์มาใช้ กฎหมายพื้นฐานนั้นคือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายอาญา

คำว่า “เอกสาร” ในมาตรา 35 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ซึ่งไม่มีคำอธิบายความหมายไว้ก็ต้องนำบทบัญญัติมาตรา 1 (7) ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ ซึ่งได้อธิบายความหมายไว้ว่า “เอกสารหมายความว่า กระดาษหรือวัตถุอื่นใดซึ่งได้ทำให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษรตัวเลข ผัง หรือแผนแบบอย่างอื่นจะเป็นโดยวิธีพิมพ์ ถ่ายภาพ หรือวิธีอื่นอันเป็นหลักฐานแห่งความหมายนั้น”

คำว่า “นิติบุคคล” ในมาตรา 37 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ซึ่งไม่ได้ให้ความหมายไว้ก็ต้องนำบทบัญญัติมาตรา 65 และมาตรา 66 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ ซึ่งมาตรา 65 บัญญัติว่า “นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น” และมาตรา 66 บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายหรือกฎหมายอื่น ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมายข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง”

คำว่า “โดยทุจริต” ในมาตรา 52 (1) และ (2) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ไม่ได้ให้ความหมายไว้ก็ต้องนำบทบัญญัติมาตรา 1 (1) แห่งประมวลกฎหมายอาญามาบังคับใช้ ซึ่งมาตราดังกล่าวบัญญัติไว้ว่า “โดยทุจริต” หมายความว่า เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มีควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

คำว่า “บัญชี” ในมาตรา 61 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ซึ่งบัญญัติว่า “ทุนทองสำรองตามมาตรา 60 วรรคหนึ่ง จะถอนจากบัญชีทุนสำรองได้เพื่อชดเชยการขาดทุน หรือเพื่อจัดสรรเข้าบัญชีทุนสำรองให้แก่สหกรณ์ใหม่ ที่ได้จดทะเบียนแบ่งแยกจากสหกรณ์ตามมาตรา 100” ซึ่งไม่ได้อธิบายวิธีปฏิบัติเรื่องบัญชีไว้ ก็ต้องนำบทบัญญัติมาตรา 1196 และมาตรา 1206 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ มาตรา 1196 บัญญัติว่า “อันบัญชีงบดุล นั้นท่านว่าต้องทำอย่างน้อยครั้งหนึ่งในรอบสิบสองเดือน คือ เวลาสุกรอบสิบสองเดือน อันจัดว่าเป็นขอพบบัญชีของบริษัท (สหกรณ์) นั้น อนึ่ง งบดุลต้องมีรายการย่อ แสดงจำนวนสินทรัพย์ และหนี้สินของบริษัท (สหกรณ์) กับทั้งบัญชีกำไร และขาดทุน” และมาตรา 1206 ว่าด้วย สมุดและบัญชี บัญญัติว่า “กรรมการต้องจัดให้ถือบัญชี (สมุดและบัญชี) ซึ่งกล่าวต่อไปนี้ไว้ให้ถูกต้องจริงๆ คือ

- (1) จำนวนเงินที่บริษัท (สหกรณ์) ได้รับและได้จ่าย และรายการอันเป็นเหตุให้รับหรือจ่ายเงินทุกรายไป
- (2) สินทรัพย์และหนี้สินของบริษัท (สหกรณ์)”

กฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์ของประเทศประชาธิปไตยโดยทั่วไป จะมีกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์เสมอ คือมีประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นกฎหมายพื้นฐาน (ประเทศที่มีประมวลกฎหมายสหกรณ์ ก็ไม่มีกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์)

คำศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในบทบัญญัติกฎหมายสหกรณ์ คือ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542) ซึ่งกฎหมายสหกรณ์ มิได้ให้ความหมายหรือคำนิยามคำศัพท์นั้นๆ ไว้ เช่นคำว่า “บุคคล” ในมาตรา 4, คำว่า “อสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สิน” ในมาตรา 6 ต้องไปดูในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15, และมาตรา 139 เป็นต้น และคำว่า “ล้มละลาย” ในมาตรา 12 ในกฎหมายสหกรณ์ต้องไปดูกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย เป็นต้น คำว่า “โดยทุจริต” ในกฎหมายสหกรณ์ มาตรา 52 (1) ต้องไปดูในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) ที่บัญญัติไว้ว่า “โดยทุจริต หมายความว่า เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น” เหล่านี้เป็นต้น

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

“พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภ การเกี่ยวพัน ประชาชาษฎ์ซึ่งประกอบอาชีพกสิกรรม การค้าขาย ทรงพระราชดำริว่าสหกรณ์ คือ สมาคม ชนิดที่ราษฎรผู้ทำการเพาะปลูกและหากินด้วยการทำของขายรวบรวมกันตั้งขึ้นเพื่อความเจริญให้เกิดแก่หมู่ด้วยวิธีการรวมกำลังกันบำรุงตนเอง และประหยัดค่าใช้จ่ายแต่ที่พอควรมิใช่ตั้งขึ้นเพื่อจัดหากำไรมาจำแนก ในสมาชิกนั้น สมาคมชนิดนี้สมควรจะอยู่ในความตรวจตราของกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพราะเหตุนี้ควรตั้งที่รับจดทะเบียนสหกรณ์ขึ้นในกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์แทนที่ทำการจะจดทะเบียนสมาคม ซึ่งกล่าวในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457”

จากพระราชปราชญ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ตามพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ส่วนราชการที่รับผิดชอบงานสหกรณ์ในยุคเริ่มแรก คือ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ สังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งกรมนี้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2458 ประกอบด้วย 3 หน่วยงาน คือ การพาณิชย์ การสถิติพยากรณ์ และการสหกรณ์ โดยมีพระราชวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นอธิบดีและดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ และในปลายปี พ.ศ. 2459 นายทะเบียนสหกรณ์ได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์หาทุนสมาคมแห่งแรกในประเทศไทย ชื่อ “สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้” เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ต่อจากนั้นทางการก็ทดลองจัดตั้ง สหกรณ์ประเภทหาทุนเพิ่มขึ้นในจังหวัดพิษณุโลก และขยายต่อมาถึงจังหวัดลพบุรี และจังหวัดอื่นๆ การจัดสหกรณ์ในระยะทดลองนี้ใช้เวลา 4 ปี คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 ถึงปี พ.ศ. 2463 มีสหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้ว 60 สมาคม สำหรับงานตรวจบัญชีสหกรณ์ในระยะเริ่มแรกจะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กล่าวคือ พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459 ได้บัญญัติให้กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ นอกจากจะมีหน้าที่รับจดทะเบียนสหกรณ์และข้อบังคับของสหกรณ์แล้ว ยังมีอำนาจตรวจบัญชีและเอกสารสำคัญต่างๆ ของสหกรณ์ด้วย อนึ่ง ปราชญ์หลักฐานผลงานตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ชิ้นแรกของประเทศไทย คือ การตรวจสอบงบดุลของสหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 โดย “หลวงเสริมพาณิชย์” เป็นผู้ตรวจบัญชีคนแรก

งานตรวจบัญชีสหกรณ์มีความชัดเจนขึ้น เมื่อกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็น “กระทรวงพาณิชย์” เมื่อปี พ.ศ. 2463 ทำให้แผนกการสหกรณ์ในสังกัดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น “กรมสหกรณ์” ต่อมาในปี พ.ศ. 2469 กระทรวงพาณิชย์เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และในปี พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ จนถึงปี พ.ศ. 2476 กระทรวงเกษตรพาณิชย์การได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเศรษฐกิจซึ่งตามพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวงเศรษฐกิจ พุทธศักราช 2476 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2476 เฉพาะที่เกี่ยวกับกรมสหกรณ์ กำหนดให้กรมสหกรณ์มี “กองบัญชี” เป็นส่วนราชการกลางแบ่งออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกบัญชีและแผนกตรวจ ต่อมากรมสหกรณ์ได้แบ่งส่วนราชการใหม่ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2476 จึงเปลี่ยนชื่อ กองบัญชีเป็น “กองตรวจบัญชี”

ในปี พ.ศ. 2469 มีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์ที่ต้องจารึกไว้ คือ ในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2469 “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จประพาสสมณทลพายัพ และประทับแรม ณ จังหวัดพิษณุโลก” ณ โอกาสนี้มีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรกิจการสหกรณ์และความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ปะรำ ซึ่งจัดไว้เฉพาะเพื่อทอดพระเนตรการประชุมสหกรณ์ซึ่งพระยาพิพิธสมบัติ (ตาบ กุวานนท์) ปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ขณะนั้นจัดถวาย ณ วัดนางพระยา ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2469

การสถาปนารมตรวจบัญชีสหกรณ์

การสหกรณ์ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 ถึง พ.ศ. 2494 ได้ขยายกิจการเจริญขึ้นเป็นอันมาก รวมทั้งได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ขึ้น ช่วยเหลือประชาชนเพื่อให้มีการดำเนินธุรกิจร่วมกันตามหลักและวิธีการสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีกด้วย โดยในปี พ.ศ. 2494 มีสหกรณ์จัดตั้งแล้วจำนวน 8,680 สมาคม การดำเนินการของสหกรณ์นับประสบความสำเร็จ สามารถอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกในอันที่จะสร้างตนเองให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาและสามารถยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่น่าพึงพอใจ

ดังนั้น คณะรัฐบาลจึงได้ถือเอาการสหกรณ์เป็นนโยบายส่วนหนึ่งในการปรับปรุงเศรษฐกิจอันสำคัญของชาติและเพื่อให้การสหกรณ์ในประเทศไทยได้เจริญรุดหน้าสมความมุ่งหมายในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจให้ดีขึ้น รัฐบาลจึงได้ยกฐานะกรมสหกรณ์ขึ้นเป็น “กระทรวงการสหกรณ์”

ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2495 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2495 กำหนดให้กระทรวงการสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัด ควบคุมและส่งเสริมการสหกรณ์ และให้แบ่งส่วนราชการภายในกระทรวงการสหกรณ์ ดังนี้

1. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
2. สำนักงานปลัดกระทรวงการสหกรณ์
3. กรมตรวจบัญชีสหกรณ์
4. กรมสหกรณ์ที่ดิน
5. กรมสหกรณ์ธนกิจ
6. กรมสหกรณ์พาณิชย์

นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติแต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2495 จนกระทั่งวันที่ 17 มีนาคม 2495 จึงได้มีพระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งให้ พลเรือตรีหลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ สำหรับตำแหน่งปลัดกระทรวงการสหกรณ์ คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบให้พระประกาศสหกรณ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเกษตร รักษาการในตำแหน่งปลัดกระทรวงการสหกรณ์อีกตำแหน่ง จนถึงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2495 จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายพงส์ สรีวรรณะ (พระรุธอักษร) ซึ่งดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ขณะนั้นให้เป็นปลัดกระทรวงการสหกรณ์

การยกฐานะกรมสหกรณ์ขึ้นเป็นกระทรวงการสหกรณ์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2495 เป็นผลให้กองตรวจบัญชีได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น “กรมตรวจบัญชีสหกรณ์” ในสังกัดกระทรวงสหกรณ์ โดยแบ่งส่วนราชการเป็น 5 กอง คือ

1. สำนักงานเลขาธิการ
2. กองประมวลบัญชี
3. กองตรวจบัญชีสหกรณ์ธนกิจ
4. กองตรวจบัญชีสหกรณ์พาณิชย์
5. กองตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ดิน

ในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลมีนโยบายชะลอการกำหนดตำแหน่งเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจของส่วนราชการจากผู้ปฏิบัติภารกิจไปเป็นผู้กำกับและสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามาทำงานในกิจการที่เป็นภารกิจของรัฐมากขึ้น ดังนั้น กรมตรวจบัญชีสหกรณ์จึงสนองนโยบายของรัฐบาลโดยถ่ายโอนงานสอบบัญชีสหกรณ์สู่ภาคเอกชน และได้รับความ

เห็นชอบ จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีนายอาชวี เต่าลานนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในขณะนั้นเป็นผู้กำกับดูแลการปฏิบัติงานของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ โดยในปี พ.ศ. 2536 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้จัดทำ “โครงการปรับปรุงระบบการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์” ด้วยวิธีการขอความร่วมมือให้สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ ที่มีทุนดำเนินงานตั้งแต่ 200 ล้านบาทขึ้นไป และมีระบบการควบคุมภายในที่ดี จัดจ้างผู้สอบบัญชี ภาคเอกชนที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีสหกรณ์ไว้ต่อกรมตรวจบัญชีสหกรณ์เป็นผู้สอบบัญชีของสหกรณ์แทนผู้สอบบัญชี สหกรณ์ที่เป็นข้าราชการของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

สำหรับผู้สอบบัญชีภาคเอกชนที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีสหกรณ์ในปีแรก มีจำนวน 122 คน และมีสหกรณ์ที่อยู่ในโครงการจำนวน 97 สหกรณ์ ส่วนสหกรณ์ที่จ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนตรวจสอบบัญชีในปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 22 สหกรณ์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ. 2547 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้มีการยกเลิกพระราชกฤษฎีกา การแบ่งส่วนราชการ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จนถึงปัจจุบัน กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ถือ ใช้กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2552 ให้กรมตรวจบัญชี สหกรณ์ มีภารกิจเกี่ยวกับการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร กำหนดระบบบัญชีและมาตรฐานการสอบบัญชี ให้คำปรึกษาแนะนำและให้ความรู้ด้านการบริหารการเงินและการบัญชี ส่งเสริมความรู้ด้านการจัดทำบัญชีและรายงาน สภาวะเศรษฐกิจของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อเสริมสร้างให้สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรมีระบบการควบคุมภายใน และระบบข้อมูลด้านการบริหารการเงินและการบัญชีที่ดี สามารถบริหารงานได้อย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ โดยให้ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) ดำเนินการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
- (2) กำหนดระบบบัญชีและมาตรฐานการสอบบัญชีให้เหมาะสมกับธุรกิจของสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร
- (3) ให้คำปรึกษาแนะนำและให้ความรู้ด้านการบริหารการเงินและการบัญชีแก่คณะกรรมการ และสมาชิกของ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร และบุคลากรเครือข่าย
- (4) ถ่ายทอดความรู้และส่งเสริมการจัดทำบัญชีให้แก่สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน กลุ่ม เป้าหมายตามโครงการพระราชดำริ เกษตรกร และประชาชนทั่วไป
- (5) กำกับดูแลการสอบบัญชีสหกรณ์โดยผู้สอบบัญชีภาคเอกชน
- (6) จัดทำรายงานสภาวะเศรษฐกิจของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบายและ วางแผนพัฒนาสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร
- (7) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

โดยแบ่งส่วนราชการกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ออกเป็น 14 สำนัก 1 ศูนย์ ดังนี้

- (1) สำนักบริหารกลาง

(2) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (เปลี่ยนชื่อ จากศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2557)

(3)-(12) สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ 1-10

(13) สำนักแผนงานและโครงการพิเศษ

(14) สำนักมาตรฐานการบัญชีและการสอบบัญชี

(15) สำนักส่งเสริมพัฒนาการบัญชีและถ่ายทอดเทคโนโลยี

โดยมีมีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในกรม และสนับสนุนการปฏิบัติงานของกรม และกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร เพื่อทำหน้าที่หลักในการพัฒนาการบริหารของกรมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ มีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รับผิดชอบงานขึ้นตรงต่ออธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ความหมายของดวงตรากรมตรวจบัญชีสหกรณ์

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ เป็นกรมที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในดวงตราจึงใช้ภาพพระพิรุณ ประทับบนแท่นประทับ หัตถ์ซ้ายถือแว่นแก้ว หัตถ์ขวาถือพระขรรค์ อันมีความหมายในทางตรวจสอบ สอดส่องดูแลตามภาระหน้าที่ของกรม ถัดไปเป็นนาคพาหนะของพระพิรุณ คือ พระพิรุณทรงนาค พระพิรุณสีกายขาว และ สีขาวยังเป็นสีประจำกระทรวงด้วยลายประกอบในดวงตราเป็นเมฆฝน อันหมายถึงเป็นเจ้าแห่งน้ำ ความอุดมสมบูรณ์

นโยบายการมอบหมายงานสอบบัญชีสหกรณ์ให้ภาคเอกชน

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้สนองนโยบายภาครัฐเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการโดยให้มีการมอบหมายงานสอบบัญชีสหกรณ์ให้ผู้สอบบัญชีภาคเอกชนตรวจสอบบัญชีและปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของภาครัฐจากผู้ปฏิบัติไปทำหน้าที่กำกับ ดูแล การดำเนินการที่ผ่านมาได้มีการมอบหมายงานสอบบัญชีสหกรณ์นอกภาคเกษตร(สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์เครดิตยูเนียน สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ) ให้ภาคเอกชน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 5 ระยะ ดังนี้

ปีงบประมาณ 2536 จัดทำ “โครงการปรับปรุงระบบการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์” เพื่อกระจายงานสอบบัญชีสหกรณ์นอกภาคเกษตร ที่มีทุนดำเนินงานตั้งแต่ 200 ล้านบาทขึ้นไปและมีระบบการควบคุมภายในที่ดีให้สามารถจัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนได้

ปีงบประมาณ 2542 จัดทำแผนปฏิบัติการปรับภาครัฐการในสภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ โดยลดทุนดำเนินงานของสหกรณ์นอกภาคเกษตรที่ถึงเกณฑ์จัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนคือ สหกรณ์มี ทุนดำเนินงานตั้งแต่ 100 ล้านบาทขึ้นไปและมีระบบการควบคุมภายในที่ดีให้สามารถจัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนได้ เพื่อแบ่งเบาภาระงานของผู้สอบบัญชีภาครัฐที่ต้องให้ความช่วยเหลือสหกรณ์ขนาดเล็ก และกลุ่มเกษตรกรที่ขยายเพิ่มมากขึ้น

ปีงบประมาณ 2548 ได้ขยายเป้าหมายการถ่ายโอนงานสอบบัญชีให้เพิ่มมากขึ้นโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ทยอยปรับลดขนาดทุนดำเนินงานของสหกรณ์นอกภาคเกษตร ที่ถึงเกณฑ์จัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนลงเป็นทุนดำเนินงานตั้งแต่ 90 ล้านบาท, 70 ล้านบาท และ 50 ล้านบาทขึ้นไป ในปีงบประมาณ 2549, 2550 และ 2551 ตามลำดับ ทั้งนี้สหกรณ์ที่จะจัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนได้จะต้องมีผลการจัดชั้นคุณภาพการควบคุมภายในระดับพอใช้ขึ้นไป

ปีงบประมาณ 2552 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์มีนโยบายที่จะขยายงานตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ ภาคเกษตรให้ผู้สอบบัญชีภาคเอกชน โดยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงบูรณาการนำร่องพัฒนากระบวนการถ่ายโอนงานสอบบัญชีสหกรณ์ ภาคเกษตรให้ภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าสหกรณ์ภาคเกษตรส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมถ่ายโอนให้ภาคเกษตร ตรวจสอบบัญชี นอกจากนี้ได้ปรับหลักเกณฑ์การถ่ายโอนงานตรวจสอบบัญชีโดยให้สหกรณ์สหกรณ์นอกภาคเกษตร ที่มีทุนดำเนินงานต่ำกว่า 50 ล้านบาท แต่มีความพร้อม กล่าวคือมีระบบการควบคุมภายในระดับพอใช้ขึ้นไป ให้สามารถ จัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนได้

ปีงบประมาณ 2554 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้ทบทวนนโยบายการถ่ายโอนงานตรวจสอบบัญชีให้ผู้สอบบัญชี ภาคเอกชนโดยเห็นว่าทุนดำเนินงานของสหกรณ์ส่วนใหญ่เป็นเงินรับฝากซึ่งผันแปรได้ง่าย ดังนั้น เพื่อความมั่นคงและมีเสถียรภาพของสหกรณ์ จึงมี ประกาศนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่อง หลักเกณฑ์การมอบหมายสหกรณ์ให้ผู้สอบบัญชี ภาคเอกชนตรวจสอบบัญชี ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2555 ให้สหกรณ์นอกภาคเกษตร (สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์เครดิต ยูเนียน สหกรณ์ร้านค้าและสหกรณ์บริการ) ที่มีทุนของสหกรณ์ตั้งแต่ 50 ล้านบาทขึ้นไป ผลการจัดชั้นคุณภาพการควบคุม ภายในระดับดีขึ้นไปและจัดหางบการเงินได้ ภายใน 30 วันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชี ให้สามารถจัดจ้างผู้สอบบัญชี ภาคเอกชนได้

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการมอบหมายงานสอบบัญชีให้ภาคเอกชน นายทะเบียนสหกรณ์จะมีประกาศรายชื่อ สหกรณ์เป้าหมายภายในวันที่ 30 กันยายนของทุกปี เพื่อดำเนินการเตรียมความพร้อมให้กับสหกรณ์เป้าหมายดังนี้

- เสริมสร้างให้สหกรณ์มีการบริหารจัดการและการควบคุมภายในที่ดี
- ให้คำปรึกษาแนะนำด้านการเงิน การบัญชี
- ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการคัดเลือกและแต่งตั้งผู้สอบบัญชีสหกรณ์
- ตรวจสอบบัญชีให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป

ในส่วนของสหกรณ์เป้าหมายจะให้ความร่วมมือเพื่อเตรียมมอบหมายการสอบบัญชี ให้ภาคเอกชน ดังนี้

- จัดให้มีระบบการควบคุมภายในที่ดี
- จัดทำข้อมูลทางการเงิน การบัญชี งบการเงินและรายละเอียดประกอบงบการเงินให้เรียบร้อย ภายใน 30 วัน นับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีเพื่อสามารถรับการตรวจสอบบัญชีประจำปีได้อย่างรวดเร็ว
- ศึกษาวิธีการคัดเลือกและจัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชน เมื่อสหกรณ์มีความพร้อมตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ตามประกาศนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่อง หลักเกณฑ์การมอบหมายสหกรณ์ให้ผู้สอบบัญชีภาคเอกชนตรวจสอบบัญชี ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2554 ให้ดำเนินการคัดเลือกและจัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชนโดยปฏิบัติตามคู่มือสหกรณ์ที่ จัดจ้างผู้สอบบัญชีภาคเอกชน

กรมส่งเสริมสหกรณ์

ประวัติความเป็นมาของหน่วยงานที่รับผิดชอบงานสหกรณ์ มีดังนี้

แผนกการสหกรณ์ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (พ.ศ. 2458-2463)

หน่วยราชการที่รับผิดชอบงานสหกรณ์ เริ่มจากเป็นแผนกหนึ่งในกรม พาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2458 เหตุที่จัดตั้งแผนกสหกรณ์ขึ้นในส่วนราชการแห่งนี้ เพราะกรมพาณิชย์ และสถิติพยากรณ์ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาค และการจัดตั้งสหกรณ์ในระยะแรกก็ได้อาศัยเงินกู้จาก แแบงก์สยามกัมมาจลทุน-จำกัด(ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) โดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็น ผู้ค้ำประกันอยู่ จึงจำเป็นต้องให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติทำการควบคุม และดูแลผลการดำเนินงานของสหกรณ์อย่างใกล้ชิด ในขณะนั้นมี พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีและ นายทะเบียนสหกรณ์เป็นพระองค์แรก

กรมสหกรณ์กระทรวงพาณิชย์ (พ.ศ. 2463-2477)

หลังจากที่ได้จัดตั้งแผนกสหกรณ์ ก็ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ปรากฏว่าได้ ผลดี สหกรณ์จึงได้รับการส่งเสริมสนับสนุน จากทางราชการยิ่งขึ้นเพราะสามารถ ทำประโยชน์ให้กับสมาชิกทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์ ใน พ.ศ. 2463 จึงเป็นผลให้แผนกสหกรณ์ได้รับการ สถาปนาขึ้นเป็นกรมสหกรณ์ โดยมีพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์สืบต่อมาจนถึง พ.ศ. 2468 ต่อมาในพ.ศ. 2469 กระทรวงพาณิชย์ได้รวมกับกระทรวง คมนาคม เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” มีหม่อมเจ้าฉลาดลบเลอสรศักดิ์มลาสน์ เป็นปลัดทูลฉลองฯ และทรงดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์ด้วยในตอนปลายปี พ.ศ. 2469 นั้นเองพระยาพิพิธสมบัติ (ตาบ กุวานนท์) ก็ได้เข้ารับตำแหน่งปลัดทูลฉลองฯ และนายทะเบียนสหกรณ์ ต่อจากหม่อมเจ้าฉลาดลบเลอสรศักดิ์มลาสน์จนถึง พ.ศ. 2475

ในขณะที่แผนกการสหกรณ์ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมสหกรณ์แล้วแต่ก็ยังไม่มีการแต่งตั้งอธิบดีมีเพียงนายทะเบียนสหกรณ์ ซึ่งมีตำแหน่งเทียบเท่า อธิบดีกรม เป็นหัวหน้าบังคับบัญชา ในตอนกลางปี พ.ศ. 2475 หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระยาโทณวนิกมนตรี (วิสุทธิ์ โทณวนิก) ก็ได้ เข้ามารักษาราชการแทนพระยาพิพิธสมบัติในตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ประมาณ 1 เดือน จึงได้มีประกาศของคณะราษฎร ลงวันที่ 8 สิงหาคม 2475 ว่ามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้หลวงเดชสหกรณ์ (ม.ล.เดช สนิทวงศ์) เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ สำหรับในปี พ.ศ. 2475 กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ จนถึง พ.ศ. 2476 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเศรษฐกิจ และมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เพิ่มเติมได้แบ่ง หน้าที่การงานในกระทรวงเศรษฐกิจออกเป็น 2 ทบวง คือ

ทบวงเกษตรธิการและทบวงพาณิชย์และคมนาคมซึ่งกรมสหกรณ์ก็ได้โอนมาสังกัดในทบวงเกษตรธิการ ในช่วงระยะเวลาที่หลวงเดชสหกรณ์ ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ได้ มีการพิจารณาปรับปรุงการจัดระเบียบราชการภายใน หัวหน้ากรมสหกรณ์โดยแบ่งราชการท้องที่ออกเป็น 5 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคพายัพ ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ ตลอดจนจัด ให้มีกองสหกรณ์ออกไปควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดในการตรวจสอบสหกรณ์ ตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ และจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานสะดวกเรียบร้อยต่อการตรวจตรา สำหรับสถานที่ตั้งกรมสหกรณ์ ซึ่งแต่เดิมครั้งยังเป็นแผนกการสหกรณ์ สังกัดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลัง มหาสมบัติได้อาศัยอยู่ใน บริเวณกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมสหกรณ์สังกัดกระทรวงพาณิชย์จึงได้ ย้ายสถานที่มาอยู่

ชั้นกลางของตึกกระทรวงพาณิชย์ ที่ถนนสนามไชย กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน

กรมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรธิการ (พ.ศ. 2478-2494)

เมื่อปลายปี พ.ศ. 2477 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เพิ่มเติม พ.ศ. 2477 ฉบับที่ 3 ยกฐานะทบวงเกษตรธิการเป็น กระทรวงเกษตรธิการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2478 หลวงเดชสหกรณ์ ได้ดำรงตำแหน่งปลัด กระทรวงฯ และพระพิจารณ์พาณิชย์ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้รักษาราชการ ตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์ อยู่ชั่วระยะหนึ่งจึงมี พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประกาศสหกรณ์ และดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 จนถึง พ.ศ. 2485 จึงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งปลัด กระทรวงเกษตรธิการ และโปรดเกล้าฯ ให้พระพิจารณ์พาณิชย์ ผู้ช่วยอธิบดี ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมและนายทะเบียนสหกรณ์จนถึง พ.ศ. 2492 จึงพ้นจาก ตำแหน่งเพราะครบเกษียณอายุ และได้แต่งตั้งให้ม.ล.อุดม ทินกร ณ อยุธยา เป็นผู้รักษาราชการแทนนายทะเบียนสหกรณ์ชั่วระยะหนึ่ง จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายพงส์ สรีวรรณะ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมและ นายทะเบียนสหกรณ์เมื่อ วันที่ 18 พฤษภาคม 2493 สำหรับสถานที่ตั้งกรมสหกรณ์ ขณะที่สังกัดกระทรวงเกษตรธิการ ในชั้น แรกอาศัยอยู่ในบริเวณกระทรวงเกษตรธิการ ต่อมาใน พ.ศ. 2481 ปริมาณงาน และจำนวนข้าราชการสหกรณ์เพิ่มมากขึ้น จึงได้ย้ายสถานที่ไปเช่าอยู่ที่วังพระบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดมถนอมหาราช ตำบลพระราชวัง อำเภอบางพลี

กระทรวงการสหกรณ์ (พ.ศ. 2495-2506)

ในระหว่าง พ.ศ. 2478-2494 กิจการสหกรณ์ได้ขยายกว้างขวางขึ้นเป็น อันมากทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ สามารถช่วยเหลือราษฎรให้มีมาตรฐาน การครองชีพสูงขึ้น ในระดับที่น่าพึงพอใจ คณะรัฐบาลสมัยนั้นจึงถือเอาการสหกรณ์เป็นนโยบายหลักอันสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ และเพื่อให้การสหกรณ์ในประเทศไทยเจริญรุดหน้า สมความมุ่งหมายของรัฐบาลในการแก้ไขภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น จึงได้ยกฐานะกรมสหกรณ์เป็นกระทรวงการสหกรณ์ ใน พ.ศ. 2495 โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ และในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2495 คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งให้พลอากาศตรี มุนิมหาสัมทนนะเวชยันต์ รังสฤษดิ์ รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ ต่อจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกระทั่งวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2495 จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการ แต่งตั้งให้พลเรือตรีหลวงยุทธศาสตร์โกศล รน. เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสหกรณ์ และมีนายพงส์ สรีวรรณะ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ตามเดิม

ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2496 กระทรวงการสหกรณ์ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงสหกรณ์ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496 ลงวันที่ 26 ธันวาคม 2496 มีผู้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ คือ

พลเรือเอกหลวงยุทธศาสตร์โกศล รน ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวง

นายพงส์ สรีวรรณะ ดำรงตำแหน่ง ปลัดกระทรวงสหกรณ์และ นายทะเบียนสหกรณ์

นาวาอากาศโทพระเทพวิญญูอำนวยเดช ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์

นายเชื้อ วายวานนท์ ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ

นายพจน์ สังขะฤกษ์ ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์

ม.ล.อุดม ทินกร ณ อยุธยา ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ส่วนสถานที่ตั้งกระทรวงสหกรณ์ ภายหลัง วัฏกรรมหมื่นพิชัยหินทโรดมบอก เลิกสัญญาเช่าแล้ว จึงได้ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนตั้งตรงจิตร บริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นการชั่วคราวก่อน ต่อมาจึงได้สร้างกระทรวงสหกรณ์ ขึ้นข้างวัดปรีณายก เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และเข้าอยู่เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2500

ในปี พ.ศ. 2500 นายพงษ์ สรีวรรธนะ ครบเกษียณอายุพ้นจากตำแหน่งจึง ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้นายเชื้อ วายวานนท์ ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงสหกรณ์ อีกตำแหน่งหนึ่ง และให้นายทนต์ สาตราภัย ผู้อำนวยการกองเศรษฐกิจสหกรณ์ ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2502 ซึ่งในช่วงระยะเวลา ดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรี และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พระประกาศสหกรณ์ (สดับ วีรเจียร) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 ต่อมาใน พ.ศ. 2502 จึงได้มี คำสั่งแต่งตั้งให้นายเชื้อ วายวานนท์ ดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์จนถึง พ.ศ. 2505

ส่วนราชการสหกรณ์ในกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ (พ.ศ. 2506-2515)

ใน พ.ศ. 2506 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ให้ยุบเลิก กระทรวงสหกรณ์ และโอนงานทั้งหมดไปเป็นของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติที่ ตั้งขึ้นใหม่ โดยให้แยกส่วนราชการสหกรณ์ออกมามีชื่อ คือ กองที่เกี่ยวกับการสหกรณ์ให้ขึ้นกับสำนักงานปลัดกระทรวงฯ นอกจากนี้ก็จัดให้มีกรมสหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์ในระบอบนั้น มีดังนี้ คือ

นายทนต์ สาตราภัย ระหว่าง พ.ศ. 2506-2510

พลโทชาญ อังศ์โชติ ระหว่าง พ.ศ. 2510-2511

พันเอกสุรินทร์ ชลประเสริฐ ระหว่าง พ.ศ. 2511-2515

นายสัมฤทธิ์ เลิศบุศย์ ใน พ.ศ. 2515

นับตั้งแต่ได้จัดตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้นใหม่ รัฐบาลก็ได้มีการศึกษาการสหกรณ์มากขึ้น จนถึง พ.ศ. 2511 ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย และออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 โดยเปิดโอกาสให้มีการควบสหกรณ์เข้าด้วยกัน ตลอดจนได้จัดแบ่งสหกรณ์ตาม กฎกระทรวงออกเป็น 6 ประเภท

กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2515-พ.ศ. 2545)

ใน พ.ศ. 2515 ได้มีคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2515 ยกเลิก พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2506 ตั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขึ้นและยกเลิกกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ พร้อมทั้งได้มีคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 217 ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2515 ให้โอนอำนาจหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวกับการ ส่งเสริมการสหกรณ์ของสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ กรมสหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ เป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมี พันเอกสุรินทร์ ชลประเสริฐ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์เป็นคนแรก

กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน)

กรมส่งเสริมสหกรณ์ตามโครงสร้างใหม่ โดยอาศัยกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2545

ความหมายของตรากรมส่งเสริมสหกรณ์

เป็นดวงตรารูปกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 ซม. ลายกลางเป็นรูปพระวรุณมี 4 กร พระหัตถ์ถือเชือกบาศ แว่นแก้ว ดอกบัว และถุงเงิน ทรงนาครรองรับด้วยลายเมฆ มีรัศมีเป็นวงโค้งอยู่เบื้องหลัง : เบื้องล่างเหนือขอบตรามีอักษรว่า “กรมส่งเสริมสหกรณ์”

กองทัตถกรรม กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความหมายของตราประจำ กรมส่งเสริมสหกรณ์ ดังนี้

พระหัตถ์ถือเชือกบาศ หมายถึง งานประชาสัมพันธ์

แว่นแก้ว หมายถึง งานสำรวจจัดตั้ง

ดอกบัว หมายถึง งานวิเทศสัมพันธ์

ถุงเงิน หมายถึง งานสหกรณ์ออมทรัพย์

ทรงนาคร รองรับด้วยลายเมฆ หมายถึง สัญลักษณ์แห่งความชุ่มชื้น และความอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 16 ให้อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ (นายบุญมี จันทรวงศ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ คนแรก) และแต่งตั้งข้าราชการในสังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่าเป็นรองนายทะเบียนสหกรณ์

อำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมสหกรณ์

(1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ กฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(2) ส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการตามที่นายทะเบียนสหกรณ์มอบหมายในการรับจดทะเบียน ส่งเสริม แนะนำ กำกับ และดูแลสหกรณ์ รวมทั้งอำนาจหน้าที่อื่นๆ ที่นายทะเบียนสหกรณ์สั่งการให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์

(3) ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และคุ้มครองระบบสหกรณ์

(4) ส่งเสริม เผยแพร่ และให้ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์ให้แก่ บุคลากรสหกรณ์ กลุ่ม

เกษตรกร และประชาชนทั่วไป

(5) ศึกษา วิเคราะห์ และวิจัยเพื่อพัฒนาระบบสหกรณ์ การบริหารจัดการองค์กรและการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร ให้มีประสิทธิภาพและเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

(6) ศึกษาและวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสหกรณ์ให้กับคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ

(7) ศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการของตลาดสินค้าสหกรณ์และสร้างเครือข่ายการเชื่อมโยงธุรกิจระหว่างสหกรณ์ กับสหกรณ์ สหกรณ์กับเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

(8) ส่งเสริมและสนับสนุนด้านเงินทุน ข้อมูลสารสนเทศ เทคโนโลยี และทรัพยากรอื่นๆ ที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร

(9) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

การแบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมสหกรณ์

ให้แบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ ดังต่อไปนี้

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง

- (1) สำนักงานเลขานุการกรม
- (2) กองการเจ้าหน้าที่
- (3) กองคลัง
- (4) กองแผนงาน
- (5) กองพัฒนาระบบสนับสนุนการสหกรณ์
- (6) กองพัฒนาสหกรณ์ด้านการเงินและร้านค้า
- (7) กองพัฒนาสหกรณ์ภาคการเกษตรและกลุ่มเกษตรกร
- (8) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
- (9) สำนักงานส่งเสริมสหกรณ์กรุงเทพมหานคร พื้นที่ 1
- (10) สำนักงานส่งเสริมสหกรณ์กรุงเทพมหานคร พื้นที่ 2
- (11) สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค

กรรมการดำเนินการสหกรณ์

คณะกรรมการผู้ได้รับเลือกตั้งของสมาชิกในสหกรณ์ด้วยตนเอง เพื่อทำหน้าที่บริหารงานสหกรณ์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ ในทางปฏิบัติได้จำแนกกลุ่มของคณะกรรมการดำเนินการออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ก็คือ กลุ่มของผู้เสนอตัวเข้ารับเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการในคณะกรรมการดำเนินการกับกลุ่มของผู้เสนอตัวเข้ารับเลือกตั้งเป็นกรรมการดำเนินการในคณะกรรมการดำเนินการ แต่หลักการสำคัญคือ ที่ประชุมใหญ่ต้องเป็นผู้เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ ส่วนเกณฑ์ในการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์อาจถือปฏิบัติ ได้หลายแนวทาง ศึกษาได้จากหนังสือตอบข้อหารือของนายทะเบียนสหกรณ์

ในทางปฏิบัติสำหรับสหกรณ์ขนาดเล็กและไม่มีการแบ่งแยกกรรมการออกไปตามหน่วยงานคงไม่มีปัญหาสามารถดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนดคือ จัดให้มีการเลือกตั้งในที่ประชุมใหญ่ได้เลย

สำหรับสหกรณ์ขนาดใหญ่ มีสมาชิกจำนวนมากและมักมีการกระจายกรรมการออกไปตามหน่วยงานที่สมาชิกสังกัดอยู่ สมาชิกต้องการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ แต่ไม่สามารถเข้าประชุมใหญ่ได้ทั้งหมด สหกรณ์ประเภทนี้จะจัดให้สมาชิกได้มีการลงคะแนนเพื่อให้ได้ตัวบุคคลมาก่อนวันประชุมใหญ่เพื่อให้ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นกรรมการดำเนินการตามกฎหมาย การให้สมาชิกลงคะแนนล่วงหน้านั้นไม่ถือว่าการเลือกตั้งโดยทั่วไปถือว่าการลงคะแนนเพื่อ

- (1) การสรรหา
- (2) การหยั่งเสียง
- (3) เพื่อชาวเสียง

เมื่อได้ตัวบุคคลจากการสรรหา หรือหยั่งเสียง หรือชาวเสียงตามจำนวนกรรมการที่จะเลือกตั้งแล้วในวันประชุมใหญ่จึงนำรายชื่อเสนอให้ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งเป็นกรรมการดำเนินการต่อไปสหกรณ์ที่ดำเนินการตามที่กล่าวมานี้ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยการสรรหาหรือการหยั่งเสียงเพื่อการชาวเสียง โดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ไว้เป็นแนวทางในการดำเนินการ

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการของสหกรณ์ทั้งปวงให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ ข้อบังคับ มติที่ประชุมใหญ่ ระเบียบของสหกรณ์ และในทางที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินงานของสหกรณ์และสมาชิก

คณะกรรมการดำเนินการมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบ 1 ปี นับแต่วันเลือกตั้งให้กรรมการดำเนินการออกจากตำแหน่ง 1 ใน 2 ของกรรมการดำเนินการทั้งหมด โดยวิธีจับสลาก (ถ้ามีเศษให้ปัดขึ้น) และให้ถือว่าเป็นการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ ในปีต่อไปให้กรรมการดำเนินการที่อยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ หรืออยู่นานที่สุดออกจากตำแหน่งสลับกันไปทุกๆ ปี

เมื่อครบกำหนดแล้ว หากยังไม่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการชุดใหม่ ก็ให้คณะกรรมการดำเนินการชุดเดิมรักษาการ ไปจนกว่าจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการชุดใหม่ แต่ต้องไม่เกิน 150 วันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีสหกรณ์

กรรมการดำเนินการที่พ้นจากตำแหน่งอาจได้รับเลือกตั้งซ้ำอีกได้ แต่ต้องไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน ในกรณีที่กรรมการดำเนินการต้องพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะให้กรรมการดำเนินการที่ได้รับเลือกตั้งใหม่อยู่ในตำแหน่งได้เช่นเดียวกับกรรมการดำเนินการในวาระเริ่มแรก และให้ดำเนินการใหม่ตั้งนี้คือ เมื่อครบ 1 ปี นับแต่วันเลือกตั้งให้กรรมการดำเนินการสภรณ์ออกจากตำแหน่งเป็นจำนวน 1 ใน 2 ของกรรมการดำเนินการสภรณ์ทั้งหมดโดยวิธีจับสลาก (ถ้ามีเศษให้ปัดขึ้น) และให้ถือว่าเป็นการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ ในปีต่อไปให้กรรมการดำเนินการที่อยู่ในตำแหน่งจนครบวาระหรืออยู่นานที่สุดออกจากตำแหน่งสลับกันไปทุกๆ ปี

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 กำหนดอำนาจกระทำการของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ และคุณสมบัติของบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประกอบด้วย

มาตรา 51 ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้

มาตรา 52 ห้ามมิให้บุคคลซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้เป็นหรือทำหน้าที่กรรมการหรือผู้จัดการ

(1) เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(2) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ฐานทุจริตต่อหน้าที่

(3) เคยถูกให้พ้นจากตำแหน่งกรรมการหรือมีคำวินิจฉัยเป็นที่สุดท้ายให้พ้นจากตำแหน่งกรรมการตามมาตรา 22 (4)

(4) เคยถูกที่ประชุมใหญ่มีมติให้ถอดถอนออกจากตำแหน่งกรรมการเพราะเหตุทุจริตต่อหน้าที่

ประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ บุคคลผู้เสนอตัวเข้ารับเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ต่อที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. เป็นประธานในที่ประชุมใหญ่ และที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการและควบคุมการประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2. ควบคุมดูแลการดำเนินงานทั่วไปของสหกรณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและอยู่ในวัตถุประสงค์ของสหกรณ์

3. ลงลายมือชื่อในเอกสารต่างๆ ในนามสหกรณ์ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

4. ดำเนินการอื่นๆ ตามที่คณะกรรมการดำเนินการมอบหมายให้ภายใต้กฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ มติ และคำสั่งของสหกรณ์

อำนาจหน้าที่ของประธานกรรมการตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับนั้น อำนาจหน้าที่ตามข้อ 1, 2, 3 ถือเป็นอำนาจเฉพาะตัวของประธาน สำหรับอำนาจตามข้อ 4 เป็นอำนาจที่คณะกรรมการดำเนินการพิจารณามอบหมายให้ประธานมีอำนาจกระทำการเป็นเรื่อยๆ ไป ซึ่งคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบให้หรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้คงต้องเป็นเรื่องของคณะกรรมการดำเนินการ ไม่ใช่อำนาจของประธาน สำหรับอำนาจหน้าที่ของประธานในแต่ละเรื่องอาจกล่าวในรายละเอียดได้ดังนี้

การกู้ และการให้กู้ยืมของสหกรณ์

1. การกู้ยืม การกู้เงิน เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินงานของสหกรณ์และของสมาชิกสหกรณ์อาจกู้ยืมจากสหกรณ์อื่น หรือสถาบันการเงิน หรือบุคคลใดก็ได้ แต่จำนวนเงินที่กู้ยืมต้องไม่เกินวงเงินที่ที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์กำหนด และได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

2. การให้กู้ยืม การบริการเงินกู้ยืมเงินสำหรับสมาชิก หรือการให้สหกรณ์อื่นกู้ยืมเงินไว้เพื่อสำรองเป็นสภาพคล่อง การจ่ายเงินปันผล และเฉลี่ยคืนแก่สมาชิก ซึ่งเป็นหนึ่งในบริการที่จัดให้มีขึ้นตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ เพื่อให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนทางการเงินแก่สมาชิก

การให้เงินกู้สหกรณ์ มีดังนี้

ก. สมาชิก

ข. สหกรณ์อื่น

การให้เงินกู้แก่สมาชิกไม่ว่าเงินกู้ประเภทใดๆ ต้องให้ตามความจำเป็นเพื่อประโยชน์แก่การดำเนินงานของสหกรณ์ โดยสหกรณ์สามารถนำเงินไปฝากหรือลงทุนได้ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 62 และตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติที่กำหนดขึ้นตามมาตรา 62(7)

3. การให้สินเชื่อ การให้สินเชื่อแก่สมาชิก หรือสหกรณ์อื่นในรูปของเงินกู้ยืม

3.1. การให้เงินกู้แก่สมาชิก การให้เงินกู้แก่สมาชิกสหกรณ์ ต้องเป็นไปตามปรัชญาสหกรณ์และต้องคำนึงถึงว่าไม่ว่าเงินกู้ประเภทใดๆ จะให้สมาชิกกู้ยืมได้ก็แต่เฉพาะเพื่อการอันจำเป็นหรือมีประโยชน์เท่านั้น

ประเภทเงินกู้ในสหกรณ์มี 3 ประเภทคือ

1. เงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน

2. เงินกู้สามัญ

3. เงินกู้พิเศษ

แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการให้เงินกู้แก่สมาชิก

1. คณะกรรมการดำเนินการ ต้องกำหนดและถือใช้ระเบียบว่าด้วยการให้เงินกู้แก่สมาชิกระเบียบดังกล่าว เมื่อกำหนดขึ้นก็ถือใช้ได้เลยโดยไม่ต้องเสนอขอความเห็นชอบเพียงแต่ส่งสำนาระเบียบให้แก่นายทะเบียนสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

2. คณะกรรมการดำเนินการต้องมีนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ได้แก่

(1) สหกรณ์จะเปิดให้บริการเงินกู้แก่สมาชิก ทั้งเงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน สามัญและพิเศษ เมื่อใด

(2) วัตถุประสงค์เงินกู้แต่ละประเภท

(3) หลักประกัน

(4) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขอเงินกู้

(5) อัตราดอกเบี้ย

(6) การมอบอำนาจการพิจารณาและอนุมัติคำขอเงินกู้

3. เตรียมแบบพิมพ์และอุปกรณ์ต่างๆ เช่น คำขอเงินกู้ หนังสือเงินกู้ หนังสือค้ำประกัน ทะเบียนคุมลูกหนี้รายตัว

3.2. การให้เงินกู้แก่สหกรณ์อื่น

การให้เงินกู้แก่สหกรณ์อื่นจะเป็นไปตามหลักการสหกรณ์ข้อที่ 6 แต่การที่สหกรณ์จะให้เงินกู้แก่สหกรณ์อื่นได้นั้น สหกรณ์ผู้ให้กู้จะต้องมีเงินทุนเหลือจากการให้เงินกู้แก่สมาชิกแล้ว

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

หน่วยงานราชการไทยประเภทกระทรวง ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จากกระทรวงเกษตรพินิจการ มาเป็นกระทรวงเกษตรราธิการ กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ กระทรวงเศรษฐการ กระทรวงเกษตรราธิการ กระทรวงเกษตรจนมาสู่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม การจัดหาแหล่งน้ำและพัฒนาระบบชลประทานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนาระบบสหกรณ์ รวมตลอดทั้งกระบวนการผลิตและสินค้าเกษตรกรรม และราชการอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กลุ่มเกษตรกร

นิติบุคคลที่ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในกฎหมายสหกรณ์มีสามนิติบุคคล คือ สหกรณ์ ชุมนุมสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร ส่วนนิติบุคคลโดยบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์โดยตรงไม่ต้องจดทะเบียน คือ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

กลุ่มเกษตรกร คือ คณะบุคคลผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ยังไม่อาจรวมกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์ตามกฎหมายสหกรณ์ได้ จะจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรขึ้นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาก็ได้ พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวให้กำหนดการดำเนินการของกลุ่มเกษตรกร การกำกับกลุ่มเกษตรกร การเลิกกลุ่มเกษตรกร และการควบคุมเกษตรกรเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ ตามความเหมาะสมแก่ประเภทของกลุ่มเกษตรกรด้วย

ให้นายทะเบียนสหกรณ์เป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกร มีรองนายทะเบียนสหกรณ์เป็นผู้ช่วยมีอำนาจหน้าที่ตามที่นายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย ให้เกษตรและสหกรณ์จังหวัด (ซึ่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ขึ้นกับสำนักงานปลัดกระทรวง

เกษตรและสหกรณ์) เป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดที่กลุ่มเกษตรกรตั้งอยู่ และมีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบ
ที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้นายทะเบียนสหกรณ์เป็น
นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่กลุ่มเกษตรกรโดยมติของที่ประชุมใหญ่ไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม แสดงความจำนง
ขอเปลี่ยนฐานะเป็นสหกรณ์ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์พิจารณาเห็นว่า ข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกรมีรายการถูกต้องตาม
กฎหมายสหกรณ์ ให้นายทะเบียนสหกรณ์รับจดทะเบียนและดำเนินการตามกฎหมายสหกรณ์ต่อไป เมื่อจดทะเบียนเป็น
สหกรณ์แล้ว ให้คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรมีฐานะเป็นกรรมการดำเนินการสหกรณ์จนกว่าจะมีคณะกรรมการดำเนินการ
สหกรณ์ ซึ่งที่ประชุมใหญ่ได้เลือกตั้งขึ้นใหม่ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายสหกรณ์ สหกรณ์ที่จดทะเบียนจากกลุ่มเกษตรกร
ดังกล่าวนี้ ย่อมได้ไปทั้งทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของกลุ่มเกษตรกรเดิม

กองทุนพัฒนาสหกรณ์

กองทุนที่จัดตั้งขึ้นในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรียกชื่อโดยย่อว่า “กพส.” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุน
ส่งเสริมกิจการของสหกรณ์

แหล่งเงินทุนและองค์ประกอบของกองทุนพัฒนาสหกรณ์

1. เงินอุดหนุนที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน
2. เงินและทรัพย์สินที่มีผู้มอบให้
3. เงินและทรัพย์สินที่ตกเป็นของ กพส.
4. เงินที่ได้จากการจำหน่ายทรัพย์สินของ กพส.
5. ดอกผล รายได้ หรือประโยชน์อื่นใดของ กพส.

เงินและทรัพย์สินของ กพส. ให้นำส่งเข้าบัญชี กพส. โดยไม่ต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน และการบริหาร
กองทุน กพส. เป็นอำนาจของคณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาสหกรณ์

กองทุนสำรองเลี้ยงชีพเจ้าหน้าที่สหกรณ์ซึ่งจดทะเบียนแล้ว

เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์มีกองทุนเลี้ยงชีพ ตามพระราชบัญญัติกองทุนเลี้ยงชีพ สมาคมเศรษฐศาสตร์สหกรณ์
แห่งประเทศไทย จึงสนับสนุนให้นักศึกษา หลักสูตร วิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์มหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่ง
เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กองทุนเลี้ยงชีพเจ้าหน้าที่สหกรณ์” เผยแพร่ความคิดเรื่องนี้ เพราะเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์
คือ กำลังสำคัญในการดำเนินงานของสหกรณ์ทุกประเภทให้เจริญก้าวหน้า เมื่อทำงานกับสหกรณ์จนเกษียณอายุ ก็จะได้
แต่เงินบำเหน็จจากกองทุนบำเหน็จเจ้าหน้าที่ ซึ่งแต่ละสหกรณ์สะสมไว้เท่ากับจำนวนเงินเดือนหนึ่งเดือนของเจ้าหน้าที่
แต่ละคนเรียกว่า “กองทุนบำเหน็จเจ้าหน้าที่” มีบัญชีรวมไว้เป็นหลักฐานแต่ไม่ระบุชื่อของเจ้าหน้าที่ที่นั้นๆ ivaว่าเป็น
เงินเท่าใด ดังนั้น โดยกฎหมายเงินกองทุนบำเหน็จเจ้าหน้าที่จึงยังเป็นของสหกรณ์ หากสหกรณ์มีหนี้สินหรือล้มละลาย
เจ้าหน้าที่ที่มีสิทธิเรียกร้องได้

สมาคมเศรษฐศาสตร์สหกรณ์แห่งประเทศไทย จึงร่วมมือกับชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด (ชสอ.) และสหกรณ์ออมทรัพย์ที่เป็นสมาชิกของชุมนุม จำนวนหนึ่งร่วมกันจดทะเบียนจัดตั้ง “กองทุนสำรองเลี้ยงชีพเจ้าหน้าที่สหกรณ์ซึ่งจดทะเบียนแล้ว” ตาม พ.ร.บ. กองทุนเลี้ยงชีพขึ้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2550 โดยมีสำนักงานอยู่ที่อาคารสำนักงานของชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยมีคุณอนันต์ ชาตรุประชีวิน ผู้จัดการใหญ่ชุมนุมเป็นประธานคณะกรรมการ ถึงปี 2557 และคุณอเนก ศรีสำราญรุ่งเรือง ผู้จัดการสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานในเวลา

ณ เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 มีสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์เครดิตยูเนียน รวมกันจำนวน 82 สหกรณ์ มีเจ้าหน้าที่สหกรณ์ จำนวน 604 คน ดำเนินการ “กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้ว” โดยเจ้าหน้าที่ที่ออกเงินสะสมจากเงินเดือนแต่ละเดือนได้ไม่เกิน 15% และนายจ้างออกสมทบอีกไม่เกิน 12% ของเงินเดือนเจ้าหน้าที่แต่ละเดือน ณ เดือนกันยายน 2558 มีเงินของกองทุนอยู่ 331 ล้านบาท โดยเฉลี่ยเจ้าหน้าที่สหกรณ์ในกองทุนมีเงินสะสมอยู่คนละ 550,000 บาท

การควบสหกรณ์

กฎหมายบัญญัติไว้ว่า สหกรณ์ตั้งแต่สองสหกรณ์ อาจควบเข้ากันเป็นสหกรณ์เดียวได้ เมื่ออยู่ในแดนรับสมาชิกเดียวกัน ทั้งนี้ โดยมติแห่งที่ประชุมใหญ่ของแต่ละสหกรณ์ และต้องได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

ในการขอความเห็นชอบของนายทะเบียนสหกรณ์ให้ส่งสำเนารายงานการประชุมใหญ่ของสหกรณ์ที่ลงมติให้ควบเข้ากันไปด้วย

เมื่อนายทะเบียนเห็นชอบแล้ว ให้สหกรณ์แจ้งเป็นหนังสือไปยังเจ้าหน้าที่ทั้งปวงของสหกรณ์ เพื่อให้ทราบรายการที่ประสงค์จะควบสหกรณ์เข้ากัน และขอให้เจ้าหน้าที่ผู้มีข้อคัดค้านในการควบสหกรณ์เข้ากันนั้น ส่งคำคัดค้านไปยังสหกรณ์ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแล้ว

ถ้าไม่มีเจ้าหน้าที่คัดค้านในกำหนดเวลาดังกล่าวนั้น ให้ถือว่าไม่มีคำคัดค้าน ถ้ามีเจ้าหน้าที่คัดค้าน สหกรณ์จะควบเข้ากันไม่ได้ จนกว่าจะได้ชำระหนี้หรือได้ให้ประกันเพื่อหนี้รายนั้น

ให้คณะกรรมการดำเนินการของแต่ละสหกรณ์ที่ควบเข้ากัน ตั้งผู้แทนขึ้นสหกรณ์ละไม่เกินสามคน เพื่อดำเนินการจดทะเบียนทางกฎหมาย

สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นใหม่โดยควบเข้ากันนั้น ต้องจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ใหม่ โดยยื่นคำขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนสหกรณ์ตามแบบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

ในคำขอจดทะเบียนใหม่ ต้องมีผู้แทนของสหกรณ์ที่ควบเข้ากันลงลายมือชื่ออย่างน้อยสหกรณ์ละสองคนทุกสหกรณ์

คำขอจดทะเบียนใหม่ต้องมีเอกสารยื่นพร้อมคำขอด้วย คือ

(1) หนังสือของทุกสหกรณ์ที่ควบเข้ากันนั้นรับรองว่าได้แจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ทั้งปวงตามที่กฎหมายกำหนด และไม่มีเจ้าหนี้คัดค้านภายในกำหนด หรือในกรณีที่มีเจ้าหนี้คัดค้านสหกรณ์ได้รับชำระหนี้หรือได้ให้ประกันเพื่อหนี้รายนั้นแล้ว

(2) ข้อบังคับของสหกรณ์ใหม่ที่ขอจดทะเบียนสืบ

(3) สำเนารายงานการประชุมผู้แทนของสหกรณ์ที่ควบเข้ากันหนึ่งฉบับ

เอกสารตาม (2) และ (3) นั้น ผู้แทนของสหกรณ์ต้องลงลายมือชื่อรับรองสองคน

เมื่อได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ที่ควบเข้ากันเป็นสหกรณ์ใหม่แล้ว ให้นายทะเบียนสหกรณ์ถอนชื่อสหกรณ์เดิมที่ได้รับควบเข้ากันนั้นออกจากทะเบียน

ให้ผู้แทนสหกรณ์ที่ควบเข้ากัน มีอำนาจหน้าที่และสิทธิเช่นเดียวกับคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จนกว่าจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ และมอบหมายการตั้งปวงให้แก่คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ซึ่งที่ประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกเลือกตั้งขึ้น

สหกรณ์ใหม่ดังกล่าวนี้ ย่อมได้ไปทั้งทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของสหกรณ์เดิมที่ได้ควบเข้ากันนั้นทั้งสิ้น

การจดทะเบียนสหกรณ์

เป็นการรวบรวมบุคคลที่มีกิจการร่วมกันหรือมีความเดือดร้อนเหมือนกัน รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งสหกรณ์มาดำเนินธุรกิจเพื่อให้บริการแก่สมาชิกหรือเป็น ตัวแทนของสมาชิก อันมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดา สมาชิก โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์ การจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมาจึงต้องพิจารณาความเป็นไปได้ทางธุรกิจ และจะต้องเป็น กิจการร่วมกันที่มุ่งกระทำธุรกิจกับสมาชิกเป็นหลัก มิใช่จะพิจารณาแต่เฉพาะการปฏิบัติตามขั้นตอนและเอกสารประกอบการพิจารณาถูก ต้องหรือไม่ อีกทั้งความพร้อมและความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ เบื้องต้น ที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานของสหกรณ์ต่อไป

เพื่อให้ผู้ขอจัดตั้งสหกรณ์สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และได้มีการเตรียมการเบื้องต้น จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติหลักๆ ไว้ 6 ขั้นตอน ในการดำเนินการขอจัดตั้งสหกรณ์ไว้ ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการเบื้องต้น ขั้นตอนที่ 2 ประสานงาน ขั้นตอนที่ 3 จัดประชุมผู้ซึ่งประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ เพื่อพิจารณา ขั้นตอนที่ 4 ประชุมคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ เพื่อพิจารณา ขั้นตอนที่ 5 ประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิก เพื่อพิจารณา ขั้นตอนที่ 6 คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ยื่นคำขอจดทะเบียนสหกรณ์ พร้อมเอกสารประกอบที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัดหรือสำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ พื้นที่ 1, พื้นที่ 2 แห่งท้องที่ที่ตั้งสำนักงานสหกรณ์

สหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งเป็นผลให้สหกรณ์มีฐานะเป็นบุคคลแยกต่างหากจากสมาชิกผู้ถือหุ้น และย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายสหกรณ์ภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

การนำหุ้นสหกรณ์

เป็นการนำเงินค่าหุ้นที่สมาชิกซึ่งถือหุ้นในสหกรณ์ที่ตนเป็นสมาชิก เพื่อประกันหนี้เงินกู้จากสหกรณ์ เช่น สมาชิกผู้หนึ่งมีหุ้นอยู่ในสหกรณ์ออมทรัพย์ของตน จำนวนสองแสนหุ้นๆ ละ 10 บาท เป็นเงิน 2 ล้านบาท กู้เงินจากสหกรณ์

1,500,000 บาท จึงทำสัญญาจำนำเงินค่าหุ้น 1,500,000 บาท เป็นประกันเงินกู้แก่สหกรณ์ เมื่อสมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้นสิ้นสุดลงด้วยเหตุใดก็ตาม แต่ยังเป็นหนี้สหกรณ์อยู่ 500,000 บาท ชำระแล้ว 1,000,000 บาท สมาชิกผู้นั้นต้องโอนเงินค่าหุ้น 500,000 บาท ที่ยังมีอยู่ในสหกรณ์ให้สหกรณ์เป็นการชำระหนี้ และสหกรณ์ไม่ต้องจ่ายคืนเงินค่าหุ้น 500,000 บาท ที่สมาชิกผู้นั้นมีอยู่ในสหกรณ์คืนแก่สมาชิกผู้นั้น

ในการดำเนินงานของสหกรณ์นั้น กฎหมายสหกรณ์มีบทบัญญัติให้สหกรณ์รับจำนำซึ่งทรัพย์สินของสมาชิกได้ และทรัพย์สินที่จำนำต้องอยู่ในครอบครองของผู้รับจำนำ ในกรณีจำนำหุ้นคือเงินค่าหุ้นเป็นประกันหนี้แก่สหกรณ์ที่เราพิจารณาอยู่ที่เงินค่าหุ้นของสมาชิก สมาชิกก็ได้ส่งมอบให้แก่ผู้รับจำนำ คือ สหกรณ์ไว้แล้วถูกต้องตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) ซึ่งเป็นกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์

การจำนำหุ้นประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์นั้น เป็นการจำนำสิทธิของสมาชิกผู้กู้เงินจากสหกรณ์ที่จะเรียกร้องให้สหกรณ์จ่ายคืนค่าหุ้นที่ตนมีอยู่ในสหกรณ์ เมื่อตนหมดสมาชิกภาพในสหกรณ์ของตนแล้ว ในระหว่างที่สมาชิกยังมีสมาชิกภาพอยู่กับสหกรณ์ สมาชิกย่อมไม่มีสิทธิจำนำหุ้นที่ตนถือประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์ เพราะหุ้นนั้นสมาชิกได้ส่งมอบมูลค่าหุ้นให้แก่สหกรณ์แล้ว

สหกรณ์ทุกประเภทมีอำนาจตามกฎหมายสหกรณ์ที่จะทำสัญญาจำนำหุ้นประกันหนี้เงินกู้ กับสมาชิกผู้กู้เงินจากสหกรณ์ได้ตามเงื่อนไขที่ได้อธิบายข้างต้น

เมื่อ พ.ศ. 2511 ศาลจังหวัดร้อยเอ็ดมีคำพิพากษาว่าสหกรณ์ออมทรัพย์ครูร้อยเอ็ด จำกัด ทำสัญญารับจำนำหุ้นของสมาชิกเพื่อประกันหนี้เงินกู้ของสมาชิกจากสหกรณ์ได้ และเมื่อ พ.ศ. 2532 ศาลแขวงสุรินทร์ มีคำพิพากษาว่า สหกรณ์ออมทรัพย์สุรินทร์ จำกัด ทำสัญญารับจำนำหุ้นของสมาชิกเพื่อประกันหนี้เงินกู้ของสมาชิกจากสหกรณ์ได้

ส่วนความเห็นของสำนักงานอัยการสูงสุด โดยจดหมายวันที่ 24 พฤศจิกายน 2546 เรื่องหารือกรณีสหกรณ์รับจำนำหุ้นของตนได้หรือไม่ ได้ตอบกรมส่งเสริมสหกรณ์ว่า ทำไม่ได้นั้นเป็นกรณีที่สมาชิกสหกรณ์ยังไม่หมดสมาชิกภาพดังได้อธิบายข้างต้นแล้ว

การชำระบัญชี

สหกรณ์ที่เลิกโดยมีเหตุตามข้อบังคับ หรือมีจำนวนสมาชิกน้อยกว่าสิบคน หรือที่ประชุมใหญ่ลงมติให้เลิก หรือล้มละลาย หรือนายทะเบียนสหกรณ์สั่งให้เลิก กฎหมายบัญญัติให้มีการชำระบัญชี

การชำระบัญชีมีขั้นตอนดำเนินการ อาทิ

1. การแต่งตั้งผู้ชำระบัญชี โดยที่ประชุมใหญ่สหกรณ์ หรือนายทะเบียนสหกรณ์ ซึ่งผู้ชำระบัญชีที่ได้รับเลือกตั้งอาจได้แก่ สมาชิก กรรมการสหกรณ์ หรือบุคคลภายนอกสหกรณ์ก็ได้ แต่ผู้ชำระบัญชีที่รับเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์
2. การจดทะเบียนผู้ชำระบัญชี ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์มีหน้าที่จดทะเบียนผู้ชำระบัญชีและปิดประกาศชื่อผู้ชำระบัญชีที่จดทะเบียนแล้ว

3. ผู้ชำระบัญชี ต้องทำหน้าที่สะสางกิจการของสหกรณ์ที่คงเหลือให้เรียบร้อย จัดการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ และจำหน่ายทรัพย์สินของสหกรณ์ที่มีอยู่ตามบัญชีให้เสร็จ

การดำเนินงานของสหกรณ์

สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจของสมาชิก และสมาชิกเป็นผู้ใช้บริการหรือเป็นลูกค้าของสหกรณ์ และสหกรณ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ในข้อบังคับของตน เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ กฎหมายสหกรณ์จึงบัญญัติให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการดังต่อไปนี้

1. ดำเนินธุรกิจ การผลิต การค้า การบริการ และอุตสาหกรรมเพื่อประโยชน์ของสมาชิก
2. ให้บริการหรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิก และครอบครัว
3. ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่สมาชิก
4. ขอหรือรับความช่วยเหลือทางวิชาการจากทางราชการ หน่วยงานของต่างประเทศ หรือบุคคลอื่นใด
5. รับฝากเงินประเภทออมทรัพย์หรือประเภทประจำจากสมาชิก หรือสหกรณ์อื่นได้ตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์
6. ให้กู้ ให้สินเชื่อ ให้ยืม ให้เช่า ให้เช่าซื้อ โอน รับจำนอง หรือจำนำ ซึ่งทรัพย์สินแก่สมาชิก หรือของสมาชิก
7. จัดให้ได้มา ซื้อ ถูกรวมสิทธิ์หรือทรัพย์สิน สิทธิครอบครอง กู้ ยืม เช่า เช่าซื้อ รับโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ จำนองหรือจำนำ ขาย หรือจำหน่ายด้วยวิธีอื่นใด ซึ่งทรัพย์สิน
8. ให้สหกรณ์อื่นกู้ยืมเงินได้ตามระเบียบของสหกรณ์ ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์
9. ดำเนินการอย่างอื่นบรรดาที่เกี่ยวกับ หรือต่อเนื่องในการจัดให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์

การตรวจสอบ

องค์การธุรกิจนิติบุคคลในรูปสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์ระบุไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์นั้นๆ เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ กฎหมายสหกรณ์บัญญัติให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการหลายประการดังกล่าวในเรื่องการดำเนินงานของสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสหกรณ์ จึงแต่งตั้งผู้ตรวจสอบกิจการ หรือผู้ตรวจการให้ มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบกิจการและฐานะการเงินของสหกรณ์ ตามที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด เมื่อตรวจสอบแล้วให้เสนอรายงานการตรวจสอบต่อนายทะเบียนสหกรณ์

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การตรวจสอบเป็นมาตรการภายหลังการปฏิบัติไปแล้วจะต้องมีการตรวจสอบว่าทุกอย่าง

เป็นไปถูกต้องหรือไม่ เช่น การจ่ายเงินทุกชั้นตอนใครเป็นผู้อนุมัติ ใครเป็นผู้จ่าย มีหลักฐานใดประกอบบ้าง การจัดซื้อพัสดุครุภัณฑ์ การจัดทำบัญชีและหลักฐานการจ่ายถูกต้องหรือไม่ มีการตรวจสอบพัสดุครุภัณฑ์เมื่อสิ้นปีบัญชีและการขอจำหน่ายหรือซ่อมแซมอย่างไร มีการปิดบัญชีเป็นประจำทุกวันและทำการตรวจสอบเงินสดตามที่ระเบียบกำหนดหรือไม่ การเก็บรักษาเงินสดตรงตามระเบียบของสหกรณ์หรือไม่

การทํำบัญชี

การทํำบัญชีการเงินเป็นส่วนหนึ่งของการดําเนินงานของสหกรณ์ กฎหมายจึงบัญญัติให้สหกรณ์จัดให้มีการทํำบัญชีตามแบบและรายการที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนดให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และเก็บรักษาบัญชีและเอกสารประกอบการลงบัญชีไว้ที่สำนักงานสหกรณ์ภายในระยะเวลาที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

เมื่อมีเหตุต้องบันทึกรายการในบัญชีเกี่ยวกับกระแสเงินสดของสหกรณ์ ให้บันทึกรายการในวันที่เกิดเหตุ นั้น สำหรับเหตุอื่นที่ไม่เกี่ยวกับกระแสเงินสด ให้บันทึกรายการในสมุดบัญชีภายในสามวันนับแต่วันอันมีเหตุอันจะต้องบันทึกการ นั้น

การลงรายการบัญชีต้องมีเอกสารประกอบการลงบัญชีที่สมบูรณ์โดยครบถ้วน

การประชุมคณะกรรมการดําเนินการ

คณะกรรมการดําเนินการจะต้องมีการประชุมกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง ตามระเบียบวาระการประชุมที่กำหนดไว้เป็นแนวทาง

ผู้มีอำนาจในการเรียกประชุม คือ ประธานกรรมการ หรือรองประธานกรรมการ หรือเลขานุการ องค์กรประชุมในคณะกรรมการดําเนินการต้องมีกรรมการดําเนินการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการดําเนินการทั้งหมด

ประธานในที่ประชุม ให้ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุม ก็ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม และถ้ารองประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุมอีกคนก็ให้ที่ประชุมเลือกตั้งกรรมการดําเนินการคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานในที่ประชุมเฉพาะการประชุมคราวนั้น

การออกเสียงและการวินิจฉัยปัญหาในที่ประชุม

การออกเสียง กรรมการดําเนินการคนหนึ่งให้มีเสียงในการลงคะแนนออกเสียงในที่ประชุม จะมอบให้ผู้อื่นมาประชุมและออกเสียงแทนตนไม่ได้

การวินิจฉัยปัญหา ให้ถือคะแนนเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ในการประชุมคณะกรรมการดําเนินการ ที่มีระเบียบวาระการประชุมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อบังคับ

ระเบียบของสหกรณ์ ให้แจ้งเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรณีต่างจังหวัดก็คือ สำนักงานสหกรณ์จังหวัด และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรณีต่างจังหวัดก็คือสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ในจังหวัดที่เป็นที่ตั้งสำนักงานสหกรณ์

รายงานการประชุม ต้องจัดให้ผู้เข้าประชุมลงลายมือชื่อพร้อมทั้งบันทึกเรื่องที่พิจารณาวินิจฉัยไว้ในรายงานการประชุมและให้ประธานในที่ประชุมกับกรรมการดำเนินการอีกคนหนึ่งเข้าประชุมลงลายมือชื่อดำเนินการ

การประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก

การประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก ซึ่งกฎหมายกำหนดให้คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ต้องนัดสมาชิกมาประชุมกัน โดยการประชุมดังกล่าวถือเป็นการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก ซึ่งต้องกระทำภายใน 90 วัน นับแต่วันที่จดทะเบียนสหกรณ์ เพื่อพิจารณาในเรื่องดังต่อไปนี้

1. เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ทำหน้าที่บริหารงาน
2. มอบหมายการงานทั้งปวงให้แก่คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์

การประชุมใหญ่ของสหกรณ์

การประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ซึ่งกระทำได้ 2 วิธี แล้วแต่สหกรณ์จะเลือกปฏิบัติตามที่เห็นสมควรและเหมาะสม

1. การประชุมใหญ่โดยสมาชิก คือ การจัดประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ซึ่งสมาชิกทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมประชุมใหญ่ตามที่ข้อบังคับกำหนดไว้ การประชุมโดยวิธีนี้ปกติใช้กับสหกรณ์ที่มีจำนวนสมาชิกไม่มากนัก เพราะสหกรณ์สามารถดำเนินการได้โดยไม่ยุ่งยากและไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

2. การประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิก คือ การจัดประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ซึ่งสมาชิกไม่ได้เข้าร่วมประชุมทุกคน แต่ใช้วิธีให้สมาชิกเลือกตั้งผู้แทนสมาชิกเข้าร่วมประชุมแทน โดยกฎหมายบัญญัติการเลือกผู้แทนสมาชิกไว้ว่า สหกรณ์ใดมีสมาชิกเกินกว่าห้าร้อยคน จะกำหนดในข้อบังคับให้มีการประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิกก็ได้ จำนวนผู้แทนสมาชิกจะมีน้อยกว่าหนึ่งร้อยคนไม่ได้ วิธีการเลือกตั้งผู้แทนสมาชิก จำนวนผู้แทนสมาชิก และการดำรงตำแหน่งให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ ปกติใช้กับสหกรณ์ขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมาก ไม่สะดวกหรือไม่สมควรจัดประชุมใหญ่โดยให้สมาชิกทุกคนมาร่วมประชุมได้ เพราะจะเกิดความยุ่งยากในการจัดหาสถานที่ การควบคุมการประชุม และความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการประชุม

องค์ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ซึ่งมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. กรณีที่ครบองค์ประชุม การประชุมใหญ่ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคน ในกรณีเป็นประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิก ต้องมีผู้แทนสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง

ของจำนวนผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือน้อยกว่าหนึ่งร้อยคน

ตามกฎหมายสหกรณ์ได้กำหนดให้องค์ประชุมในการประชุมใหญ่ของสหกรณ์ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่า กึ่งจำนวนของสมาชิกทั้งหมด หรือน้อยกว่าหนึ่งร้อยคน ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกมาประชุมอยู่ในห้องประชุม น้อยกว่าหนึ่งร้อยคนถือว่าไม่ครบองค์ประชุม ที่ประชุมจะลงมติพิจารณาเรื่องต่างๆ ต่อไปไม่ได้

2. กรณีที่ไม่ครบองค์ประชุม ให้นัดประชุมใหญ่อีกครั้งภายใน 15 วัน นับแต่วันทีนัดประชุมใหญ่ครั้งแรก เมื่อมี สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกแล้วแต่กรณี มาประชุมไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือน้อยกว่า 30 คน ก็ให้ถือว่าเป็นองค์ประชุม อย่างไรก็ตามถ้าเป็นการประชุมใหญ่วิสามัญที่สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิก ร้องขอให้เรียกประชุมแล้ว การประชุมใหญ่ครั้งหลังภายใน 14 วันดังกล่าว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือน้อยกว่าหนึ่งร้อยคนแล้วแต่กรณีจึงจะถือว่าครบองค์ประชุม

การประชุมใหญ่สามัญประจำปี

กฎหมายสหกรณ์บัญญัติให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่สามัญปีละหนึ่งครั้ง ภายในหนึ่งร้อยห้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของสหกรณ์นั้น ดังนั้น แต่ละปีทางบัญชีที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์นั้น จะมีการประชุมใหญ่สามัญประจำปีไม่ได้ จะมีได้แต่การประชุมใหญ่วิสามัญ

กรณีการประชุมใหญ่ครั้งแรกภายใน 90 วันนับแต่วันจัดตั้งสหกรณ์ ก็ถือว่าเป็นการประชุมใหญ่สามัญเช่นกัน

กฎหมายสหกรณ์ (ต่อไปจะใช้คำว่า กฎหมายเฉยๆ แทน) บัญญัติให้สหกรณ์จัดให้มีการทำบัญชีสหกรณ์ตามแบบ และรายการที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และเก็บรักษาบัญชีและเอกสารประกอบการลงบัญชีไว้ที่สำนักงานสหกรณ์ภายในระยะเวลาที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

เมื่อมีเหตุที่ต้องบันทึกรายการในบัญชีที่เกี่ยวกับกระแสเงินสดของสหกรณ์ให้บันทึกรายการในวันที่เกิดเหตุ นั้น สำหรับเหตุอื่นที่ไม่เกี่ยวกับกระแสเงินสด ให้บันทึกรายการในสมุดบัญชีภายในสามวันนับแต่วันที่มีเหตุอันจะต้องบันทึกรายการนั้น

การลงรายการบัญชีต้องมีเอกสารประกอบการลงบัญชีที่สมบูรณ์ครบถ้วน

ให้สหกรณ์จัดทำบดูลอย่างน้อยครั้งหนึ่งทุกรอบสิบสองเดือนอันจัดว่าเป็นรอบปีทางบัญชีที่สหกรณ์กำหนดไว้ในข้อบังคับของตน

บดูลนั้นต้องมีรายการแสดงสินทรัพย์ หนี้สิน และทุนของสหกรณ์ กับทั้งบัญชีกำไร ขาดทุนตามแบบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

บดูลนั้นต้องทำให้แล้วเสร็จและให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบแล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ภายในหนึ่งร้อยห้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชี

ในสหกรณ์จัดทำรายงานประจำปี แสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์เสนอต่อที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีในคราว

ที่เสนอขบดุล และให้ส่งสำเนารายงานประจำปีกับขบดุลไปยังนายทะเบียนสหกรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่มีการประชุม

ให้สหกรณ์เก็บรักษารายงานประจำปีแสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์ และขบดุล พร้อมทั้งข้อบังคับและกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกขอตรวจดูได้

นายทะเบียนสหกรณ์จะให้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ทุกประเภทว่า เมื่อจะมีการประชุมใหญ่ทุกคราวทั้งประชุมใหญ่สามัญ และประชุมใหญ่วิสามัญให้สหกรณ์มีหนังสือแจ้งวัน เวลา สถานที่ และเรื่องที่จะประชุมให้บรรดาสมาชิกทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน แต่ถ้าการประชุมนั้นเป็นการด่วน อาจแจ้งล่วงหน้าได้ตามสมควร ทั้งนี้ให้ประธานกรรมการ หรือรองประธานกรรมการ หรือเลขานุการเป็นผู้ลงมือในหนังสือนั้น และต้องแจ้งให้กรมส่งเสริมสหกรณ์และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ทราบล่วงหน้า ในโอกาสเดียวกันกับที่แจ้งให้สมาชิกทราบด้วย

หนังสือแจ้งการประชุมใหญ่สามัญประจำปีบอกวัน เวลา สถานที่ และเรื่องที่จะประชุมมีตัวอย่างดังนี้

สหกรณ์ จำกัด

ที่ 2/2558

วันที่ เดือน พ.ศ.2558

เรื่อง ขอเชิญประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2558

เรียน สมาชิกสหกรณ์จำกัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย: ขบดุลและงบกำไรขาดทุนประจำปี งบการเงิน 2558 จำนวน 1 ชุด

ด้วยคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ จำกัด ได้มีมติครั้งที่/2558 วันที่ ... เดือน พ.ศ. 2558 ได้กำหนดการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2558 ในวันที่ เดือน พ.ศ. 2558 เวลา น. ณ ห้องประชุม ตามระเบียบวาระการประชุมดังนี้

- วาระที่ 1 เรื่องประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ
- วาระที่ 2 รับรองรายงานประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2557 วันที่ ... เดือน พ.ศ. 2557
- วาระที่ 3 รับทราบการรับสมาชิกเข้าใหม่ และสมาชิกออกจากสหกรณ์ และรายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2557
- วาระที่ 4 พิจารณานุมัติขบดุล งบกำไรขาดทุน และงบกระแสเงินสด ประจำปี 2558
- วาระที่ 5 พิจารณาการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี 2558

- วาระที่ 6 พิจารณานุมัติรายจ่ายในการดำเนินงานประจำปี 2559
- วาระที่ 7 พิจารณารายงานของผู้ตรวจสอบกิจการ ประจำปี 2558
- วาระที่ 8 การเลือกตั้งประธานกรรมการ คณะกรรมการดำเนินการ และผู้ตรวจสอบกิจการ ประจำปี 2559
- วาระที่ 9 พิจารณาคัดเลือกผู้สอบบัญชี เพื่อเสนอให้นายทะเบียนสหกรณ์แต่งตั้ง และกำหนดค่าธรรมเนียมการตรวจสอบประจำปี 2559 (กรณีนี้ใช้เฉพาะสหกรณ์ที่จ้างผู้สอบบัญชี)
- วาระที่ 10 พิจารณากำหนดวงเงินที่สหกรณ์อาจกู้ยืม หรือค้ำประกันประจำปี 2559
- วาระที่ 11 พิจารณานุมัติหลักการนำเงินไปฝาก หรือลงทุนในหลักทรัพย์ตามประกาศ คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ

วาระที่ 12 เรื่องอื่นๆ (ถ้ามี)

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญสมาชิกทุกท่านเข้าร่วมประชุมตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าวโดยพร้อมเพรียงกันด้วย
 จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

ลงชื่อ.....

(.....)

ประธานกรรมการดำเนินการ

สหกรณ์ จำกัด

การประชุมใหญ่วิสามัญ

เมื่อมีเหตุอันสมควรคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะเรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้ แต่ในกรณีต่อไปนี้ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญ คือ (1) นายทะเบียนสหกรณ์มีหนังสือแจ้งให้เรียกประชุมใหญ่ (2) สหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้ว ทั้งสองกรณีนี้ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญโดยมิชักช้า แต่ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่สหกรณ์ทราบ

สมาชิกสหกรณ์ก็มีสิทธิทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญก็ได้ โดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกผู้ร้องขอ ดังนี้ (1) สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคน (2) กรณีผู้แทนสมาชิกของสหกรณ์ที่มีข้อบังคับให้มีการประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิกได้ มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคน

ในกรณีที่สมาชิก หรือผู้แทนสมาชิกดังกล่าวทำหนังสือร้องขอให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำขอถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่ดำเนินการดังกล่าว ให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่วิสามัญตามหนังสือร้องขอของสมาชิก ภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควรก็ได้

อาจกล่าวได้ว่า การประชุมใหญ่วิสามัญคือการประชุมใหญ่ด้วยเหตุผลพิเศษ กล่าวคือ

1. มีเหตุอันสมควร คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะเรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้
2. นายทะเบียนสหกรณ์มีหนังสือแจ้งให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญ
3. เมื่อสหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งหนึ่งของทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้ว
4. เมื่อสมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่า 100 คน ลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญก็ได้ และให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่วิสามัญนับแต่วันร้องขอ ถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่เรียก นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควร

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ มาตรา 55 เมื่อมีเหตุอันสมควร คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะเรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้านายทะเบียนสหกรณ์มีหนังสือแจ้งให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญ หรือในกรณีที่สหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้ว ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญโดยมิชักช้าแต่ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่สหกรณ์ทราบ

สมาชิกซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคน หรือผู้แทนสมาชิก ในกรณีที่มิใช่ผู้แทนสมาชิกตามมาตรา 56 ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคนลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญก็ได้

ในกรณีที่สมาชิก หรือผู้แทนสมาชิกของสหกรณ์เป็นผู้ร้องขอให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำร้องขอ ถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่

เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควรก็ได้

การมอบหมาย

ในการดำเนินงานของสหกรณ์ภายใต้กฎหมายสหกรณ์มาตรา 50 นั้น คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ต้องร่วมกันเป็นผู้ดำเนินกิจการของสหกรณ์ และต้องเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอื่นเกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกนี้ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่ง หรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้ ซึ่งโดยปกติจะเขียนไว้ในข้อบังคับหรือระเบียบสหกรณ์ หรือโดยมติที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เช่น การอนุมัติเงินกู้ของสมาชิกที่กฎหมายสหกรณ์ถือว่าเป็นบุคคลภายนอกในกรณีกู้ยืม หรือของสหกรณ์อื่น คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์อาจมอบหมายให้คณะกรรมการเงินกู้ ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการมีมติแต่งตั้งขึ้นให้ทำการอนุมัติแทนก็ได้ หรือการลงชื่อในเช็คสั่งจ่ายของสหกรณ์ที่ประชุมคณะกรรมการอาจมีมติมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งร่วมกับผู้จัดการลงชื่อในเช็คสั่งจ่ายดังกล่าวแทนก็ได้

กรรมการดำเนินการสหกรณ์แต่ละคนไม่อาจมอบหมายให้ผู้อื่นทำการในหน้าที่กรรมการดำเนินการสหกรณ์แทนตนได้ เช่น กรรมการเงินกู้ผู้หนึ่งมีหน้าที่ไปดูที่ดินที่สมาชิกจะนำมาจำนองประกันหนี้เงินกู้ แต่กรรมการ ผู้นั้นจะมอบให้ผู้อื่นทำการแทนไม่ได้

การมอบอำนาจ

กฎหมายสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 16 ในหมวดว่าด้วยการกำกับ และส่งเสริมสหกรณ์ บัญญัติให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) รับจดทะเบียน ส่งเสริม ช่วยเหลือ แนะนำ และกำกับดูแลสหกรณ์ให้เป็นไปตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ และกฎหมายอื่น
- (2) กำหนดระบบบัญชี และมาตรฐานการสอบบัญชีตลอดจนสมุดและแบบรายงานต่างๆ ที่สหกรณ์ต้องยื่นต่อนายทะเบียนสหกรณ์ รวมทั้งแบบพิมพ์อื่นๆ ที่ต้องใช้ในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้
- (3) แต่งตั้งผู้สอบบัญชี ผู้ตรวจการสหกรณ์ และผู้ชำระบัญชี
- (4) ออกคำสั่งให้มีการตรวจสอบ หรือไต่สวนเกี่ยวกับการจัดตั้งการดำเนินงาน หรือฐานะการเงินของสหกรณ์
- (5) สั่งให้ระงับการดำเนินงานทั้งหมดหรือบางส่วนของสหกรณ์ หรือให้เลิกสหกรณ์ ถ้าเห็นว่าสหกรณ์กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอันอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์หรือสมาชิก
- (6) ถอนชื่อสหกรณ์ออกจากทะเบียนสหกรณ์
- (7) จัดทำรายงานประจำปีแยกตามประเภทสหกรณ์เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ

(8) ออกระเบียบ หรือคำสั่ง เพื่อให้มีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้และเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจการของสหกรณ์

(9) กระทำการอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้กำหนด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของนายทะเบียนสหกรณ์หรือตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

บรรดาอำนาจของนายทะเบียนสหกรณ์ในการสั่ง การอนุญาต การอนุมัติหรือการดำเนินการอื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้ นายทะเบียนสหกรณ์อาจมอบอำนาจให้รองนายทะเบียนสหกรณ์ ผู้ตรวจการสหกรณ์ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์มอบหมายให้ปฏิบัติการแทนได้

การมอบอำนาจตามวรรคสองให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

อนึ่ง กฎหมายสหกรณ์ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำกับและส่งเสริมสหกรณ์ ยังมีบทบัญญัติจำกัดการมอบอำนาจของนายทะเบียนสหกรณ์ไว้ คือ ผู้ที่นายทะเบียนสหกรณ์จะมอบอำนาจให้ได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(1) ต้องเป็นข้าราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และ

(2) ผู้นั้นต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่า ตัวอย่างเช่น เวลานี้ นายทะเบียนสหกรณ์มอบอำนาจโดยแต่งตั้งให้สหกรณ์จังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นรองนายทะเบียนสหกรณ์ประจำ จังหวัดนั้นๆ เวลามีนั่งสือราชการในการสั่งการ การอนุญาต การอนุมัติ หรือการดำเนินการอื่นใดถึงสหกรณ์ต่างๆ สหกรณ์จังหวัดจะต้องลงลายมือชื่อในหนังสือราชการนั้นๆ “สหกรณ์จังหวัด รองนายทะเบียนสหกรณ์” คือบอกการมีตำแหน่งทางราชการตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน และตำแหน่งตามกฎหมายสหกรณ์

การมอบอำนาจเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจรัฐคนเดียวเป็นผู้มอบ ถ้ามีหลายคนมอบ เช่น คณะกรรมการดำเนินการลงนามการมอบ กฎหมายสหกรณ์จะใช้คำว่า “มอบหมาย”

การแยกสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์บัญญัติไว้ว่า การแยกสหกรณ์จะกระทำมิได้ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองท้องที่หรือแบ่งหน่วยงาน หรือสถานประกอบการจะแยกสหกรณ์ก็ได้หากมีความจำเป็นหรือมีเหตุให้ไม่สะดวกแก่การดำเนินงาน

การแยกสหกรณ์จะกระทำได้โดยสมาชิกในสหกรณ์นั้นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าร้อยคนลงลายมือชื่อทำหนังสือขอแยกสหกรณ์ต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่ภายในสามสิบวันนับแต่วันได้รับคำร้องขอ เพื่อพิจารณาเรื่องการแยกสหกรณ์ ถ้าที่ประชุมใหญ่ได้มีมติเห็นชอบให้แยก ให้สหกรณ์พิจารณาแบ่งทรัพย์สิน ทุน ทุนสำรอง หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของสหกรณ์ตามวิธีการที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

การวินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องต่างๆ ของที่ประชุมใหญ่ดังกล่าวให้ถือเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิก หรือผู้แทนสมาชิกที่มาประชุม

ถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่เรียกประชุมใหม่ภายในเวลาสามสิบวัน ให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่ภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควร

กรณีที่ประชุมใหญ่ได้มีมติไม่เห็นชอบให้แยกสหกรณ์ ถ้าสมาชิกจำนวนดังกล่าวข้างต้นพิจารณาแล้วไม่เห็นด้วยกับมติที่ประชุมใหญ่นั้น ให้สมาชิกดังกล่าวทุกคนลงลายมือชื่อทำหนังสือถึงนายทะเบียนสหกรณ์ภายในเวลาสามสิบวัน นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่ลงมติเพื่อให้นายทะเบียนสหกรณ์พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด และเมื่อนายทะเบียนสหกรณ์ชี้ขาดว่าให้แยกสหกรณ์หรือไม่ให้แยก ให้แจ้งคำวินิจฉัยให้สหกรณ์ทราบ คำวินิจฉัยของนายทะเบียนสหกรณ์ให้เป็นที่สุด

เมื่อที่ประชุมใหญ่มีมติเห็นชอบให้แยกสหกรณ์ดังกล่าว หรือนายทะเบียนสหกรณ์วินิจฉัยชี้ขาดให้แยก ให้สหกรณ์แจ้งมติที่ประชุมใหญ่หรือคำวินิจฉัยของนายทะเบียนสหกรณ์เป็นหนังสือไปยังเจ้าหน้าที่ตั้งปวงของสหกรณ์ เพื่อให้ทราบรายการที่ประสงค์จะแยกสหกรณ์ และให้เจ้าหน้าที่ผู้คัดค้านการแยกสหกรณ์ส่งคำคัดค้านไปยังสหกรณ์ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง

สหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่โดยการแยกนั้นปฏิบัติตามกฎหมายสหกรณ์ในเรื่องที่ว่าด้วยการจดทะเบียนมาใช้โดยอนุโลม

คำขอจดทะเบียนสหกรณ์ใหม่ต้องยื่นพร้อมเอกสารที่กฎหมายกำหนด บรรดาทรัพย์สิน ทุน ทุนสำรอง หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของสหกรณ์เดิมที่ประชุมใหญ่มีมติให้แบ่งแยก หรือนายทะเบียนสหกรณ์ได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดให้แบ่งแยกแล้วแต่กรณี ย่อมโอนไปให้แก่สหกรณ์ใหม่ตั้งแต่วันที่นายทะเบียนสหกรณ์รับจดทะเบียน

การฝากหรือการลงทุนของสหกรณ์

เงินของสหกรณ์ที่เหลือจากการให้สมาชิกกู้ และหรือให้สหกรณ์อื่นกู้แล้วนั้น สหกรณ์อาจฝากหรือลงทุนได้ตามที่พระราชบัญญัติสหกรณ์กำหนดไว้ ดังนี้

- (1) ฝากในชุมนุมสหกรณ์หรือสหกรณ์อื่น
- (2) ฝากในธนาคารหรือฝากในสถาบันการเงินที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์ (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. ซึ่งเป็นธนาคารเดียวที่เขียนวัตถุประสงค์ดังกล่าวไว้ใน พ.ร.บ.ธกส.)
- (3) ชื่อหลักทรัพย์ของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ
- (4) ชื่อหุ้นของธนาคารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์
- (5) ชื่อหุ้นของชุมนุมสหกรณ์หรือสหกรณ์อื่น
- (6) ชื่อหุ้นของสถาบันที่ประกอบธุรกิจอันทำให้เกิดความสะดวกหรือส่งเสริมความเจริญแก่กิจการของสหกรณ์โดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

(7) ผากหรือลงทุนอย่างอื่นตามที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติกำหนด

การให้รัฐวิสาหกิจกู้เงินของสหกรณ์ เช่น การให้บริษัท การบินไทย จำกัด กู้เงินโดยสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงาน บริษัท การบินไทย จำกัด และสหกรณ์ออมทรัพย์อื่นในเครือข่าย รายได้ คือ ดอกเบี้ยเงินกู้ สหกรณ์ออมทรัพย์ที่กู้จะต้องเสียภาษีเงินได้ เพราะไม่ใช่รายได้จากสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์นั้นๆ หรือรายได้ดอกเบี้ยเงินกู้ที่ให้สหกรณ์อื่นกู้

สหกรณ์อาจใช้เงินของตนที่เหลือจากให้สมาชิกของตนกู้และหรือให้สหกรณ์อื่นๆ ซื้อหลักทรัพย์ของรัฐบาล หรือรัฐวิสาหกิจ ซื้อหลักทรัพย์ของรัฐบาล เช่น ซื้อพันธบัตรเงินกู้ของรัฐบาลซึ่งเรียกกันว่า ตราสารหนี้ หรือซื้อหลักทรัพย์ของรัฐวิสาหกิจ เช่น ซื้อพันธบัตรของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือซื้อหุ้นกู้ และหรือหุ้นกู้ด้วยสิทธิของธนาคารกรุงไทยของบริษัทการบินไทย ซึ่งเรียกกันว่า ตราสารทุน หรือเช่นสหกรณ์อาจจัดตั้ง กองทุนส่วนบุคคล วงเงิน 100 ล้านบาท จ้างบริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนที่ตนเชื่อถือเป็นผู้จัดการกองทุนซื้อขายหลักทรัพย์ (ตราสารทุน) ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยก็ได้ แต่สหกรณ์จะต้องเสียภาษีเงินได้จากที่ซื้อขายหลักทรัพย์ของรัฐบาล หรือรัฐวิสาหกิจตามที่ประมวลรัษฎากรกำหนด

(ดู พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 62 (3))

การเลิกสหกรณ์

สหกรณ์ที่จดทะเบียนตามกฎหมายสหกรณ์แล้ว ย่อมเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายสหกรณ์ ดังนั้น การเลิกสหกรณ์ คือการเลิกความเป็นนิติบุคคลสหกรณ์ ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้

- (1) มีเหตุตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ
- (2) สหกรณ์สมาชิกน้อยกว่าสิบคน
- (3) ที่ประชุมใหญ่ลงมติให้เลิก
- (4) ล้มละลาย
- (5) นายทะเบียนสหกรณ์สั่งให้เลิก

ให้สหกรณ์ที่เลิกตาม (1) (2) (3) หรือ (4) แจ้งให้นายทะเบียนสหกรณ์ทราบภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่เลิกให้นายทะเบียนสหกรณ์ปิดประกาศการเลิกสหกรณ์ไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์ ที่ทำการสหกรณ์อำเภอ หรือหน่วยส่งเสริมสหกรณ์และที่ว่าการอำเภอ หรือสำนักงานเขตแห่งท้องที่ที่สหกรณ์นั้นตั้งอยู่ การเลิกสหกรณ์ด้วยเหตุล้มละลายให้ดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) ว่าด้วยล้มละลาย

นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งเลิกสหกรณ์ได้เมื่อปรากฏว่า (1) สหกรณ์ไม่เริ่มดำเนินการภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียน หรือหยุดดำเนินการติดต่อกันเป็นเวลาสองปีนับแต่วันที่หยุดดำเนินการ (2) สหกรณ์ไม่ส่งสำเนา

งบดุลและรายงานประจำปีต่อนายทะเบียนสหกรณ์เป็นเวลาสามปีติดต่อกัน (3) สหกรณ์ไม่อาจดำเนินกิจการให้เป็นผลดี หรือดำเนินกิจการของสหกรณ์ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์ หรือประโยชน์ส่วนรวม สหกรณ์ที่ถูกละทิ้งโดยนายทะเบียนสหกรณ์สิ่งเล็ก มีสิทธิอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ โดยทำเป็นหนังสือยื่นต่อนายทะเบียนสหกรณ์ ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และให้นายทะเบียนสหกรณ์ส่งคำอุทธรณ์ต่อไปยังคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติโดยไม่ชักช้า คำวินิจฉัยของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติให้เป็นที่สิ้นสุด

เมื่อสหกรณ์ใดเลิกไปด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดตามที่กฎหมายสหกรณ์ระบุไว้ ให้จัดการชำระบัญชีสหกรณ์นั้น ตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการชำระบัญชี

การเลิกสหกรณ์อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสูญเสียไปซึ่งสภาพของการเป็นนิติบุคคล ผู้ใดกระทำการใดๆ ในนามของสหกรณ์ภายหลังสหกรณ์เลิกแล้ว ย่อมไม่มีผลผูกพันสหกรณ์เพราะสหกรณ์สิ้นสุดการเป็นนิติบุคคลแล้ว เว้นแต่บุคคลที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่กระทำการ เช่น ผู้ชำระบัญชี เป็นต้น

การเลิกสหกรณ์มีได้ 2 กรณี กล่าวคือ

1. เมื่อเกิดเหตุตามที่กฎหมายกำหนด (มาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542) ได้แก่

- (1) มีเหตุตามที่กำหนดในข้อบังคับ
- (2) สหกรณ์มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่าสิบคน
- (3) ที่ประชุมใหญ่ลงมติให้เลิก
- (4) ล้มละลาย

2. เลิกเมื่อนายทะเบียนสหกรณ์สั่งให้เลิก (มาตรา 71 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542) นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งเลิกสหกรณ์ได้ ถ้าสหกรณ์มีกรณีต่อไปนี้

- (1) ไม่เริ่มดำเนินกิจการภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียน
- (2) หยุดดำเนินกิจการติดต่อกันเป็นเวลาสองปีนับแต่วันที่หยุดดำเนินกิจการ
- (3) ไม่ส่งสำเนางบดุลและรายงานประจำปีต่อนายทะเบียนสหกรณ์เป็นเวลาสามปีติดต่อกัน
- (4) ไม่อาจดำเนินกิจการให้เป็นผลดี
- (5) การดำเนินกิจการของสหกรณ์ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์หรือประโยชน์ส่วนรวม

การเลือกตั้งกรรมการ

การเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 50 ให้สหกรณ์มีคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคนและกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คนซึ่งที่ประชุมใหญ่

เลือกตั้งจากสมาชิก

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปีนับแต่วันเลือกตั้ง ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบหนึ่งปีนับแต่วันเลือกตั้ง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนหนึ่งในสองของกรรมการดำเนินการสหกรณ์ทั้งหมดโดยวิธีจับสลาก และให้ถือว่าเป็นการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ

กรรมการดำเนินการสหกรณ์ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับเลือกตั้งอีกได้ แต่ต้องไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ในกรณีที่มีการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์แทนตำแหน่งที่ว่าง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ได้รับเลือกตั้งอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ที่ตนแทน

การออกเสียงในที่ประชุมใหญ่

พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 59 บัญญัติไว้ความว่า สมาชิกคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนนในที่ประชุมใหญ่ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเสียงเป็นเสียงชี้ขาด การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือเสียงข้างมาก เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้ ให้ถือเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกซึ่งมาประชุม

1. สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

2. การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือเสียงข้างมาก

3. ข้อยกเว้นที่การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม คือ

1. การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ

2. การควบสหกรณ์

3. การแยกสหกรณ์

4. การเลิกสหกรณ์

5. การอื่นใดที่ข้อบังคับกำหนดให้เสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม

หลักการสำคัญประการหนึ่งในการประชุมใหญ่ของสหกรณ์ คือสิทธิที่เกิดจากความเป็นสมาชิกสหกรณ์นั้น สมาชิกต้องใช้สิทธินั้นด้วยตนเองห้ามไม่ให้ใช้ตัวแทน คือมอบให้ผู้อื่นใช้แทนตนไม่ได้ (Proxy) หลักการนี้เป็นสิทธิและหน้าที่ ส่วนตน (Personal rights and obligations) ที่เท่าเทียมกันในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ซึ่งต่างจากสิทธิและหน้าที่ทางการเงินในสหกรณ์ (Financial rights and obligations) ซึ่งสมาชิกมีไม่เท่ากัน

การโอนหุ้น

อำนาจของสหกรณ์ที่กระทำการกับบุคคลภายนอกทั่วไปในการรับโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์

การโอนหุ้นตามกฎหมายสหกรณ์ ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 43 (5) แห่ง พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ความว่า ข้อบังคับของสหกรณ์ อย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้ “(5) ทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้น มูลค่าของหุ้น การชำระค่าหุ้นด้วยเงินหรือทรัพย์สินอื่น การขายและการโอนหุ้น ตลอดจนการจ่ายคืนค่าหุ้น”

กรณีที่ต้องมีการโอนหุ้นตามกฎหมายสหกรณ์ มีได้เฉพาะกรณีที่มีสมาชิกของสหกรณ์หนึ่ง จำเป็นต้องย้ายออกจากแดนรับสมาชิกของสหกรณ์นั้น แล้วไปสมัครเป็นสมาชิกของอีกสหกรณ์หนึ่งซึ่งเป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกัน พร้อมยื่นใบแจ้งจำนวนหุ้นและหนี้สินที่สหกรณ์เดิมออกให้ทั้งเสียค่าสมัคร และมอบค่าหุ้นหนึ่งหุ้นบวกกับหุ้นที่ตนถืออยู่ในสหกรณ์เดิมแก่สหกรณ์ใหม่

เมื่อสหกรณ์ใหม่รับเป็นสมาชิกแล้ว จึงขอกู้เงินจากสหกรณ์ใหม่โดยมีหลักประกันถูกต้อง พร้อมทั้งขอให้สหกรณ์ใหม่ใช้เงินที่ตนขอกู้นั้นชำระหนี้ที่ตนมีอยู่กับสหกรณ์เดิมแทนตน

เมื่อสหกรณ์ใหม่ได้รับมอบค่าหุ้นจากสมาชิกใหม่แล้ว สหกรณ์ใหม่ย่อมได้สิทธิเหนือหุ้นที่ได้รับมอบสามารถขอโอนหุ้นจากสหกรณ์เดิมของสมาชิกใหม่มาเป็นหุ้นเรือนหุ้นของตนตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 43 (5) ดังกล่าว ขอยกตัวอย่างประกอบความเข้าใจข้อบังคับสหกรณ์ว่าด้วยธุรกรรม (Transactions) ของสหกรณ์กับสหกรณ์และของสหกรณ์กับสมาชิก ดังต่อไปนี้

กรณีที่ต้องมีการโอนหุ้น : นาย ก. เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จำกัด (สอ.มจ.) มีหุ้นอยู่ 3 แสบบาท มีหนี้อยู่ 2 แสบบาท โดยใช้หุ้นจำนำประกันหนี้ ได้โอนมาเป็นอาจารย์ของ มก. ได้สมัครและเป็นสมาชิกของ สอ.มก. นาย ก. ได้ดำเนินการตามกรณีที่ต้องมีการโอนหุ้นตามกฎหมายสหกรณ์ที่กล่าวแล้วในวรรคแรก นี่เป็นกรณีหนึ่ง กรณีที่ไม่ต้องมีการโอนหุ้น แต่ต้องมีการจ่ายคืนค่าหุ้น คือ ถ้านาย ก. ได้ขอลาออกจากสหกรณ์เดิม เมื่อสหกรณ์เดิมหักเงินค่าหุ้นชำระหนี้ นาย ก. แล้ว มีเงินค่าหุ้นของนาย ก. เหลือ 1 แสบบาท จึงต้องจ่ายคืนค่าหุ้นที่เหลือนั้นคืนแก่นาย ก. นาย ก. ก็สามารถมาสมัครและเป็นสมาชิกของ สอ.มก. ได้นี้เป็นกรณีที่สอง

สหกรณ์ออมทรัพย์ที่ล้ำสมัยบางแห่ง กำหนดในข้อบังคับไม่รับบุคคลที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์อื่นที่มีวัตถุประสงค์ให้กู้ยืมเงินเป็นสมาชิก จึงถูกข้อบังคับปิดกั้น ไม่ให้ทำได้ตามตัวอย่างในวรรคสอง กรณีต้องมีการโอนหุ้นเว้นแต่จะต้องให้นาย ก. ลาออกจากสหกรณ์เดิมก่อน ซึ่งทำให้ไม่มีธุรกรรม การโอนหุ้นมีแต่ธุรกรรมการจ่ายคืนค่าหุ้นที่เกิดขึ้นในสหกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ข้อบังคับเช่นนั้นเป็นของเก่าใน พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511 ใช้สำหรับสหกรณ์ไม่จำกัด คือสหกรณ์ซึ่งสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนึ่งทั้งปวงของสหกรณ์โดยไม่จำกัด เวลานี้ พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ไม่มีสหกรณ์ไม่จำกัดแล้ว มีแต่สหกรณ์จำกัด คือสหกรณ์ซึ่งสมาชิกมีความรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินค่าหุ้นที่ยังใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ (มาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511)

กำไรสุทธิประจำปี

กำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ใด ย่อมหมายความว่า สหกรณ์นั้นได้หักจำนวนเงินค้างขาดทุนของปีก่อนหน้าออกไปหมดแล้ว พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ที่ใช้บังคับอยู่ในเวลานี้ บัญญัติให้สหกรณ์จัดสรรกำไรสุทธิประจำปีเป็นทุนสำรองไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของกำไรสุทธิ และเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ กำไรสุทธิประจำปีที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรองและค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยที่ประชุมใหญ่อาจจัดสรรได้ภายใต้ข้อบังคับ ดังต่อไปนี้

- (1) จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้ว แต่ต้องไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท
- (2) จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปี
- (3) จ่ายเป็นเงินโบนัสแก่กรรมการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิ
- (4) จ่ายเป็นทุนสะสมไว้ เพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดของสหกรณ์ตามที่กำหนดในข้อบังคับ

คำว่า ประจําปี หมายความว่า รอบปีทางบัญชีของสหกรณ์นั้นๆ ซึ่งกำหนดไว้สิบสองเดือน สหกรณ์ประเภทนอกภาคเกษตรนิยามกำหนดวันที่ 31 ธันวาคมเป็นวันครบรอบปีทางบัญชี คือ เริ่มจากวันที่ 1 มกราคม ของทุกปี และสิ้นสุดรอบปีทางบัญชีวันที่ 31 ธันวาคม ส่วนสหกรณ์ภาคเกษตรนิยามกำหนดวันสิ้นสุดเก็บเกี่ยวผลผลิตผลการเกษตรเป็นวันครบรอบปีทางบัญชี เช่น สหกรณ์การเกษตรของเกษตรกรชาวนา มักกำหนดวันที่ 31 มีนาคมเป็นวันครบรอบปีทางบัญชี คือ เริ่มจากวันที่ 1 เมษายนของทุกปี

ข้อบังคับสหกรณ์

หลักฐานสำคัญประกอบการยื่นขอจดทะเบียนสหกรณ์ ซึ่งคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์จะต้องดำเนินการจัดทำขึ้นให้ถูกต้องตามรายการที่บัญญัติไว้ กล่าวคือ

- (1) ชื่อสหกรณ์ ซึ่งต้องมีคำว่า “จำกัด” อยู่ท้ายชื่อ
- (2) ประเภทของสหกรณ์
- (3) วัตถุประสงค์
- (4) ที่ตั้งสำนักงานใหญ่และที่ตั้งสำนักงานสาขา
- (5) ทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้น มูลค่าหุ้น การชำระค่าหุ้นด้วยเงินหรือทรัพย์สินอื่น การขายและการโอนหุ้น ตลอดจนการจ่ายคืนค่าหุ้น
- (6) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินงาน การบัญชี และการเงินของสหกรณ์
- (7) คุณสมบัติของสมาชิก วิธีรับสมาชิก การขาดจากสมาชิกภาพ ตลอดจนสิทธิหน้าที่ของสมาชิก

(8) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการประชุมใหญ่

(9) การเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่งและการประชุมของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

(10) การแต่งตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง การกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้จัดการ

ขาดทุนเกินกึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้น

ในกรณีที่สหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งของจำนวนเงินทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้ว คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์นั้นๆ ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญโดยมิชักช้า แต่ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่สหกรณ์ทราบ (ดูเรื่องการประชุมใหญ่วิสามัญประกอบ)

คณะกรรมการกองทุนพัฒนาสหกรณ์

คณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาสหกรณ์ หรือ กพส. ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ อธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ อธิบดีกรมส่งเสริม การเกษตร อธิบดีกรม ประมง ผู้แทนกรมบัญชีกลาง ผู้แทนสำนักงานประมาณ ผู้แทนสหกรณ์ประเภทละหนึ่งคน เป็นกรรมการ และมีรองอธิบดี กรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นกรรมการ/เลขาธิการ

มีอำนาจหน้าที่บริหารกองทุนพัฒนาสหกรณ์ ตลอดจนตรวจสอบติดตามและประเมินผลงานของสหกรณ์ที่ได้รับ การส่งเสริมกิจการจาก กพส. ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในระเบียบกรมส่งเสริมสหกรณ์

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

การดำเนินการของสหกรณ์นั้น มีกิจการต่างๆ หลายด้าน เช่น ด้านการบุคคล ด้านการเงิน และด้านวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งจะต้องมีคณะผู้ดำเนินการ ดังนั้น กฎหมายสหกรณ์จึงบัญญัติให้คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์จำนวนไม่น้อยกว่าสิบคน มีอำนาจ หน้าที่และสิทธิเช่นเดียวกับคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์นั้นจนกว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ โดยที่ประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่จดทะเบียนสหกรณ์ และให้คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์มอบหมาย การทั้งปวงให้แก่คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์บัญญัติให้สหกรณ์มีคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคน และกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คน ซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิก คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์มีวาระอยู่ใน ตำแหน่งคราวละสองปีนับแต่วันเลือกตั้ง ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบหนึ่งปีนับแต่วันเลือกตั้ง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ ออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนหนึ่งในสองของกรรมการดำเนินการสหกรณ์ทั้งหมดโดยวิธีนับสลากระหว่าง และให้ถือว่าเป็นการ

พ้นจากตำแหน่งตามวาระ กรรมการดำเนินการสหกรณ์ซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับการเลือกตั้งอีกได้ แต่ต้องไม่เกินสอง วาระติดต่อกัน

ในกรณีที่มีการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์แทนตำแหน่งที่ว่าง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ได้รับเลือกตั้งอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้แทนที่ตนแทน

ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินกิจการสหกรณ์ และเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคล ภายนอก เพื่อการเกี่ยวกับบุคคลภายนอกนี้ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคน หรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้ (ในภาษาอังกฤษหมายความว่า “ผู้ทำการแทน” กับคำว่า “ตัวแทน” มีความหมายต่างกัน) คณะ กรรมการดำเนินการสหกรณ์อาจแต่งตั้งกรรมการดำเนินการจำนวน 7 คน เป็นกรรมการเงินกู้ เป็นประธานหนึ่งคน เป็น รองประธานหนึ่งคน เป็นเลขานุการหนึ่งคน และเป็นรองเลขานุการหนึ่งคน ให้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้เงินกู้แก่สมาชิก และสหกรณ์อื่นได้แล้วแจ้งที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ได้ทราบ หรืออาจแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร การเงินจำนวน 7 คน โดยมีประธาน รองประธาน เลขานุการ และรองเลขานุการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ในการบริหาร การเงินของสหกรณ์ที่เหลือจากการให้สมาชิกสหกรณ์กู้ และสหกรณ์อื่นกู้ โดยนำไปพิจารณาฝากหรือลงทุนในการต่างๆ ที่กฎหมายสหกรณ์กำหนดว่า เงินของสหกรณ์นั้น สหกรณ์อาจฝากหรือลงทุนได้ (ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 62 แห่ง พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542)

ในทางปฏิบัติจำนวนคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์อาจกำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ ให้มีจำนวนเพียง 11 คน หรือ 9 คน ก็ได้ คือประธานกรรมการคนหนึ่ง และกรรมการไม่เกิน 10 คน หรือไม่เกิน 8 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ฐานะการเงินคือทุนดำเนินการ และจำนวนสมาชิกของสหกรณ์นั้นๆ

อนึ่งธรรมเนียมเลือกตั้งประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์จะได้รับคำแนะนำ จากพนักงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ให้เลือกตั้งสมาชิกผู้มีอำนาจหน้าที่ทางปกครองในแดนรับสมาชิกของสหกรณ์นั้นๆ เป็นประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เช่น สหกรณ์การเกษตรตำบล ก็แนะนำให้เลือกกำนันตำบลนั้นเป็นประธาน และเลือกผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นกรรมการ เป็นต้น เพราะคณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์นั้น ย่อมเป็นชุมชนหรือประชาคม เดียวกันเป็นฐานอยู่แล้ว หากผู้มีอำนาจปกครองชุมชนนั้นได้เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ของชุมชนนั้น ด้วย ก็เท่ากับสหกรณ์มีหลักประกันความมั่นคงสองชั้น กล่าวคือ ถ้ามีสมาชิกสหกรณ์ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นหนี้สหกรณ์มักผิผินัด หลบเลี่ยงทำความเสียหายแก่สหกรณ์ ถ้าสหกรณ์ให้ออกจากสมาชิกเขาก็ไม่กลัว แต่ถ้าประธานกรรมการสหกรณ์ซึ่งเป็น ผู้มีอำนาจปกครองย่อมมีวิธีใช้อำนาจปกครองบังคับหรือลงโทษได้ สมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตชนบทย่อมเกรงกลัว อำนาจกำนัน เป็นต้น

คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ

คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ หรือ คพช. เป็นทบบัญญัติในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ที่เพิ่ม เต็มขึ้นใหม่จากพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายส่งเสริม สนับสนุน และการคุ้มครอง สหกรณ์ โดยกำหนดไว้ในหมวด 2 การกำกับและส่งเสริมสหกรณ์ มาตรา 9 ซึ่งคณะกรรมการนี้จะมีบทบาทสำคัญในการ กำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาสหกรณ์ของประเทศอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่าง

ภาคสหกรณ์ ภาคเอกชนและภาครัฐ ในการพัฒนากิจการสหกรณ์ต่อไป

มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นกรรมการ และเลขานุการ และผู้อำนวยการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่ตามมาตรา 10 ดังนี้

- (1) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายและแนวทางในการพัฒนาการสหกรณ์ให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
- (2) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการสหกรณ์ให้สอดคล้องกับระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- (3) กำหนดแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการขยายธุรกิจและกิจการของสหกรณ์ รวมทั้งการร่วมมือกับภาคเอกชนให้มีส่วนในการพัฒนาการสหกรณ์
- (4) กำหนดแนวทางในการประสานงานระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือภาคเอกชน เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสหกรณ์
- (5) พิจารณาแก้ไขปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อขัดข้องที่ทำให้นโยบายและแผนการพัฒนาสหกรณ์ไม่อาจบรรลุเป้าหมาย
- (6) พิจารณาเรื่องอื่นใดที่เกี่ยวกับสหกรณ์ตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย
- (7) มีอำนาจและหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์

กลุ่มบุคคล ที่จะรวมกลุ่มกันตั้งสหกรณ์ ซึ่งเป็นเป็นบุคคลธรรมดาบรรลุนิติภาวะแล้ว มีอาชีพอย่างเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน หรือมีปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจหรือสังคม และต้องการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่ตนทำกิจการเพื่อมุ่งให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน และทุกคนต้องสมัครใจรวมกันลงทุนด้วยวิธีการถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น ยินยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกฎหมาย และกติกา (ข้อบังคับ) ที่พวกตนกำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัด ด้วยความเสียสละ มีวินัย และซื่อสัตย์สุจริต เมื่อเกิดกลุ่มบุคคลแล้ว กลุ่มบุคคลดังกล่าวต้องประชุมกันเพื่อเลือกบุคคลจากที่ประชุมที่ประชุมจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน เป็นผู้แทนกลุ่ม เรียกว่า “คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์” ซึ่งคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ ต้องไปดำเนินการ คือ พิจารณากำหนดวัตถุประสงค์ว่าสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นจะทำอะไรให้เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกบ้าง และสหกรณ์ประเภทใดจะทำสหกรณ์ให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์นั้น จัดทำแผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์อันแสดงให้เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่สมาชิกตามที่กำหนดในวัตถุประสงค์ จัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่ประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ซึ่งต้องประกอบด้วยชื่อ ที่อยู่ ลายมือชื่อ และจำนวนหุ้นที่จะถือ จัดทำร่างข้อบังคับสหกรณ์ (ข้อบังคับสหกรณ์ คือข้อตกลงร่วมกันอันเป็นสัญญาว่าสมาชิกทุกคน ต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด สมาชิกคนหนึ่งคนใดกระทำหรือละเว้นกระทำโดยมิชอบไม่ได้ ข้อบังคับฉบับตัวอย่างขอได้ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัดทุกแห่ง) คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์จัดการประชุมบุคคลที่มีราย

ชื่อในบัญชีเพื่อให้รับทราบการกำหนดวัตถุประสงค์ ประเภทของสหกรณ์ แผนการประกอบกิจการ และร่วมกันพิจารณา
แก้ไขปรับปรุงข้อบังคับ เพื่อตกลงกันกำหนดให้เป็นข้อบังคับสหกรณ์ เป็นต้น

โครงสร้างสหกรณ์

สหกรณ์ตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของสหกรณ์ แต่ทุกคนไม่สามารถร่วมบริหาร
กิจการของสหกรณ์ได้ จึงต้องมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการเป็นผู้บริหารงานแทน ซึ่งตามพระราชบัญญัติสหกรณ์
พ.ศ.2542 กำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการไม่เกิน 15 คน มีอำนาจหน้าที่ เป็นผู้ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนสหกรณ์
ในกิจการทั้งปวง

เพื่อให้กิจการสหกรณ์ดำเนินการอย่างกว้างขวาง และให้บริการแก่สมาชิกอย่างทั่วถึง คณะกรรมการดำเนินการ
ควรจัดจ้างผู้จัดการที่มีความรู้ความสามารถมาดำเนินธุรกิจแทน และผู้จัดการ อาจจัดจ้างเจ้าหน้าที่โดยความเห็นชอบ
ของคณะกรรมการดำเนินการ เพื่อช่วยเหลือกิจการสหกรณ์ด้านต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงปริมาณธุรกิจ
และการประหยัดเป็นสำคัญ

ชุมนุมสหกรณ์ ... แห่งประเทศไทย (ระดับชาติ)

ชุมนุมสหกรณ์จังหวัด (ระดับภูมิภาค)

หมายเหตุ มีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม
ความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ทุกประเภททั่วราชอาณาจักร อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้มาแบ่งปันกัน

สหกรณ์ในระดับปฐมมีโครงสร้างประกอบด้วย สมาชิก (อาจรวมเป็นกลุ่มสมาชิก) มาร่วมกันระดมทุนเพื่อดำเนิน
ธุรกิจโดยยึดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์เป็นแนวปฏิบัติ มีการประชุมใหญ่ของสมาชิกสหกรณ์ เพื่อรับทราบ
การดำเนินงานของสหกรณ์ในด้านต่างๆ และมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการจากสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ เพื่อ
เป็นตัวแทนของสมาชิกในการดำเนินธุรกิจ และเลือกตั้งผู้ตรวจสอบกิจการจากสมาชิกหรือบุคคลภายนอก เพื่อดำเนิน
การตรวจสอบกิจการของสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการจัดจ้างฝ่ายจัดการ ซึ่งได้แก่ ผู้จัดการและพนักงานหน้าที่
ต่างๆ ตามความเหมาะสม เพื่อเป็นเจ้าหน้าที่ สำหรับให้สมาชิกมาติดต่อตามภารกิจ/กิจกรรมต่างๆ ของสหกรณ์ แล้ว
เสนอเรื่องต่อคณะกรรมการดำเนินการเพื่อดำเนินการตามความต้องการสมาชิกสหกรณ์ชั้นปฐมตั้งแต่ 5 สหกรณ์ขึ้นไป
มีความประสงค์ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ จะรวมกันเป็นชุมนุมสหกรณ์
ได้แก่ชุมนุมสหกรณ์ระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศ จะตั้งขึ้นตามการอำนวยการของกระทรวงพาณิชย์ในภูมิภาค หรือ
ทั่วประเทศที่เป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกัน ดังนั้น สหกรณ์มีสมาชิกเป็นเจ้าของ บริหารงานโดยตัวแทนสมาชิก คือ คณะ
กรรมการดำเนินการและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะถูกจัดสรรเพื่อสมาชิก

โครงสร้างของคณะกรรมการดำเนินการ นั้นอาจพิจารณาได้เป็นสองกรณีคือ

1. โครงสร้างตามพระราชบัญญัติสหกรณ์

เป็นโครงสร้างของคณะกรรมการดำเนินการโดยทั่วไปของสหกรณ์ทุกประเภท ซึ่งในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542
มาตรา 50 ได้กำหนดไว้ ดังนี้

“มาตรา 50 ให้สหกรณ์มีคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคน และกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คน ซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิก

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปีนับแต่วันเลือกตั้งในวาระแรกเมื่อครบหนึ่งปีนับแต่วันเลือกตั้ง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ออกจากตำแหน่ง เป็นจำนวนหนึ่งในสองของกรรมการดำเนินการสหกรณ์ทั้งหมดโดยวิธีจับสลาก และให้ถือเป็นการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ

กรรมการดำเนินการสหกรณ์ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับเลือกตั้งอีกก็ได้ แต่ต้องไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ในกรณีเลือกตั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์แทนตำแหน่งที่ว่าง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ได้รับเลือกตั้งอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ที่ตนแทน”

จากโครงสร้างของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ตามมาตรา 50 ซึ่งเป็นโครงสร้างโดยทั่วไปนี้อาจสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. จำนวนคณะกรรมการดำเนินการมีได้ทั้งหมดไม่เกิน 15 คน
2. คณะกรรมการดำเนินการมาจากการเลือกตั้งของที่ประชุมใหญ่
3. คณะกรรมการดำเนินการอยู่ในวาระได้คราวละสองปี (ยกเว้นในกรณีต้องจับสลากออกในการเลือกตั้งครั้งแรก)
4. กรรมการดำเนินการดำรงตำแหน่งได้ไม่เกินสองวาระติดต่อกัน
5. กรรมการดำเนินการที่ได้รับเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างอยู่ในวาระได้เท่ากับวาระของผู้ที่ตนแทน

แต่โดยสภาพการณ์ทั่วไปสหกรณ์มีหลายประเภท มีขนาดแตกต่างกัน จำนวนคณะกรรมการดำเนินการย่อมมีจำนวนแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ไม่จำเป็นต้องมีจำนวนสิบห้าคนเหมือนกันหมดเพราะกฎหมายกำหนดว่า “ประธานกรรมการหนึ่งคนและกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คน”

2. โครงสร้างตามข้อบังคับของสหกรณ์

ในข้อบังคับของสหกรณ์ซึ่งกำหนดโดยพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 43 ให้สหกรณ์จัดทำข้อบังคับขึ้นโดยต้องมีรายการอย่างน้อยตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 ซึ่งเรื่องของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์นั้นได้กำหนดไว้ในมาตรา 43 (9) ดังนี้

“มาตรา 43 ข้อบังคับของสหกรณ์อย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้

(9) การเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่งและการประชุมของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

ข้อบังคับของแต่ละสหกรณ์จึงได้มีการกำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการขึ้นตามความต้องการของสหกรณ์ ทั้งในด้านจำนวนและตำแหน่งต่างๆ ของคณะกรรมการดำเนินการ ซึ่งอาจศึกษาได้จากข้อบังคับของสหกรณ์ต่างๆ ซึ่งจะกำหนดในเรื่องของจำนวนคณะกรรมการไว้ตามกฎหมาย หรืออาจกำหนดจำนวนคณะกรรมการดำเนินการไว้มีจำนวนแน่นอนเป็นการเฉพาะสหกรณ์ก็ได้

สำหรับทางด้านโครงสร้างของตำแหน่งในคณะกรรมการดำเนินการนั้น ในพระราชบัญญัติสหกรณ์จะกล่าวถึงเฉพาะ
ประธานกรรมการและคณะกรรมการเท่านั้น แต่ในข้อบังคับของสหกรณ์ได้กำหนดโครงสร้างของตำแหน่งไว้หลายตำแหน่ง
ดังนี้

1. ประธานกรรมการ
2. รองประธานกรรมการ (มีได้มากกว่า 1 คน)
3. เลขานุการ
4. เภรัญญิก
5. กรรมการดำเนินการ

อบการเงิน

ข้อมูลที่ใช้ในการหามูลค่า และการจัดการการเงินของสหกรณ์ ประกอบด้วยงบสำคัญๆ 3 งบ ดังนี้

1. งบกำไรขาดทุน เป็นงบที่แสดงข้อมูลผลการประกอบกาต่างๆ ของกิจการตลอดระยะเวลาหนึ่งที่ระบุไว้ รายได้
สุทธิหรือกำไรของกิจการจะเท่ากับรายได้หรือยอดขาย หักด้วยค่าใช้จ่ายต่างๆ รายได้หรือยอดขายนั้น ได้รับมาจากกา
ขายสินค้าและบริการ ส่วนค่าใช้จ่ายคือ ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการผลิตหรือจัดหาสินค้า และบริการ

2. งบดุล งบแสดงฐานะทางการเงินของกิจการ ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยสรุปรายการสินทรัพย์ต่างๆ ที่กิจการเป็น
เจ้าของ รายการหนี้สินต่างๆ ที่เป็นภาระของกิจการและรายการส่วนของผู้เจ้าของ ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง (คือวันที่ปิดบัญชี)
งบดุลนั้นสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์ที่ว่า

สินทรัพย์ = หนี้สิน + ส่วนของผู้เจ้าของ หรือส่วนของผู้เจ้าของ โดย “หนี้สินและส่วนของผู้เจ้าของ” จะแสดงแหล่ง
ที่มาของเงินทุน และ “สินทรัพย์” จะแสดงการใช้ไปของเงินทุน ผลรวมของทั้งสองด้านในงบดุลจึงมีค่าเท่ากันเสมอ

3. งบกระแสเงินสด สร้างขึ้นมาจากสมการพื้นฐานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ และหนี้สิน คือ สินทรัพย์
= หนี้สิน + ส่วนของผู้เจ้าของ

- ถ้าหากตัวแปรข้างต้นทุกตัวแสดงในรูปของการเปลี่ยนแปลง จะเขียนใหม่ได้ดังนี้

สินทรัพย์ = หนี้สิน + ส่วนของผู้เจ้าของ

- ถ้าสินทรัพย์แยกออกเป็นส่วนที่เป็นเงินสด และไม่ใช่นเงินสด สมการข้างต้นก็เปลี่ยนเป็น

เงินสด + สินทรัพย์ที่ไม่เป็นเงินสด = หนี้สิน + ส่วนของผู้เจ้าของ

- สามารถเปลี่ยนได้เป็น

เงินสด = หนี้สิน + ส่วนของผู้เจ้าของ - สินทรัพย์ที่ไม่เป็นเงินสด

เงินกู้ยืมของสมาชิก

1. เงินกู้สามัญ เงินที่สหกรณ์ให้สมาชิกกู้ในระยะยาว โดยสมาชิกต้องมีบุคคลค้ำประกันในการขอกู้ และมีระยะเวลาในการผ่อนชำระไม่เกิน 120 งวด หรือ 10 ปี

หลักเกณฑ์การกู้เป็นไปตามระเบียบของแต่ละสหกรณ์กำหนด

2. เงินกู้ฉุกเฉิน เงินที่สหกรณ์สมาชิกกู้ในระยะสั้น โดยสมาชิกไม่ต้องมีบุคคลค้ำประกัน ปกติมีระยะเวลาผ่อนคืน 12 งวด หรือภายใน 1 ปีนับแต่วันกู้

หลักเกณฑ์การกู้เป็นไปตามระเบียบของแต่ละสหกรณ์กำหนด

เงินกู้ยืมของสหกรณ์

หนี้สินของสหกรณ์ การกู้ยืมเงินของสหกรณ์จะต้องอยู่ภายในวงเงินที่นายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบ

บทบัญญัติดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายไม่ให้สหกรณ์กู้ยืมเงินจากภายนอกเกินฐานะการเงินของสหกรณ์เอง เพราะถ้าสหกรณ์มีปัญหาการชำระหนี้ไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความเสียหายแก่สมาชิกและเจ้าหน้าที่ จึงจำเป็นต้องกำหนดให้นายทะเบียนสหกรณ์ควบคุมการก่อหนี้ของสหกรณ์ให้อยู่ในวงเงินที่เหมาะสม ซึ่งในทางปฏิบัติการกำหนดวงเงินกู้ยืมของสหกรณ์จะจัดทำทุกปีโดยที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์จะพิจารณาวงเงินที่เหมาะสมแก่การดำเนินงานและทุนดำเนินงานของสหกรณ์ หลังจากผ่านการพิจารณาโดยที่ประชุมใหญ่แล้ว จึงนำเสนอนายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบต่อไป

เงินเฉลี่ยคืน

เงินกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรอง และค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ซึ่งที่ประชุมใหญ่จัดสรรเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปี เพื่อเป็นการจัดสรรรายได้สุทธิ (กำไร) โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม และความเป็นธรรมในหมู่สมาชิก เพราะสมาชิกทำธุรกิจกับสหกรณ์จึงทำให้เกิดกำไรหรือเงินส่วนเกินขึ้น ดังนั้น การแบ่งกำไรของสหกรณ์จึงเท่ากับเป็นการจ่ายเงินคืนส่วนที่สหกรณ์รับเงินให้สมาชิกในรูปการจ่ายเงินคืน ตามส่วนปริมาณธุรกิจที่สมาชิกทำไว้กับสหกรณ์

เงินปันผล

เงินกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรองและค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ฯ ซึ่งที่ประชุมใหญ่จัดสรรเป็นเงินปันผลตามหุ้นของสมาชิกที่ชำระแล้ว เพื่อเป็นการตอบแทนสมาชิกที่ลงทุนถือหุ้นในสหกรณ์ แต่โดยเหตุที่ตามหลักสหกรณ์ไม่มีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกมาแสวงหากำไรจากการนำเงินมาลงทุนในสหกรณ์เหมือนกับห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท ดังนั้น หลักสหกรณ์โดยทั่วไปจะจำกัดดอกเบี้ยให้กับหุ้นเรือนหุ้น ซึ่งโดยปกติสหกรณ์ควรจ่ายเงินปันผลตามหุ้นให้แก่สมาชิกในอัตราไม่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารพาณิชย์

สำหรับกฎหมายสหกรณ์กำหนดให้สหกรณ์จ่ายเงินปันผลตามหุ้นไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงสำหรับสหกรณ์ในแต่ละประเภท ซึ่งไม่เกินอัตราร้อยละสิบสามต่อปีสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท

จํานองที่ดินประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์

สมาชิกสหกรณ์อาจนำที่ดินพร้อมทรัพย์สินส่วนควบที่ดิน เช่น อาคารบ้านที่อยู่อาศัย หรือผืนดินที่ไม่ไถ่ที่ดินให้ผลผลิต เช่น ที่ดินสวนยางพาราที่กรีดยางขายได้ หรือที่ดินสวนมะพร้าวที่ให้ผลผลิตขายได้ มาจํานองประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์ได้ สหกรณ์ผู้รับจํานองก็จะพิจารณาประเมินราคาที่ดิน โดยอาศัยราคาประเมินที่สำนักงานที่ดินในเขตซึ่งที่ดินตั้งอยู่เป็นฐานประเมินบวกกับค่าบวกและค่าลบจากสิ่งแวดล้อมที่ดินที่จะรับจํานอง พร้อมทั้งบวกมูลค่าอาคาร และไม่ไถ่ที่ดินให้ผลผลิตคิดเป็นเงินมูลค่าได้เข้าด้วย

ตัวอย่าง เกษตรกรทำนา 15 ไร่ จะนำที่นามาจํานองประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์ โดยปกติสหกรณ์การเกษตรนั้นๆ ก็จะประเมินราคาที่ดินซึ่งเป็นที่นาในทุ่งนาชนบท โดยประเมินจากผลผลิตข้าวเปลือกของที่นาแปลงนั้น เช่น นา 1 ไร่ผลิตข้าวเปลือกได้ 40 ถัง (ถังหนึ่ง 10 กิโลกรัม) นา 15 ไร่จะผลิตข้าวเปลือกได้ 600 ถัง หรือ 6,000 กิโลกรัม หรือ 6 เกวียน ขายได้เกวียนละ 8,000 บาท รวมเป็นเงิน 48,000 บาท และสหกรณ์เห็นว่าราคาข้าวเปลือกมีแต่จะสูงขึ้นไปอีกนาน ก็จะพิจารณาตีราคาที่ดินนา 15 ไร่ นั้น โดยคำนวณประมาณราคาดังนี้ $48,000/0.05$ ได้ราคาที่ดิน 960,000 บาท หรือ ไร่ละ 64,000 บาท แต่สหกรณ์ก็จะให้สมาชิกกู้ได้บนฐานของนาที่ประมาณได้ราคาข้าวที่ชาวนาผู้นั้นขายได้ปีละ 48,000 บาท โดยมากสหกรณ์จะคิดให้ 70% ของราคาข้าวที่ขายได้ต่อปี คือให้กู้ได้ 33,600 บาท ทั้งนี้ เป็นวิธีการบริหารความเสี่ยง วิธีหนึ่ง แต่ส่วนมากก็คิดถึงความสามารถและความซื่อสัตย์ของสมาชิกประกอบด้วย เพื่อให้เงินกู้ได้มากขึ้น

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 บัญญัติให้สหกรณ์ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการที่สหกรณ์ทำสัญญาจํานองที่ดินประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์กับสมาชิก

สมาชิกสหกรณ์การเกษตรที่ทำธุรกิจการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวนยางพารา จํานองที่ดิน ที่นา หรือที่สวนยางพาราไว้กับสหกรณ์ เมื่อกู้เงินจากสหกรณ์แต่ละปีไม่เกินสามปี ก็ไม่ต้องทำสัญญาจํานองใหม่ เมื่อครบเวลาจํานอง 3 ปีแล้ว ก็จะต้องทำสัญญาจํานองใหม่ เพราะถ้าทำสัญญาจํานองที่ดินมีอายุเกิน 3 ปี ต้องไปจดทะเบียนสัญญาที่จํานองต่อสำนักงานที่ดินตามกฎหมาย

จํานำเงินฝากประกันหนี้เงินกู้แก่สหกรณ์

สมาชิกสหกรณ์ผู้หนึ่งมีเงินฝากไว้ในสหกรณ์ 2 ล้านบาท และมีสมุดเงินฝากที่สหกรณ์ออกให้ถือไว้เป็นหลักฐานถูกต้อง หากสมาชิกผู้นั้นอาจทำหนังสือขอกู้เงินจากสหกรณ์ได้ เช่น ขอกู้ 1 ล้านบาท และขอจํานำสิทธิถอนเงินฝากจำนวน 1 ล้านบาท เป็นประกันหนี้เงินกู้ โดยเขียนหรือใช้ตราที่มีข้อความว่า “นาย นาง... ผู้ฝากเงิน 2 ล้านบาท ตามสมุดฝากเงินฉบับนี้ ได้จํานำสิทธิถอนเงินฝากจำนวน 1 ล้านบาท และลงชื่อสมาชิกผู้จํานำ และลงชื่อผู้แทนสหกรณ์ พร้อมลงวัน เดือน ปีไว้ในสมุด ส่วนสัญญาเงินกู้ระหว่างสมาชิกผู้นั้นกับสหกรณ์ ก็ให้ทำไว้ต่างหาก โดยระบุว่า ได้เขียนหรือตีตราข้อความดังกล่าวไว้ในสมุดเงินฝากแล้ว เพื่อให้เจ้าหน้าที่การเงินให้สมาชิกฝากเงินเบิกจ่ายเงินฝาก 1 ล้านบาท ตามสมุดเงินฝากได้ แต่ไม่ให้เกิน 1 ล้านบาท ซึ่งไม่ได้จํานำสิทธิถอนเงินฝากไว้

กรณีเช่นที่กล่าวมาข้างต้น สมาชิกกู้เงินจากสหกรณ์โดยใช้สิทธิถอนเงินฝากจำนำประกันหนี้เงินฝากแก่สหกรณ์ อาจได้ประโยชน์ดีกว่าถอนเงินฝาก 1 ล้านบาท ออกมาใช้ กล่าวคือ หากสหกรณ์ให้ดอกเบี้ยเงินฝากออมพิเศษร้อยละ 3 และคิดดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 6 เมื่อคิดหักกลบลบกันทั้งสองด้านแล้ว สมาชิกจะเสียดอกเบี้ยเงินกู้ให้สหกรณ์เพียงร้อยละ 3

ชุมนุมสหกรณ์

สหกรณ์รูปแบบหนึ่งซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยสหกรณ์ชั้นปฐม หรือสหกรณ์ท้องถิ่นตามจำนวนที่กฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ กำหนด การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์นั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ที่บัญญัติ ให้นายทะเบียนสหกรณ์รับจดทะเบียนชุมนุมสหกรณ์ได้ สมาชิกเปิดโอกาสให้เอกชนเป็นสมาชิกด้วย ต่อมาเมื่อประกาศ ใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ได้บัญญัติให้การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ต้องประกอบด้วยสหกรณ์ตั้งแต่ 3 สหกรณ์ ขึ้นไปที่ประสงค์จะร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่เข้าร่วมกันนั้น อาจรวมกันจัดตั้ง เป็นชุมนุมสหกรณ์ก็ได้

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 72 บัญญัติว่า สหกรณ์ตั้งแต่สามสหกรณ์ขึ้นไป ที่ประสงค์จะร่วมกัน ดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่เข้าร่วมกันนั้น อาจรวมกันจัดตั้งเป็นชุมนุมสหกรณ์ได้

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 5(3) บัญญัติให้สมาคม (สหกรณ์) ซึ่งห้ามมิให้เฉลี่ยกำไรก็ดี สมาคม ซึ่งเฉลี่ยกำไรได้ก็ดี อาจรวมกันตั้งแต่สองสมาคมขึ้นไปให้ขอจดทะเบียนเป็นชุมนุมสหกรณ์ได้เป็นครั้งแรกของไทย ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการร่วมดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสมาคมที่เข้าร่วมกันนั้น

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ที่บังคับใช้อยู่เวลานี้ มาตรา 101 บัญญัติว่า “สหกรณ์ตั้งแต่ห้าสหกรณ์ขึ้นไป ที่ประสงค์จะร่วมกันดำเนินกิจการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่เข้าร่วมกันนั้น อาจรวมกันจัดตั้ง เป็นชุมนุมสหกรณ์ได้” สหกรณ์ที่อาจรวมกันเป็นชุมนุมสหกรณ์ต้องเป็นสหกรณ์ประเภทเดียวกัน คือ สหกรณ์ประเภท การเกษตร ประมง นิคม ร้านค้า บริการ ออมทรัพย์ และเครดิตยูเนียน สหกรณ์ทั้งเจ็ดประเภทดังกล่าวนี้ อาจรวมกันจัด ตั้งในภูมิภาคเป็นชุมนุมระดับจังหวัดก็ได้ หรือรวมกันทั่วประเทศ เช่น ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นต้น

ดอกเบี้ยกับสมาชิกสหกรณ์สายมุสลิม

เมื่อหลายปีมาแล้ว สมาชิกสหกรณ์สายมุสลิมเชื่อคำสอนทางศาสนาว่า การคิดดอกเบี้ย เงินฝาก หรือเงินกู้ ที่ตนทำอยู่กับสหกรณ์นั้นเป็นบาป จึงต่อต้านโดยหลีกเลี่ยงการรับหรือเสียดอกเบี้ย ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จังหวัดหนึ่ง ซึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ตามหลักสูตรของ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ ได้รับคำแนะนำจากสมาคมเศรษฐศาสตร์สหกรณ์แห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ที่อาคารคณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ว่าให้แก่ใครจะเปียบของสหกรณ์ว่าด้วยการรับเงินฝาก และการให้เงินกู้แก่สมาชิกสาย มุสลิม ให้ใช้คำว่า “ค่าเงินฝาก” และ “ค่าเงินกู้” แทนคำว่าดอกเบี้ยเงินฝาก หรือดอกเบี้ยเงินกู้ หรือใช้คำที่เพราะอื่น แทน ปัญหาดังกล่าวข้างต้นในจังหวัดนั้นก็แก้ไขได้

❧ แผนดำเนินงานของสหกรณ์ ❧

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 43 บัญญัติว่า ข้อบังคับของสหกรณ์อย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้ “ฯฯ (6) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินงาน การบัญชี และการเงินของสหกรณ์”

ข้อความที่ว่า “ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินงาน” นั้น หมายความว่า สหกรณ์ต้องกำหนดแผนดำเนินงานไว้ในข้อบังคับว่า แผนดำเนินงานของสหกรณ์จะมีเขต หรือแผนดำเนินงานครอบคลุมอะไรเพียงใด กล่าวคือ จะกำหนดแผนดำเนินงานรับสมาชิกและให้บริการแก่สมาชิก ตามเขตปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย เช่น เขตตำบล เขตอำเภอ เขตจังหวัด หรือเขตประเทศ หรือจะกำหนดแผนดำเนินงานรับสมาชิก และให้บริการแก่สมาชิกเฉพาะที่สังกัดเป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ หรือสังกัดเป็นบุคลากรของหน่วยภาคเอกชนนั้นๆ เท่านั้น

ตัวอย่างเช่น สหกรณ์การเกษตรตำบล สหกรณ์การเกษตรอำเภอ สหกรณ์การเกษตรจังหวัด (สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธกส. ชื่อย่อว่า สกต. นั้นๆ และสหกรณ์ออมทรัพย์จังหวัดนั้นๆ

ส่วนสหกรณ์ของหน่วยงานภาครัฐที่กำหนดแผนดำเนินงานรับ และให้บริการแก่สมาชิกเฉพาะที่เป็นบุคลากรของตน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำกัด และสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จำกัด ส่วนสหกรณ์ของหน่วยงานภาคเอกชน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์สยามนิสสัน จำกัด

❧ ตัวแทนสหกรณ์ ❧

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 797 บัญญัติว่า “อันว่าสัญญาตัวแทนนั้น คือ สัญญา ซึ่งให้บุคคลคนหนึ่งเรียกว่า ตัวแทน มีอำนาจทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่าตัวการและตกลงจะทำการดั่งนั้น อันความเป็นตัวแทนนั้น จะเป็นโดยตั้งแต่งตั้งแสดงออกชัด หรือโดยปริยายก็ย่อมได้”

พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 51 บัญญัติว่า “ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เป็นผู้ดำเนินการ และเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอกเพื่อการนี้ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคน หรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1167 บัญญัติว่า “ความเกี่ยวพันกันในระหว่างกรรมการและบริษัท และบุคคลภายนอกนั้น ท่านให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ว่าด้วยตัวแทน”

ภายใต้บทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติสหกรณ์ดังกล่าว คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ กรรมการดำเนินการสหกรณ์ ผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์ เกี่ยวข้องทางกฎหมายกับสหกรณ์ในฐานะเป็นตัวแทน รวมทั้งผู้จัดการสหกรณ์ผู้ได้รับมอบหมายด้วย ส่วนเจ้าหน้าที่ของกฎหมายเกี่ยวข้องทางกฎหมายกับสหกรณ์ในฐานะเป็นลูกจ้าง และสหกรณ์เป็นนายจ้าง ต่างจากความเกี่ยวข้องหรือความเกี่ยวข้องทางกฎหมายระหว่างลูกจ้างและผู้ว่าจ้าง

ทะเบียนสมาชิก

รายงานที่จัดทำขึ้นเพื่อจดบันทึกรายละเอียดและข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิก

ทะเบียนสมาชิกอย่างน้อยต้องมีรายการ

1. ชื่อ ประเภท และที่ตั้งสำนักงานของสหกรณ์
2. ชื่อ สัญชาติ และที่อยู่ของสมาชิก
3. วันที่เข้าเป็นสมาชิก

สหกรณ์ต้องเก็บรักษาทะเบียนสมาชิกไว้ที่สำนักงานสหกรณ์และให้ส่งสำเนาทะเบียนนั้นแก่นายทะเบียนสหกรณ์ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่จดทะเบียน

ให้สหกรณ์รายงานการเปลี่ยนแปลงรายการในทะเบียนต่อนายทะเบียนสหกรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของสหกรณ์

ทะเบียนหุ้น

รายงานที่จัดทำขึ้นเพื่อจดบันทึกรายละเอียดและข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้ถือหุ้น รายชื่อผู้ถือหุ้น จำนวนหุ้นที่ผู้ถือหุ้นแต่ละคนถือ เลขที่ใบหุ้น และจำนวนเงินที่ได้รับชำระค่าหุ้น

ทะเบียนหุ้นอย่างน้อยต้องมีรายการ

1. ชื่อ ประเภท และที่ตั้งสำนักงานของสหกรณ์
2. ชื่อของสมาชิกซึ่งถือหุ้น มูลค่าหุ้น จำนวนหุ้นและเงินค่าหุ้นที่ชำระแล้ว
3. วันที่ถือหุ้น

สหกรณ์ต้องเก็บรักษาทะเบียนหุ้นไว้ที่สำนักงานสหกรณ์และให้ส่งสำเนาทะเบียนนั้นแก่นายทะเบียนสหกรณ์ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่จดทะเบียน

ให้สหกรณ์รายงานการเปลี่ยนแปลงรายการในทะเบียนต่อนายทะเบียนสหกรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของสหกรณ์

ทุนกลางของบรรดาสหกรณ์ไม่จำกัด

เงินทุนที่เกิดจากการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ไม่จำกัด ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 และพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ซึ่งได้สะสมต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2515 จึงมีประกาศให้กระทรวงเกษตรและ

สหกรณ์ดูแลรักษาจัดการฝากตามที่กฎหมายว่าด้วยสหกรณ์กำหนด รวมทั้งนำไปลงทุนได้ตามระเบียบที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด และดอกผลของทุนกลางให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจจ่ายให้แก่สันนิบาตสหกรณ์ฯ เพื่อกระทำการตามวัตถุประสงค์

ไม่มีบทบัญญัติให้ถอนเงินทุนกลางของบรรดาสหกรณ์ไม่จำกัด เพื่อชำระหนี้สินของสหกรณ์ไม่จำกัดอีกต่อไป ทั้งนี้ เพราะปัจจุบันสหกรณ์ไม่จำกัดได้เลิกไปหมดแล้ว อนึ่งทุนกลางของบรรดาสหกรณ์ไม่จำกัดนี้ มีบทบาทในการสนับสนุนพัฒนาสหกรณ์มาตั้งแต่ถือใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใช้เป็นแหล่งเงินทุนให้สหกรณ์ต่างๆ ได้กู้ยืมเป็นทุนหมุนเวียนขยายกิจการในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

ทุนกลางฯ ประกอบด้วย เงิน ทรัพย์สิน ดอกผลหรือประโยชน์อื่นใดในส่วนที่เป็นทุนกลางฯ และที่เกิดจากทุนกลางฯ รวมทั้งเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่ได้รับจากการมีผู้ให้แก่ทุนกลาง

ทุนดำเนินงานของสหกรณ์

ทุนของสหกรณ์นั้น กฎหมายสหกรณ์ให้แบ่งเป็นหุ้นและมูลค่าของหุ้น เช่น หุ้นละสิบบาท การชำระค่าหุ้นด้วยเงิน หรือด้วยทรัพย์สินอื่น ต้องขายหุ้นให้แก่สมาชิกของตนเท่านั้น และกฎหมายสหกรณ์บังคับให้สมาชิกแต่ละคนต้องถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น แต่ไม่เกินหนึ่งในห้าของหุ้นที่ชำระแล้วทั้งหมด ทั้งนี้เพราะระบบสหกรณ์ต้องการรวมคนที่มีความสามารถและสังคมอย่างน้อยหนึ่งอย่างที่คุณคนเดียวแก้ไขไม่ได้ ต้องรวมกันเป็นหมู่คณะในชุมชนของตนจึงจะแก้ไขได้ สหกรณ์ไม่ประสงค์ให้สมาชิกคนหนึ่งถือหุ้นมากโดยไม่จำกัด เพราะถ้าสมาชิกคนหนึ่งถือหุ้นมากได้ไม่จำกัด เช่นถือไว้เปอร์เซ็นต์ของหุ้นที่ชำระแล้ว หากสมาชิกผู้นั้นหมดสภาพความเป็นสมาชิกด้วยเหตุใด เช่น ลาออก หรือถึงแก่กรรม หรือย้ายภูมิลำเนาออกแดนรับสมาชิกของสหกรณ์นั้น ทุนของสหกรณ์ต้องลดเหลือเพียง 25 เปอร์เซ็นต์จากเดิม ย่อมทำให้ฐานะการเงินของสหกรณ์นั้นตกต่ำวุ่นวาย

เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่แน่นอนของทุนของสหกรณ์ กฎหมายสหกรณ์จึงบัญญัติไว้ในการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ว่า ให้สหกรณ์จัดสรรเป็นทุนสำรองไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของกำไรสุทธิ และให้จ่ายเป็นทุนสะสมไว้เพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดของสหกรณ์ตามที่กำหนดในข้อบังคับ

ทุนของสหกรณ์ประกอบด้วย

1. ทุนเรือนหุ้นหรือหุ้นของสมาชิก ถือเป็นทุนของสหกรณ์ส่วนหนึ่งที่ใช้หมุนเวียนดำเนินงาน ซึ่งกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์กำหนดไว้ดังนี้

1. สหกรณ์จะตั้งขึ้นได้โดยการจดทะเบียนตามกฎหมายสหกรณ์และต้องมีทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่าๆ กัน และสมาชิกแต่ละคนจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น แต่ต้องไม่เกินหนึ่งในห้าของหุ้นที่ชำระแล้วทั้งหมด
2. ข้อบังคับของสหกรณ์อย่างน้อยต้องมีรายการทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้นมูลค่าของหุ้น การชำระค่าหุ้นด้วยเงินหรือทรัพย์สินอื่น การขายและการโอนหุ้น ตลอดจนการจ่ายคืนค่าหุ้น
3. ในการชำระค่าหุ้น สมาชิกจะนำค่าหุ้นหักกลบลบหนี้กับสหกรณ์ไม่ได้ และสมาชิกมีความรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนมูลค่าหุ้นที่ยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ

4. ในระหว่างที่สมาชิกภาพของสมาชิกยังไม่สิ้นสุดลง ห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของสมาชิกใช้สิทธิเรียกร้องในค่าหุ้นของสมาชิกผู้นั้น

หลักการสหกรณ์มุ่งการรวมคนเป็นหลักสำคัญมากกว่าที่จะให้สมาชิกมุ่งการลงทุนเพื่อหวังผลตอบแทนเช่นผู้ประกอบการของธุรกิจเอกชนทั่วไป ดังนั้น มูลค่าหุ้นของสหกรณ์ที่กำหนดในข้อบังคับปกติจะมีมูลค่าต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีกำลังทรัพย์น้อยสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ได้ และสมาชิกสามารถที่จะเพิ่มหุ้นได้ตลอดเวลา แต่การลดส่งค่าหุ้นเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ สำหรับดอกผลหรือผลตอบแทนจากการถือหุ้น สหกรณ์จะพิจารณาจ่ายให้ได้เมื่อผลการดำเนินงานมีกำไรสุทธิประจำปีและที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์มีมติจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้วแต่ต้องไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎหมาย

2. ทุนสะสม ทุนที่เป็นส่วนหนึ่งของทุนสหกรณ์ ซึ่งที่มาของทุนสะสมโดยปกติได้มาจากการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ กล่าวคือ กฎหมายบัญญัติไว้ว่า กำไรสุทธิประจำปีที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรอง และค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ฯ ที่ประชุมใหญ่อาจจัดสรรเป็นทุนสะสมได้ เพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดของสหกรณ์ตามที่กำหนดในข้อบังคับ

ข้อบังคับสหกรณ์โดยทั่วไปกำหนดให้มีการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีเป็นทุนสะสมดังนี้

1. ทุนรักษาระดับเงินปันผล
2. ทุนสาธารณประโยชน์
3. ทุนสวัสดิการสมาชิก
4. ทุนเพื่อจัดตั้งสำนักงานหรือกองทุนต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สหกรณ์

3. ทุนสำรอง ทุนสำรองถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของทุนของสหกรณ์ ซึ่งทุนสำรองมีที่มา ดังนี้

1. ในการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ ให้จัดสรรเป็นทุนสำรองไม่น้อยกว่าร้อยละ 10
2. การรับเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินจากทางราชการ หน่วยงานต่างประเทศ หรือบุคคลอื่นใด ถ้าการยกให้นี้มีได้กำหนดเจตนาให้ใช้เพื่อการใด ก็ให้สหกรณ์จัดสรรเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินนั้นเป็นทุนสำรองของสหกรณ์

ทุนสำรองสหกรณ์เป็นทุนส่วนรวมที่มีความมั่นคง และเป็นเครื่องถ่วงดุลที่สำคัญสำหรับทุนเรือนหุ้นของสหกรณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของสมาชิก ซึ่งโดยหลักการแล้วทุนสำรองจะต้องคงยอดไว้และเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี สหกรณ์จะถอนจากบัญชีทุนสำรองไม่ได้ เว้นแต่เพื่อชดเชยการขาดทุนหรือเมื่อมีการแยกสหกรณ์เท่านั้น

เนื่องด้วยกฎหมายสหกรณ์ ไม่กำหนดให้สหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้นต้องระบุจำนวนหุ้นของสหกรณ์ว่ามีเท่าไร เช่น 50 ล้าน หรือ 100 ล้าน เหมือนที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (พพ.) กำหนดให้บริษัทระบุจำนวนหุ้นว่ากำหนดไว้เท่าไร บริษัทจะเพิ่มหุ้นหรือลดหุ้นต้องทำหนังสือขออนุมัติจากนายทะเบียนบริษัทพิจารณาอนุมัติก่อนจึงจะเพิ่มหรือลดหุ้นของตนได้ แต่ในกรณีของสหกรณ์ไม่ต้องทำหนังสือขอให้นายทะเบียนสหกรณ์พิจารณาอนุมัติก่อน เพราะจำนวนหุ้นของสหกรณ์มีการเคลื่อนไหวเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงเป็นปกติอยู่แล้ว เพราะหลักการของสหกรณ์กำหนดให้ผู้มีคุณสมบัติเป็นสมาชิก สมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์โดยสมัครใจหรือลาออกโดยสมัครใจได้

สหกรณ์ประเภทออมทรัพย์และสหกรณ์เครดิตยูเนียนมีระเบียบให้สมาชิกต้องแสดงความจำนงซื้อถือหุ้นเป็นรายเดือน ส่วนจำนวนหุ้นที่ให้ซื้อถือนั้นกำหนดน้อยมากตามสัดส่วนของเงินเดือน หรือตามที่สมาชิกจะสมัครใจซื้อ ความจริงเงินค่าหุ้นของสมาชิกเป็นเงินออมประเภทหนึ่ง เพราะสหกรณ์ต้องจ่ายเงินให้สมาชิกเจ้าของหุ้นเมื่อพ้นจากสมาชิกภาพโดยไม่มีหนี้ที่ต้องชำระแก่สหกรณ์

ทูลดำเนินงานประจำปีทางบัญชีของสหกรณ์

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ซึ่งเป็นผู้สอบบัญชีสหกรณ์และเป็นข้าราชการสังกัดอยู่ที่กรมนี้ได้แสดงทูลดำเนินงาน และผลตอบแทนทูลดำเนินงานประจำปีทางบัญชีของสหกรณ์ทั้ง 7 ประเภท (ตัวอย่างสหกรณ์ประเภทออมทรัพย์) ไว้ดังนี้

รายการ		หน่วยนับ
จำนวนสหกรณ์ ณ 30 ก.ย. 57	สหกรณ์	1,441
จำนวนรวบรวมข้อมูลได้	„	1,357
จำนวนสมาชิก	คน/ครอบครัว	2,980,401
ทูลดำเนินงาน	ล้านบาท	1,962,908
ทูลของสหกรณ์	„	884,320
ปริมาณธุรกิจ	„	1,554,836
ผลการดำเนินงาน (กำไรสุทธิประจำปี)	„	61,372
กำไรสุทธิ	„	61,411
ขาดทุนสุทธิ	„	(39.00)

ทูลดำเนินงานของสหกรณ์ประจำปี ประกอบด้วย

- ทูลเรือนหุ้น		บาท
- ทูลสำรอง	„	
- ทูลสะสมตามข้อบังคับ ระเบียบ และอื่นๆ	„	
- กำไรสุทธิประจำปี	„	
รวมทูลของสหกรณ์	„	
หนี้สินหมุนเวียน(เช่นเงินฝาก)	„	
รวมทูลดำเนินงาน	„	

(ดูเอกสาร “สารสนเทศความรู้ทางการเงินสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกรรายจังหวัด (ฉบับนำร่อง ประจำปี 2557) ประกอบ)

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

เมื่อได้จดทะเบียนจัดตั้ง “สหกรณ์หาทุนวัดจันทรไม่จำกัดสินใช้” ณ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2459 ซึ่งมีเกษตรกร ชาวนา 16 คนเป็นสมาชิก และสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนี้ทั้งปวงของสหกรณ์ โดยไม่จำกัด ดังนั้น จึง ใช้คำว่า “ไม่จำกัดสินใช้” ไว้ท้ายชื่อของสหกรณ์หาทุนวัดจันทร ปัจจุบันนี้สหกรณ์ทุกประเภทเป็นสหกรณ์ที่ใช้คำว่า “จำกัด” ไว้ท้ายชื่อของสหกรณ์ ซึ่งหมายความว่าสมาชิกมีความรับผิดชอบเพื่อหนี้ทั้งปวงของสหกรณ์ไม่เกินจำนวนเงินค่าหุ้น ที่ยังใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ

สหกรณ์ภาคเกษตรประเภทไม่จำกัดสินใช้ได้ขยายจำนวนมากขึ้นไปทั่วภูมิภาคของประเทศ กระทรวงการคลัง ซึ่งมีหน่วยงานอยู่ทุกจังหวัดโดยร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมสหกรณ์ได้ทำหน้าที่ธนาคารให้บริการเงินกู้แก่สหกรณ์ทั้งปวงตลอด มาจนเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2486 จึงได้มีการจัดตั้ง “ธนาคารเพื่อการสหกรณ์” ขึ้นโดยมีหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ เป็นผู้ว่าการ ในยุคนี้เองที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ให้มี “ศูนย์กลางของบรรดาสหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้” ขึ้น ต่อมา พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 61 (2) บัญญัติให้สหกรณ์ชนิดไม่จำกัดจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีร้อยละห้าสมทบทุนกลางของบรรดาสหกรณ์ ไม่จำกัดสินใช้ เมื่อมี พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542 บัญญัติให้มีแต่สหกรณ์ชนิด “จำกัด” ชนิดเดียว จึงยกเลิกสหกรณ์ชนิด “ไม่จำกัด” เสีย

ธกส. เป็นธนาคารในรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐบาล จัดตั้งขึ้นโดย พ.ร.บ. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 โดยควบ “ธนาคารเพื่อการสหกรณ์” เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ ธกส. สามารถให้สินเชื่อแก่เกษตรกรที่ยังไม่ได้ร่วมกันจัดตั้งคณะของตนเป็นสหกรณ์ภาคเกษตรตามกฎหมาย

ธกส. โดยอาจารย์จำเนียร สารนาดี ผู้จัดการใหญ่ของ ธกส. ในยุคต้น ได้ให้ ธกส. ให้บริการสินเชื่อแก่สหกรณ์ภาค เกษตรที่มีอยู่แล้วตามวัตถุประสงค์ของธนาคาร ส่วนเกษตรกรที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตรใดๆ ก็ให้รวมกัน เป็นหมู่คณะ หมู่คณะละ 15 คน (สิบห้า) ให้สมาชิกของหมู่คณะทั้งสิบห้าคนทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนี้ทั้ง ปวงของหมู่คณะโดยไม่จำกัด ดำเนินการให้สินเชื่อในรูปแบบที่ ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ให้สินเชื่อแก่สหกรณ์ชนิดไม่ จำกัดสินใช้ดังกล่าวแล้ว

ต่อมาอีก 24 ปี คือปี พ.ศ. 2533 โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ซึ่งมีคุณเสงี่ยม มาหมื่นไวย เป็นอธิบดี และโดย ธกส. ซึ่งมีคุณสุวรรณ ไตผล เป็นผู้จัดการใหญ่ ร่วมกันส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกันจดทะเบียนจัดตั้ง “สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธกส. คือ สกต. ใน พ.ศ. 2534 สหกรณ์ สกต. ก็มีทุกจังหวัดยกเว้นจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพราะถือว่าเป็นจังหวัดที่มีเกษตรกรไม่มากให้บริการเงินกู้ของ ธกส. แบบเป็นหมู่คณะละ 15 คน ดังกล่าวไปก่อนต่อมาไม่นานก็มีสหกรณ์ สกต. ครอบคลุมทุกจังหวัด และ ธกส. ก็เปิดสำนักงานสาขา ธกส. ในทุกอำเภอทั่วราชอาณาจักร เวลานี้เกษตรกรสมาชิกสองในสามของ สกต. เป็นลูกค้า ธกส. อยู่กว่า 3.5 ล้านครอบครัว หรือคนมากกว่า จำนวนสมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตรและกลุ่มเกษตรกรรวมกันในปี 2557 (ตัวเลขกรมตรวจบัญชีสหกรณ์)

ธกส. ได้ให้สินเชื่อแก่สหกรณ์ภาคเกษตรและสหกรณ์ สกต. โดยเฉพาะตลอดมา จึงได้มี พ.ร.บ. ธกส. (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2549 ซึ่งบังคับใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2549 และมีบทบัญญัติที่เพิ่มเติมพอสรุปได้ดังนี้

(1) ให้สหกรณ์นอกภาคเกษตรซื้อหุ้น ธกส. ได้ มาตรา 7 (3)

(2) ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์ทุกประเภทเพื่อให้นดำเนินงานภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ในการ

จัดตั้งสหกรณ์ มาตรา 7 (4)

(3) จัดตั้งบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด เพื่อประกอบธุรกิจเกี่ยวกับเกษตรกรรมหรือธุรกิจที่เป็นประโยชน์โดยตรงแก่กิจการของธนาคารตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีและเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อทบทวน มาตรา 10 (14)

(4) ร่วมลงทุนกับนิติบุคคลที่มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานภายใต้ขอบที่กำหนดไว้ มาตรา 9 ตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีและเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ มาตรา 10(15)

นายทะเบียนสหกรณ์

ผู้มีบทบาทสูงสุดในการกำกับดูแลและส่งเสริมงานสหกรณ์ในส่วนของภาครัฐ โดยเริ่มตั้งแต่กำกับดูแลการจัดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ ดำเนินงานทั่วไป การดำเนินธุรกิจ การเงินการบัญชี การสอบบัญชี จนถึงการเลิกและการชำระบัญชีสหกรณ์ ซึ่งภารกิจดังกล่าว ในทางปฏิบัติได้มีการมอบหมายให้รองนายทะเบียนสหกรณ์ ผู้ตรวจการสหกรณ์ ผู้สอบบัญชี และพนักงานเจ้าหน้าที่ช่วยดำเนินการด้วย

ผู้ดำรงตำแหน่งนายทะเบียน ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ ให้นายทะเบียนสหกรณ์แต่งตั้งข้าราชการในสังกัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ซึ่งมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่าเป็นรองนายทะเบียนสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือตามที่นายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย

อำนาจหน้าที่นายทะเบียนสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 16 อาทิ

1. รับผิดชอบ ส่งเสริม ช่วยเหลือ แนะนำ และกำกับดูแลสหกรณ์
2. กำหนดระบบบัญชีและมาตรฐานการสอบบัญชี ตลอดจนสมุดและแบบรายงานต่างๆ ที่สหกรณ์ต้องยื่นต่อนายทะเบียนสหกรณ์ รวมทั้งแบบพิมพ์อื่นๆ
3. แต่งตั้งผู้สอบบัญชี ผู้ตรวจการสหกรณ์ และผู้ชำระบัญชี
4. ออกคำสั่งให้มีการตรวจสอบ หรือไต่สวนเกี่ยวกับการจัดตั้ง การดำเนินงาน หรือฐานะการเงินของสหกรณ์
5. สั่งให้ระงับการดำเนินงานทั้งหมดหรือบางส่วน of สหกรณ์ หรือให้เลิกสหกรณ์ ถ้าเห็นว่าสหกรณ์กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์หรือสมาชิก
6. ถอนชื่อสหกรณ์ออกจากทะเบียนสหกรณ์
7. จัดทำรายงานประจำปีแยกตามประเภทสหกรณ์เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ
8. ออกระเบียบหรือคำสั่งเพื่อให้การปฏิบัติตามกฎหมาย และเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจการของสหกรณ์
9. กระทำการอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของนายทะเบียนสหกรณ์ หรือตามที่

รัฐมนตรีมอบหมาย

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงดำรงตำแหน่ง นายทะเบียนสหกรณ์ เป็นพระองค์แรก ในปี พ.ศ. 2459 จนถึง 2468 รวมเวลา 9 ปี

นิติบุคคล

กฎหมายสหกรณ์บัญญัติไว้ว่า “ให้สหกรณ์ที่ได้จดทะเบียนแล้วเป็นนิติบุคคล” แต่กฎหมายสหกรณ์ไม่ได้ให้คำอธิบายว่า นิติบุคคลหมายความว่าอะไร

เราจึงจำเป็นต้องไปดูความหมายของคำว่า นิติบุคคลในกฎหมายที่เป็นพื้นฐานของกฎหมายสหกรณ์ คือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) เพราะว่ากฎหมายสหกรณ์เป็นเพียงกฎหมายพิเศษเฉพาะเรื่องสหกรณ์เท่านั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) มีอยู่ 2 ประเภท คือ บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล บุคคลธรรมดานั้นสภาพบุคคลย่อมแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุตลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่างๆ ได้หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก

พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2459 ซึ่งเป็นพื้นฐานของพระราชบัญญัติสมาคมแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกของประเทศไทย มาตรา 12 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อสมาคม (สหกรณ์) ได้จดทะเบียนแล้วให้ถือว่าสมาคม (สหกรณ์) นั้น เป็นบุคคลโดยนิติสมมติได้คนหนึ่งต่างหากจากบุคคลทั้งหลายที่สวมเข้าอยู่ในนั้น

ในระบบกฎหมายไทย นิติบุคคลเกิดขึ้นได้ด้วย 2 วิธี คือ

(1) กฎหมายนั้นๆ บัญญัติให้มีขึ้น เช่น สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กรมส่งเสริมสหกรณ์ และ

(2) กฎหมายนั้นๆ บัญญัติให้องค์การธุรกิจในรูปแบบต่างๆ ของจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลได้ เพื่อดำเนินธุรกิจตามวัตถุประสงค์ของตนที่กำหนดไว้ในตราสารจัดตั้ง เช่น ข้อบังคับของสหกรณ์ หรือหนังสือบริคณห์สนธิของบริษัท และนิติบุคคลประเภทนี้อาจขอจดทะเบียนเลิกความเป็นนิติบุคคลของตนได้

นิติศาสตร์เกี่ยวกับสหกรณ์

สถาบันการศึกษาชั้นสูง ที่เปิดสอนหลักสูตร วิชานิติศาสตร์ ให้ปริญญาแก่นักศึกษาหรือนิสิต ครบทุกระดับ คือระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง จะมีหน่วยงานที่เรียกว่า คณะนิติศาสตร์ เป็นหน่วยงานให้การศึกษ ทำงานวิจัย ทำการส่งเสริม และทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรมทางกฎหมาย มีบางมหาวิทยาลัย มีหน่วยงานระดับ คณะนิติศาสตร์ แต่เปิดสอนหลักสูตรวิชา นิติศาสตร์ เพียงระดับปริญญาตรี และปริญญาโท เท่านั้นก็มีหลายมหาวิทยาลัยในประเทศไทย และมีหลายมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ที่มีแต่หน่วยงานระดับภาควิชานิติศาสตร์ มีอำนาจหน้าที่ขออนุมัติเปิดสอนหลักสูตรระดับปริญญาต่อโทเอกได้ จากกระทรวงศึกษาธิการ แต่ขออนุมัติเปิดสอนเฉพาะระดับปริญญาตรีเท่านั้นก็มีเหมือนกัน

นักนิติศาสตร์เกี่ยวกับสหกรณ์ ที่มีชื่อเสียงระดับสากลหรือระดับนานาชาติประเทศ คือ ศาสตราจารย์ ดร.Han-H. Munker แห่งมหาวิทยาลัย Marburg Lahn ประเทศเยอรมนี เขียนไว้ในคำนำหนังสือของท่านเรื่อง “Ten Lectures On Co-operative Law” ที่พิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2524 (ค.ศ. 1981) ว่า “วิชากฎหมายสหกรณ์ซึ่งกำหนดให้เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรการศึกษาของวิทยาลัยสหกรณ์ และศูนย์ฝึกอบรมเกี่ยวกับสหกรณ์ ไม่ใช่วิชาที่นักศึกษานิยมเรียนกันนัก ศาสตราจารย์ มิงเนอร์ อ้างถึงข้อความที่เกี่ยวกับกฎหมายในหนังสือชายดีที่แต่งโดยศาสตราจารย์ W.K.H. Cambell เรื่อง Practical Co-operation in Asia and Africa” Heffer & Sons, Cambridge, Aprinted 1959 ความว่า “สำหรับคนทั่วไป-การอภิปรายบทบัญญัติต่างๆ ของกฎหมายสหกรณ์โดยละเอียดนั้น ค่อนข้างนำความเบื่อหน่ายมากมาให้ผู้ฟัง ดังนั้น พวกผู้ฟังจึงขอให้ข้ามบทที่เกี่ยวกับกฎหมายสหกรณ์ไปอภิปรายบทอื่นต่อไป...”

องค์การธุรกิจนิติบุคคลในรูปสหกรณ์ทั้ง 7 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียน จึงควรต้องมีครูอาจารย์หรือนักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านวิชานิติศาสตร์เกี่ยวกับสหกรณ์นั้นๆ ไม่ใช่รู้เพียงวิชากฎหมายสหกรณ์เท่านั้น

ในคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์ด้านกฎหมายเพื่อพัฒนาการเกษตร จึงเปิดสอนกระบวนวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรและสถาบันการเกษตร (สหกรณ์ภาคการเกษตร)

นักสหกรณ์แห่งชาติ

กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ออกระเบียบกรมส่งเสริมสหกรณ์ ว่าด้วย ประกาศเกียรติคุณนักสหกรณ์แห่งชาติ พ.ศ. 2540 เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2540 คือ สาขาวิชาการสหกรณ์ และสาขาการบริหารงานสหกรณ์ ผู้ที่จะได้รับการพิจารณาคัดสรรและประกาศเป็นนักสหกรณ์แห่งชาติแต่ละสาขา ต้องมีคุณสมบัติตรงและครบสมบูรณ์ตามที่ระเบียบกำหนดไว้เป็นข้อ ๆ และต้องมีผู้เสนอชื่อเป็นบุคคลธรรมดา และหรือนิติบุคคล ที่ระเบียบกำหนด

ต่อมากรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ออกประกาศกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่อง การประกาศเกียรติคุณนักสหกรณ์แห่งชาติ ประกาศ ณ วันที่ 5 สิงหาคม 2552 เพื่อใช้แทนระเบียบฉบับเดิม

ในปี พ.ศ. 2553 กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ออกประกาศกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่อง การรับสมัครนักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี 2553 ประกาศ ณ วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2553 เพื่อยกเลิกประกาศกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่อง การประกาศเกียรติคุณนักสหกรณ์แห่งชาติ ประกาศ ณ วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2552 และให้ใช้ประกาศฉบับนี้แทน

ในปี พ.ศ. 2554 กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ออกประกาศกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่อง การประกาศเกียรติคุณนักสหกรณ์แห่งชาติ ประกาศ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 เพื่อยกเลิกประกาศกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่อง การรับสมัครนักสหกรณ์แห่งชาติประจำปี 2553 ประกาศ ณ วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2553 และให้ใช้ประกาศฉบับนี้แทน เพื่อให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าสู่กระบวนการคัดเลือกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งประกาศฉบับนี้ใช้จนถึงปัจจุบัน

การพิจารณาคัดสรรและประกาศชื่อผู้ได้รับการคัดสรรทั้ง 2 สาขา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมานั้น บางปีก็ไม่มีผู้ได้รับการคัดสรร และตั้งแต่กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้พิจารณาคัดสรร และประกาศชื่อนักสหกรณ์แห่งชาติเป็นต้นมา มีนักสหกรณ์แห่งชาติ ดังนี้

สาขาวิชาการสหกรณ์

1. นายเชิญ บำรุงวงศ์	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2541
2. ศ.พิเศษ ดร.อาบ นคะจัด	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2543
3. นายคิต เฉลิมวรรณ	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2544
4. นายวรเทพ ไททวารโวจน์	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2545
5. รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2546
6. รศ.ดร.ประเสริฐ จรรยาสุภาพ	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2550
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิทย์ เปี้ยผ่อง	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2554

สาขาบริหารและส่งเสริมพัฒนาสหกรณ์

1. พ.อ.สุรินทร์ ชลประเสริฐ	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2540
2. รศ.ดร.สวัสดี แสงบางปลา	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2542
3. นายอยู่ สมานมิตร	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2543
4. นายสุรชัย ศิริมัย	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2544
5. นายวิฑูรย์ แนวพานิช	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2547
6. นายศุภชัย ศรีศุภอักษร	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2550
7. ดร.เฉลิมพล ดุลสัมพันธ์	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2553
8. นายลักย์ หนูประดิษฐ์	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2554
9. นายศิริชัย ออสุวรรณ	นักสหกรณ์แห่งชาติ ประจำปี : 2557

ประเภทสหกรณ์

กลุ่มสหกรณ์ที่มีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์หลักอย่างเดียวกัน โดยในปี พ.ศ. 2495 ได้เปลี่ยนฐานะกรมสหกรณ์ เป็นกระทรวงการสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วย กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมสหกรณ์ธนกิจ กรมสหกรณ์พาณิชย์ และสำนักงาน ปลัดกระทรวงการสหกรณ์

กฎกระทรวงซึ่งอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ได้กำหนดประเภทสหกรณ์ ไว้ทั้งหมด 22 ประเภท ประกอบด้วย

1. สหกรณ์หาทุน สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง

2. สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
3. สหกรณ์นิคมกสิกรรม สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
4. สหกรณ์นิคมเกลือ สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
5. สหกรณ์หาทุน และบำรุงที่ดิน สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
6. สหกรณ์บำรุงที่ดิน สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
7. ร้านสหกรณ์ สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
8. สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
9. สหกรณ์ขายน้ำตาลโตนด สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
10. สหกรณ์ขายเกลือ สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
11. ร้านสหกรณ์กลาง สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
12. สหกรณ์อุตสาหกรรม สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
13. สหกรณ์ผู้เดินรถ สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
14. สหกรณ์การประมง สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
15. ธนาคารสหกรณ์จังหวัด สังกัดกรมสหกรณ์ธนกิจ
16. ชุมนุมสหกรณ์ สังกัดกรมสหกรณ์ธนกิจ
17. สหกรณ์การไฟฟ้า สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
18. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
19. สหกรณ์หาทุนและขายเกลือ สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
20. สหกรณ์ผู้เช่าที่ดิน สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
21. สหกรณ์ขายพืชผลและผลผลิต สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
22. สหกรณ์ออมทรัพย์ สังกัดกรมสหกรณ์ธนกิจ

เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2548 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ออกกฎกระทรวง เพื่อกำหนดประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียน โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 33 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 35 และมาตรา 45 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ออกกฎกระทรวงไว้ ดังนี้

1. สหกรณ์การเกษตร
2. สหกรณ์ประมง
3. สหกรณ์นิคม
4. สหกรณ์ร้านค้า
5. สหกรณ์บริการ
6. สหกรณ์ออมทรัพย์
7. สหกรณ์เครดิตยูเนียน

วัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์ ความคาดหวังหรือสิ่งที่ต้องการที่มีนัยสำคัญในการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกของสหกรณ์ เช่น วัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ การให้บริการสินเชื่อแก่สมาชิก การรวมกันซื้อวัสดุอุปกรณ์การผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภค การรวมกันขาย และหรือแปรรูปผลิตผลการเกษตร เพื่อขายหรือการตลาด ซึ่งรวมทั้งการคัดขนาดหรือคุณภาพผลผลิต การเก็บรักษาการขนส่ง ฯลฯ ทั้งนี้ รวมถึงการให้บริการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หลักดังกล่าวข้างต้น เช่น บริการน้ำเพื่อการเกษตร บริการใช้เครื่องจักรกล หรืออุปกรณ์ร่วมกัน บริการส่งเสริมแนะนำทางวิชาการ เป็นต้น

ปัจจุบันได้จัดกลุ่มประเภทสหกรณ์ที่ดำเนินธุรกิจลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ดังนี้

1. สหกรณ์นอกภาคการเกษตร สหกรณ์ที่อยู่นอกภาคการเกษตรหรือไม่ได้ดำเนินกิจการเกี่ยวกับเกษตรกรรม ประกอบด้วย

1.1 สหกรณ์ร้านค้า : ดำเนินธุรกิจค้าปลีกและค้าส่ง มีสมาชิกได้หลากหลายอาชีพ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้บริโภค

1.2 สหกรณ์บริการ : ดำเนินธุรกิจผลิตสินค้าหรืออำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกผู้ใช้บริการโดยตรง

1.3 สหกรณ์ออมทรัพย์ : ดำเนินธุรกิจเอนกประสงค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการออมทรัพย์และให้สินเชื่อแก่สมาชิก

1.4 สหกรณ์เครดิตยูเนียน : ดำเนินธุรกิจเอนกประสงค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการออมทรัพย์ของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งช่วยเหลือในการรวบรวมผลิตภัณฑ์หรือจำหน่ายสิ่งของให้แก่บรรดาสมาชิก

2. สหกรณ์ในภาคการเกษตร สหกรณ์ในภาคการเกษตรหรือประกอบธุรกิจเกี่ยวกับเกษตรกรรม ประกอบด้วย

2.1 สหกรณ์การเกษตร : ดำเนินธุรกิจเอนกประสงค์ มีสมาชิกทั้งหมดเป็นเกษตรกร มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกร

2.2 สหกรณ์ประมง : ดำเนินธุรกิจเอนกประสงค์ มีสมาชิกทั้งหมดเป็นชาวประมง มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนชาวประมง

2.3 สหกรณ์นิคม : ดำเนินธุรกิจอเนกประสงค์ มีสมาชิกทั้งหมดเป็นเกษตรกรหรือชาวนาเกลือ มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการเกี่ยวกับการถือครองที่ดินทำกินของสมาชิกสหกรณ์

สำหรับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. หรือ กตส. จัดเป็นสหกรณ์ประเภทการเกษตรตามที่นายทะเบียนสหกรณ์จัดประเภทไว้ สกต.ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมสหกรณ์ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ในการจัดตั้ง โดยได้รับทุนในรูปแบบของค่าหุ้นจากสมาชิก ซึ่งเป็นลูกค้า ธ.ก.ส.

วัตถุประสงค์การจัดตั้ง สกต.

1. เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ดำเนินงานโดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักสหกรณ์ โดยไม่มุ่งผลกำไรจากสมาชิกแต่เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่สมาชิกพึงได้รับ
2. เพื่อรวมกันซื้อ ปัจจัยการผลิต ประเภท เมล็ดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เครื่องจักรกลการเกษตร รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องอุปโภคบริโภค ข้าวสารฯลฯ
3. เพื่อรวมกันขาย ผลผลิตการเกษตร เช่น ผลไม้ และสินค้าแปรรูปจากผลผลิตการเกษตรธุรกิจบริการ บริการขนส่ง บริการจัดหาสินค้ามาจำหน่าย บริการรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นต้น

ประกาศและคำสั่งของสหกรณ์

สถาบันนิติบุคคล ภาคเอกชน เช่น สหกรณ์, หุ่นส่วนบริษัท, สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย (สสท), หรือภาครัฐ เช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ มีเรื่องที่จะออกประกาศ หรือ แจ้งให้ทราบโดยทั่วไป ในการบริหารงานตามอำนาจหน้าที่อยู่เสมอ รูปแบบของประกาศ หรือคำสั่ง ก็มีตัวอย่างทำกันโดยทั่วไปดังต่อไปนี้

อย่างไรก็ดี กรณีมีการแต่งตั้งบุคคลในสังกัดประสมกันกับบุคคลนอกสังกัด เป็นกรรมการเรื่องหนึ่งเรื่องใด ควรใช้คำว่า “ประกาศ” เช่น “ประกาศสหกรณ์.....จำกัด เรื่อง แต่งตั้งกรรมการ.....ตั้งมีรายชื่อต่อไปนี้ :” ไม่ควรใช้คำว่า “คำสั่ง” เช่น “คำสั่งของสหกรณ์.....จำกัด เรื่อง แต่งตั้งกรรมการ.....ตั้งมีรายชื่อต่อไปนี้ :” ทั้งนี้ เพราะว่าการแต่งตั้งบุคคลที่ไม่ใช่บุคคลในสังกัดโดยออกเป็นคำสั่งนั้น ผู้ออกคำสั่ง ไม่มีอำนาจบังคับบัญชา หรืออำนาจให้คุณให้โทษบุคคลนั้นแต่ประการใดอยู่แล้ว จึงควรให้เกียรติบุคคลนั้นๆ ตามที่เหมาะสมที่เชิญเขามาช่วยงานของสถาบัน

ประมวลกฎหมายสหกรณ์

สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ เป็นประเทศเดียวจาก 21 ประเทศในเอเชียและแปซิฟิก ที่มีประมวลกฎหมายสหกรณ์ เรียกว่า “ประมวลกฎหมายว่าด้วย สหกรณ์ของประเทศฟิลิปปินส์ พ.ศ. 2532” ประเทศใช้เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ประเทศฟิลิปปินส์มีกฎหมายว่าด้วย สหกรณ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 รวมเวลา 83 ปี

โดยทั่วไป กฎหมายสหกรณ์ในประเทศต่างๆ รวมทั้งในประเทศไทยจะตราขึ้นเป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะกรณีเกี่ยวกับการสหกรณ์ และนิติบุคคลสหกรณ์ แต่ยังคงใช้ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ของประเทศนั้นๆ เป็นพื้นฐานใช้บังคับในกรณีที่กฎหมายสหกรณ์ไม่มีบทบัญญัติกำหนดไว้

ผู้จัดการสหกรณ์

บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เพื่อทำหน้าที่จัดการทั่วไป และรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการประจำของสหกรณ์

ห้ามมิให้บุคคลซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นหรือทำหน้าที่ผู้จัดการสหกรณ์ เช่น เคยได้รับโทษจำคุกหรือโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ฐานทุจริตต่อหน้าที่ เคยถูกให้พ้นจากตำแหน่งกรรมการ เคยถูกที่ประชุมใหญ่มีมติให้ถอดถอนจากตำแหน่งกรรมการ เพราะทุจริตต่อหน้าที่

การกำหนดคุณสมบัติของผู้จัดการนั้น ส่วนใหญ่ได้กำหนดไว้แล้วในระเบียบของสหกรณ์ว่าด้วยเจ้าหน้าที่ เมื่อจะมีการจ้างผู้จัดการคณะกรรมการดำเนินการต้องนำระเบียบที่มีอยู่มาพิจารณาโดยละเอียดเพื่อป้องกันความผิดพลาดซึ่งอาจนำไปสู่ข้อพิพาททางด้านแรงงานได้

ผู้จัดการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอกตามที่คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์มอบหมาย

การจ้างผู้จัดการ การที่สหกรณ์จัดจ้างบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีความเหมาะสมและคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ข้อบังคับและระเบียบของสหกรณ์กำหนดเป็นลูกจ้างของสหกรณ์ หรือเรียกว่าเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ โดยมีสัญญาจ้างเป็นหลักฐาน และมีคำสั่งแต่งตั้งจากสหกรณ์ตามระเบียบ

การแต่งตั้งผู้จัดการ เนื่องจากในบางสหกรณ์ เช่นในสหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์เป็นสวัสดิการในส่วนราชการเพื่อความประหยัดและความสะดวกในการกำกับควบคุม คณะกรรมการดำเนินการอาจแต่งตั้งบุคคลในหน่วยงานที่มีความเหมาะสมหรือกรรมการบางคนให้ทำหน้าที่ผู้จัดการของสหกรณ์ก็ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นสหกรณ์ในกลุ่มของทหาร และตำรวจ ซึ่งผู้จัดการประเภทนี้ไม่ใช่ลูกจ้างหรือเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์จึงไม่ขาดจากการเป็นกรรมการดำเนินการ

ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

ผู้ชำระบัญชีโดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ขึ้นทำการชำระบัญชีสหกรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกสหกรณ์ หรือนับแต่วันที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติมีคำสั่งให้ยกอุทธรณ์ แล้วแต่กรณี ในกรณี ที่ที่ประชุมใหญ่ไม่เลือกตั้งผู้ชำระบัญชีภายในกำหนดเวลาดังกล่าว หรือนายทะเบียนสหกรณ์ไม่ให้ความเห็นชอบในการเลือกตั้งผู้ชำระบัญชี ให้นายทะเบียนสหกรณ์ตั้งผู้ชำระบัญชีขึ้นทำการชำระบัญชีสหกรณ์ได้ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์เห็นสมควรหรือเมื่อสมาชิกมีจำนวนไม่น้อยกว่าสองในสามของสมาชิกทั้งหมดร้องขอต่อนายทะเบียนสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์จะแต่งตั้งผู้ชำระบัญชีคนใหม่แทนผู้ชำระบัญชีซึ่งได้รับเลือกตั้งหรือซึ่งได้ตั้งไว้ก็ได้ ให้นายทะเบียนสหกรณ์จัดทะเบียนผู้ชำระบัญชีซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์ให้ความเห็นชอบตามวรรคหนึ่ง หรือผู้ชำระบัญชีซึ่งได้รับแต่งตั้งตามวรรคสองหรือวรรคสาม และให้ปิดประกาศชื่อผู้ชำระบัญชีไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์นั้น สำนักงานสหกรณ์อำเภอหรือหน่วยส่งเสริมสหกรณ์ และที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเขตแห่งท้องที่ที่สหกรณ์นั้นตั้งอยู่ภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่จัดทะเบียนผู้ชำระบัญชี ผู้ชำระบัญชีอาจได้รับค่าตอบแทนตามที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

ผู้ชำระบัญชีมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ดำเนินกิจการของสหกรณ์เท่าที่จำเป็นเพื่อระงับรักษาผลประโยชน์ของสหกรณ์ในระหว่างที่ยังชำระบัญชีไม่เสร็จ
- (2) ดำเนินกิจการของสหกรณ์เท่าที่จำเป็นเพื่อชำระสะสางกิจการให้เสร็จไปด้วยดี
- (3) เรียกประชุมใหญ่
- (4) ดำเนินการทั้งปวงเกี่ยวกับคดีแพ่งหรือคดีอาญา และประนีประนอมยอมความในเรื่องใดๆ ในนามของสหกรณ์
- (5) จำหน่ายทรัพย์สินของสหกรณ์
- (6) เรียกให้สมาชิกหรือทายาทของสมาชิกผู้ตายชำระค่าหุ้นที่ยังชำระไม่ครบมูลค่าของหุ้นทั้งหมด
- (7) ร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งให้สหกรณ์ล้มละลายในกรณีที่เงินค่าหุ้นหรือเงินลงทุนได้ใช้เสร็จแล้วแต่ทรัพย์สินก็ยังไม่เพียงพอแก่การชำระหนี้สิน
- (8) ดำเนินการอย่างอื่นเท่าที่จำเป็นเพื่อให้การชำระบัญชีเสร็จสิ้น

ผู้ตรวจการสหกรณ์

ผู้ตรวจการสหกรณ์ซึ่งปกติเป็นข้าราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยการแต่งตั้งของนายทะเบียนสหกรณ์ มีบทบาทเข้าช่วยเหลือแนะนำการแก้ไขปัญหาแก่สหกรณ์ รวมทั้งนายทะเบียนสหกรณ์อาจมอบอำนาจในการสั่งการ การอนุญาต การอนุมัติ หรือการดำเนินการอื่นใดตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ให้แก่ผู้ตรวจการสหกรณ์ปฏิบัติการแทนได้ ทั้งนี้ การตรวจการสหกรณ์เป็นระบบส่งเสริมและกำกับดูแลสหกรณ์อีกด้านหนึ่ง ที่มีส่วนช่วยพัฒนาการดำเนินงานของสหกรณ์ทั้งในด้านการดำเนินธุรกิจ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบของสหกรณ์ รวมถึงในกรณีสหกรณ์มีปัญหาในการดำเนินงาน

อำนาจหน้าที่ของผู้ตรวจการสหกรณ์ เช่น ตรวจสอบกิจการและฐานะการเงินของสหกรณ์ตามที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด ออกคำสั่งเป็นหนังสือให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ผู้ตรวจสอบกิจการ ผู้จัดการ เจ้าหน้าที่ หรือเชิญสมาชิกของสหกรณ์มาชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์ หรือให้ส่งเอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงาน หรือรายงานการประชุมของสหกรณ์ เป็นต้น

ผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์บัญญัติให้มีผู้ตรวจสอบกิจการ ซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิก หรือบุคคลภายนอก เพื่อดำเนินการตรวจสอบกิจการของสหกรณ์แล้ว ทำรายงานเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ จำนวนผู้ตรวจสอบกิจการดังกล่าวให้เป็นไปตามที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด (ปัจจุบันนี้กำหนดให้มีไม่เกินห้าคน ถ้าเป็นนิติบุคคลนิยมมีนิติบุคคลเดียว)

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 (มาตรา 53) บัญญัติว่า “ให้สหกรณ์มีผู้ตรวจสอบกิจการซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิกหรือบุคคลภายนอก เพื่อดำเนินการตรวจสอบกิจการของสหกรณ์แล้วทำรายงานเสนอต่อที่ประชุม

ใหญ่” ซึ่งเท่ากับกฎหมายให้ความสำคัญ และกำหนดให้ทุกสหกรณ์ต้องมีผู้ตรวจสอบกิจการ โดยนายทะเบียนสหกรณ์ มอบหมายให้กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ออกระเบียบหรือคำสั่งที่เกี่ยวกับการตรวจสอบกิจการ เพื่อประโยชน์ในการดำเนิน กิจการของสหกรณ์ตามมาตรา 16 (8)

การตรวจสอบกิจการสหกรณ์ หมายถึง การตรวจสอบการดำเนินงานทั้งปวงของสหกรณ์ รวมทั้งการตรวจสอบ กิจการด้านต่างๆ ที่กำหนดไว้ในระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การปฏิบัติตามนโยบาย การบริหารงาน ระบบควบคุมงานด้านต่างๆ ระบบสารสนเทศ และการตรวจสอบด้านอื่นๆ การตรวจสอบกิจการ จึง ครอบคลุมถึงการตรวจสอบในทุกๆ ด้านของสหกรณ์

ผู้แทนสหกรณ์

ตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 บัญญัติให้คณะกรรมการดำเนินการ สหกรณ์เป็นผู้ดำเนิน กิจการ และเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบ หมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้ ดังนั้น คณะกรรมการดำเนินการจึงเป็นผู้แทนของ สหกรณ์ซึ่งเป็นนิติบุคคล และเป็นผู้แสดงออกซึ่งความประสงค์ของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 และตามที่กำหนดในข้อบังคับของสหกรณ์ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตอบข้อหารือในประเด็น ดังกล่าว มีสาระสำคัญคือ

(1) คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำแหน่งอื่นนอกจากกรรมการหรือผู้จัดการทำการ แทนในฐานะผู้แทนสหกรณ์ไม่ได้ เพราะจะขัดต่อมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

(2) กรณีที่คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรรมการหรือผู้จัดการเป็นผู้ทำการแทนคณะกรรมการ ดำเนินการแล้ว กรรมการหรือผู้จัดการจะแต่งตั้งให้ผู้อื่นเป็นตัวแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ทำการแทน ในฐานะที่เป็นผู้แทนสหกรณ์ไม่ได้ เพราะเท่ากับเป็นการตั้งให้ผู้อื่นเป็นผู้แทนทำการในกิจการที่อยู่ในหน้าที่ของคณะ กรรมการดำเนินการซึ่งเป็นการขัดต่อมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

(3) การตั้งตัวแทนเพื่อทำการแทนในกิจการซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของกรรมการหรือผู้จัดการโดยเฉพาะตัว ไม่ใช่ กิจการที่อยู่ในหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการย่อมกระทำได้ จากหลักกฎหมายข้างต้น

สรุปได้ว่าหากเป็นการมอบอำนาจให้กระทำการในฐานะผู้แทน สหกรณ์ฯ ซึ่งคณะกรรมการดำเนินการต้องใช้ ดุลยพินิจหรือตัดสินใจเองก็ไม่สามารถมอบอำนาจให้ผู้อื่นหรือเจ้าหน้าที่ตำแหน่งอื่นกระทำการแทนได้ เพราะเป็นการ ขัดต่อพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 51 และข้อบังคับของสหกรณ์ ประกอบความเห็นของคณะกรรมการ กฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น แต่ทั้งนี้สหกรณ์อาจมอบอำนาจให้บุคคลอื่นหรือเจ้าหน้าที่ตำแหน่งอื่นกระทำการแทนสหกรณ์ ได้ในฐานะตัวแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งต้องเป็นการมอบอำนาจที่ตัวแทนไม่ต้องใช้ดุลยพินิจในการ ตัดสินใจแทนสหกรณ์ โดยจะต้องพิจารณาเป็นเฉพาะกรณีไป

ผู้สอบบัญชีสหกรณ์

ผู้สอบบัญชีซึ่งได้รับแต่งตั้งจากนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์ ชุมชนสหกรณ์ สันนิบาตสหกรณ์ฯ

และสหกรณ์ที่ชำระบัญชี โดยปัจจุบันภารกิจงานสอบบัญชีอยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ โดยมีบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์กำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานสอบบัญชี โดยผู้สอบบัญชีตรวจสอบบัญชีตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป สำหรับบัญชีของสหกรณ์ที่ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบนั้น คือ งบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน และให้รวมถึงรายงานการชำระบัญชีพร้อมทั้งรายการย่อของบัญชีที่ชำระในกรณีสหกรณ์ที่ชำระบัญชีด้วย

ผู้อำนวยความสะดวกสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์ฯ ทำหน้าที่บริหารกิจการของสันนิบาตสหกรณ์ฯ ตามระเบียบ และนโยบายที่คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์ฯ กำหนด และมีอำนาจบังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ของสันนิบาตสหกรณ์ฯ

ผู้อำนวยความสะดวกเป็นผู้กระทำการแทนสันนิบาตสหกรณ์ฯ ในกิจการที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอกในฐานะตัวแทนนิติบุคคล แต่ถ้าผู้อำนวยความสะดวกจะมอบอำนาจให้บุคคลใดกระทำการเฉพาะอย่างแทน ต้องเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์ฯ กำหนดได้

ผู้อำนวยความสะดวกยังเป็นผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.)

คุณสมบัติของผู้อำนวยความสะดวก นอกจากที่กำหนดไว้ในระเบียบของสันนิบาตสหกรณ์ฯ แล้ว ยังต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 52 ห้ามมิให้บุคคลซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นหรือทำหน้าที่กรรมการหรือผู้จัดการ

- (1) เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- (2) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ฐานทุจริตต่อหน้าที่
- (3) เคยถูกให้พ้นจากตำแหน่งกรรมการหรือมีคำวินิจฉัยเป็นที่สุดให้พ้นจากตำแหน่งกรรมการตามมาตรา 22 (4)
- (4) เคยถูกที่ประชุมใหญ่มีมติให้ถอดถอนออกจากตำแหน่งกรรมการเพราะเหตุทุจริตต่อหน้าที่

พระราชบัญญัติสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์ มีลักษณะเป็นกฎหมายเอกชน ในสาขากฎหมายธุรกิจ เพราะสหกรณ์เป็นองค์กรธุรกิจในภาคเอกชน โดยมีคณะบุคคลที่มีแนวคิดหรือเจตจำนงร่วมกันที่จะดำเนินกิจการ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นแก่นปรัชญาของระบบสหกรณ์ในลักษณะนี้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายสหกรณ์ในหลายลักษณะหลายส่วนได้กำหนดเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของสหกรณ์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน และในฐานะที่เท่าเทียมกันตามหลักของกฎหมายเอกชน ซึ่งได้แก่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลธรรมดา ซึ่งได้แก่สมาชิกสหกรณ์ หรือนิติบุคคล ซึ่งได้แก่สหกรณ์ในการทำนิติกรรมสัญญาระหว่างกันเอง หรือไปผูกพันบุคคลภายนอก เมื่อกฎหมายสหกรณ์มีลักษณะพิเศษที่เป็นทั้งกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชนดังกล่าวแล้ว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายสหกรณ์ก็จะต้องมีความผิด หรือเปลี่ยนความคิดในการ

ใช้กฎหมายสหกรณ์ในส่วนนั้นๆ ให้ตรงกับลักษณะของกฎหมายสหกรณ์ในส่วนนั้นๆ ด้วย เพื่อจะได้ใช้กฎหมายสหกรณ์ให้ถูกต้องโดยจะต้องเริ่มต้นคิดและใช้ให้เป็นระบบดังนี้ ข้อหนึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องอะไร ข้อสองกฎหมายสหกรณ์ได้กำหนดหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างไร ข้อสามหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบนั้นมีความหมายอย่างไร และข้อสี่ข้อเท็จจริงเข้าหรือไม่กับหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบและได้ผลอย่างไร

กฎหมายสหกรณ์ได้ริเริ่มให้มีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 ซึ่งในระยะแรกของการจัดตั้งสหกรณ์เป็นขึ้นของการทดลอง ในชื่อว่า พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 เนื่องจากเห็นว่าพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 มีจุดมุ่งหมายใกล้เคียงกับหลักการสหกรณ์

จนกระทั่งการทดลองจัดตั้งสหกรณ์ได้ผลพอสมควรจึงได้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 และยกเลิกพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2476 และ พ.ศ. 2477 และได้ถือใช้มาจนถึงปี พ.ศ. 2511

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ได้ถือใช้บังคับมาจนถึงปี พ.ศ. 2542 ซึ่งสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เป็นผลให้กฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ที่บัญญัติไว้ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบสหกรณ์ของไทย

ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ในปี พ.ศ. 2553 อันสืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มีบทบัญญัติบางประการไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และไม่เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการของสหกรณ์ สมควรปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับองค์ประกอบและการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ ลักษณะต้องห้ามของกรรมการหรือผู้จัดการ หลักเกณฑ์การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์ฯ การแต่งตั้งรองนายทะเบียนสหกรณ์ เงินค่าหุ้น การตั้งผู้รับโอนประโยชน์ของสมาชิกผู้ตาย อำนาจหน้าที่ของสหกรณ์ในการรับฝากเงิน หลักเกณฑ์ในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ฯ อำนาจของรัฐมนตรีในการเรียกประชุมใหญ่วิสามัญ และแนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินการของสันนิบาตสหกรณ์ฯ ให้ครอบคลุมและเหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อให้การดำเนินกิจการของสหกรณ์สามารถลุล่วงไปได้

กาชือการกับสหกรณ์และสมาชิก

เนื่องด้วยสหกรณ์เป็นตลาดรูปพิเศษ (Formal Market) จัดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายสหกรณ์ มีนายทะเบียนสหกรณ์เป็นผู้พิจารณารับจดทะเบียน มีวัตถุประสงค์เป็นคณะบุคคล ซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้กำกับดูแล และมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีประจำปี ผู้เป็นเจ้าของถือหุ้นสหกรณ์คือสมาชิกสหกรณ์ และลูกค้าผู้ใช้บริการของสหกรณ์ ก็คือสมาชิกผู้ถือหุ้นนั่นเอง สหกรณ์ทำธุรกิจกับสมาชิก ในกรณีเป็นตัวสินค้าหรือบริการกับสมาชิก และทำธุรกรรม (Transactions) ในกรณีเป็นเงินฝากและเงินให้กู้กับสมาชิก รวมทั้งกำหนดแผนดำเนินงานหรือแผนรับสมาชิกเป็นกลุ่มชุมชนที่เป็นสมาชิกไว้โดยเฉพาะ ไม่เหมือนกรณีของหุ้นส่วนบริษัท ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ดังนั้น ประมวลรัษฎากรฉบับปัจจุบัน ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยภาษีอากร จึงไม่บัญญัติให้สหกรณ์ต้องเสียภาษีอากรดังต่อไปนี้

- (1) สหกรณ์ไม่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล
- (2) สหกรณ์ไม่ถูกหักภาษีเงินได้ ณ ที่จ่าย
- (3) สหกรณ์ได้รับยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะกิจการให้กู้ยืมเงินแก่สมาชิก หรือแก่สหกรณ์อื่น
- (4) สัญญาเงินกู้ของสมาชิก และสัญญาเงินกู้แก่สหกรณ์อื่น ไม่ต้องติดอากรเว้นแต่เมื่อจะใช้เป็นหลักฐานเมื่อขึ้นศาลสมาชิกสหกรณ์ได้รับยกเว้นภาษี ดังต่อไปนี้
 - (1) ดอกเบี้ยเงินฝากประเภทออมทรัพย์ที่สมาชิกได้รับจากสหกรณ์ ไม่ต้องรวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้
 - (2) เงินปันผลตามหุ้น
 - (3) เงินเฉลี่ยคืน
 - (4) หักลดหย่อนดอกเบี้ยเงินกู้ยืมเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างอาคารอยู่อาศัย โดยใช้อาคารที่ซื้อหรือสร้างเป็นประกันเงินกู้ยืมเงินนั้น

❦ มติที่ประชุม ❦

ข้อตกลงของที่ประชุมสหกรณ์ในญัตติต่างๆ การออกเสียงลงมติในเรื่องต่างๆ ถือ เสียงส่วนมากของที่ประชุม ถ้าคนส่วนมากในที่ประชุมเห็นด้วยก็เรียกว่าเป็นมติของคนส่วนใหญ่ แต่ถ้าทุกคนในที่ประชุมลงมติเห็นด้วยเหมือนกันหมดก็เรียกว่า มีมติเป็นเอกฉันท์ การลงมติดีๆ ลงมติโดยเปิดเผยคือการยกมือหรือลงมติแบบลับคือเขียนใส่ซองปิดผนึกก็ได้ ดังนั้นเมื่อที่ประชุมออกคะแนนเสียงแล้วจะถือเป็นมติให้ที่ประชุมนำไปปฏิบัติต่อไป

การลงมติที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการ

1. บันทึกรายงานการประชุม หมายถึงไม่มีผู้ออกเสียงคัดค้าน
2. กรณี ที่ พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 กำหนดว่า ต้องใช้คะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกที่มาประชุม ได้แก่

- (1) การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ
- (2) การควบสหกรณ์
- (3) การแยกสหกรณ์
- (4) การเลิกสหกรณ์
- (5) การอื่นใดที่ข้อบังคับกำหนดให้ใช้เสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกที่มาประชุม

การบันทึกรายงานการประชุม ในกรณีดังกล่าวนี้ ต้องระบุจำนวนเป็นตัวเลขให้ชัดเจน เช่น ผู้เข้าประชุมทั้งหมด 500 คน เห็นด้วย 350 คน ไม่เห็นด้วย 100 คน งดออกเสียง 50 คน ถือว่าได้คะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3

การลงมติที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ที่ประชุมใหญ่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยเรื่องทั้งปวงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินกิจการสหกรณ์ ซึ่งรวมทั้งในข้อต่อไปนี้

อำนาจของที่ประชุมใหญ่

1. อำนาจในการพิจารณา
2. อำนาจในการวินิจฉัย
3. เรื่องทั้งปวง

มาตรา 20 ถ้าที่ประชุมใหญ่หรือที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ลงมติอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบของสหกรณ์ ระเบียบหรือคำสั่งของนายทะเบียนสหกรณ์ ให้นายทะเบียนสหกรณ์หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งยับยั้งหรือเพิกถอนมตินั้นได้

มาตรา 59 กำหนดหลักเกณฑ์การลงคะแนนเสียงในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ ดังนี้

1. สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

2. การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือเสียงข้างมาก

3. ข้อยกเว้นที่การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม คือ

- (1) การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ
- (2) การควบสหกรณ์
- (3) การแยกสหกรณ์
- (4) การเลิกสหกรณ์
- (5) การอื่นใดที่ข้อบังคับกำหนดให้ใช้เสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิก

ซึ่งมาประชุม

มาเลเซียกับสหกรณ์

ตอนต้นความพยายามส่งเสริมสหกรณ์ขึ้นในสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งรวมทั้งสิงคโปร์ไม่ได้รับความสนใจจากข้าราชการชาวอังกฤษ หรือจากชุมชนชาวสวน ทั้งๆ ที่มีการศึกษาไว้บ้างแล้วเกี่ยวกับสหกรณ์รูปแบบต่างๆ แบบของประเทศอินเดียและของประเทศพม่า ซึ่งเห็นว่านำมาใช้สำหรับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียได้ สภานิติบัญญัติของประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ได้ออกกฎหมายสมาคมสหกรณ์ ฉบับแรกในปี พ.ศ. 2465 โดยใช้กฎหมายสมาคมสหกรณ์ของประเทศอินเดีย ปี พ.ศ. 2455 เป็นแบบอย่าง ต่อมารัฐบาลได้ออกข้อบัญญัติ (Ordinance) ว่าด้วยสมาคมสหกรณ์ พ.ศ. 2491 แทนกฎหมายสมาคมสหกรณ์ พ.ศ. 2461 และได้รับการแก้ไขและปรับปรุงหลายครั้ง ข้อบัญญัติฉบับสุดท้าย คือฉบับ พ.ศ. 2536 ซึ่งก็ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกใน พ.ศ. 2538

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่มีประเทศใช้กฎหมายว่าด้วยองค์การหรือสถาบันของเกษตรกร พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา อธิบดี ตามกฎหมายนี้ได้เป็นนายทะเบียนขององค์การดังกล่าว มีอำนาจตามกฎหมายนี้เหมือนสมาคมสหกรณ์ของผู้ประกอบ เกษตรกรรมทั้งปวง รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรทั้งหลาย กฎหมายว่าด้วยสมาคมสหกรณ์ (Akta Koparasi) พ.ศ. 2536 มี บทบัญญัติทั้งหมด 96 มาตรา แบ่งเป็น 10 หมวด

เมียนมาร์กับสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์ของประเทศอินเดีย ปี พ.ศ. 2447 (1904) และต่อมาคือกฎหมายปี พ.ศ. 2462 (1969) ใช้แก่สหกรณ์ต่างๆ ในประเทศพม่า (เมียนมาร์ภายหลัง) สมาคมสินเชื่อการเกษตรสมาคมแรกได้จดทะเบียนเมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2448 (1905) พม่าประสบเศรษฐกิจตกต่ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 (1922) ทำให้ต้องเลิกสหกรณ์จำนวนมาก ภายใต้กฎหมายสหกรณ์ฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2470 (1927) กฎหมายฉบับนี้ได้บังคับใช้ติดต่อกันมาราว 30 ปี จึงได้มีการ เปลี่ยนกฎหมายสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2499 (1956) มาใช้แทน สภาปฏิวัติของพม่าได้ยึดอำนาจปกครองในปี พ.ศ. 2505 (1962) ได้ เลิกกฎหมายสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2499 ให้ใช้กฎหมายสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2513 (1970) แทน โดยจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นตามสภาพ ของท้องที่ และเป็นการบังคับให้เป็นสมาชิกสหกรณ์ ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม กฎหมายฉบับ นี้ได้ถูกยกเลิกในปี พ.ศ. 2535 (1992) โดยมีกฎหมายสหกรณ์ฉบับใหม่แทน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และใช้ฉบับนี้ อยู่เวลานี้ (พ.ศ. 2540)

กฎหมายสหกรณ์พม่า ที่ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2535 มีอยู่ 39 มาตรา แบ่งเป็น 10 หมวด เป็น กฎหมายสหกรณ์ที่ทันสมัยที่สุดในเอเชียและแปซิฟิก

รองนายทะเบียนสหกรณ์

ข้าราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่า โดยได้รับการ แต่งตั้งจากนายทะเบียนสหกรณ์ ตามความในมาตรา 15 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

อำนาจหน้าที่ของรองนายทะเบียนสหกรณ์ เช่น มีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือให้บุคคลใดๆ ซึ่งเกี่ยวข้องมาชี้แจง ข้อเท็จจริง หรือส่งเอกสารมาเพื่อประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับการจดทะเบียนสหกรณ์ มีอำนาจยับยั้ง หรือเพิกถอนการ ลมติของที่ประชุมใหญ่หรือที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบของ สหกรณ์ ระเบียบหรือคำสั่งของนายทะเบียน มีอำนาจหน้าที่ในการสั่ง อนุญาต การอนุมัติ หรือดำเนินการอื่นใดตามที่ นายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย เป็นต้น

ระเบียบของสหกรณ์

แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อควบคุมให้การดำเนินการของสหกรณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การกำหนดระเบียบของสหกรณ์ สามารถกระทำได้ 2 วิธี คือ

1. สหกรณ์ไม่เคยกำหนดระเบียบนั้นๆ ขึ้นถือใช้มาก่อน

2. สหกรณ์เคยกำหนดระเบียบในเรื่องนั้นๆ ขึ้นถือใช้แล้ว แต่มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดย

2.1 แก้ไขเพิ่มเติมโดยเปลี่ยนใช้หรือพิมพ์ระเบียบใหม่ทั้งฉบับ

2.2 แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบเป็นบางข้อ

วิธีการปฏิบัติเมื่อสหกรณ์จะกำหนดระเบียบขึ้นถือใช้

1. ตรวจสอบจากข้อบังคับว่าการกำหนดระเบียบนั้นๆ เป็นอำนาจของที่ประชุมใหญ่หรือของคณะกรรมการดำเนินการ

2. การบังคับใช้ระเบียบ เมื่อกำหนดระเบียบขึ้นแล้วจะมีผลบังคับใช้เมื่อ

2.1 ระเบียบที่กฎหมายสหกรณ์กำหนดว่าจะต้องขอความเห็นชอบนายทะเบียนสหกรณ์ก่อนถือใช้ ต้องเสนอ นายทะเบียนสหกรณ์เพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์ได้ให้ความเห็นชอบแล้วจึงจะถือบังคับใช้ได้

2.2 ระเบียบที่ข้อบังคับกำหนดว่าจะต้องขอความเห็นชอบกรมส่งเสริมสหกรณ์ก่อนกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้มอบอำนาจให้ความเห็นชอบระเบียบต่างๆ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแทนแล้ว ตามหนังสือกรมส่งเสริมสหกรณ์ ที่ กษ 1101/15775 ลงวันที่ 4 ธันวาคม 2539 เมื่อเห็นชอบตามหนังสือดังกล่าวแล้วจึงจะถือบังคับใช้ได้

2.3 ระเบียบใดที่เป็นอำนาจของคณะกรรมการดำเนินการ เมื่อกำหนดขึ้นถือใช้แล้วจะมีผลบังคับใช้ในวันถัดไป

2.4 ระเบียบที่ข้อบังคับกำหนดว่าเป็นอำนาจของที่ประชุมใหญ่ เมื่อกำหนดขึ้นแล้วจะต้องเสนอให้ที่ประชุมใหญ่ให้ความเห็นชอบก่อน และจะมีผลในวันถัดไปนับจากวันที่ที่ประชุมใหญ่เห็นชอบ

เมื่อสหกรณ์กำหนดระเบียบขึ้นถือใช้แล้ว ให้ส่งสำเนาระเบียบให้กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์ทราบด้วย

รายงานประจำปีสหกรณ์

รายงานประจำปีที่สหกรณ์จัดทำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่เพื่อให้สมาชิกที่เป็นเจ้าของสหกรณ์ได้รับทราบผลการดำเนินงานของสหกรณ์ในรอบปีว่าประสบผลสำเร็จเพียงใด และคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักการและวิธีการสหกรณ์หรือไม่ จึงนับได้ว่าเป็นระบบการควบคุมการบริหารงานของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์โดยสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ นอกจากนี้สมาชิกยังมีสิทธิขอตรวจดูรายงานประจำปีและงบดุล ณ สำนักงานของสหกรณ์ก็ได้ รวมทั้งสหกรณ์ยังต้องส่งสำเนารายงานประจำปีและงบดุลให้นายทะเบียนสหกรณ์ในฐานะผู้กำกับดูแลสหกรณ์ได้ทราบด้วย

สหกรณ์มีหน้าที่จัดทำรายงานประจำปี ดังนี้

1. ให้สหกรณ์จัดทำรายงานประจำปี แสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์เสนอต่อที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ในคราวที่เสนองบดุล

2. ให้สหกรณ์ส่งสำเนารายงานประจำปีกับงบดุล ไปยังนายทะเบียนสหกรณ์ภายใน 30 วันนับแต่วันประชุมใหญ่

3. ให้สหกรณ์เก็บรักษารายงานประจำปีแสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์และงบดุล พร้อมทั้งข้อบังคับและกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกขอตรวจดูได้

วิชาการสหกรณ์

การสอนวิชาการสหกรณ์ ได้จัดขึ้นโดยสถาบันการศึกษาระดับสูง คือ วิทยาลัยเกษตรศาสตร์แม่โจ้ เมื่อปี พ.ศ. 2481 โดยรับนักเรียนมัธยมวิสามัญเกษตรกรรมแม่โจ้ ที่จบมัธยมวิสามัญ ปีที่ 8 เข้าศึกษาหลักสูตร 3 ปี เมื่อสำเร็จได้รับอนุปริญญาเกษตรศาสตร์ ซึ่งรวมอนุปริญญาสาขาสหกรณ์อยู่ด้วย

ต่อมาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้โอนนักเรียนมัธยมวิสามัญ ปีที่ 6 และ 7 เข้าเป็นนักเรียนเตรียมวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 1 และ 2 เมื่อสำเร็จชั้นเตรียมปีที่ 2 แล้ว ก็ได้รับคัดเลือกเข้าเรียนต่อในวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อไป

เมื่อ พ.ศ. 2482 ได้ย้ายวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จากแม่โจ้มาอยู่ที่เกษตรกลางบางเขน กรุงเทพฯ และเปลี่ยนสภาพโรงเรียนที่แม่โจ้ เป็นโรงเรียนเตรียมวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่บางเขน ปี 4 แผนกคือ แผนกเกษตรศาสตร์ แผนกสหกรณ์ แผนกประมง และแผนกป่าไม้ จัดการศึกษาระดับอนุปริญญา หลักสูตร 3 ปี

วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ผลิตนิสิตเป็นบัณฑิตรับอนุปริญญาออกไปรับราชการในกรมเกษตร กรมสหกรณ์ กรมประมง และกรมป่าไม้ นับแต่ปี พ.ศ. 2484 ถึง พ.ศ. 2486

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2486 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ โดยจัดแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 คณะ คือ คณะเกษตรศาสตร์ คณะสหกรณ์ คณะประมง และคณะวนศาสตร์ โดยจัดการศึกษาเป็นหลักสูตร 5 ปี สำหรับปริญญาตรีเพราะมีการฝึกปฏิบัติด้วยและ 3 ปีสำหรับอนุปริญญา

เวลานี้ มหาวิทยาลัยของรัฐสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เปิดสอนวิชาการสหกรณ์เมื่อสำเร็จได้รับปริญญาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ระดับปริญญาตรีและโท โดยภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เปิดสอน เปิดสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ระดับปริญญาตรี โท และเอก และเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ สาขาวิชาอื่นด้วย เช่น สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร

ศาลให้สหกรณ์รับจำนำหุ้นของสมาชิกเป็นประกันหนี้ที่สมาชิกกู้จากสหกรณ์ได้

สำนักงานอัยการสูงสุด โดยจดหมายลงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ตอบกรมส่งเสริมสหกรณ์ เรื่องหารือกรณีสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสุพรรณบุรี จำกัด ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยการจำนำหุ้น พ.ศ. 2546 ให้สมาชิกสหกรณ์นำหุ้นมาจำนำได้

สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ไม่ได้กำหนดให้สหกรณ์นำหุ้นและไม่ได้กำหนดให้หุ้นต้องมีข้อความใด ดังนั้นในหุ้นของสหกรณ์ จึงไม่ใช่สิทธิซึ่งมีตราสาร สหกรณ์ออมทรัพย์ครูสุพรรณบุรี จำกัด ไม่มีอำนาจตามกฎหมายสหกรณ์ที่จะออกใบหุ้นให้สมาชิก และให้นำหุ้นมาจำนำประกันหนี้เงินกู้จากสหกรณ์

อนึ่ง สำนักงานอัยการสูงสุด เห็นว่า หุ้นของสหกรณ์ที่สมาชิกถืออยู่เป็นทุนของสหกรณ์ หากสหกรณ์ยอมให้สมาชิก

ซึ่งเป็นลูกหนี้เอาหุ้นของสหกรณ์เอง มาจำหน่ายเป็นประกันหนี้ก็ไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องใบค่าหุ้นตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 42 วรรคสองได้

อย่างไรก็ดี ศาล 4 ศาลพิพากษาว่า สหกรณ์รับจำหน่ายหุ้นของสมาชิกเป็นประกันหนี้ที่สมาชิกกู้จากสหกรณ์ได้ ศาลดังกล่าวคือ

(1) ศาลแขวงสุรินทร์ คดีดำเลขที่ 6/2532 คดีแดงเลขที่ 13/2532 วันที่ 3 ตุลาคม 2532

(2) ศาลจังหวัดร้อยเอ็ด คดีสหกรณ์ออมทรัพย์ครูร้อยเอ็ด จำกัด และนางบรรจง โฆษิตจิรนนท์ ผู้จัดการสหกรณ์ โจทก์ฟ้องตามสัญญาจำหน่ายหุ้นของสมาชิกประกันหนี้เงินกู้สหกรณ์ ตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511

(3) ศาลจังหวัดร้อยเอ็ด คดีดำที่ 934/2533 คดีแดงที่ 955/2533 วันที่ 30 สิงหาคม 2534 ความแพ่ง นายประทาน ถนัดดำ โจทก์ สหกรณ์ออมทรัพย์ครูร้อยเอ็ด จำกัด ผู้ร้อง และนายร่วมดาวุธ จำเลย

(4) ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ คดีดำที่ 9161/2544 คดีแดงที่ 4062/2545 วันที่ 16 มีนาคม 2550 ความแพ่ง บริษัท A โจทก์ สหกรณ์ออมทรัพย์บุรี จำกัด ผู้ร้อง นางพร จำเลยที่ 3

(ดูรายละเอียดในหนังสือ “คำอธิบายกฎหมายสหกรณ์พร้อมการวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์ประยุกต์ และเชิงเศรษฐศาสตร์ประยุกต์” โดยศาสตราจารย์พิเศษ อาบ นกะจิต กุมภพันธ์ 2558 ใช้ในหลักสูตรเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และหลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

สมาคมเศรษฐศาสตร์สหกรณ์แห่งประเทศไทย

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นายทะเบียนสมาคมประจำจังหวัดเชียงใหม่ได้รับจดทะเบียนสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2548 สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ ณ อาคารที่ทำการของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์

(1) เพื่อส่งเสริมการศึกษา การวิจัยและเสริมสร้างเศรษฐกิจและสังคมเกี่ยวกับสหกรณ์ การนำหลักการสหกรณ์มาใช้ประโยชน์

(2) เพื่อเป็นศูนย์กลางและตลาดส่งเสริมอุดหนุนความรู้ ความรู้รักสามัคคี สวัสดิการ สัมพันธภาพ รวมทั้งอาชีพของสมาชิก

(3) เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ เศรษฐศาสตร์สหกรณ์และการบริหารจัดการแบบสหกรณ์ แก่มวลสมาชิก แก่ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป

(4) เพื่อเป็นกลไกในการติดต่อประสานงานกับสถาบันการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่เกี่ยวกับสหกรณ์ของภาครัฐและภาคเอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ของสมาชิก และขบวนการสหกรณ์ไทย

(5) ไม่เกี่ยวกับการเมืองในเรื่องที่จะทำให้เกิดความไม่สงบ ทำลายสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

(6) ไม่ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย และความไม่สงบเรียบร้อยด้วยประการใดๆ ทั้งสิ้น

(7) สมาคมจะไม่จัดตั้งโต๊ะบิลเลียด และเล่นการพนันทุกชนิดภายในสมาคมโดยเด็ดขาด ทั้งนี้ไม่ดำเนินการใดๆ

เกี่ยวกับการพนัน การหาผลกำไรมาแบ่งปันกัน ตลอดจนไม่ทำให้เสื่อมเสีย

ศีลธรรม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ สมาชิกสามัญของสมาคม ได้แก่ บุคคลที่มีอาชีพและสถาบันเกี่ยวกับสหกรณ์ รวมทั้งบุคคลธรรมดา และนิติบุคคลผู้สนใจในกิจกรรมของสมาคม เมื่อปี 2557 มีสมาชิกเป็นบุคคลธรรมดา 263 คน เป็นนิติบุคคลคือ สหกรณ์ประเภทต่างๆ 58 สหกรณ์และ 1 สมาคม สมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช อธิการบดีมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นนายกสมาคมคนแรก ตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2548 ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2554 และศาสตราจารย์พิเศษ ดร.อาบ นคะจัด เป็นนายกสมาคม ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2554 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2558)

สมาคมสหกรณ์ของประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประกอบด้วย 10 ประเทศ คือ ไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม และบรูไน

เมื่อเปิดดำเนินการเต็มรูปแบบ เป็นตลาดเศรษฐกิจอาเซียนแล้วจะไม่มีกีดกันการค้าที่ผ่านอาณาเขตประเทศสมาชิก รวม 5 ตลาด คือ ตลาดวัตถุดิบค้า ตลาดแรงงาน ตลาดการให้บริการ ตลาดการเงิน และตลาดการลงทุน เฉพาะตลาดการลงทุนที่ต้องให้อำนาจรัฐบาลประเทศสมาชิกพิจารณาก่อนที่จะอนุญาตหรือไม่

ประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีประชากรรวมกันประมาณ 600 ล้านคน และทุกประเทศเว้นแต่ประเทศสิงคโปร์ ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพการเกษตร และเป็นสมาชิกสหกรณ์ภาคการเกษตร ซึ่งรัฐบาลอุปถัมภ์เหมือนกัน

หากสถาบันสูงสุดของสหกรณ์ในประเทศทั้งสิบประเทศรวมกัน จัดตั้ง “สมาคมสหกรณ์ของประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (The Asian Cooperative Association = ACA) ขึ้น ก็อาจตกลงกันควบคุมปริมาณการส่งออก และควบคุมราคาสินค้าเกษตรบางอย่างได้ เช่น ข้าวสาร และยางพารา ที่ส่งออกจำหน่ายในตลาดโลกได้

ประเทศเมียนมา กัมพูชา เวียดนาม และไทย รวมกันส่งข้าวออกปี 2556 และ 2557 เฉลี่ย 19.891 ล้านตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร : ข้าวสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ 61 ฉบับที่ 705 สิงหาคม 2558 ตารางที่ 3 หน้า 19) หากประเทศที่ส่งข้าวออกร่วมกันตกลงกันควบคุมคุณภาพและปริมาณการส่งออก และควบคุมราคาของข้าวที่ส่งออก ในลักษณะเดียวกับประเทศที่ผลิตน้ำมัน ร่วมตกลงกันควบคุมปริมาณการส่งออก และควบคุมราคาน้ำมันที่ส่งออก ที่เราเรียกว่ากลุ่มประเทศ OPEC (Oil Production Export Counbris)

เวลานี้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกยางพาราเป็นอันดับหนึ่งของโลก หากร่วมกับประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ผลิตยางพารา ตกลงกันควบคุมปริมาณและคุณภาพยางที่ส่งออกและควบคุมราคาด้วย โครงการดังกล่าวนี้ สมาคมสหกรณ์ของประเทศประชาคมอาเซียนสามารถดำเนินการได้ เพราะสหกรณ์การเกษตรผู้ปลูกยางพารา ย่อมอยู่ในขบวนการของประเทศไทยอยู่แล้ว ทั้งยังอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลแต่ละประเทศ เป็นนายกสมาคมโดยตำแหน่งคราวละ 2 ปี เวียนกันไปทุกประเทศ

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะเปิดดำเนินการในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นไปตามขั้นตอนที่ตกลงกันเกี่ยวกับตลาดทั้ง 5 ตลาดดังกล่าว

สมาชิกสหกรณ์

สมาชิกสหกรณ์ที่มีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายและข้อบังคับของสหกรณ์โดยไม่มีข้อจำกัด หรืออาจเรียกว่า สมาชิกสามัญก็ได้ ซึ่งตามกฎหมายสหกรณ์กำหนดคุณสมบัติต้องเป็นบุคคลธรรมดาและบรรลุนิติภาวะ

การกำหนดคุณสมบัติ วิธีการรับสมาชิก และการขาดจากสมาชิกภาพ แยกตามประเภทของสหกรณ์ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละสหกรณ์ เช่น สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรต้องมีอาชีพเกษตรกร สมาชิกของสหกรณ์ประมงต้องมีอาชีพทางการประมง เป็นต้น

สิทธิของสมาชิก เมื่อได้ชำระค่าหุ้นตามจำนวนครบถ้วนแล้ว สามารถใช้สิทธิเข้าร่วมประชุมใหญ่ของสหกรณ์เพื่อการลงคะแนนเสียง พิจารณาเรื่องต่างๆ รวมถึงการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินการ สิทธิถือหุ้นของสหกรณ์ และมีสิทธิจะกระทำธุรกรรม หรือได้รับสวัสดิการจากสหกรณ์

สมาชิกมีหน้าที่โดยทั่วไปในฐานะผู้ถือหุ้น ซึ่งมีส่วนเป็นเจ้าของสหกรณ์แล้ว ยังต้องปฏิบัติตามข้อบังคับ และระเบียบของสหกรณ์ รวมทั้งกฎหมายสหกรณ์ เช่น ชำระค่าหุ้น การเข้าประชุมใหญ่ เป็นต้น

สมาชิกสมทบของสหกรณ์

เมื่อคณะบุคคลในชุมชนหนึ่งชุมชนใด ได้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้น เพื่อเป็นองค์การธุรกิจสำหรับชุมชน (Concern for Community) นั้นแล้ว สหกรณ์ย่อมดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ภายในแดนดำเนินงาน ซึ่งกำหนดไว้ในข้อบังคับ แคนดำเนินงาน ดังกล่าวอาจมีได้สองกรณี คือ แคนดำเนินงานตามท้องที่ตามเขตการปกครองท้องที่ของประเทศ ได้แก่ เขตตำบล เขตอำเภอ หรือเขตจังหวัด หรือแดนรับสมาชิกที่เป็นบุคลากรของหน่วยงานของรัฐ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ จำกัด หรือที่เป็นหน่วยงานภาคเอกชน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์สยามนิสสัน จำกัด สหกรณ์ออมทรัพย์ของหน่วยงานทั้งสองแห่งนี้ จึงมีหน่วยงานต่างหากจัดสวัสดิการให้แก่บุคลากรของตนดีกว่าที่จะทำได้เองภายในแดนดำเนินงานสองกรณีดังกล่าว ย่อมมีบุคคลธรรมดา ที่เป็นบุตร ภรรยา บุตรธิดา ของสมาชิกสหกรณ์ และมีนิติบุคคลอยู่ด้วย แต่ไม่ได้เป็นสมาชิกหรือเป็นไม่ได้แต่อยากอาศัยใช้บริการของสหกรณ์ เช่น ผักเงิน หรือซื้อสินค้าและบริการจากสหกรณ์ แต่ทำไม่ได้เพราะกฎหมายสหกรณ์ที่ใช้อยู่ไม่เปิดช่องให้ทำได้

เพื่อเอื้ออาทรต่อบุคคลธรรมดา คือ สามี ภรรยา บุตรธิดา ของสมาชิกสหกรณ์ แต่ไม่ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ หรือเพื่อเอื้ออาทรต่อนิติบุคคลที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ของมวลสมาชิกที่เป็นบุคลากรของนิติบุคคลนั้น นักนิติศาสตร์สหกรณ์ จึงได้จัดให้มีบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ว่าด้วยสมาชิกสมทบ ซึ่งไม่ใช่ผู้ถือหุ้น ไม่มีสิทธิต่างๆ ที่สมาชิกสามัญมีในการบริหารจัดการสหกรณ์

ประเทศไทย มีกฎหมายสหกรณ์มาแล้ว 4 ฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. 2459, ฉบับ พ.ศ. 2471, ฉบับ พ.ศ. 2511 และฉบับ พ.ศ. 2542 ในฉบับ พ.ศ. 2542 นี้เองที่มีบทบัญญัติมาตรา 41 ซึ่งว่าด้วยสมาชิกสมทบ ความว่า

“ให้นายทะเบียนสหกรณ์ประกาศกำหนดประเภทของสหกรณ์ที่สามารถรับสมาชิกสมทบได้

คุณสมบัติ วิธีรับสมัคร และการขาดจากสมาชิกภาพตลอดสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกสมทบ ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

ห้ามมิให้สหกรณ์ให้สิทธิแก่สมาชิกสมทบในการนับซื้อของสมาชิก สมทบเข้าเป็นองค์ประชุมในการประชุมใหญ่ การออกเสียงในเรื่องใดๆ หรือเป็นกรรมการดำเนินการ”

ประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมายสหกรณ์การเกษตร ปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) มาตรา 43 ว่าด้วยการให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ปลดผู้จัดการใหญ่ หรือ หัวหน้าฝ่ายบัญชีได้ความว่า

“ให้สมาชิกสามัญ (เว้นสมาชิกสมทบ (Associate Member) รวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบหรือมากกว่ามีสิทธิเสมอให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ปลดผู้จัดการใหญ่ หรือหัวหน้าฝ่ายบัญชีได้”

ประเทศเกาหลีใต้ มีกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์การเกษตร ปี ค.ศ. 1961 (พ.ศ. 2504) ซึ่งมีการแก้ไขมาหลายครั้ง มีบทบัญญัติว่าด้วยบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลให้สามารถเป็นสมาชิกสมทบซึ่งไม่ต้องถือหุ้นโดยมาตรา 22 ความว่า

“ให้บุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลในแดนดำเนินงาน ของสหกรณ์การเกษตรสหกรณ์หนึ่งสหกรณ์ใดนั้น สามารถใช้บริการของสหกรณ์นั้นได้ และให้สามารถเป็นสมาชิกสมทบซึ่งไม่ต้องถือหุ้นของสหกรณ์นั้น (A Non-Shareholder Associate Member of a Cooperative) --- ”

ประเทศฟิลิปปินส์ : มีประมวลกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ของฟิลิปปินส์ ปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) มาตรา 27 บัญญัติเกี่ยวกับสมาชิกสามัญและสมาชิกสมทบไว้ ความว่า

“ให้มีบทบัญญัติว่าด้วยสมาชิกสามัญที่มีสิทธิออกเสียง และสมาชิกสมทบที่ไม่มีสิทธิออกเสียงไว้ด้วย” (Regular Voting Members and Non-Voting Associate Members)

สหกรณ์

คณะบุคคลซึ่งรวมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สหกรณ์คือการรวมตัวกันของประชาชน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองให้สูงขึ้น ซึ่งต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ

- (1) เป็นคณะบุคคลตามจำนวนและคุณสมบัติของสมาชิกที่พระราชบัญญัติสหกรณ์กำหนด
- (2) ดำเนินกิจการภายในเขตแดนรับและเขตแดนให้บริการแก่สมาชิก
- (3) เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก
- (4) โดยช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิก และ
- (5) ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์แล้ว

ระบบสหกรณ์ เป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบสหกรณ์ (Cooperatives) อยู่ระหว่างกลางของระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยม (Capitalist) และระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบสังคมนิยม (Socialist)

ขบวนการสหกรณ์ เป็นการทำการกิจการเป็นระบบของประชาชนเป็นกลุ่มบุคคล เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามวิธีการหลักการ และอุดมการณ์ของสหกรณ์

การสหกรณ์ เป็นการดำเนินธุรกิจต่างๆ ของนิติบุคคลในรูปสหกรณ์ประเภทต่างๆ คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียน ภายใต้กฎหมายสหกรณ์ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

องค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (ICA) ให้คำจำกัดความหมายสหกรณ์ไว้ว่า “สหกรณ์เป็นองค์การอิสระของบุคคลซึ่งรวมกันด้วยความสมัครใจ เพื่อสนองความต้องการและจุดมุ่งหมายร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยการดำเนินวิสาหกิจที่เป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตามแนวทางประชาธิปไตย”

ประโยชน์ที่จะได้รับจากสหกรณ์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. การรวมกันเป็นสหกรณ์ ทำให้มีผลในการต่อรองทั้งในด้านการซื้อและการขายสินค้า ที่สมาชิกผลิตได้ และฝึกคนให้รู้จักการพึ่งตนเอง
2. ทำให้ชุมชนมีความสามัคคี ประองตอง อันจะนำความเจริญมาสู่ประเทศชาติได้ สหกรณ์ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการอยู่ร่วมกันโดยสันติ การสหกรณ์เป็นวิธีการที่อุ้มชูผู้ที่ยากจนให้มีฐานะดีขึ้น โดยมิได้ทำลายคนมั่งมี จึงมีลักษณะเป็นสันตินิยมหรือส่งเสริมสันติภาพ
3. สหกรณ์เป็นแหล่งจัดหาเงินทุนมาให้สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนในการประกอบอาชีพหลัก
4. สหกรณ์ช่วยส่งเสริมความรู้ด้านการประกอบอาชีพแก่สมาชิก เช่น แนะนำให้สมาชิกรู้จักพัฒนาการผลิตด้วยวิธีการเกษตรสมัยใหม่ จำหน่ายผลผลิตให้ได้ในราคาสูงขึ้น เป็นต้น
5. ส่งเสริมความเสมอภาคกันและเป็นประชาธิปไตย โดยให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการออกเสียงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์
6. สหกรณ์ฝึกคนให้มีความรู้ ประสบการณ์ รู้จักการประหยัดทรัพย์และสนับสนุนด้านเงิน ทุน การผลิต ควบคุมการใช้เงินทุนให้เป็นไปตามแผน ร่วมกันซื้อปัจจัยการผลิตและรวมกันขายผลิตผล ทำให้คนในชุมชนนั้นๆ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

คำว่า “สหกรณ์” ไม่เคยมีมาก่อน อนึ่งได้บัญญัติขึ้นใช้เป็นครั้งแรกใน พ.ร.บ. สมาคมแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า “สหกรณ์คือ สมาคมชนิดที่ราษฎรผู้ทำการเพาะปลูก และหากินด้วยการทำของขาย รวบรวมกันตั้งขึ้นเพื่อยังความเจริญให้เกิดแก่หมู่ด้วยวิธีรวมกำลังกันบำรุงตนเอง และประหยัดค่าใช้จ่ายแต่ที่พอควร มิใช่ตั้งขึ้นเพื่อกำไรมาจำแนกในสมาชิกนั้น”

สหกรณ์จังหวัด

เพื่อกำกับดูแลสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดต่างๆ ในด้านการส่งเสริม กรมส่งเสริมสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยราชการส่วนกลาง จึงจัดตั้งสำนักงานสหกรณ์จังหวัดขึ้นทั่วประเทศ แต่งตั้งข้าราชการไปประจำ มีจำนวนที่เหมาะสมกับปริมาณงานส่งเสริมสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในจังหวัด มีหัวหน้าสำนักงานสหกรณ์จังหวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาบรรดาข้าราชการในสังกัด เรียกชื่อตามตำแหน่งว่า “สหกรณ์จังหวัด” รองจากสหกรณ์จังหวัดก็มีข้าราชการตำแหน่ง “สหกรณ์อำเภอ” (เวลานี้ให้สหกรณ์อำเภอไปประจำอยู่ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัดจึงไม่มีสหกรณ์อำเภอ แต่สหกรณ์

จังหวัดจะสั่งการมอบหมายให้ข้าราชการระดับสหกรณ์อำเภอในสำนักงานสหกรณ์จังหวัด มีหน้าที่ส่งเสริมกำกับดูแลสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรอำเภอต่างๆ อาจหมุนเวียนกันไปไม่ประจำอำเภอใดเหมือนก่อนมา

ตำแหน่งสหกรณ์จังหวัด เป็นตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ตาม พ.ร.บ. ข้าราชการพลเรือน เวลานั้นสหกรณ์จังหวัดอาจอยู่ระดับอำนวยการต้น หรือระดับอำนวยการสูง และได้รับแต่งตั้งจากนายทะเบียนสหกรณ์ (คืออธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์) ให้สหกรณ์จังหวัด ดำรงตำแหน่ง “รองนายทะเบียนสหกรณ์” เวลาที่มีหนังสือราชการถึงสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์ จะลงชื่อในจดหมายนั้นว่า “สหกรณ์จังหวัดรองนายทะเบียนสหกรณ์” เหมือนอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ เวลาที่มีหนังสือถึงสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรต่างๆ จะลงชื่อว่า “อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์” เพราะใช้อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง เวลามีปัญหาตีความบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์ จึงมีจดหมายนำเรื่องเสนอปรึกษา และขอคำวินิจฉัยจากคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น มีอำนาจหน้าที่ให้คำปรึกษาและวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายแก่ส่วนราชการพลเรือนตาม พ.ร.บ. วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 เท่านั้น มาตรา 3 แห่ง พ.ร.บ. นี้ บัญญัติไว้ว่า “วิธีปฏิบัติราชการทางปกครองตามกฎหมายต่างๆ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายใดกำหนดวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองเรื่องใดไว้โดยเฉพาะมีหลักเกณฑ์ที่ประกันความเป็นธรรม หรือมีมาตรฐานในการปฏิบัติราชการไม่ต่ำกว่าหลักเกณฑ์ที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ ฯลฯ” ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกาจึงไม่มีอำนาจวินิจฉัยบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ ให้อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์ นำมาใช้บังคับในการกำกับดูแลสหกรณ์ เพราะมี พ.ร.บ. สหกรณ์กำหนดวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เช่นเรื่องสมาชิกสมทบไว้แล้ว และแต่ละสหกรณ์ก็กำหนดคุณสมบัติวิธีรับสมัครและการขาดจากสมาชิกภาพตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกสมทบให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของตน

ข้าราชการสังกัดสำนักงานสหกรณ์จังหวัด โดยสหกรณ์จังหวัด รองนายทะเบียนสหกรณ์ประจำจังหวัดสั่งการจะไปร่วมการประชุมใหญ่สามัญประจำปี หรือการประชุมวิสามัญของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้คำแนะนำปัญหาที่ต้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ ข้อบังคับของสหกรณ์ ตลอดจนประกาศ คำสั่ง คำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ ตลอดจนให้คำแนะนำแก่สมาชิกสหกรณ์ในการใช้เงินกู้จากสหกรณ์ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสหกรณ์ และของสมาชิกสหกรณ์ เช่น เจ้าหน้าที่ผู้สอบบัญชีสหกรณ์ เจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าหน้าที่สัตวแพทย์ ให้ไปช่วยแนะนำสหกรณ์ และสมาชิกสหกรณ์ที่ต้องการคำแนะนำ

การขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร การขอแก้ไขข้อบังคับ การเลิก การชำระบัญชี การควบเข้ากัน การแยกสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในจังหวัด รวมทั้งชุมนุมสหกรณ์ระดับจังหวัด ล้วนเป็นอำนาจหน้าที่ของสหกรณ์จังหวัด รองนายทะเบียนที่ประจำอยู่ที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัด

ข้าราชการดำรงตำแหน่งสหกรณ์จังหวัด มีอำนาจหน้าที่ในพื้นที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการเกี่ยวกับงานด้านกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ กฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. ส่งเสริมและพัฒนางานสหกรณ์ทุกประเภทและกลุ่มเกษตรกร
3. ส่งเสริม เผยแพร่ และให้ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์ให้แก่บุคคล สหกรณ์ กลุ่ม

เกษตรกร และประชาชนทั่วไป

4. ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร
5. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยราชการอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

สหกรณ์เป็นตลาดรูปพิเศษ

ภายใต้กฎหมายสหกรณ์ สหกรณ์เป็นตลาดรูปพิเศษ (Formal market) ประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องขึ้นทะเบียนลูกค้า คือ สมาชิกสหกรณ์นั้นๆ ต้องจดทะเบียนแดนรับสมาชิก ซึ่งแดนรับสมาชิกอาจกำหนดตามเขตการปกครองท้องที่ เช่น ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือทั่วประเทศ หรืออาจกำหนดเป็นหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่เป็นนายจ้างของสมาชิกสหกรณ์ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำกัด แดนรับสมาชิก คือ ผู้ที่เป็นลูกจ้างในชื่อต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำกัด เช่น ชื่อว่าข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างประจำ หรือสมาชิกสมทบ หรือสหกรณ์ออมทรัพย์สยามนิสสัน จำกัด มีแดนรับสมาชิก คือ ลูกจ้างในชื่อต่างๆ ของบริษัทนี้เท่านั้น

สหกรณ์แต่ละประเภทต้องกำหนดไว้ในข้อบังคับซึ่งวัตถุประสงค์ของสหกรณ์นั้น เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานของสหกรณ์ สหกรณ์ซึ่งเป็นนิติบุคคลจะทำการใดๆ เกิดแห่งอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งไม่ได้เพราะเป็นการผิดกฎหมาย ดังนั้น ผลผลิตภัณฑ์สินค้าที่นำมาจำหน่ายแก่สมาชิก หรือที่จะซื้อกับสมาชิก หรือสหกรณ์อื่น ต้องกำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ก็เป็นตลาดรูปพิเศษ (Formal Market) ประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องขึ้นทะเบียนลูกค้า สหกรณ์เป็นธนาคารรูปพิเศษ

สหกรณ์เป็นธนาคารรูปพิเศษ

ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ ว่าด้วย การดำเนินงานของสหกรณ์ให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการ “รับฝากเงินประเภทออมทรัพย์ หรือประเภทประจำจากสมาชิก หรือสหกรณ์อื่นได้ ตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์” “ให้กู้ ให้สินเชื่อ ซึ่งทรัพย์สินแก่สมาชิก”

ดังนั้น สหกรณ์จึงเป็นธนาคารรูปแบบพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งทำธุรกรรมธนาคารกับสมาชิก ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของและเป็นลูกค้าของตน หรือกับสหกรณ์อื่น ซึ่งดำเนินงานตามระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบสหกรณ์ ภายใต้กฎหมายสหกรณ์ด้วยกัน (ดูพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 46 (5) และ (6))

ค่าตอบแทนเงินรับฝากของสหกรณ์ เรียกว่า “ดอกเบี้ยเงินฝาก” ซึ่งสหกรณ์จำกัดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้ 3 ประเภท คือ

- (1) เงินฝากออมทรัพย์
- (2) เงินฝากออมทรัพย์พิเศษ และ
- (3) เงินฝากประจำหนึ่งปี

ส่วนอัตราเงินกู้ แก่สมาชิกและสหกรณ์อื่น สหกรณ์นั้นๆ ก็จะกำหนดไว้ตามภาวะตลาดเงินตลาดทุนของสหกรณ์อื่นประเภทเดียวกัน หรือของธนาคารพาณิชย์ทั่วไป

สหกรณ์ไม่จำกัด

สหกรณ์ซึ่งสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนึ่งทั้งปวงของสหกรณ์โดยไม่จำกัด ตรงกันข้ามกับสหกรณ์จำกัด คือ สหกรณ์ซึ่งสมาชิกมีความรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินค่าหุ้นที่ยังใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ สหกรณ์ไม่จำกัด คือสหกรณ์ที่ไม่บังคับให้สมาชิกถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น สหกรณ์จำกัดคือ สหกรณ์ที่บังคับให้สมาชิกถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น

สหกรณ์ไม่จำกัด บัญญัติไว้ในกฎหมายสหกรณ์ ฉบับพ.ศ. 2511 กฎหมายสหกรณ์ ฉบับพ.ศ. 2542 บัญญัติให้มีแต่สหกรณ์จำกัด

สหกรณ์สำหรับนักเรียน

สหกรณ์ประเภทร้านค้า เป็นสหกรณ์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับนักเรียนระดับประถม และมัธยมทั่วประเทศ แต่นักเรียนดังกล่าวจะร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าและจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ที่ใช้บังคับอยู่เวลานี้ไม่ได้ ตามมาตรา 33 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “สหกรณ์จะจัดตั้งขึ้นได้ต้องมีสมาชิกเป็นบุคคลธรรมดาและบรรลุนิติภาวะ”

ดังนั้น จะต้องจัดตั้ง “สหกรณ์ร้านค้า ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียน.....” ระดับประถม และมัธยมขึ้น มีแผนดำเนินงาน หรือแผนรับสมาชิก โดยถือเขตปกครองของอำเภอหนึ่งๆ เป็นเขตแดน

สถาบันสหกรณ์ จะเป็น “หน่วยนำในการเปลี่ยนแปลง” (Agent of Change) 2 ประการ คือ

(1) เป็นหน่วยเพิ่มรายได้โดยประหยัดรายจ่ายของผู้ปกครอง นักเรียน และครู และเป็นหน่วยนำในการตลาดสินค้าประเภท OTOP ของชุมชนในเขตอำเภอ รวมทั้งช่วยจัดซื้อสินค้าให้แก่ส่วนราชการในเขตอำเภอ โดยได้รับเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งธุรกิจการซื้อตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ และระเบียบของสหกรณ์ และ

(2) เป็นหน่วยสนับสนุนร่วมมือกับโรงเรียน จัดให้มีการสอนและการฝึกงานนักเรียนตามธรรมวินัย (Doctrine and Discipline) ของสหกรณ์ คือ กฎหมายสหกรณ์ ข้อบังคับ และระเบียบของสหกรณ์

สถาบันโรงเรียนประถมและมัธยม ก็จะได้ร่วมเป็นหน่วยนำในการเปลี่ยนแปลงที่ดั่งามเหมือนกรณีการที่สถาบันสหกรณ์เป็นหน่วยนำดังกล่าว “สหกรณ์ร้านค้า ผู้ปกครอง และครูโรงเรียนประถมและมัธยมอำเภอ.....” จะมีสาขาอยู่ที่ตำบลต่างๆ ที่ขึ้นกับอำเภอ เพื่อจัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนในตำบล

เหตุที่กำหนดแผนดำเนินงานของร้านสหกรณ์ ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนไว้ให้มีปริมาณกว้าง ก็เพื่อให้มีสมาชิกสหกรณ์จำนวนมากเป็นลูกค้าผู้ใช้บริการ จะทำให้มีความสามารถในการซื้อสินค้าได้จำนวนมาก และปริมาณการขายสินค้าจำนวนมาก จึงจะเกิดระดับ “การประหยัดต่อขนาด” (Economies of Scale) ได้ตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ เหมือนขุดบ่อน้ำต้องให้ลึกถึงตาน้ำจึงจะได้ น้ำตามปริมาณที่ต้องการและได้ผลตอบแทนการลงทุนได้ตามที่ประเมินไว้

ข้อบังคับและระเบียบของสหกรณ์ร้านค้า ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียน อำเภอ ดังกล่าวนี จะต้องจัดให้มีข้อกำหนดไว้ให้เหมาะสมกับธุรกิจการค้าปลีก เช่น

(1) เจ้าหน้าที่ลูกจ้างของสหกรณ์ ต้องได้รับการศึกษาและฝึกอบรมเมื่อทำงานมาครบเวลาที่กำหนด เช่น 4 ปี แต่เวลาที่กำหนดควรยืดหยุ่นได้ตามกรณี

(2) เจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเป็นสมาชิก “กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ซึ่งจดทะเบียนแล้ว” ตั้งอยู่ที่อาคารชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย

(3) กำหนดสมาชิกไว้ 2 ประเภท คือ สมาชิกสามัญ คือผู้ที่ถือหุ้นเป็นเจ้าของและลูกค้าของสหกรณ์แบบถาวร และสมาชิกวิสามัญ คือ สมาชิกที่ถือหุ้นเป็นรายปีการบัญชีเพื่อสิทธิการรับเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งการซื้อในอัตราเดียวกันกับสมาชิกสามัญ กล่าวคือ สมาชิกสามัญจะได้รับใบเสร็จการซื้อสินค้าตามเลขที่สมาชิก ส่วนสมาชิกสามัญจะได้รับใบเสร็จการซื้อสินค้าโดยไม่ระบุเลขที่สมาชิก แต่ถ้าหาใบเสร็จซื้อสินค้าตามจำนวนที่สหกรณ์กำหนด เช่น 10,000 บาท เฉลี่ยคืน 1% เขาต้องชำระค่าเป็นสมาชิกวิสามัญ เป็นเงิน 100 บาท ไม่คุ้มค่าเฉลี่ยคืน แต่เขาอาจหาใบเสร็จซื้อสินค้าสหกรณ์จากเพื่อนหรือผู้อื่นได้อีก 5 คนๆ ละ 10,000 บาท รวมเป็น 60,000 บาท จึงได้เงินค่าเฉลี่ยคืน 600 บาท จ่ายค่าสมาชิกวิสามัญคนเดียว 100 บาท เฉลี่ยค่าสมาชิกคนละ 16.67 บาท มีเงินเหลือแต่ละคน 83-33 บาท ในกรณีที่ส่วนราชการซื้อสินค้าจากสหกรณ์ร้านค้า ก็อาจปฏิบัติทำนองบุคคลธรรมดาดังกล่าวได้ การกำหนดประเภทสมาชิกเป็นสมาชิกสามัญและสมาชิกวิสามัญไว้ในข้อบังคับและระเบียบของสหกรณ์ร้านค้าดังกล่าว-ก็มีที่สหกรณ์ร้านค้าของมหาวิทยาลัยออเรกอนสเตท (Oregon State University) และมีสหกรณ์ร้านค้าของมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ (Cornell University) สหรัฐอเมริกา

(4) เงินสมนาคุณกรรมการ ไม่ควรกำหนดเป็นร้อยละของกำไรประจำปี เพราะเป็นสหกรณ์ร้านค้าขนาดใหญ่ ควรกำหนดเป็นค่าตอบแทนเป็นรายเดือน หลังจากดำเนินงานของสหกรณ์ร้านค้าไปแล้ว 5 ปี เพื่อดูผลกำไรสุทธิประจำปี โดยเฉลี่ย จึงกำหนดเป็นค่าตอบแทนเป็นรายเดือน เช่น ประธานเดือนละ.....บาท รองประธาน.....บาท กรรมการ.....บาท ตามที่เหมาะสมแก่รายได้ของสหกรณ์ และภาระรับผิดชอบ

(5) วางระเบียบค่าใช้จ่าย ตรวจสอบโรคประจำปี เจ็บป่วยของกรรมการและเจ้าหน้าที่ไว้ เป็นต้นและเปิดสมุดบัญชีค่าใช้จ่ายดังกล่าวนี้ไว้

(6) จัดให้มีบริการรับเงินฝากและการให้เงินกู้ แก่สมาชิกเพื่อส่งเสริมการออม และการเป็นหนี้ในระบบของชุมชนสหกรณ์ ไม่ต้องนำเงินออมของชุมชนไปฝากธนาคารพาณิชย์ในอำเภอ ที่ชาวชุมชนชนบท ยากที่จะได้รับเงินกู้ หากได้รับก็ต้องจ่ายดอกเบี้ยแพงกว่าที่จะได้รับจากสหกรณ์

(7) วางระเบียบกำหนดให้ผู้ขายสินค้าแก่สหกรณ์ร้านค้า นำส่งสินค้าแก่สำนักงานใหญ่ และ

สาขาของสหกรณ์ร้านค้าที่ตำบลต่างๆ เป็นระยะเวลาหรือตามสั่งโดยตรง สหกรณ์ไม่ต้องมีคลังสินค้าไว้เอง เพราะได้ตกลงซื้อสินค้าเป็นรายปีกับผู้ค้าส่งสินค้าประเภทนั้นๆ ไว้แล้ว

สหกรณ์ร้านค้าผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียน ซึ่งมีแดนดำเนินงาน หรือ แดนรับสมาชิกในเขตปกครองของอำเภอ ดังต่อไปนี้ อาจพิจารณาร่วมมือกับสหกรณ์ร้านค้า ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอำเภออื่นในจังหวัด จัดซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคร่วมกัน ย่อมจะทำให้ปริมาณการซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคสำหรับสหกรณ์ร้านค้า จากผู้ค้าส่งได้มากถึง 2,000-5,000 ล้านบาทต่อปีได้ ย่อมทำให้ปริมาณซื้อและปริมาณขายของสหกรณ์ร้านค้า เกิดการประหยัดต่อขนาดมากขึ้น

ผลการวิจัยทั่วไปพบว่า ธุรกิจขายปลีกของห้างสรรพสินค้าใหญ่ทั่วไป จะมีกำไรสุทธิประจำปีต่อปริมาณธุรกิจ

ประมาณ 1.00-2.50 % จากปริมาณขายหลายพันล้านบาท

ส่วนสหกรณ์ร้านค้าในประเทศเฉลี่ย 3 ปี (2555-2557) มีสหกรณ์ร้านค้า 259 ร้าน รวมข้อมูลได้ 164 ร้าน รวมข้อมูลไม่ได้ 95 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 37.00 ซึ่งแสดงว่ามีข้อบกพร่องทางบัญชีหรือมีการทุจริต สูงกว่าของสหกรณ์ทุกประเภท ส่วนสหกรณ์ที่ดำเนินงาน 164 ร้าน มีผลตอบแทนกำไรสุทธิประจำปีโดยเฉลี่ย ดังนี้ ต่อทุนดำเนินงาน 8.23% ต่อทุนของสหกรณ์ 11.59% และต่อปริมาณธุรกิจ 3.23% ที่สูงกว่าปริมาณธุรกิจค่าปลีกของห้างสรรพสินค้า อาจเนื่องจากสหกรณ์ไม่ต้องเสียภาษีกำไรร้อยละ 30.00 เหมือนห้างหุ้นส่วนและบริษัท (ตัวเลขดิบและตัวเลขคำนวณจากเอกสาร : สารสนเทศนำร่องทางการเงินสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรรายจังหวัด (ฉบับนำสำัญจร) ประจำปี 2555, 2556 และ 2557 : ของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สหกรณ์นักเรียน : เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็กนักเรียนที่เรียนวิชาการสหกรณ์ร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยมีนักเรียนเป็นสมาชิก นักเรียนบริหารกันเอง ภายใต้การแนะนำของคุณครู วัตถุประสงค์เพื่อนำความรู้ทางทฤษฎีที่ได้รับจากการเรียนวิชาการสหกรณ์ไปสู่การปฏิบัติจริง เป็นการใช่วิธีการสหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้รู้จักช่วยตนเอง รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามอุดมการณ์สหกรณ์ กิจกรรมนี้สืบเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ (นายเสงี่ยม มาหมีนไวย) และคณะเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2534 ให้ดำเนินการส่งเสริมสหกรณ์ในโรงเรียนในพื้นที่โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ร่วมกับโครงการอื่นๆ เช่น โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ ซึ่งมีมาตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญแก่โครงการต่างๆ เหล่านี้และทรงติดตามการดำเนินงานในพื้นที่อย่างใกล้ชิดด้วยพระองค์เอง และทรงให้คำแนะนำอันทรงคุณค่าแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมสหกรณ์ในโรงเรียนในโอกาสต่างๆ ซึ่งมีผลให้มีการขยายการเรียนการสอนวิชาการสหกรณ์ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 198 โรงเรียน โรงเรียนในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) 177 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (ปอเนาะ) 14 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พระปริยัติธรรม) 54 โรงเรียน โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (กทม.) 26 โรงเรียน และโรงเรียนในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่นำแนวพระราชดำริไปขยายผล จำนวน 15,027 โรงเรียน (ข้อมูลการส่งเสริมสหกรณ์ในปี พ.ศ. 2559)

แนวทางการส่งเสริมสหกรณ์นักเรียนตามพระราชดำริ สรุปได้ดังนี้ คือ

1. ให้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาการสหกรณ์แก่นักเรียนที่เหมาะสมในช่วงชั้นการศึกษาต่างๆ ให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจการทำงานร่วมกันในระบบสหกรณ์
2. เน้นการปลูกฝังนักเรียนให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเอง โดยการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Self Help-Mutual Help) อันเป็นอุดมการณ์สหกรณ์ (Cooperative Ideology)
3. ให้นักเรียนมีความรู้และความเข้าใจระบบบัญชี และสามารถทำบัญชีของสหกรณ์เองได้และรู้จักใช้บัญชีเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสหกรณ์ ตลอดจน การทำบัญชีฟาร์มของโรงเรียน บัญชีรับ-จ่ายของตัวนักเรียนเอง และบัญชีครัวเรือนของครอบครัวนักเรียน
4. ให้มีการบูรณาการกิจกรรมของสหกรณ์นักเรียนกับกิจกรรมของโครงการอื่นๆ ของโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมการ

ผลิตของโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน และกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพเยาวชนในท้องถิ่น โดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรม การรวมซื้อ (Purchasing Activity) การรวมขาย (Marketing Activity) ผลผลิตการเกษตรให้แก่โรงครัวของโรงเรียนเพื่อ ประกอบอาหารกลางวันเลี้ยงนักเรียน หากมีผลผลิตเหลือก็จำหน่ายให้ชุมชน ขณะเดียวกันก็ทำการรวบรวมผลิตภัณฑ์ที่ ผลิตได้จากโครงการฝึกอาชีพเพื่อจำหน่ายด้วย

5. เพิ่มพูนความรู้และทักษะให้แก่นักเรียนทางด้านภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ด้วยการบูรณาการ การเรียนการสอน วิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ กับการเรียนการสอนการประชุม การจดบันทึกรายงานการประชุม การตั้งราคาสินค้า การจ่ายเงินปันผล และเงินเฉลี่ยคืนของสหกรณ์ เป็นต้น

6. การปลูกฝังพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตย ความสามัคคี ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความประหยัด อดออม ความเอื้ออาทรต่อชุมชนและเอื้อเฟื้อผู้อื่น แก่เด็กนักเรียน

7. ทำการวัดผลประเมินผลการปฏิบัติงานที่นักเรียนได้รับทั้งผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome)

ผลผลิต (Output) ในที่นี้หมายถึง ระดับความรู้และทักษะที่นักเรียนได้รับจากการเรียนการสอนวิชาการสหกรณ์ จากโรงเรียน

ผลลัพธ์ (Outcome) หมายถึง ผลที่ติดตามมาจากผลผลิต ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ของนักเรียน ที่นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีคุณธรรมและจริยธรรม

8. พัฒนาสหกรณ์ในโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อเพิ่มโอกาสให้ศิษย์เก่าและประชาชนในชุมชน เข้าถึงความรู้ เรื่องการสหกรณ์อีกทางหนึ่ง เพื่อให้เกิดความคิดในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเขา โดยการรวมกัน จัดตั้งกลุ่มที่ดำเนินการด้วยหลักและวิธีการสหกรณ์ หรือจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น หรือสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสหกรณ์ที่มีอยู่แล้วในพื้นที่

สิงคโปร์กับสหกรณ์

หลังจากสิงคโปร์แยกออกเป็นอีกประเทศหนึ่งจากประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ยังใช้กฎหมายสหกรณ์ของประเทศ มาเลเซีย จนกระทั่งสิงคโปร์ได้ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วย แยกออกใช้ต่างหาก และได้จดทะเบียนสหกรณ์ตั้งแต่วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2522 (1979) กฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ พ.ศ. 2522 (1979) ของสิงคโปร์ มี 102 มาตรา

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามกับสหกรณ์

เวียดนามในยุคที่การเศรษฐกิจถูกวางแผนจากส่วนกลางนั้น องค์การรัฐสหกรณ์ต่างๆ อาศัยข้อบังคับของตนที่ หน่วยงานผู้มีอำนาจได้อนุมัติให้ใช้แล้วเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการของสหกรณ์

หลังจากได้นำการปฏิรูปเศรษฐกิจจากแบบอาศัยการตลาด หรือที่เรียกในภาษาเวียดนามว่า “Moi-Moi” มาใช้ เมื่อ พ.ศ. 2528 (1985) องค์การรัฐสหกรณ์ต่างๆ ก็ยังดำเนินการไปโดยไม่มีกฎหมายสหกรณ์ จนเมื่อรัฐสภาเวียดนามได้ ตรากฎหมายสหกรณ์ออกใช้ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2539 (1996) องค์การรัฐสหกรณ์ต่างๆ จึงเปลี่ยนเป็นสหกรณ์ตาม กฎหมายนั้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2540 กฎหมายสหกรณ์ฉบับนี้ มี 56 มาตรา แบ่งเป็น 10 หมวด

คำปรารภในการตรากฎหมาย กล่าวว่า “เพื่อส่งเสริมบทบาทอันสำคัญของเศรษฐกิจแบบสหกรณ์เพื่อสร้างพื้นฐานด้านกฎหมายสำหรับการเป็นองค์กรและการบริหารจัดการของสหกรณ์ต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจซึ่งมีหลากหลายสาขา ซึ่งหันเหไปทางสังคมนิยม ระบบดังกล่าวนั้นขับเคลื่อนไปโดยกลไกตลาด ซึ่งรัฐได้วางระเบียบไว้แล้ว และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มาตรา 15, 20, และ 84

หลักการสหกรณ์

ตลอดเวลา 75 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2449 ถึงปี 2524 ขบวนการสหกรณ์ทั่วโลก นำโดย องค์กรสัมพันธ์ภาพสหกรณ์สากล (The International Co-operative Alliance (ICA) ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงลอนดอน ทำให้องค์การสูงสุดของสหกรณ์จำนวน 160 องค์กร จาก 60 ประเทศ มีสมาชิกรวมกันประมาณ 321 ล้านคน รวมกันเป็นสมาชิกของ ICA

อิทธิพลแนวคิดของ ICA ที่มีต่อบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกมีแตกต่างกันไปแต่ละประเทศ กระนั้นก็ตาม อิทธิพลแนวคิดของ ICA ก็ยังเป็นมูลรากอยู่บ้างในบทบัญญัติของกฎหมายสมาคมสหกรณ์ (The Co-operative Societies Acts) แม้ว่าบทบัญญัติดังกล่าว อาจตีความแตกต่างกันไปไม่น้อยในแต่ละประเทศ

ในบางประเทศ หัวข้อหลักการสหกรณ์ของ ICA ที่มีการเพิ่มเติมบ้างได้บรรจุไว้เป็นบทบัญญัติของกฎหมายของประเทศนั้นๆ (เช่น อินโดนีเซีย สิงคโปร์ แคมเปียร์ และบางประเทศในลาตินอเมริกา)

ในกฎหมายของประเทศอื่น (เช่นในประเทศที่พูดภาษาอังกฤษของแอฟริกา และเอเชียส่วนมาก ได้ให้ความหมายของคำว่า “สมาคมสหกรณ์” ในทางกฎหมายไว้พร้อมหลักการต่างๆ ของสหกรณ์ แต่ไม่อธิบายความหมายหลักการดังกล่าว คือ

- เป็นสมาชิกโดยสมัครใจ ซึ่งในประเทศยุโรปตะวันออกและในประเทศกำลังพัฒนาในทางปฏิบัติบังคับให้เป็นสมาชิกสหกรณ์ โดยไม่มีทางเลือกอื่น (เช่นในประเทศเวียดนามเวลานี้)
 - เปิดรับสมาชิกไม่จำกัด กล่าวคือ โดยหลักการพร้อมรับสมาชิกใหม่ให้มีสิทธิเท่าสมาชิกเก่าไม่กีดกัน
 - จัดการและควบคุมสหกรณ์โดยหลักประชาธิปไตย ซึ่งกำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ชั้นประถมเป็นหลัก การหนึ่งในหลายหลักการคือ เรื่อง สมาชิกคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนนในที่ประชุมใหญ่สามัญและวิสามัญ (one man-one vote) และให้ถือเสียงข้างมาก ยกเว้นที่ข้อบังคับของสหกรณ์นั้นๆ จะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น
 - จัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่างๆ โดยเท่าเทียมกัน เช่น อัตราเงินปันผลตามหุ้น อัตราเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ระหว่างปีบัญชี
 - ห้ามมิให้แบ่งทุนสำรอง (ข้อนี้ไม่อยู่ในบัญชีหลักการของ ICA) กล่าวคือ สมาชิกที่ออกจากสมาชิกภาพจะขอแบ่งทุนสำรองไม่ได้ และตามกฎหมายสหกรณ์ไทยเมื่อชำระบัญชีเลิกสหกรณ์
- ถ้าสหกรณ์มีทรัพย์สินเหลืออยู่ ก็ให้ผู้ชำระบัญชีจ่ายตามลำดับดังนี้
- (1) จ่ายคืนค่าหุ้นให้แก่สมาชิกไม่เกินมูลค่าหุ้นที่ชำระแล้ว
 - (2) จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้วไม่เกินอัตราที่กฎหมายสหกรณ์กำหนด

(3) จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปีตามที่กำหนดในข้อบังคับ

(4) ถ้ายังมีทรัพย์สินเหลืออยู่อีก ให้ผู้ชำระบัญชีโอนให้แก่สหกรณ์อื่น หรือสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยตามมติของที่ประชุมใหญ่ หรือด้วยความเห็นชอบของนายทะเบียนสหกรณ์หนึ่ง อุดมการณ์และหลักการของสหกรณ์ ย่อมบรรจุไว้ในกฎหมาย (Laws) สหกรณ์ของประเทศนั้นๆ ส่วนปฏิบัติการย่อมบรรจุไว้ในข้อบังคับ (By-Laws) ของสหกรณ์นั้นๆ ส่วนจะมีสหกรณ์ที่ประเภทย่อมขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายของประเทศนั้นๆ ส่วนประเทศไทยเวลานี้ กฎหมายกำหนดไว้ 7 ประเภท

แนวทางที่สหกรณ์ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้คุณค่าทางสหกรณ์เกิดผลเป็นรูปธรรม” ซึ่งประกอบด้วย การที่สำคัญรวม 7 ประการ กล่าวคือ

หลักการที่ 1 การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง (Voluntary and Open Membership)

(1) พึงตระหนักว่าการเข้าและออกจากการเป็นสมาชิก จะต้องเป็นไปโดยความสมัครใจของบุคคล (คำว่า “บุคคล” หมายถึง ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล) ไม่ใช่ถูกชักจูง โน้มน้าว ล่อลวง บังคับ ช่มชู้จากผู้อื่น

(2) อย่างไรก็ตาม การกำหนดคุณสมบัติสมาชิกของสหกรณ์ต่างๆ เพื่อให้ได้บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกแล้วสามารถร่วมกันดำเนินกิจกรรมในสหกรณ์ได้ และไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนสมาชิกและสหกรณ์ ไม่ถือว่าขัดกับหลักการสหกรณ์ข้อนี้

(3) สมาชิกสมทบนั้น ควรมีแต่เฉพาะกรณีของสหกรณ์บางประเภทที่มีลักษณะพิเศษ และจำเป็นเท่านั้น ไม่ควรให้มีในสหกรณ์ทั่วไปหรือทุกประเภท เพราะตามปกติสมาชิกสมทบมาจากบุคคลซึ่งขาดคุณสมบัติที่จะเป็นสมาชิกธรรมดา หากสหกรณ์ได้รับสมาชิกสมทบจำนวนมาก ก็อาจกระทบต่อการส่งเสริมผลประโยชน์ของสมาชิกธรรมดาได้แม้ว่ากฎหมายจะได้ห้ามมิให้สมาชิกสมทบบมีสิทธิบางประการก็ตาม

หลักการที่ 2 การควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย (Democratic Member Control)

พึงตระหนักว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่จะต้องร่วมแรงกายใจ และสติปัญญาในการดำเนินการ และควบคุมดูแลการดำเนินงานของสหกรณ์ของสหกรณ์ตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผ่านช่องทางหรือองค์กรต่างๆ เช่น คณะกรรมการดำเนินการ ผู้ตรวจสอบกิจการและที่ประชุมใหญ่

หลักการที่ 3 การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิก (Member Economic Participation)

(1) หลักการสหกรณ์ข้อนี้ มุ่งเน้นให้สมาชิกทุกคนพึงตระหนักว่าบทบาทที่สำคัญของตน คือ การที่ต้องเป็นทั้งเจ้าของและลูกค้าในคนเดียวกัน (Co-owners and Customers) จึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้สมทบทุน ผู้ควบคุม และผู้อุดหนุน หรือผู้ใช้บริการของสหกรณ์ มิใช่มาเป็นสมาชิกเพียงเพื่อมุ่งหวังได้รับประโยชน์จากสหกรณ์เท่านั้น

(2) ในการจัดสรรกำไรสุทธิเพื่อความเป็นธรรมแก่สมาชิก ส่วนหนึ่งต้องกันไว้เป็นทุนสำรอง ซึ่งจะนำไปแบ่งกันมิได้ แต่เป็นทุนเพื่อพัฒนาสหกรณ์ของพวกเขาเอง ถือว่าเป็นทุนทางสังคม นอกนั้นอาจแบ่งเป็นเงินปันผลในอัตราจำกัด และเป็นเงินเฉลี่ยคืน ตามส่วนแห่งธุรกิจ

หลักการที่ 4 การปกครองตนเองและความเป็นอิสระ (Autonomy and Independence)

(1) สมาชิก กรรมการและพนักงานสหกรณ์รวมทั้งหน่วยงานส่งเสริมสหกรณ์ต้องสำนึก และตระหนักอยู่เสมอว่า สหกรณ์เป็นองค์การช่วยตนเอง และปกครองตนเอง เพราะฉะนั้นสหกรณ์ต้องเป็นอิสระในการตัดสินใจ หรือทำสัญญาใด ตามเงื่อนไขที่สหกรณ์ยอมรับได้กับบุคคลภายนอกหรือรัฐบาล

(2) การรับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากรัฐ หรือบุคคลภายนอกไม่ขัดกับหลักความเป็นอิสระของสหกรณ์ หากผู้ให้ความช่วยเหลือมุ่งหมายให้สหกรณ์ช่วยเหลือตนเองได้ และควบคุมตามหลักประชาธิปไตย รวมทั้งธำรงไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเองของสหกรณ์

หลักการที่ 5 การศึกษา ฝึกอบรมและสารสนเทศ (Education, Training and Information)

(1) หลักการข้อนี้เป็นจุดอ่อนของสหกรณ์ในประเทศไทยทุกระดับ ทั้งสหกรณ์ชั้นปฐม และสหกรณ์ชั้นสูง เพราะขาดแผนแม่บทในการพัฒนาการศึกษาทางสหกรณ์ให้เป็นบทบาท และความรับผิดชอบของขบวนการสหกรณ์อย่างแท้จริง ทั้งๆ ที่ได้รับเริ่มให้จัดตั้งกองทุนสะสมจัดสภาพสหกรณ์จากกำไรของสหกรณ์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2492 และแม้จะมีการจัดตั้งสันนิบาต สหกรณ์แห่งประเทศไทยและมีชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติบ้างแล้วส่วนราชการที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ก็ยังคงดำเนินการให้การศึกษาและฝึกอบรมทางสหกรณ์แทบจะเรียกได้ว่าซ้ำซ้อนกับขบวนการสหกรณ์โดยไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนให้ขบวนการสหกรณ์สามารถรับผิดชอบการให้การศึกษาและฝึกอบรมทางสหกรณ์ได้ด้วยตนเองในที่สุดโดยมีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ให้การสนับสนุนอย่างเพียงพอตามความจำเป็นและเน้นการฝึกอบรมข้าราชการให้ปฏิบัติหน้าที่ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

(2) การศึกษาฝึกอบรมและสารสนเทศมีความมุ่งหมายและเน้นกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- การศึกษามุ่งให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่จะเป็นสมาชิกในอนาคต มีความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับสหกรณ์ รวมทั้งมีความสำนึก และตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิก หรือให้เป็นผู้มีจิตวิญญาณสหกรณ์

- การฝึกอบรมมุ่งให้กรรมการ ผู้จัดการและพนักงานสหกรณ์ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะ รวมทั้งความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน

- ส่วนสารสนเทศนั้นมุ่งให้บุคคลทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับเยาวชนปลະผู้นำด้านความคิดเป็น เช่น ผู้นำ ชุมชน นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ผู้นำองค์กร พัฒนาชุมชน ฯลฯ โดยเน้นการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง

(3) หลักสูตรและเนื้อหาของการศึกษาอบรม ควรครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

หลักการที่ 6 การร่วมมือระหว่างสหกรณ์ (Cooperation among Cooperatives)

(1) แท้จริงการร่วมมือระหว่างสหกรณ์เป็นหลักการเดียวกันกับการร่วมมือระหว่างบุคคลธรรมดาในการจัดตั้งสหกรณ์นั่นเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดด้วยขนาด มีอำนาจการต่อรองสูงขึ้น และนำไปสู่การรับใช้สมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(2) การร่วมมือระหว่างสหกรณ์อาจทำได้ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง ในแนวนอนสหกรณ์ทุกสหกรณ์ไม่ว่าประเภทเดียวกันหรือไม่ สามารถร่วมมือกันได้ในทุกระดับเพื่อประโยชน์สูงสุดของสมาชิก และขบวนการสหกรณ์ในแนวตั้งสหกรณ์ท้องถิ่นประเภทเดียวกันควรรวมตัวกันทางธุรกิจเป็นชุมนุมสหกรณ์ระดับภูมิภาค หรือระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ และสหกรณ์ทุกประเภท ทุกระดับ ทุกสหกรณ์ควรรวมตัวกันเป็นองค์การสหกรณ์สูงสุด (Apex Organization)

เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมด้านอุตสาหกรรม การศึกษา การฝึกอบรม การส่งเสริมแนะนำ การกำกับดูแล การตรวจสอบ การวิจัย และการพัฒนาฯลฯ

(3) วัตถุประสงค์สำคัญของการร่วมมือระหว่างสหกรณ์ คือ เพื่อให้สหกรณ์สามารถอำนาจผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นสหกรณ์ท้องถิ่นแต่ละสหกรณ์ และสหกรณ์ชั้นสูงต้องเป็นสหกรณ์ที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน มีชีวิตชีวา (Viable & Sustainable) และร่วมมือกันในลักษณะของ “ระบบรวม” หรือเป็นเอกภาพ

หลักการที่ 7 สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจสำหรับชุมชน (Cooperatives is Business Organization for Community) สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจของชุมชน กล่าวคือ บุคคลในชุมชนเป็นทั้งเจ้าของและลูกค้าในขณะเดียวกัน